

T.C.
DÜZCE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TURİZM VE OTEL İŞLETMECİLİĞİ ANABİLİM DALI

**TÜRKİYE’DE İZLENEN TURİZM POLİTİKALARI: MARDİN
TURİZMİNE YANSIMALARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Adil KARASU

Düzce

Mayıs, 2013

T.C.
DÜZCE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TURİZM VE OTEL İŞLETMECİLİĞİ ANABİLİM DALI

**TÜRKİYE’DE İZLENEN TURİZM POLİTİKALARI: MARDİN
TURİZMİNE YANSIMALARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Adil KARASU

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Zafer AKBAŞ

Düzce

Mayıs, 2013

Tezi Destekleyen Kurum/ Kuruluş

Bu çalışma Düzce Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Destek Programı kapsamında desteklenmiştir.

Proje Numarası: **2012.08.HD.083**

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Bu çalışma jürimiz tarafından Anabilim
Dalında oy birliği / oy çokluğu ile YÜKSEK LİSANS TEZİ / DOKTORA TEZİ
olarak kabul edilmiştir.

Başkan(İmza)
Akademik Unvanı, Adı-Soyadı

Üye (İmza)
Akademik Unvanı, Adı-Soyadı

Üye (İmza)
Akademik Unvanı, Adı-Soyadı

Üye (İmza)
Akademik Unvanı, Adı-Soyadı

Üye (İmza)
Akademik Unvanı, Adı-Soyadı

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.../.../20..

(İmza Yeri)
Akademik Unvanı, Adı-Soyadı
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Çalışmanın her aşamasında benden hiçbir şekilde desteklerini esirgemeyen, insani ve ahlaki değerleriyle örnek edindiğim, anlayış ve mükemmel rehberliğiyle beni hedefe yönlendiren, kendisiyle çalışmaktan gurur duyduğum değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Zafer AKBAŞ'a teşekkürü bir borç bilirim.

Lisans ve yüksek lisans eğitimim boyunca emeği geçen başta Doç. Dr. M. Akif Öncü, Hamdullah Karasu, Doç. Dr. Kahraman Çatı, Doç. Dr. Selami Yıldız, Doç. Dr. İzzet Kılınç, Yrd. Doç. Dr. Muammer Mesci, Yrd. Doç. Dr. Öznur Bozkurt olmak üzere tüm hocalarıma göstermiş oldukları yakın ilgi ve desteklerinden ötürü teşekkür ederim.

Bu günlere gelmemde büyük pay sahibi olan, maddi ve manevi destekleriyle her zaman yanımda olan çok değerli anne ve babama, yüksek lisans eğitimim boyunca katkı ve desteklerinden ötürü ev sahibim Fatma Mat ve Mustafa Mat'a, bu süreçte yanımda olan değerli arkadaşlarıma ve tüm aile bireylerime sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Adil KARASU

ÖZET

TÜRKİYE’DE İZLENEN TURİZM POLİTİKALARI: MARDİN TURİZMİNE YANSIMALARI

KARASU, Adil

Yüksek Lisans, Turizm ve Otel İşletmeciliği Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Zafer AKBAŞ

Mayıs 2013, 180 sayfa

Farklı yönleriyle önem taşıyan turizm sektörü, ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel anlamda ülkeler üzerinde büyük bir etkiye sahip olmakta ve son yıllarda hızla gelişen sektörlerden biri haline gelerek ülkeler üzerindeki bu etkisini daha da arttırmaktadır. Ülkeler açısından bu denli önemli olan turizm sektörü, gelirleri arttıran, sosyal ve kültürel yapıyı etkileyen verimliliği fazla olan sektörlerdendir. Turizm sektörünün diğer sektörler üzerindeki etkisinin yüksek olması dolayısıyla ülkeler tarafından bir politika olarak ele alınmasını gerekli hale getirmektedir. Turizmin bu etkilerine bakıldığında, özellikle gelişmekte olan ülkelerde gerek ülkesel ve gerekse de bölgesel kalkınma açısından büyük bir önem arz etmektedir. Bu bağlamda, ülkeler turizm sektöründen en yüksek düzeyde yararlanmalı ve bu konuda uzun vadeli politikalar izleyerek bunu sürekli hale getirmelidirler.

Turizm sektörü, politika ile yakın ilişki halindedir. Ülkelerin iç ve dış politikada attığı adımlar kendi turizmleri üzerinde belirleyici rol oynamaktadır. Türkiye’de turizm sektörüyle ilgili çalışmalara bakıldığında, 1963 yılından sonra çeşitli tedbirler alınmaya başlanmış ve uygulanmaya konulmuştur. 1982 yılından sonra kalkınma planları kapsamında turizm sektörüne daha da önem verilmeye başlanmış bu alanda önemli mesafeler kat edilmiştir. Ancak 2000 sonrası dönemde, Türkiye’nin dış politikada izlediği aktif siyasetin ve çok boyutlu politikanın bir sonucu olarak, birçok ülkeyle vize anlaşmaları yapılmış ve bununla birlikte hem içeride hem dışarıda turizm alanında atılan adımlar, Türkiye’ye gelen yabancı turist sayısında ve turizm gelirlerinde ciddi artışlar sağlamıştır.

Tarihi, doğal ve kültürel kaynakları açısından son derece zengin bir kapasiteye sahip olan ve geçmişten günümüze birçok farklı milletin yaşadığı yer olan Mardin İli, ülke ve bölge turizmi açısından oldukça uygun bir konuma sahiptir. 1963 yılından başlayarak hazırlanan kalkınma planları, 1982 yılında yürürlüğe giren turizm teşvik kanunu, vizyon 2023 hedefleri kapsamında 2009 yılında yapılan değişiklik ile turizm sektörünün KOSGEB kapsamına alınması sonucu teşviklerin genişletilmesi ve çeşitlendirilmesi, ülke genelinde olduğu gibi Mardin’de de turizm yatırımlarının artmasına ve turizm sektörünün canlanmasına sebep olmuştur. Ayrıca Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nin kalkınması için hazırlanan GAP eylem planına yönelik hedeflere son dönemde ağırlık verilmekte ve bu doğrultuda Mardin turizmi için planlanan hedefler yavaş yavaş gerçekleştirilmektedir. Ancak Mardin turizmine yetersiz olmakla birlikte son dönemde önem verilmeye başlanmış olsa da, daha önce hep geri plana atılmış, turizm sektörü içindeki payı hak ettiği ölçüde verilmemiştir.

Bu çalışmada, Türkiye’de izlenen turizm politikaları ve turizm politikalarının Mardin turizmine yansımaları incelenmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda birinci bölümde, turizm kavramı, turizm politikası, dış politika ve politika kavramları hedefleri ile birlikte açıklanmıştır. İkinci bölümde, Türk dış politikasının temel esasları ve turizm ilişkisi kapsamında, dış politikada özellikle 2000 sonrası dönemde atılan adımların Türk turizmine etkisinden bahsedilmiştir. Üçüncü bölümde, Türkiye’de izlenen turizm politikaları ele alınmış bu doğrultuda planlı dönem öncesi ve planlı dönem olmak üzere iki farklı şekilde değinilmiş ve bununla birlikte Mardin turizmi için oldukça önem arz eden GAP eylem planından bahsedilmiştir. Dördüncü bölümde, Mardin İli’nin turizm potansiyeli ele alınmıştır. Son bölüm olan beşinci bölümde ise, Türkiye’de izlenen turizm politikalarının Mardin turizmi üzerindeki etkisinden bahsedilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Turizm, Politika, Türk Dış Politikası, Turizm Politikası, Mardin

ABSTRACT

TOURISM POLICIES FOLLOWED IN TURKEY: THE REFLECTIONS TO MARDİN TOURISM

KARASU, Adil

Postgraduate, Department of Tourism and Hotel Management

Thesis Advisor: Assistant Professor Doctor Zafer AKBAŞ

May 2013, 180 pages

The tourism industry which has an importance with different aspects, influences dramatically on countries by the means of economic, social, cultural and environmental and the tourism industry becomes one of the most rapidly developing sectors in recent years. Furthermore, it has increased this effect on countries. The tourism industry is so important for many countries which increases the revenues of countries and affects the social and cultural structures. It is one of the most effective industry among the sectors. The effect on other sectors of tourism industry is so high that making needed to be addressed as a policy by the countries. As looking at the impact of tourism, especially in developing countries tourism is very important sector for national and regional development. In this context, the countries should take the benefits of tourism industry highly and make possibly this state for all times by following long term policies.

The tourism industry is close relationship with policy. The steps taken by countries of their domestic and foreign policy play a decisive role on tourism. As looking at the studies about tourism industry in Turkey, it was taken various precautions and started implementations after 1963. The tourism industry had more important role for countries after 1982 within the perspective of development plans and it has been great significant progress in this area. However, as a result of the active policy in Turkish foreign policy and multi-dimensional policy, Turkey made visa agreements with many countries after 2000. Moreover the steps taken in the field of tourism both inside and outside played an significant role on Turkey's tourism revenues and increased the number of foreign tourists.

Mardin which is place of the residence with many different nations past to present, has very rich potential about history, naturel and cultural resources. For this reason Mardin Province has convenient location in terms of tourism country and region. Development plans were prepared since 1963, the promoting tourism law which entered into force in 1982, the tourism industry was covered by KOSGEB

with the regulation in 2009 under the vision 2023 targets. As a result of these, the tourism promoting was expanded and diversified. It was caused that increase investment of the tourism in Mardin as well as the all country and the revival of tourism industry. Besides, GAP action plan prepared for development of The Southeastern Anatolia Region and given extra importance to the plan. The planned aims for Mardin tourism carried out gradually in this perspective. Though the tourism in Mardin was given insufficient attention in recent years, before the tourism of Mardin was taken a back seat and was not taken the share of tourism industry sufficiently.

In this study is concentrated on the tourism policies in Turkey and the implication of these policies on Mardin's tourism. In this context; the concept of tourism, tourism policy, foreign policy, and policy concepts with the objectives are explained in first section. In the second part is discussed on the basic principles of Turkish foreign policy and the steps taken in foreign policy especially in the period after 2000, within the scope of the tourism relationship and the steps' impact on Turkish tourism. In third section is discussed about the tourism policies in Turkey and is mentioned before the planned period and after the period in two different ways. Besides, GAP action plan which has great importance on Mardin's tourism is studied in this section. In fourth section is discussed the tourism potential of Mardin. The last section of the fifth chapter is mentioned the impact on tourism in Mardin of Turkish tourism policies.

Key Words: Tourism, Policy, Turkish Foreign Policy, Tourism Policy, Mardin

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLolar LİSTESİ.....	xi
KISALTMALAR LİSTESİ	xiii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xiv
BÖLÜM I.....	1
1. GİRİŞ	1
2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE	4
2.1. Turizm Kavramı	4
2.1.1. Turizmin Tanımı.....	5
2.1.2. Turizm Faaliyetine Katılanlar.....	6
2.1.3. Turizmin Özellikleri	8
2.1.4. Turizmin Çeşitleri.....	9
2.2. Politika ve Turizm Politikası	14
2.2.1. Politika Kavramı.....	14
2.2.2. Turizm Politikası Kavramı.....	15
BÖLÜM II.....	17
3. TÜRK DIŞ POLİTİKASININ TEMEL ESASLARI VE TURİZM	17
3.1. Türk Dış Politikasının Temel İlkeleri.....	17
3.1.1. Batıcılık	18
3.1.2. Statükoculuk	19
3.2. Dış Politikayı Etkileyen Unsurlar	22
3.2.1. Jeopolitik Konum	22
3.2.2. Ekonomik Kapasite	23
3.2.3. Askeri Kapasite.....	25
3.2.4. Siyasi Yapı.....	26
3.2.5. Kültürel Boyut	27
3.2.6. Nüfus	29

3.3. Türk Dış Politikası ve Turizm	31
3.3.1. AB Uyum Sürecinde Türk Turizm Politikaları	31
3.3.2. Türkiye'nin Vize Politikası.....	34
3.3.3. Türk Dış Politikasının Türk Turizmine Etkisi	36
BÖLÜM III	42
4. TÜRK İÇ POLİTİKALARINDA TURİZM.....	42
4.1. Genel Olarak Turizm Politikası Hedefleri	42
4.2. Türkiye'de Turizm Politikaları	46
4.2.1. Planlı Dönem Öncesi Türkiye'nin Turizm Politikaları (1923-1962)	46
4.2.2. Planlı Dönemde Türk Turizm Politikaları	48
4.2.2.1. İlk Altı, Beş Yıllık Kalkınma Planına Göre Turizm Politikaları (1963-1994).....	50
4.2.2.2. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planına Göre Turizm Politikaları (1996-2000).....	55
4.2.2.3. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planına Göre Turizm Politikaları (2001-2005).....	59
4.2.2.4. Dokuzuncu Kalkınma Planına Göre Turizm Politikaları (2007- 2013)	62
4.3. Güneydoğu Anadolu Projesi Eylem Planı.....	73
BÖLÜM IV	80
5.MARDİN İLİ'NİN TURİZM POTANSİYELİ	80
5.1. Mardin İli	80
5.1.1. Coğrafi Konum	81
5.1.2. Nüfus	81
5.1.3. Ulaşım.....	83
5.1.4. Ekonomik Yapı	83
5.2. Mardin'deki Doğal Özellikler.....	86
5.2.1. Jeomorfolojik Özellikler	86
5.2.2. İklim ve Bitki Örtüsü.....	88
5.2.3. Mağaralar	89
5.2.4. Akarsular	90

5.2.5. Kaplıcalar.....	92
5.3. Mardin'in Kültürel Özellikleri	92
5.3.1. Tarihi Yerler	92
5.3.1.1. Kervansaraylar.....	92
5.3.1.2. Hamamlar.....	93
5.3.1.3. Çarşılar	95
5.3.1.4. Kaleler	97
5.3.1.5. İnanç Merkezleri	101
5.3.1.5.1. Camii ve Mescitler	102
5.3.1.5.2. Türbeler	106
5.3.1.5.3. Medreseler.....	107
5.3.1.5.4. Kiliseler	109
5.3.1.5.5. Manastırlar	111
5.3.1.6. Çeşmeler	113
5.3.1.7. Köprüler	113
5.3.1.8. Diğer Eserler ve Sivil Mimari Örnekler	113
5.3.2. Arkeolojik Alanlar ve Harabeler	116
5.3.3. El Sanatları ve Hediyelik Eşya	117
5.3.4. Mardin Yemekleri	119
5.3.5. Kamp Turizmi	119
5.4. Mardin'deki Turistik Altyapı, Turizm Tesisleri ve Turistik Talep	120
5.4.1. Mardin'in Ülke ve Bölge Turizmindeki Yeri.....	120
5.4.2. Mardin'in Turistik Altyapısı	120
5.4.3. Mardin'deki Turizm Tesisleri	121
5.4.3.1. Mardin'deki Turizm İşletme Belgeli Oteller	121
5.4.3.2. Mardin'deki Yatırım Belgeli Oteller	122
5.4.3.3. Mardin'deki Belediye Belgeli Tesisler (Otel ve Acenteler)	123
5.4.3.4. Mardin'deki Diğer Tesisler	123
5.4.4. Mardin'de Turistik Talep.....	124
BÖLÜM V	134
6. TURİZM POLİTİKALARININ MARDİN TURİZMİNE YANSIMALARI	134
.....	134

6.1. Uygulanan Teşvik Politikalarının Mardin Turizmine Etkileri	134
6.1.1. Konaklama Alanında Teşvikler	141
6.1.2. Ulaştırma Alanında Teşvikler	143
6.1.3. Diğer Teşvikler.....	144
6.2. Güneydoğu Anadolu Projesi Eylem Planı'nın Mardin İli'nin Turizm Gelişimi Üzerindeki Etkileri.....	146
6.3. Mardin'de Turizm Yatırımlarının İstihdama Katkıları	149
6.4. Turizm Politikalarının Mardin'de Tanıtım ve Pazarlama Faaliyetlerine Etkileri.....	150
6.5. Turizm Politikalarının Mardin'de Çevre Planlama Faaliyetlerine Etkileri.....	152
6.6. Turizm Politikaları Çerçevesinde Mardin'de Yerel Yönetimlerin Etkinliği	154
6.7. Turizm Politikalarının Mardin'deki Turizm Eğitime Etkileri	155
7. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	157
7.1. Sonuç	157
7.2. Öneriler	162
KAYNAKÇA.....	165

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Ülkeler İtibariyle 2000-2012 Yılları Arasında Türkiye'yi Ziyaret Eden Yabancı Turist Sayısı (Bin Kişi)	38
Tablo 2: 2007-2012 Yılları Arası Genel Nüfus Sayım Sonuçlarına Göre Mardin İli'nin Nüfus Dağılımı.....	82
Tablo 3: Mardin İli Turizm İşletme Belgeli Oteller.....	121
Tablo 4: Mardin İli Yatırım Belgeli Oteller	122
Tablo 5: Mardin İli Belediye Belgeli Tesisler (Otel ve Acenteler)	123
Tablo 6: 2000-2011 Yılları Arasında Mardin İlçesi Nusaybin'den Geçiş Yapan Yerli Yabancı Turist Sayıları	124
Tablo 7: 2000-2011 Yılları Arasında Mardin'de İşletme Belgeli Tesislerde Konaklayan Kişi ve Geceleme Sayıları, Ortalama Kalış Süreleri ve Doluluk Oranları (Yerli Turist).....	126
Tablo 8: 2000-2011 Yılları Arasında Mardin'de İşletme Belgeli Tesislerde Konaklayan Kişi ve Geceleme Sayıları, Ortalama Kalış Süreleri ve Doluluk Oranları (Yabancı Turist).....	127
Tablo 9: 2000-2011 Yılları Arasında Mardin'de Belediye Belgeli Tesislerde Konaklayan Kişi ve Geceleme Sayıları, Ortalama Kalış Süreleri ve Doluluk Oranları (Yerli Turist).....	129
Tablo 10: 2000-2011 Yılları Arasında Mardin'de Belediye Belgeli Tesislerde Konaklayan Kişi ve Geceleme Sayıları, Ortalama Kalış Süreleri ve Doluluk Oranları (Yabancı Turist).....	130
Tablo 11: Konaklama Bakımından Turizm İşletme Belgeli Tesislerde Mardin'in Türkiye Turizmindeki Payı (2000-2011)	132
Tablo 12: Genel ve İl Bazında Turizm Sektörüne Verilen Yatırım Teşvik Belgelerinin Karşılaştırılması (2000-2012).....	139
Tablo 13: Mardin İli'ne Turizm Alanında Verilen Yatırım Teşvik Belgeleri (2000-2012)	142
Tablo 14: Mardin İli'nde Hizmetler Alt Sektörü Alanında Düzenlenen Yatırım Teşvik Belgeleri (2000-2012).....	145

Tablo 15: Mardin İli'nde Hizmetler-Alt Sektörlere Verilen Yatırım Teşvik Belgelerinin İstihdama Katkısı (2000-2012).....	150
---	-----

KISALTMALAR LİSTESİ

- AB** : Avrupa Birliği
- ABB** : Avrupa Birliği Başkanlığı
- ADSNK** : Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları
- AIEST** : Uluslararası Turizm Uzmanları Birliği
- ATAK** : Akdeniz-Ege Turizm Altyapısı ve Kıyı Yönetimi
- BDT** : Bağımsız Devletler Topluluğu
- BYKP** : Beş Yıllık Kalkınma Planı
- DPT** : Devlet Planlama Teşkilatı
- GAP** : Güneydoğu Anadolu Projesi
- GABİP** : Güneydoğu Anadolu Projesi İdaresi Başkanlığı
- GİDEM** : Girişimci Destekleme ve Yönlendirme Merkezleri
- İKV** : İktisadi Kalkınma Vakfı
- KOSGEB:** Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
- KOBİ** : Küçük ve Orta Boy İşletmeler
- KTB** : Kültür ve Turizm Bakanlığı
- KTBYİGM:** Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğu
- MVİÇOM:** Mardin Valiliği İl Çevre ve Orman Müdürlüğu
- NATO** : Kuzey Atlantik İttifakı Örgütü
- OECD** : Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
- OPEC** : Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü
- TBAEB** : Turizm Bankası Araştırma ve Eğitim Başkanlığı
- TUİK** : Türkiye İstatistik Kurumu
- TUSAP** : Turizm Sektörü Ana Planı
- TÜRSAB** : Türkiye Seyahat Acenteleri Birliği
- TDK** : Türk Dil Kurumu
- UNESCO** : Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilatı
- UNWTO** : Dünya Turizm Örgütü
- YSGM** : Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğu

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: 2000-2012 Yılları Arasında Türkiye'ye Gelen Yabancı Turist Sayısı	40
Şekil 2: 2000-2012 Yılları Arası Türkiye'nin Turizm Geliri.....	41
Şekil 3: Mardin İl Merkezi Ana Arter Güzergâh Krokisi.....	80
Şekil 4: Mardin evleri.	86
Şekil 5: Mardin İli Haritası	87
Şekil 6: Mardin İplik Mağarası (Merkez).	89
Şekil 7: Mardin'in Savur İlçesinde Bulunan Savur Çayı.	90
Şekil 8: Mardin'de Bulunan Kayserriye Çarşısı (Bezestan).	96
Şekil 9: Mardin Kalesi.....	98
Şekil 10: Mardin Ulu Cami (merkez).....	103
Şekil 11: Kasımiye Medresesi.....	107
Şekil 12: Meryem Ana Kilisesi ve Patrikhane.	110
Şekil 13: Deyrulzafaran Manastırı.	111
Şekil 14: Mardin'de Bulunan Firdevs Köşkü.	114
Şekil 15: Mardin Binalarındaki Taş İşlemeciliği.	116
Şekil 16: Gümüş Telkari İşlemeciliği.	118

BÖLÜM I

1. GİRİŞ

Günümüzde turizm sektörü, ülke ekonomileri açısından son derece önemli bir gelir kaynağı haline gelmiştir. Bu özelliğinden dolayı dünya genelindeki ülkelerin neredeyse tamamı turizmin sağladığı bu ekonomik güçten daha fazla pay almak için yarışa girmişlerdir. Dünya ekonomisinde böyle büyük bir etkiye sahip olan turizm sektörü, özellikle gelişmekte olan ülkeler için vazgeçilmez bir sektör haline gelmiştir. Bu bağlamda gelişmekte olan ülkelerin ekonomileri için bu denli önemli olan turizm sektörü, devlet tarafından kalkınma planları hazırlanarak teşvik olanaklarıyla desteklenmeli ve turizm sektöründen en verimli şekilde kazanç sağlanmalıdır.

20. yüzyılın başından itibaren turizm, uluslararası arenada hızla gelişen sektörler arasına girmiştir. Uluslararası alanda bu denli ivme kazanan turizm sektöründen gerekli ölçüde faydalanmak için ülkelerin iç ve dış politikada attığı adımlar belirleyici rol oynamaktadır. Türkiye özellikle 2000 sonrası dönemde, komşularla sıfır sorun yaklaşımı ve çok boyutlu dış politikanın bir sonucu olarak diğer ülkeler ile iyi ilişkiler içine girerek, birçok ülkeyle vize anlaşmaları yapmış, dünyanın farklı yerlerinde büyük elçilikler açmış, kalkınma yardımı, barış inşası, arabuluculuk gibi roller gerçekleştirmiş ve bazı bölgesel ve uluslararası örgütlerde sorumluluklar üstlenerek dış politikada Türkiye için yeni bir profil oluşturulmuştur. Dış politikada son dönemde atılan bu adımlar Türkiye'ye gelen yabancı turist sayısında ve turizm gelirlerinde ciddi artışlar sağlanmıştır.

“Kalkınma Planları” belirlenen hedefleri gerçekleştirmek için hazırlanan projeler bütünüdür diyebiliriz. Türkiye’de 1963 yılından başlayarak beşer yıllık kalkınma planları hazırlanmaya başlanmıştır. Bu kalkınma planlarında tümünde turizme ve turizm yatırımlarına ilişkin hedefler ve bu hedeflere ulaşmada yararlanılacak teşvikler yer almıştır. “Kalkınma Planı” ve “Yıllık Program”

hedeflerine uygun olarak hazırlanan teşvik yasası ile bölgelerarası dengesizlikleri gidermek, sermayeyi tabana yaymak, istihdam yaratmak, katma değeri yüksek, ileri ve uygun teknolojileri kullanmak ve uluslararası rekabet gücünü sağlamak için yatırımların uluslararası yasalara aykırılık teşkil etmeyecek şekilde teşviki, yönlendirilmesi ve desteklenmesi temel amaç olmuştur. Türkiye’de 1963 yılından başlayarak günümüze kadar devam eden kalkınma planlarında turizme yönelik yapılan düzenlemeler içinde en önemlileri 1982 yılındaki “Turizm Teşvik Yasası” ve 2009 yılında turizm sektörünün KOSGEB kapsamına alınması olmuştur. Bu düzenlemelerden sonra ülkemizde olduğu gibi Mardin İli’nde de turizm yatırımlarının hızla artmasına sebep olmuştur. Ayrıca Mardin için büyük önem teşkil eden GAP eylem planı çerçevesinde gerçekleştirilecek çalışmalara son dönemde ağırlık verilmesi Mardin turizmi için önemli bir gelişmedir.

Mardin, tarihi, doğal özellikleri, kültürel yapısı, mimari ve görsel değerleriyle sadece ülkemizin değil tüm dünyanın ilgisini çeken bir şehir konumundadır. İslam dininin ve Hıristiyanlığın tarihi mabetleri ile dolu olan Mardin İli; camiler, türbeler, kiliseler, manastırlar ve benzeri dini eserler barındırmaktadır. Turizm potansiyeli bu denli yüksek olan Mardin İli, her ne kadar son dönemde çalışmalara ağırlık verilmeye başlanmış olsa da geçmişte gerekli önlemler alınmadığı için turizm sektörünün vazgeçilmezlerinden olan birçok tarihi eser yok olmuştur. Vizyon 2023 çerçevesinde son yıllarda turizm alanında atılan adımlar azda olsa Mardin turizmine bir canlılık getirmiştir.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de izlenen turizm politikalarını inceleyerek, izlenen turizm politikalarının Mardin turizmine yansımalarını değerlendirmek ve turizm politikaları kapsamında Mardin turizminin göstermiş olduğu gelişmeleri ortaya çıkarmaktır. Ayrıca son dönemde Türk dış politikasında atılan adımların Türk turizmine etkisini belirlemek de bir diğer hedef unsurudur. Çalışmanın amacını gerçekleştirmeye yönelik araştırmada çoğunlukla literatür taraması yapılmış, ayrıca Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ekonomi Bakanlığı ve Mardin İl Kültür ve Turizm Bakanlığı’ndan dilekçe yolukla veriler elde edilmiştir. Bu kapsamda, 1923 yılından başlayarak 2012 yılına kadar uygulanan turizm politikaları, Mardin İli’nin turizm potansiyeli, turizm politikalarının Mardin turizmine yansımaları ve son dönemde

Türk dış politikasında atılan adımların turizme etkisi ele alınmıştır. Bu amaç doğrultusunda çalışma beş bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde, kavramsal çerçeve kapsamında; turizm kavramına değinilerek turizmin tanımı, özellikleri ve çeşitleri ele alınmış, daha sonra politika ve turizm politikası kavramları açıklanmıştır. İkinci bölümde, Türk dış politikasının temel esasları ve turizm başlığı altında; Türk dış politikasında cumhuriyetin kuruluşundan beri yön veren Batıcılık ve Statükoculuk ilkeleri ve dış politikayı etkileyen unsurlar açıklanmış, daha sonra son dönemde Türk dış politikası ve turizm ilişkisi ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde, Türk iç politikalarında turizm başlığı altında; genel olarak turizm politikası hedeflerine değinilmiş, daha sonra Türkiye’de izlenen turizm politikaları çerçevesinde, planlı dönem öncesi (1923-1962) ve planlı dönemde Türk turizm politikaları (1963-1962) açıklanmıştır. Ayrıca Mardin turizmi için önemi yüksek olan GAP eylem planına da değinilmiştir. Dördüncü bölümde, geçmişte değişik uygarlıklara sahne olmuş toprakları, mimari, etnografik, arkeolojik, tarihi ve görsel değerleri açısından son derece zengin olan medeniyetler beşiği Mardin İli’nin turizm potansiyelinin saptanması için, Mardin İli, Mardin’deki doğal özellikler ve Mardin’in kültürel özellikleri açıklanmıştır. Daha sonra Mardin’deki turistik altyapı, turizm tesisleri ve turistik talep açıklanarak Mardin’de bulunan turizm işletme ve turizm belediye belgeli tesislerin mevcut durumu ve doluluk oranları açısından Mardin turizminin gelişimi ortaya konmuştur.

Beşinci bölümde ise, turizm politikalarının Mardin turizmine yansımaları kapsamında, Türkiye’de uygulanan teşvik politikalarının Mardin turizmine etkileri incelenmiş, konaklama ve ulaştırma alanında ve diğer alanlarda sağlanan teşvikler verilerle ortaya konarak açıklanmıştır. Daha sonra GAP eylem planının Mardin İli’nin turizm gelişimi üzerindeki etkileri, Mardin’de turizm yatırımlarının istihdama katkıları, turizm politikalarının Mardin’de tanıtım ve pazarlama faaliyetlerine ve çevre planlama faaliyetlerine etkileri, turizm politikaları çerçevesinde yerel yönetimlerin etkinliği ve turizm politikalarının Mardin’deki turizm eğitime etkileri verilerle desteklenerek ifade edilmiştir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Turizm Kavramı

Turizm; Latince dönme, etrafını dolaşmak, geri dönmek anlamına gelen “tornus” kökünden gelmektedir. “Tornus” kelimesi batıda; “tour”, “touring”, “tourner” gibi kelimelerle ifade edilirken Türkçeye de “tur” olarak girmiştir, turizm kavramı da sürekli hareket etmeyi ifade eden bu kelimedenden doğmuştur; çünkü turistik hareket sürekli konaklama yerinden başlar ve bu başlangıç noktasında son bulur. Günümüzde kullandığımız “turizm” kelimesi gerçek anlamıyla 19. yüzyılın ilk yarısında kullanılmaya başlanmıştır (Ulucak ve Yazgı, 2001: 14).

Tarih öncesi çağlarda, insanlar temel gereksinimlerini gidermek için yer değiştirmek zorundaydılar. İnsanlar yerleşik düzene geçince diğer insanların ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla seyahat eden kişiler ortaya çıkmıştır. Ortaçağ’da, özellikle Romalılar döneminde, zevk ve eğlence turizmi başlamıştır. Avrupa’da, Hıristiyanlık rüzgârlarının sert estiği dönemlerde, binlerce Hıristiyan günahlarından arınmak için kutsal şehirleri ziyaret etmeye başladıklarından bu seyahatler, kutsal sayılan yerlerin zenginleşmesine ve bu şehirlerde yaşayan insanların refaha kavuşmasına neden olmuştur (Karlı, 1997: 2).

Günümüzde, milyonlarca insan günlük hayatlarını devam ettirdikleri yerlerden geçici süreler için başka yerlere hareket etmektedirler. Bu yer değişimi esnasında, ulaşım olanaklarından yararlanılmakta ve varılan yerdeki konaklama birimleri kullanılmaktadır. Bu durum, 20. Yüzyıla özgü modern bir olay olarak görülmesine karşın, yer değiştirme insanlık tarihi kadar eskidir. İnsanlar yüzyıllar boyunca çeşitli neden ve amaçlarla buldukları yerin dışındaki başka bir coğrafi mekâna hareket etmişlerdir. Dinamik bir yapıya sahip olan turizm, çeşitli dillerde değişik kavramlarla ifade edilmekte ve bu ifadeler beraberinde bu konuda tartışmalara neden olmaktadır (Çelik, 1991: 41).

Turizm kavramı üzerindeki tartışmalar uzun süredir yapıla gelmektedir. Bazı araştırmacılar, turizmi “endüstri” kabul ederken, bazıları da “sistem” olarak kabul etmektedirler. Turizm kavramının birçok disiplin ve sektörle ilişkisi bulunmaktadır.

Turizm kavramının tek bir tanımının yapılamamasının nedeni, farklı disiplinlerde çalışan araştırmacıların turizmi kendi disiplinlerine özgü niteliklerini dikkate alarak tanımlamalarından kaynaklanmaktadır. Örneğin, ekonomistler turizmi, bir “endüstri” olarak görürken, pazarlamacılar “pazar” olarak görmekte, çevre bilimciler turizmin çevresel etkileri üzerinde durmakta toplumbilimciler de turizmin insan davranışları yönünü ana unsur olarak ele almaktadırlar (İlkin ve Dinçer, 1991: 79).

Özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından turizm önemli bir gelir kaynağıdır. Ülkeler, özellikle kalkınmaları için zorunlu olan döviz sağlamak, yeni iş sahaları açmak, milli gelirlerini arttırmak amacıyla uluslararası turizmden pay almaya çalışmaktadırlar. Bununla birlikte ödemeler dengesi, istihdam, milli gelir, bölgelerarası dengesizlik gibi sorunlara çözüm getirmesi amacıyla da turizmle ilgilenmektedirler (Kılıç, 2000: 25).

2.1.1. Turizmin Tanımı

Turizm olayını veya kavramını belirlemek amacıyla yapılan çalışmalar 21. Yüzyılın sonlarına kadar uzanmaktadır. Olaya değişik yönlerden değinen yazarlar, değişik turizm tanımları yapmışlardır. Guyer-feuler tarafından 1905 yılında ilk turizm tanımı ortaya atılmıştır (Andaç, 2000: 59). Buna göre “turizm, gittikçe artan hava değişimi ve dinlenme gereksinimleri, doğa ve sanatla beslenen göz alıcı güzellikleri tanıma isteğine; doğanın insanlara mutluluk verdiği inancına dayanan ve özellikle ticaret ve sanayinin gelişmesi ve ulaşım araçlarının kusursuz hale gelmelerinin bir sonucu olarak ulusların ve toplulukların birbirleriyle daha çok yaklaşmasına olanak veren ‘modern’ çağa özgü bir olay”dır (Kozak vd., 2001: 1).

İlk tanımlar turizm olayının önemine yönelik olmuş, daha sonra özellikle Alman literatüründe, turizm kelimesi esas alınarak tanımlar yapılmaya başlanmıştır. Olayın ekonomik önemi artınca bu kez bu yöne ağırlık veren tanımlar yapılmaya başlanmış, olayın çok yönlülüğü görüldüğünde ise bütünü kavrayan tanımlar aranmıştır. Nihayet turizmin öneminin artması ve bazı ülkelerin ekonomilerini turizme bağlamaları gerçeği karşısında turisti ön plana alarak tanımlar yapılmaya başlanmıştır (Can ve Güner, 2000: 19-20).

Turizmin sadece ekonomik yönü üzerindeki tartışmaları başlatan kişi, 1910 yılında Avusturyalı ekonomist Hermann Von Schullar olmuştur. Yazar; “Başka bir ülkeden, şehir veya bölgeden yabancıların gelmesi ve geçici süre buralarda kalmalarıyla ortaya çıkan hareketin ekonomik yönünü ilgilendiren faaliyetlerin tümü.” olarak turizmi nitelendirmekte ve olayın sosyal-kültürel yönünden söz etmektedir (Kozak vd., 2001: 2).

Çağdaş turizm tanımı, ilk olarak İkinci Dünya Savaşı döneminde İsviçreli ekonomistler Walter Hunziker ve Kurt Krapf tarafından formüle edilmiş ve tanımlanıp açıklanmıştır. Bu tanıma göre, “Sürekli kalışa dönüşmemek ve gelir sağlayıcı hiçbir uğraşta bulunmamak koşulu ile yabancıların geçici süre kalışlarından doğan olaylar ve ilişkilerinin tümü turizm”dir (Holloway, 1988: 2).

Turizmin tanımı ve belirleyici durumu dikkate alındığında eğlence ve dinlenme amacıyla yapılan kısa zamanlı seyahatler, sağlık ve hava değişimi için yapılan geçici yer değiştirmeler, spor, sanat ve kültür etkinliklerine katılmak veya bunları izlemek amacıyla yönelik seyahatler, inceleme ve araştırma gibi geziler, dinsel açıdan kutsal sayılan yerleri ziyaretler, kongre veya bir toplantı nedeniyle toplu veya tek olarak yapılan geziler ve iş seyahatleri turizm faaliyeti içinde sayılmaktadır (Karşlı, 1997: 3-4).

Türk Dil Kurumu’nda bulunan tanıma göre turizm; dinlenme, eğlenme, görme, tanıma vb. amaçlarla yapılan gezi olarak tanımlanmakta veya bir ülkeye, bir bölgeye turist çekmek için alınan ekonomik, kültürel, teknik önlemlerin, yapılan çalışmaların tümü şeklinde de ifade edilmektedir (TDK, 1998). Uluslararası Turizm Uzmanları Birliği’ne (AIEST) göre turizm; yabancıların seyahat ve geçici veya devamlı, asli kazanç elde etme faaliyeti için yerleşmeye dönüşmemek şartıyla konaklamalarından doğan ilişkilerin ve olayların bütünüdür (Toskay, 1989: 30).

2.1.2. Turizm Faaliyetine Katılanlar

Ülkelerin ekonomileri açısından oldukça önem arz etmeye başlayan turizm, turist kavramının tanımını yapmayı zorunlu hale getirmiştir. Turistin tanımında temel alınan kıstaslar zaman ve ekonomi boyutludur. Bu temel kıstaslar çerçevesinde turist

sayılanlar ve sayılmayanlar şeklinde sıralanmaktadır (Karabulut ve Öztaş, 2006: 17-18). Turist sözcüğünün sosyal yaşamda kullanılmasına 17. yüzyılda başlanmıştır. Ancak turistin çağdaş bir anlam kazanması, ilk kez 1933 yılında F. W. Ogilvy tarafından yapılan tanımla olmuştur. Ogilvy'e göre, "Turist, sürekli oturduğu yerden en çok bir yıl için ayrılan ve geçici olarak gittiği yerlerde, buralarda kazanmadığı parayı harcayan kimsedir".

Milletler Cemiyet İstatistik Uzmanları Komitesi tarafından 1937 yılında yapılan tanıma göre turist; Sürekli oturduğu ülkenin dışında herhangi bir ülkeyi, 24 saatten az olmayan bir süre için ziyaret eden yabancı kişidir. Bu komite tarafından turist kabul edilenler ve edilmeyenler şu şekilde belirtilmiştir (Öğüt vd., 2003: 4);

1. Turist Sayılanlar

1. Zevk, ailevi sebepler, sıhhi sebepler, vb. nedenlerle seyahat edenler
2. İlmî, idari, diplomatik, dini, sportif sebeplerle veya bu çeşit toplantılara katılmak amacıyla seyahat edenler
3. İş sebebi ile seyahat edenler
4. Deniz gezileri ile gelenler, bu gezi süreleri 24 saatten az olsa bile.

2. Turist Sayılmayanlar

1. Ülkeye iş mukavelesi ile özel veya böyle bir mukavele olmaksızın gelip, bir iş yapmak veya bir işte çalışmak isteyenler.
2. Ülkede yerleşmek, devamlı kalmak için gelen diğer kişiler.
3. Okullarda veya diğer konaklama kurumlarındaki üniversite öğrencileri ve diğer gençler.
4. Bir ülkede durmaksızın transit geçenler.
5. Bir ülkede oturup, diğer bir ülkeye çalışmaya giden sınır bölgelerinde yerleşmiş olanlar.

1963 yılında Roma'da Birleşmiş Milletler Seyahat ve Turizm Konferansı toplanmış "ziyaretçi" ve "turist" kavramlarını tekrar ele alarak aşağıdaki gibi tanımlamıştır (Toskay, 1989: 11).

“İstatistikî amaçlarla, ziyaretçi devamlı yaşadığı ülke dışında herhangi bir ülkeyi, o ülkede çalışma amacı dışında ziyaret eden kişidir. Bu tanım şunları kapsar: Turistler, ziyaret ettiği ülkede asgari 24 saat kalan ziyaret amacı aşağıda verilen unsurlar altında tutulan geçici ziyaretçilerdir. Günübirişikçiler, ziyaret edilen ülkede 24 saatten az kalan geçici ziyaretçilerdir.

Sezgin e göre yapılan tanımlar kapsamında turist Şu Şekilde ifade edilmektedir: “Para kazanmak amacı olmaksızın eğlenmek ve dinlenmek için ya da kültürel, bilimsel, sportif, idari, diplomatik, dinsel, sıhhi ve benzeri nedenlerle devamlı olarak yaşadığı, oturduğu yerlerden geçici olarak ayrılan ve tüketici olarak belirli süre seyahat edip devamlı kalış Őekline dönüşmeyen, kaldığı yerden tekrar ikamet yerine dönen kimseye turist denir” (Sezgin, 2001: 15).

2.1.3. Turizmin Özellikleri

Turizm olgusu; Doğal, kültürel ve tarihi kaynakları üreten, üretimde hizmet oranın çok olması nedeniyle, hizmet sektöründen ve ekonomiyi belirleyen diğer sektörlerden faydalanan çok boyutlu bir sektördür. Bu bakımdan turizm olgusu çok sayıda özelliğe sahiptir. Turizm olgusunun özellikleri Şu Şekilde sıralanabilir (Ürger, 1992: 13; Öğüt vd., 2003: 5-6):

1. Turizm bir hizmet sektörüdür. Üretilen mal ve hizmetler üretildikleri yerde tüketime sunulurlar ve tüketilirler.
2. Turizm sektörünün ürettiği mal ve hizmetlerin tüketilebilmesi için tüketicinin boş zamanın olması gerekmektedir.
3. Ulusal ve uluslararası turizm ofisleri, arz ve talebin önemli yönlendiricileridir.
4. Yeni talep biçimleri ortaya çıktığında turistik arzın buna uyum sağlaması için uzun bir sürecin geçmesi gereklidir.
5. Turistlerin kararları uzun bir bekleme devresini kapsar ve çok çeşitli dürtülerin etkisi altındadır.
6. Turizm hareketleri, ulusal ve uluslararası düzeyde coğrafi bakımdan çok dengesiz bir dağılım göstererek alan bakımından turistik yoğunlaşmaya sebep olmaktadır.

7. Turizm hareketleri, yılın belirli dönemlerinde ciddi bir biçimde artarak zaman bakımından turistik yoğunlaşmaya neden olmaktadır.
8. Turizm bir seyahat olayıdır; yalnız bu seyahat insanların kendi ikametgâhları dışında olur ve devamlı bir yerleşme amacı gütmeyiz.
9. Turizmde seyahat, ticari veya siyasi bir hizmet gayesi ile yapılmaz. Dolayısıyla turizm; eğlence, din, spor, sıhhi ihtiyaç, eğitim ya da kültür arzusu, muhitten uzaklaşma, bir şeyler bulma düşüncesi ile yapılan seyahatleri içerir.
10. Turizm, seyahat eden insanların ilk hareket anından itibaren dönüşlerine kadar duyacakları tüm ihtiyaçlara cevap veren organizasyonları da içine alan ekonomik bir olaydır.

Kavramsal olarak bakıldığında turizm olgusunun beş temel özelliği bulunmaktadır (Bulut, 1998: 7):

1. Turizm, birçok olay ve ilişkiler bütünüdür. Bu olay ve ilişkilerin biri tarafından belirlenemez.
2. Bu olay ve ilişkiler, farklı yerlere seyahat eden insanların bu hareketlerinden ve buralarda konaklamalarından kaynaklanır.
3. Seyahat ve konaklama, her zaman yaşanılan ve çalışılan yerlerin dışında gerçekleşmektedir. Böylelikle seyahat edilen ve konaklanan yerlerde, buralarda yaşayan ve çalışan insanlarınkinden farklı faaliyetler ortaya çıkmaktadır.
4. Yer değiştirmeler, geçici ve kısa dönemlidir. Seyahate çıkan kişinin belli bir süre sonra geriye dönme niyeti bulunmaktadır.
5. Ziyaret edilen yerlerde kazanç sağlamaya yönelik bir çalışma yapılmamaktadır. Ziyaret, iş bulmak ya da iş kurmak gibi amaçlarla ilişkili değildir.

2.1.4. Turizmin Çeşitleri

Genel itibariyle turizm çeşitleri konusunda pek çok kaynakta farklı sınıflandırmalar yapılmaktadır. Ancak bütün yazarlar tarafından esas alınan görüş, kişinin turizm olayına katılmasını sağlayan unsurlara bağlı olarak çeşitlerin

belirginleştğini ileri sürmektedir. Böylece kişi hangi fonksiyonun etkisi ile karar vermiş ise, buna uygun bir turizm çeşidi ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle, bu kriterler göre oluşturulacak turizm türleri aynı zamanda turizmin çeşitlendirilmesi bağlamında geliştirilen turizm türleriyle de örtüşmektedir (Yarcan, 1996: 53).

1) Kongre Turizmi

Kongre turizmi, genellikle kentlere özgü bir turizm çeşidi olmaktadır. Bunun yanında, konusuna ve kapsamına göre kongreler, tatil köylerinde, kıyı otellerinde ve doğa içerisinde konumlandırılmış otellerde de (Davos, Abant vb.) yapılabilmektedir. Bu tesislerde yapılacak kongreler turizmin canlılığını yitirdiği sezon dışı zamanlarda düzenlenebildiği gibi turizm sezonunda da organize edilebilmesi, kongre turizminin ayırt edici özelliğini oluşturur (Eralp, 1983: 87).

Dünyada son yıllarda gelişmekte olan önemli turizm çeşitleri arasında kongre turizmi de bulunmaktadır. Her kongre bir turistik hareket nedenidir. Her yıl giderek artan kongre organizasyonları, bu turizm türünün geleceğinin oldukça parlak olduğunu göstermektedir. Türkiye'nin bu gün dünya pazarlarından aldığı pay büyük boyutlarda olmamasına karşın, özellikle İstanbul, İzmir, Antalya ve Ankara gibi yerli alt ve üst yapıya sahip bölgeleri ile dünya kongre pazarında isminden bahsedilen ülkeler arasında yer almaya başlamıştır. Turizm çeşitleri arasında %20'nin üzerinde bir ciroya sahip olan kongre turizmi, başta Avrupa ülkeleri olmak üzere Hong Kong, Tayland, Singapur gibi ülkelerin ana turizm kaynaklarını teşkil etmektedir (Kozak, 1997: 21).

2) Kültür Turizmi

Kültür, toplumun sahip olduğu maddi ve manevi değerleriyle bilim, sanat, tarih, felsefe, ahlak, teknik, spor, ekonomi, sanayi, eğitim, hukuk, sağlık, turizm vb. alanlardaki varlığının, süreçlerinin, etkinliklerinin, gelişmelerinin oluşturduğu bir bütündür (Hussein ve Saç, 2008: 10). Kültürel turizmin temelinde, çok çeşitli nedenler yatmaktadır. Eski sanat eserlerinin, tarihi yapıların, müzelerin, eski medeniyetlere ait kalıntıların görülmesi amacı ile yapılan seyahatler, araştırma ve keşif için yapılan seyahatler, kişilerin bilgi ve görgülerini arttırmakta, kültürel turizm

içinde yer almaktadır. Ayrıca dini amaçlarla yapılan seyahatler, yine bu gruba dâhil olmaktadır. Dünyada her yıl milyonlarca kişi kendi dinleri yönünden kutsal sayılan mahalleri ziyaret ettiği düşünülürse, kültürel turizmin önemi daha iyi anlaşılabilir (Toskay, 1989: 153-158).

3) Spor Turizmi

Spor yapan, spor'a ilgi duyan veya işi gereği sporla ilgili olan kişilerin sportif karşılaşmalara veya organizasyonlara katılmak üzere seyahat etmeleri spor turizmini gerçekleştirmektedir (Toskay, 1989: 155-158). Günümüzde spor organizasyonları milyonlarca insanı bir araya getirmektedir. Bundan dolayı turizm organizasyonlarından yeterince pay almak isteyen, gelişmekte olan ülkeler için önemli bir turizm potansiyeli oluşturmaktadır (Öztürk ve Yazıcıoğlu, 2002: 188). Su sporları, dağ sporları, futbol, basketbol, voleybol, atletizm, boks vb. gibi sporları yapan, spora ilgi duyan ve sporla uğraşan kişilerin sportif karşılaşmalara, olimpiyatlara ve benzeri olaylara katılmak veya bunları izlemek amacıyla oluşturdukları turizm hareketleridir (Usta, 2009: 13).

Spor turizmi farklı durumlarda ortaya çıkmaktadır. İlk olarak turizm olayı çerçevesinde spor yapılmasıdır. Kişi sürekli ikamet ettiği yerin dışında yaptığı dinlenme, gevşeme yada o spor kolunda gelişmeye yardımcı olan her türlü bedeni idmanlar, turizm kapsamında turizm faaliyeti sayılmaktadır. İkinci olarak spor organizasyonlarıdır. Mahalli olmaktan çıkan yani katılanları veya seyircileri başka yerlerden gelen spor olayları spor turizmi sayılmaktadır. Üçüncü ve son olarak spor tarafından oluşturulan turizmdir. Spor organizasyonlarının gerçekleştiği yerlerin insanlarca ziyaret edilmesi (Öztürk ve Yazıcıoğlu, 2002: 187).

4) Termal Turizmi

İnsanların tarihin ilk çağlarından beri sağlık amacıyla özellikle termal suların buldukları yerlere gittikleri bilinmektedir. Benzer şekilde, dünyada tıp alanında gelişmiş ülkelerde sağlık turizmine yönelik önemli oranlarda talep olduğu görülmektedir.

Termal turizmi, dinlenmek, rahatlamak ve kendini daha iyi hissetmek için termal tesislerden yararlanmak amacıyla yapılan seyahatlerdir (Aydın, 2008: 6). Termal turizmi, sağlık turizmi içerisinde değerlendirilen, içeriklerinde erimiş mineral bulunan maden sularının dinlenme, zindeleşme, tedavi ve benzeri amaçlarına dönük olarak kullanımından doğan bir dizi ilişkiden kaynaklanmaktadır (Kozak, 1997: 21).

Günümüzde, eski çağlarda olduğu gibi, benzer amaçlarla insanlar termal kaynak yönünden değer taşıyan alanlara giderek rahatsızlıklarına çare aramaktadırlar. Dünyada sağlık turizminin bir alt dalı olan termal turizmi alanında oldukça önemli yatırımların gerçekleştirildiği bilinmektedir. Termal turizmine yönelik olarak sadece Almanya’da yılda sekiz milyon dolayında iç ve dış turiste hizmet sunulmaktadır. Türkiye’de de bu alanlar özellikle son dönemlerde Turizm Bakanlığının yönlendirmesiyle bazı yatırımların gerçekleştirilmekte olduğu bilinmektedir.

5) Yayla Turizmi

“Yayla” kelimesi, dağ tepelerindeki düzlüklere verilen isimden gelmektedir. Yayla kelimesi aynı zamanda “otlak” ve “mera” sözcükleriyle de eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Yaylalar, son yıllara kadar, rekreasyonel ve turizm amaçlı kullanımdan çok, o yörede yaşayan halkın hayvanlarını kolaylıkla beslemek ve kışlık yakacak gereksinimlerini karşılamak amacıyla genellikle haziran ayı başından ağustos ayının sonuna kadar yaşadıkları yer olmuştur. Yöre halkına göre, yaylaya çıkmanın doğal ve ekonomik niteliklerinin yanı sıra toplumsal ve kültürel önemi de büyüktür (Ulutürk, 1998: 112).

Yayla turizmi, doğayı seven ve maceradan hoşlanan kişilerin, kısa süreliğine konaklamak amacıyla, şehrin gürültü ve kirliliğinden uzak rakımı yüksek yerlere yaptıkları seyahatlerdir. Yayla turizmi, ülkenin kendine has kültürel, doğal değerleri olan yaylaların ve yayla yaşamının, koruma ve kullanma dengesi dikkate alınarak turizm faaliyetleri içinde değerlendirilmesidir (Tosun, 2009: 27). Şehirlerin gürültülü ve kirli havası ve kıyı şeridindeki tatil yörelerinin sıcak ve nemli havasına karşılık yaylaların çok çeşitli bitki örtüsüne sahip olması, ormanları, krater gölleri, ırmakları, dereleri, tarih, kültürel ve arkeolojik değerleri, dağ ve doğa yürüyüşleri, salcılık, kış sporları, av ve spor olta balıkçılığı, çim kayağı, şifalı suları, yayla şenlikleri ve el

sanatları gibi değerleri taşıması nedeniyle bu bölgenin turizm çekim merkezi olmalarına olanak sağlamaktadır.

6) İnanç Turizmi

İnanç turizmi, kişilerin çalıştıkları, sürekli ikamet ettikleri ve olağan ihtiyaçlarını karşıladıkları yerlerin dışına, dini inançlarını gerçekleştirmek ve inanç çekim merkezlerini görmek amacıyla yaptıkları turistik amaçlı gezilerin turizm olgusu içerisinde değerlendirilmesi olarak tanımlanabilmektedir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2012). Kısaca inanç turizmi, kutsal yerlerin bu dinlere mensup turistlerce ziyaret edilmesidir.

İbadetlerin mekânlarda gerçekleştirilmesi kişileri oralara yöneltmekte ve buna bağlı olarak dini mekânlar, turizm çekiciliği oluşturmaktadır. Pek çok din için kutsal yerler farklı olmaktadır. İslamiyet'te Mekke ve Medine, Hıristiyanlıkta Kudüs, Roma ve Efes, Musevilikte de Kudüs, kutsal mekânlar olarak en çok ziyaret edilen başlıca merkezlerdir (Sargın, 2006: 3).

7) Golf Turizmi

Golf turizmi, toplumun gelir düzeyi yüksek ve orta-ileri yaşlardaki insanların tercih ettiği bir turizm türüdür. Turizmin çeşitlendirilmesi, istihdam olanağı yaratması, gelir getirmesi ve yeşil alanlar yaratması gibi nedenlerle birçok ülkede golf turizmine önem verilmeye başlanmıştır. Golf turizmi, golf alanları kurmak suretiyle bu sporu yapacak kimselerin bu alanlara çekilmesi sonucunda yapılan bir turizm biçimidir (Tosun vd., 2009: 29).

Golf alanı seçiminde iklim koşulları önemli derecede rol oynamaktadır. Bu alanlarda toprağın cinsi, konaklama tesisleri ve ulaşım koşulları da önem arz etmektedir. Önümüzdeki on yıl içerisinde dünyada 50 milyon kişinin golf sporu ile ilgileneceği tahmin edildiğinden Fransa, Portekiz, Fas, Tunus, İspanya gibi ülkeler her yıl yeni golf alanları açmaktadır (Tuncer, 2002: 3).

2.2. Politika ve Turizm Politikası

2.2.1. Politika Kavramı

Politika, kelimesi eski Yunan kökenlidir. Kelime anlamı itibariyle, “bir işi gözetmek” demektir. Türkçe literatürde “siyaset” karşılığı olarak kullanılan politika, daha çok kamu yönetimi alanında yer almış ve “halka ait bir işi gözeterek, belirli yol ve usule göre yürütme” anlamında kullanılmıştır. Politika kavramı, “bugünkü ve gelecekteki kararlara yön verebilmek için birçok alternatif arasından seçilen belirli bir yol veya davranış tarzı” veya “genel amaçlar ve kabul edilebilir yöntemleri kapsayan uzun süreli genel bir plan” şeklinde tanımlanmaktadır (Dinçer, 1998: 20-21).

Politika, yeterli ölçüde tanımlanmış ve gerekli bilgilerle donatılmış belirlilik ortamında alınan ve devamlı kararlardan oluşmaktadır. Diğer bir tabirle politika, daha özel durumlar için meydana getirilmiş, uygulamalara daha yakın olan bir takım ilke, kural ve emirlerden meydana gelen kararlardan oluşur (Eren, 2010: 13-14). Politika, devletin etkinliklerini amaç, yöntem ve içerik olarak düzenleme ve gerçekleştirme esaslarının bütünü, siyaset, siyasa demektir. Bir amaca ulaşmak için karşısındakilerin duygularını okşama, zayıf noktalarından veya aralarındaki uyumsuzlıklardan yararlanma vb. yollarla işini yürütme anlamına gelmektedir (TDK, 2012).

Politika, bir toplumda yasayan insanlar arasında bir çatışma, bir mücadeledir. İnsanlar arasındaki düşünce, çıkar ve psikolojik eğilim farklılıklarından doğan çatışma politikanın temelini oluşturmaktadır. Buradaki çatışma ise iktidarın ele geçirilmesidir. Politikanın sadece bu yönü üzerinde durulacak olursa, o zaman onun belki de en iyi tanımının Amerikalı siyaset bilimci Harold Lasswell tarafından yapıldığı kabul edilebilir ve politika “kimin, neyi, ne zaman, nasıl elde ettiğini” belirleyen bir faaliyet olarak nitelendirilebilir (Kapani, 2008: 17).

Politika, bir ülkenin sorunlarını görmeye çalışıp, bunları tanımlayıp, çareler üretmek ve bunların en iyilerini uygulamaya koyup, sonuçlarını almak ve bu sonuçları değerlendirmektir (Ceyhan, 2011). Yapılan tanımlamalardan yola çıkarak

politika genel anlamda, bir işi veya bir toplumu yönetme hüneridir. Bu anlamda; her rejimin, her yönetim biçiminin, hatta her kurum ve işletmenin bir politikası vardır.

2.2.2. Turizm Politikası Kavramı

Küreselleşmeyle birlikte daha da önem kazanmaya başlayan turizm, ülkelerin ekonomilerinde belirleyici unsur olmaktadır. Bu bağlamda hükümetler, politikacılar ve turizm uzmanları tarafından turizm politikasına oldukça önem verilmekle beraber, kavramsal olarak turizm politikası için değişik tanımlamalar yapılmaktadır.

Turizm politikası; bir ülkenin iç ve dış ekonomik politikasına uygun olarak turizmin geliştirilmesi, turizm sektöründen mümkün olduğu kadar fazla gelir sağlanması, gibi ekonomik amaçlarla kamu idareleri tarafından alınan tedbir ve yapılan müdahalelerin tümüdür (Sezgin, 2001: 147). Turizm politikası, örgütlenmiş bir toplumda, turizmin ekonomik ve ekonomik olmayan fonksiyonlarından en rasyonel şekilde yararlanmak, turizmin muhtemel olumsuz etkilerini en alt düzeye indirmek amacıyla turistik gelişmenin gidişine bilinçli olarak yapılan müdahalelerin ve sektörde alınan önlemlerin tümüdür (Olalı vd., 1983: 320).

Kısaca turizm politikası, turizmi geliştirmek ve turist sayısını artırmak için alınacak önlemler ve izlenecek yöntemler doğrultusunda yapılacak müdahalelerin tümü şeklinde tanımlanmaktadır (Ulucak ve Yazgı, 2001: 220). Turizm politikası klasik anlamda iç ve dış turizmin geliştirilmesi, ekonomik ve meta-ekonomik fonksiyonlarından en yüksek düzeyde yararlanılması için kamu yönetiminin turizm alanında aldığı önlem ve yaptığı müdahalenin tümü olarak tanımlanabilir.

Yapılan tüm bu tanımlarda turizm politikasından anlaşılan, kamu yönetiminin turizm alanında dolaylı ve dolaysız olarak yaptığı her türlü yönlendirmedir. Diğer bir deyişle turizm politikası, örgütlenmiş toplumlarda, özellikle devlet tarafından turistik gelişmenin gidişine bilinçli bir şekilde müdahale etmektir. Bu müdahalenin temel hedefleri şöyle özetlenebilir (Alaca, 1997: 19):

- 1) Turizm politikası, turizmin arz ve talep açısından mevcut koşulların iyileştirilmesini gerektiren nedenleri belirler.

- 2) Turizm politikası, turizm alanında uygulanmakta olan ve önerilen müdahalelerin, alınacak önlemlerin yapacağı etkileri araştırır.
- 3) Turizm politikası, turizmin gelişmesi için yeni hedefler, araçlar ve olanaklar ortaya koyar.

Turizm, birçok sektörle ve sosyal olayla ilgili bir faaliyet dalı olduğundan turizm politikası para, ulaştırma, imar, iç ve dış ticaret, eğitim, tarım, endüstri gibi sektörlerin karar mercilerinin davranışları, tutumları ve politikaları dikkate alınmadan ve değerlendirilmeden saptanamaz ve bu nedenle üretilecek turizm politikaları uygulama olanağına ve başarıya ulaşma şansına sahip olamaz (Alaca, 1997: 20).

BÖLÜM II

3. TÜRK DIŞ POLİTİKASININ TEMEL ESASLARI VE TURİZM

3.1. Türk Dış Politikasının Temel İlkeleri

Türk dış politikasının en temel ilkesi, "Yurtta Barış, Dünyada Barış"tır. Türkiye, dış politikasında Atatürk'ten beri barışı prensip olarak kabul etmiştir. Türk dış politikasının, üzerinde en çok uzlaşılan ve fakat çok farklı biçimlerde algılamalara sahip olunan bu ifade, Türk dış politikasına yön veren bir niteliğe ve misyona sahiptir. Türkiye, barışı, içeride ve dışarıda öncelikli konu olarak öngörürken, bu iki ortamın birbirini fazlasıyla etkilediğini dikkate alan ve dolayısıyla biri olmazsa diğeri de olmayacağına inanan bir dış politika anlayışına sahiptir.

“Komşularla Sıfır Sorun” yaklaşımı, "Yurtta Barış, Dünyada Barış" ilkesinin devamı niteliğinde olup, Türkiye'nin etrafında bir barış ve refah kuşağı oluşturmasını amaçlayan, uzun vadeli bir hedef olarak tanımlanmaktadır. Bu anlayışta, komşularla ilişkilerde, görüş ayrılıklarından çok, fırsat ve işbirliği olanaklarına odaklanıldığı; komşularla ilişkilerde, “herkes için güvenlik”, “siyasi diyalog”, “ekonomik karşılıklı bağımlılık”, “kültürel ahenk”, “karşılıklı saygı”nın esas olduğu; kurulan yüksek düzeyli stratejik işbirliği konseyleri, imzalanan serbest ticaret anlaşmaları ve getirilen vize muafiyetleri ile ilişkilerin ileri seviyelere taşındığı değerlendirilmektedir (Dışişleri Bakanlığı, 2013).

Türk dış politikası, cumhuriyetin kuruluşundan itibaren, temelde Statükoculuk ve Batıcılık ilkeleri eksenli yürütülmüştür. Bu iki ilke, Türk dış politikasının istikrar kazanmış uygulama esaslarındandır.

3.1.1. Batıcılık

Batıcılığın kökeni, Osmanlı Devleti'nin son zamanlarına denk gelmektedir. İmparatorluğun yıkılmakta olduğunun farkına varan devlet adamları, Batı tarzını örnek almayı çözüm olarak düşünmeye başlamışlar ve bu amaçla çeşitli çalışmalar yapmışlardır. Bu çabalar, belki devletin yıkılmasına engel olmamıştır ama Türk halkında Batı kültürünün oluşmasına yardımcı olmuştur.

Batı; altyapı açısından kapitalizme; üstyapı açısından da, insan aklının üstünlüğüne dayanan bir uygarlık biçimi, diğer bir söylemle, laik ve demokratik bir yaşamdır. Yani Batı, bir coğrafi alan değildir. Bu kavram, Türkiye'nin 1923'te kurulmasından bu yana değişiklik geçirmiştir. Altyapısı, işçi sendikalarına hayat hakkı tanımayan bir düzeyden bugünkü sosyal devlet düzeyine gelmiştir. İki savaş arasında mono blok liberal niteliğini yitiren ve Hitler'in ağırlıklı olduğu bir düzenden çok etkilenen üstyapısı, bugün insan ve azınlık hakları tarafından temsil edilen demokratik bir düzende karar kılmıştır. Yani, zaman içinde oluşan bu iki Batı, birbirine taban tabana zıttır ve Türkiye, her dönemde hangi Batı kavramı başatsa, o Batı'dan daha çok etkilenmiştir (Oran, 2002: 49-50).

Türk dış politikasında kökleri Osmanlı İmparatorluğu'na, hatta Lale Devri'ne kadar uzatılabilecek bir geçmişe sahip olan Batıcılık, şu dört temelden kaynaklanmaktadır: Tanzimat, Jön Türk ve İttihat-Terakki geleneğinden kaynaklanan Tarihsel Boyut; yapısı Batı'ya daha yakın olan Sosyo-Ekonomik Boyut; modernleşmenin itici gücünü oluşturan Aydın Boyutu; Türkiye'yi ve Türk dış politikasını Batıcılık yönünde derinden etkileyen Mustafa Kemal'in şahsında somutlaşan Önder Boyutu (Oran, 2013: 253-254).

Atatürk, savaş meydanlarında kazanılan zaferlerin tek başına bir anlamı ve değeri olmayacağına dikkati çeker: “Siyasi ve askeri zaferler ne kadar büyük olursa olsun iktisat zaferleriyle taçlandırılmazsa elde edilen zaferler sürüp gidemez az zamanda söner düşmanlara karşı en kuvvetli silahımız iktisat hayatındaki sağlamlık ve başarı olacaktır” der (Arsan, 1961: 436-437). Buna göre Batılılaşmanın bir ayağı iktisadi ayaktır. İktisadi olarak gelişmenin tamamlanmaması halinde tam olarak Batılılaşma da sağlanamayacaktır.

Atatürk önderliğinde kurulan yeni Türk devletinde Batılılaşma, çağdaşlaşma yönünde temel araç olup toplumun da buna ayak uydurması amaçlanmıştır. Atatürk döneminde modernleşme aşamaları neo-fonksiyonalist bir anlayışa sahip olmuştur. Yani Batılı toplum seviyesine ulaşma amacıyla hızlı hareket edebilme adına yukarıdan aşağıya doğru aşılama yöntemi benimsenmiştir. Atatürkçü düşüncenin planladığı sosyal modernleşme sürecinde siyasal modernleşme bir araç olarak kullanılmış, siyasal modernleşme yanında ekonomik modernleşme ve hukuki modernleşme de hedeflenmiştir. Tüm bu gelişmelerin ardındaki temel amaç ise Batılılaşma için gerekli olan sosyal gelişim sürecini hızlandırmaktır (İşyar, 2009: 526).

Türkiye'nin Batılılaşma politikasının en önemli göstergelerinden biri, Batı ile kurumsal ilişkilerini geliştirme konusundaki kararlılığıdır. Avrupa'da özellikle 1945 sonrasında yaşanan ekonomik ve siyasal kurumsallaşma sürecinde Türkiye, kurulan yeni düzenin bir parçası olmak ve uluslararası yalnızlığa itilmemek gayretinde olmuştur. Türkiye'nin Batı ile en önemli kurumsal bağlantısı Kuzey Atlantik İttifakı Örgütü'dür (NATO). Türkiye, bu ittifak sürecinde Batı ile sorun yaşadığı dönemlerde bile Batı ile bağlarını tamamen koparma yoluna gitmemiştir. Dolayısıyla NATO ittifakına katılımın önemli nedenlerinden biri cumhuriyet rejiminin Batılılaşma hedefidir (Erol ve Ozan, 2011: 26). Benzer şekilde, Türkiye'nin Avrupa Birliği (AB) ile ilişkilerini de bu anlamda yorumlamak mümkündür. AB, üyelik hedefi, cumhuriyetin kuruluşundan itibaren, Türkiye'yi Batı medeniyeti ile bütünleştirme felsefesinin doğal bir sonucudur. AB, ülkenin modernleşme ve Batılılaşma sürecini hızlandıracak bir araç olarak görülmüştür (Eralp, 1993: 27).

3.1.2. Statükoculuk

Türk dış politikasının temel ilkelerinden biri olan statükoculuk kelime anlamı olarak, kurulu düzeni devam ettirme anlamına gelir. Statükoculuk bir anlamıyla var olan dengeleri devam ettirme, diğer anlamıyla da sahip olunan sınırları koruma demektir. Konumu itibarıyla çok hassas bir coğrafyada bulunan Türkiye, birçok devletin çıkar algılamalarının odağında yer aldığı için sınır güvenliği oldukça önemlidir ve Türk dış politikasında var olan dengelerin korunması, sonrasında

bunun lehe çevrilmesi önceliklerdendir. Atatürk dış politikası her dönemde sahip olduğu sınırlardan memnun olup bunları değiştirme yoluna gitmemiştir. Özellikle Orta Asya olmak üzere dünyanın çeşitli bölgelerinde yaşayan Türkler için hiçbir zaman siyasi girişim yapmamış, komşularının güvenlik ve sınırlarına yönelik tehdit algılayacağı davranışlardan özenle kaçınmakla birlikte, Türk vatandaşları ile ilgili her durumda statükocu imajına zarar getirebilecek hiçbir faaliyete girmemiştir (Sander, 2008: 512).

Atatürk dış politikasının statükocu anlayışını yansıtan “Yurtta Barış, Dünyada Barış” ilkesi, artık yeni düzenin kurulduğu bir dönemde ortaya konmuş olup, şu demektir: Yurtta, gerek iktisadi bakımdan, gerek ideolojik bakımdan, gerekse siyasal açıdan Batıcı bir düzen kurulmuştur, artık bu tartışma konusu olmasın. Yurt dışından ise, bağımsızlıktan sonra Türkiye’nin bir talebi yoktur, Türkiye kendi sınırları dışında müdahalede bulunmak gibi bir arzusu yoktur, başkalarının da kendi sınırlarına ilişkin talebi olmadığı takdirde çatışma çıkmadan onlarla barış içinde yaşayacaktır (Oran, 2002: 47).

Türkiye, dış politikada özenle uygulanan statükoculuk ilkesine bağlı kalmasının bir takım nedenleri vardı. Her şeyden önce İstiklal Savaşı’ndan çıkmış bir ülkenin tehdit algılamadıkça önceliklerini dışa yansıtma lüksü yoktu. Nitekim Türkiye, sınır güvenliğini sağlayıp iç istikrara yönelmiştir. Devletin ve rejimin sağlanması, Kürt isyanının bastırılması ve Batılı reformların da hızlı bir şekilde gerçekleştirilmesi için gereken iç ortam vardı. Dışarıda ise Sovyetler Birliği ile yapılan Moskova Antlaşması’nın gereği olarak, Türkiye Turancılık fikrini desteklememekteydi. Misak-ı Milli sınırlarına büyük ölçüde ulaştığını düşünen Atatürk, realist bakış açısıyla statükoculuğu benimsemiş ve kurduğu Türkiye Cumhuriyeti’ni geliştirmeyi temel amaç edinmiştir (İşyar, 2009: 526).

Farklı bir değerlendirme olarak Sander’e (2008: 524-525) göre, Türk dış politikasının temel ilkelerinden olan statükoculuk ilkesinden taviz verdiğimiz bazı durumlar da yok değildir. Her şeyden önce Kurtuluş Savaşı, dikte edilmeye çalışılan Sevr düzenine karşı silahlı mücadele şeklinde yapılan tam bir revizyonist harekettir. Fakat Kurtuluş Savaşı’nın revizyonist açısı oldukça dar tutulmuş, sınırları Misak-ı

Milli ile belirlenmiş hatta bu sınırlar dahi, daha sonra daraltılmıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ise Türkiye, Kore, Somali, Bosna, Kosova, Makedonya, Afganistan, Lübnan ve Kıbrıs Barış harekâtları olmak üzere birçok kez sınır dışı operasyonlara iştirak etmiştir.

Ancak, Türk dış politikasında istisna örnekler olmakla birlikte; Atatürkçü realist anlayışın gerektirdiği gibi genel anlamda statükocu olunmuştur. Türkiye, uluslararası konjonktürün gerektirdiği şartlara uygun olarak; içte güçlenmeyi, dışta tehdit ve güvenliğine aykırı bir durum algılamadıkça mevcut düzenden hoşnut olmayı seçmiştir. “Yurtta Barış, Dünyada Barış” ilkesi Türkiye'nin dış politikaya bakışını yansıtan bir kavram olmuştur.

Türk dış politikasının oluşumuna bakıldığında Cumhuriyetin kuruluşundan beri temelde Statükoculuk ve Batıcılık ilkeleri üzerinden hareket edildiği ortaya çıkmaktadır. Oran'a (2008: 46-50) göre, Statükoculuk ve Batıcılık ilkeleri, Türk dış politikasında sürekliliği sağlamaktadır. Türkiye'nin kuruluşundan bugüne sürdürdüğü Statükocu ve dengeci dış politika, siyasal rejimin iç ve dış istikrar ihtiyacından kaynaklanmıştır. Her ne kadar dış politikada gereksinim duyulan istikrar sağlanmamış olsa da Türkiye bu istikrarı sağlayacak uluslararası ve bölgesel yapılanmaları aktif bir şekilde desteklemiştir. Kuruluşunda, iç ve dış istikrar nedeniyle Statükocu ve dengeci bir dış politika izleyen Türkiye, Soğuk Savaş döneminde, ulusal güvenlik politikasını Batı bloğu ile özdeşleştirmiştir. Dolayısıyla daha önce Statükocu olan dış politika, daha aktif bir hal almıştır (Erol ve Ozan: 2011: 24-30).

Türk dış politikasında Statükoculuk ilkesinin hala geçerli bir yaklaşım olduğu görülmektedir. Bunun kanıtı ise Statükoculuk ilkesinin Türkiye'nin Ortadoğu'da izlediği politikada kendisini hissettirmesidir. Çünkü Türkiye, Ortadoğu'da mevcut sınırları koruma, dengeleri sürdürme ve yeni sorunları engelleme çabası içindedir. Türk dış politikasının diğer önemli ilkesi olan Batıcılık, Türkiye'nin öncelikli dış politika hedefi olarak; bir medeniyet olarak algılanmış ve bu doğrultuda çağdaşlaşmanın bir aracı olarak öngörülmüştür.

AK Parti'nin iktidara gelmesiyle Statükoculuk ve Batıcılık eksenli olmakla birlikte Türk dış politikasında gözle görülür biçimde değişim yaşanmaktadır. Küreselleşmeyle birlikte dünyada değişen dengeler, Ortadoğu'da yaşanan sorunlar, yenedünya düzeni gibi faktörler Türkiye'yi aktif politikalar izlemeye itmiştir. Türkiye, son dönemde dünyanın farklı yerlerinde yeni büyük elçilikler açmış, kalkınma yardımı, barış inşası ve arabuluculuk gibi roller gerçekleştirmiş, bazı bölgesel ve uluslararası örgütlerde sorumluluklar, diğer ülkelerle daha sıkı diplomatik ilişkiler içinde olmuştur.

3.2. Dış Politikayı Etkileyen Unsurlar

3.2.1. Jeopolitik Konum

Coğrafyanın siyaset üzerindeki etkisi olarak tanımlanan jeopolitik; bir devletin dış politikasını oluştururken şüphesiz dikkate almak zorunda olduğu bir olgudur. Jeopolitik, dış politika kararlarının alınmasında, ulusal güç kaynaklarından birisidir. Jeopolitik, bütün coğrafi faktörlerin politikaya verdiği yönü araştıran ilim dalıdır (İlhan, 1997: 6-7). Jeopolitik konum, ülkelerin dış politikasını oluşturan en önemli etkenlerden biridir. Bir ülkenin hangi kıtada yer aldığı, hangi denizlerle çevrili olduğu, komşularının kimler olduğu ve bu komşu ülkelerin siyasi, ekonomik ve sosyal yapısı, o ülkelerin dış politika dinamiklerini yönlendirir. Bu belki de ülkenin kaderi gibidir. Çünkü coğrafi konum azla değiştirilemez. Ve her ülke, kaderinin gösterdiği doğrultuda siyasi, sosyal ve hatta kültürel bakımdan etkilenir ve dış politikasının temel düsturlarını da bu yönde belirlemek zorunda kalır (Hurmi, 2008: 129-130).

Bu bağlamda uluslararası politika ve dış politikayı coğrafya faktörü ile açıklayan jeopolitik kuramcılardan Amerikalı bir Amiral olan Alfred Thayer Mahan Uluslararası İlişkiler alanının klasikleri arasında yer alan "Deniz Gücünün Tarihe Etkisi" isimli çalışmasında büyük denizler ve ulaşım yolları üzerinde denetimi ele geçiren ülkelerin dünya gücü olabileceği ve diğerleri karşısında büyük bir avantaja sahip olacağını belirtmiş, İngiltere'nin tarihte sağladığı üstünlüğü onun bu coğrafi yapısıyla açıklamıştır (Aktaran: Arı, 2004: 126).

Ülkenin büyüklüğü sorunlu bölgelere yakınlığı, değerli yer altı kaynaklarına sahip olmak veya önemli geçiş yolları üzerinde bulunmak gibi etkenler dış politika kararlarını doğrudan etkilemektedir. Kara hâkimiyet, deniz hâkimiyet, hava hâkimiyet, kenar-uşak, lineer devlet teorileri gibi isimler verilen jeopolitik teoriler dış politikanın yönlendirilmesinde birer yol haritası olarak karar alıcılar tarafından kullanılmıştır (Kekevi, 2004:153).

Türkiye Cumhuriyeti toprakları çok stratejik bir noktada yer alır. Bir yandan Balkanlara, bir yandan Kafkaslara, bir yandan da Ortadoğu'nun bereketli Hilal'ine ulaşır. Bunun yanı sıra, Türkiye toprakları sanayileşmiş Batı ile enerji kaynakları (Ortadoğu, Hazar) arasında yer alır. Bu konumu, Türkiye'ye kendi boyutlarını aşan bir önem ve avantaj kazandırır (Oran, 2002: 24). Coğrafik konumun ülkenin dış politikasında oynadığı rolü belirtmesi açısından Türk dış politikasında yığınla örnek bulunmaktadır. Örneğin, Türkiye, coğrafik konumu nedeniyle her dönemde olduğu gibi II. Dünya Savaşı sonrasında da Soğuk Savaşın en şiddetli yaşandığı bölgelerden biri haline gelmiştir. Bu konumuyla NATO'ya girmek zorunda kalmış ve Batı Bloğu içinde yer almıştır (Arı, 2004: 127).

Sonuç olarak, coğrafi ve siyasi yönden güvensizlik hissi veren jeopolitik özellikler, ülkenin korkularını daha da tırmandırır ve bu korkular, kendini savunması için gerekli olan araçları mantıklı ve etkili olarak kullanmasını engeller. Komşularından korkan ve korkuları giderek paranoya haline ulaşan bir ülke, zamanla kendisine karşı düşmanlık beslemeyen çevreleri de rakip olarak görmekte gecikmez. Böylesi bir ülke, kendini diğer ülkelerin etkisi altına girmekten kurtaramaz (Hurmi, 2008: 131).

3.2.2. Ekonomik Kapasite

Bir ülkenin ekonomik kapasitesi deyince özellikle günümüzde endüstriyel durumu akla gelmektedir. Çünkü herhangi bir ulusun gerekli hammaddelere sahip olması eğer bundan askeri ve endüstriyel amaçlar için yararlanacak ölçüde endüstriyel tesislere ve endüstri gücüne sahip değilse istenildiği ölçüde etkili olamamaktadır (Arı, 2004: 128). Bir ülkenin güçlü bir dış politikaya sahip olabilmesi kadar dış ve savunma politikalarının türü de o ülkenin ekonomik yapısı ve zenginliği

ile yakından ilgilidir (Hurmi, 2008: 132). Yani doğal kaynak rezerviniz, dış ticaret hacminiz, iç talebin çokluğu, üretim kapasitesi ve kişi başına düşen milli geliriniz ne kadar güçlü ise dışa dönük politikalarınız o kadar güçlüdür demektir.

Ülkelerin dış politikasının etki derecesini belirleyen faktörlerden olan ekonomik kapasite unsurları bütün ve birlikte ele alındığında bir anlam ifade ederken jeopolitikçilerin tek bir öğeyle uluslararası politikayı açıklamaya çalışmaları gibi özellikle Marksist yazarlar da ülkenin dış politikasına etki eden en temel unsurun ekonomik faktörler olduğunu ileri sürmektedir. Bunlara göre bir ülkenin ekonomik olarak gelişmesi ile emperyalist ve yayılımcı ve dolayısıyla savaş eğilimli olması arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır. Marksist yazarlar, buradan yola çıkarak gelişmiş kapitalist ülkeleri emperyalist olarak nitelemekte ve tersinden hareket ederek emperyalizmi ve savaşları ortadan kaldırmak için kapitalizmi ortadan kaldırmak gerektiği sonucuna varmaktadır (Arı, 2009: 145-146).

Baskın Oran'a (2002: 35) göre, Türkiye ekonomisi bir bütün olarak 1950'lerden beri kronik sorunlu bir nitelik göstermekte, gelir dengesinin gitgide bozulmasının yanı sıra hızla dışa bağımlı hale gelmektedir. Çünkü 1980'lerden beri ekonomi dış ve iç borçlanma üzerine bina edilmektedir. Geçmişten beri ekonomisi dışa bağımlı olan Türkiye ekonomisi, son on yıllık süreçte ekonomide izlediği başarılı politikalar sayesinde Türk ekonomisi geçmişe göre daha iyi bir seviyeye gelmiştir. Örneğin bu on yıllık süreçte dünyada yaşanan ekonomik krizler, ekonomik olarak çok güçlü olan ABD gibi ülkeleri oldukça olumsuz etkilerken, Türkiye bu krizlerden fazla etkilenmemiştir. Daha önce tarıma dayalı olan Türk ekonomisi, son dönemde yapılan çalışmalarla Türkiye'deki diğer ekonomik kaynaklardan faydalanmaya başlanmış ve Türk ekonomisi sadece tarıma dayalı olmaktan çıkmıştır. Son dönemde ekonomideki bu başarılı çalışmalar, Türkiye'yi ekonomik olarak güçlü kılmış ve kendi bölgesinde söz sahibi konuma getirmiştir.

Sonuç olarak bir ülkenin daha ılımlı, barışçı ve istikrarlı dış politika izleyebilmesi için, jeopolitik konumu kadar, ekonomisinin de yardım etmesi gerekir. Bu konularda kendisini çaresiz hisseden bir ülke, dış etkilere daha açık bir hale gelir ve saldırgan politikalar izlemesi mümkündür. En kötüsü bu saldırganlık hem

ekonominin iyileşmesini engelleyebilir hem de jeopolitiğin yarattığı sorunları daha da derinleştirebilir (Hurmi, 2008: 134).

3.2.3. Askeri Kapasite

Morgenthau'ya göre, coğrafi faktöre, doğal kaynaklar faktörüne ve endüstriyel kapasite faktörüne bir ulusun fiili gücü açısından önem kazandıran askeri alanda hazır olma durumudur. Bu ögeyi diğer tüm güç öğelerine göre daha fazla dikkate alınan ve bu nedenle ulusal gücün daha belirgin bir ögesi olduğunu kabul etmek gerekir. Uluslararası ilişkilerde en son başvurulan yol bu olduğundan bir devletin gücü hesap edilirken en fazla üzerinde durulan askeri güç olmaktadır (Arı, 2004: 129). İlk halka olan askeri boyut; moral, dayanışma, komuta-kontrol, hazırlık düzeyi gibi kimi öğelerin yanı sıra, esas olarak silah gücüne ve onu kullanan personelin durumuna dayanır. Bu iki öge de, sonunda ülkenin ekonomik olduğu kadar kültürel düzeyiyle de ilgilidir. Örneğin, İsrail ile Araplar arasındaki 1967 savaşında, Arap uçakları havalanamadan yerde yok edilmiştir (Oran, 2002: 33-35).

Devletler öncelikle hava, kara ve denizde yeterli konvansiyonel güce sahip olmak ister. Özellikle büyük devlet olmak, ünlü jeopolitikçi Mahan'ın da belirttiği gibi, geçmişten beri, büyük bir deniz gücüne sahip olmayı gerektirmektedir. Ayrıca gelişen ve değişen savaş koşulları ve ülkenin konumu gereği yeterli ölçüde kara ve hava gücüne sahip olmak ülkeler açısından gereklilik haline gelmiştir (Arı, 2009: 146-147). Tabii sadece kara, hava ve denizde yeterli güce sahip olmak yeterli olmayacaktır, bunun yanında bu alanları yönetebilecek askeri teknik personele ihtiyaç vardır. Bunlar birbirlerini tamamladığında devletler bu konumda güçlü duruma geleceklerdir.

Türk askerinin savaşma yeteneğinin yanı sıra, Türkiye'de askeri teknik personelin hayli yeterli olduğu genellikle kabul edilen bir husustur. Bununla birlikte, silahının ancak yüzde 20 kadarını kendi yapan Türkiye; silah gücü, yedek parçası ve cephane bakımından büyük ölçüde dışarıya, daha doğrusu ABD'ye bağımlıdır. Silah teknolojisinin izlenmesi zor bir hızla değiştiği göz önüne alındığında da, bunun böyle olması normal sayılmalı ve orta vadede değişmez olduğu kabul edilmelidir. Mevcut olan silah sanayi de, ya ileri bir teknolojik düzeyde değildir, ya da yine dışa

bağımlıdır. Türkiye her ne kadar bu durumu havada ikmal yapabilen tanker ve AWACS gibi erken uyarı uçakları alarak ve hatta uçak gemisi almayı planlayarak aşmaya çalışıyorsa da, bütün bunlar kendisine bu silahları sağlayacak süper gücün iradesine bağlı hususlardır (Oran, 2002: 35).

3.2.4. Siyasi Yapı

Bir ülkenin içerdeki siyasal ve toplumsal düzenin mümkün olduğunca sorunsuz olması dış politikasının etkinliği açısından çok önemlidir (Oran, 2002: 36). Ülke içindeki halkların birbirleriyle olan ilişkileri, siyasi partilerin durumları, devletin topluma verdiği güven, demokrasinin niteliği vb. unsurlar bir ülkenin dış politikasını belirleme bağlamında önem arz etmektedir.

İç politikasında sürekli bir çatışma ve kaos yaşayan bir ülke terör de teşvik edilen ve hoş görülen bir unsur haline gelir. Böylesi bir ülkede yapılacak olan her türlü demokrasi girişiminin de başarılı olacağı şüphelidir. Demokrasinin en güzel göstergelerinden biri olan seçimlerin şaibeli olması olasıdır. Muhalif gruplara baskı ve hile de kaçınılmaz hale gelebilir. İşgal ve şiddetten beslenen politikacılar, iktidarlarını sürekli hale getirebilmek için şiddeti kullanmaya devam ederler (Hurmi, 2008: 136). Böylesi bir ülkenin sevmeyenleri ülke içindeki bu tür olayları destekleyerek o ülkenin uluslararası alanda güç kaybetmesine, küçük düşürülmesine neden olurlar, bu da o ülkenin dış politikadaki etki gücünü zayıf kılmaktadır.

Siyasi irade yetersizliği dolayısıyla dış siyasetini konjonktürel dalgalanmaların akışına bırakan ve zamanlama kabiliyetini kaybeden ülkeler, başkaları tarafından belirlenmiş gündemlere gösterilen tepkilerin oluşturduğu karmaşık ve çelişik bir tablonun esiri olurlar. Bu tür ülkelerin siyasi elitinin, ne çıkış noktaları ile ilgili birikimi ne de varış noktaları ile ilgili ufku vardır. Atak ve belirleyici değil, savunmacı ve tepkicidirler (Davutoğlu, 2011: 33).

İç politikasında toplumsal ve siyasal düzeni sorunsuz olan bir ülkenin dış politikadaki etkinliği güçlüdür. Demokrasinin faktörünün çok önemli olduğu bu tür ülkelerde halklar birbirleriyle barışık haldedirler. Böylesi bir ülkenin iç işlerine nifak

sokmak güç olacaktır. Terörden beslenen kurum, kuruluş ve devletler bu tür devletleri etkileme gücü çok azdır.

Türkiye siyasal ve toplumsal yapının bükülgenliği açısından pek avantajlı bir ülke değildir. Ülkenin, koşullar radikal biçimde değiştiği halde eski çözümleri değiştirme âdeti pek yoktur. Çünkü Türkiye kimi 19. Yüzyıldan kalmış sorunları modern yöntemler uygulayarak azaltmak yerine sürekli olarak erteleme eğilimindedir. Sununda biriken bu sorunlar birbirini güçlendirerek Türkiye'nin çözüm korkusunu arttırma biçiminde bir sarmalı harekete geçirmekte; bir yandan dışarıya karşı sürekli endişe yaşanırken, bir yandan da ülke içindeki dayanışma ortamı zayıflamaktadır. Bütün bunlar, dünyanın en sorunlu üç bölgesinin (Balkanlar, Kafkaslar, Orta Doğu) ortasında olmaktadır (Oran, 2002: 37). Böylesi bir ülkenin dış politikadaki gücünün zayıf, karmaşık ve etkisiz olduğu söylenebilir; fakat 2000 sonrası dönemde Türkiye'de mevcut iktidarın izlediği başarılı politikalar sayesinde azda olsa Türkiye dış politika söz sahibi konuma gelmiştir. Türkiye Kürt sorununu ve otuz yıla aşkındır devam eden Kürdistan İşçi Partisi (PKK) sorununu çözdüğü takdirde dış politikada daha güçlü konuma gelecektir.

3.2.5. Kültürel Boyut

Kültür pek çokları için çok katmanlı bir kavramdır. Örneğin, İngiliz sosyal bilimci Raymond Williams kültür kavramına üç farklı düzeyde yaklaşabileceğini söyler (Storey, 2009: 1): Bunlardan ilki entelektüel, spiritüel ve estetik gelişimi kapsayan genel bir süreç olarak kültür algısıdır ki burada kültür oldukça dar bir seçkin grubun ürettiği ve yönlendirdiği bir alandır. Bu yaklaşıma göre kültür tekildir, seçkincidir, dar bir grubun himayesindedir.

Bir başka düzeyde ise kültür; bir grubun ya da bir dönemin yaşam biçimini ortaya koyar. Sözgelimi bir milletin kültürel kalkınmasını anlayabilmek için yalnızca o milletin ürettiği sanatsal ürünleri değil o milletin okur-yazarlık düzeyi, sorsal faaliyetleri, bayramları, dini şölenleri gibi daha günlük eylemlerini de kapsayan geniş bir sahayı incelemek gerekmektedir. Buna göre, tek bir kültür değil kültürlerden bahsedilebilir. Kültür dar ve seçkin kalıplar içinde tanımlanmamalıdır, zira kültür günlük faaliyetlerimiz sırasında sürekli bir şekilde yeniden üretilen, bireylerin aktif

bir biçimde etkileşim içinde olduğu bir anlamlar, değerler, semboller ve ritüeller bütünüdür. Bu açıdan kültür değişime direnme eğilimi yüksek fakat bireylerin aktif etkileşimi ve bağımsız kullanma kabiliyeti dolayısıyla da kırılğan bir olgudur (Albayrak vd., 2011: 29).

Kültür, insanın insan tarafından tesis edilmiş ve yaratılmış olan çevresini ifade eder. Maddi ve manevi olmak üzere iki veçhesi vardır. Bazı sosyologların aynı zamanda medeniyet ismini verdikleri maddi kültür, yapılarımız, tekniklerimiz, yollarımız, istihsal ve ulaştırma vasıtalarımız gibi gözle görülür maddi unsurlardan ibaret ve kendi eserimiz olan çevre şartlarımızdır. Buna karşılık manevi kültür, bir milleti millet yapan ve onun öz şahsiyetini belirleyen unsurlardan meydana gelen kültür bütünüdür (Bilgiseven, 1995: 15).

Belli bir insan unsurunun (nüfus) belli bir mekân içinde (coğrafya) ve belli bir zaman boyutunda (tarih) sahip olduğu kimlik ve aidiyet hissi ile ürettiği değerler dünyasına dayalı psikolojik, sosyolojik, siyasi ve ekonomik yapı taşlarından oluşan “kültür”, bir ülkenin sabit güç verilerini potansiyel güç verilerine bağlayan en önemli unsurdur. Bu unsur bir taraftan sabit verilerin yaşanan süreç içinde tezahür etmesini sağlarken, diğer yandan potansiyel verileri harekete geçiren temel muharrik rolü oynamaktadır (Davutoğlu, 2011: 23).

Türkiye çok yönlü bağlantılara ve kültürlerle sahiptir. Bunları Asya, Ortadoğu/İslam ve Batı olarak sınıflandırmak mümkündür. Böylesi bir özelliğe sahip olan bir ülke için, kültürel çeşitlilik olarak çok zengin olduğu söylenebilir. Bu özelliğe bağlı olarak bu farklı bölgelerde yaşayan toplumların yeme-içme, örf-adet, okur-yazarlık, fiziki yapıları, vb. özellikleri farklılık göstermektedir.

Topraklarının yüzde 97’si Asya’da bulunan Türkiye, azda olsa bazen feodal ve göçebe toplumun izlerini taşır. Bu bölgede yaşayan insanlar karşısındakiyle belli bir noktada uzlaşarak kazanımlarını sürekli kılmak yerine, karşısındakini ortadan kaldırmayı tercih eden genel bir tutum içindedirler. Politikacılarının çok kaliteli olduğu iddia etmek kolay değildir. Kurumlardan çok, güçlü önderlere eğilim vardır. Ortadoğu/İslam boyutuna bakıldığında, Ortadoğu’daki bir ülke olarak, Türkiye’de halk büyük oranda Müslüman’dır (Oran, 2002: 20). Ortadoğu’daki İslam ülkelerine

bakıldığında, demokrasinin en çok hüküm sürdüğü ülke Türkiye'dir. Bu bölgedeki birçok İslam ülkesi İslami ilkelerle yönetilmektedir; fakat Türkiye'de din ve devlet işleri birbirinden ayrı işlemekte ve laik ilkelere göre yönetilmektedir. Herkes dini değerlerini istediği gibi yaşamakta özgürdür.

Türkiye'yi üzerinde büyük bir etkiye sahip olan bölümü ele alındığında, ülkede çok büyük bir Batı etkisi vardır. Türkiye Ortadoğu'nun Batı'ya her bakımdan en yakın, en Batılılaşmış ülkesidir. Daha önemlisi, Türkiye dünyada laiklik politikası uygulayan tek Müslüman devlettir. Hatta Türkiye'nin tüm dünyada tek laikleştirme politikası uygulayan devlet olduğu dahi söylenebilir. Kapitalist ülkelere bakıldığında her ne kadar laik olduklarını söyleseler de gerçekte öyle olmadığı açık ortadadır; çünkü bu ülkeler dini değerlerle tepeden yönetilmektedirler.

Sonuç olarak bugün gelinen durumda birincisi, Türkiye'nin kültürel niteliği, Asya ve Ortadoğu/İslam kültürel niteliğiyle kesin zıtlık halindedir. İkincisi, Batı, Türkiye'yi Batılı kabul etmemektedir. Üçüncüsü, genel olarak Türkiye insanı Doğu/Ortadoğu kültürü ile Batı kültürü arasında bir kimlik karmaşası yaşamaktadır. Dördüncüsü, bu konuda seçkinler ile halk arasında ihmal edilmeyecek bir farklılık bulunur. Bütün bu durumlara rağmen, politikayı özellikle de dış politikayı saptayan tabaka olan seçkinlerin kesinlikle batılılaşmış olması, devlet yapısında Batı değerlerinin ota ve özellikle uzun vadede üstün olmasını sağlar. Bu açıdan, Türkiye'nin durmadan Batı'ya ve Batı kurumlarına eğilim göstermesi doğal bir sonuçtur (Oran, 2002: 21).

3.2.6. Nüfus

Her ne kadar ulusal güç ile nüfus arasında doğrudan bir ilişki olduğu söylenebilirse de bir ulusun nüfusu ne kadar büyükse gücünün de o kadar büyük olacağını ileri sürmek yanlıştır. Şayet bu doğru olsaydı, bir milyarı aşkın nüfusu olan Çin ve Hindistan gibi ülkelerin dünyanın önde gelen en büyük güçleri olmaları gerekirdi. Nüfus ile ulusal güç arasında bir orantı kurulmasa da nüfus bir anlamda büyük devlet olabilmenin bir gerekliliği ya da tamamlayıcı bir unsuru olarak algılanmaktadır. Başka bir deyişle bir ülkeyi diğer ülkelere oranla daha büyük olduğu için daha güçlü saymak ne kadar yanlışsa dünyanın büyük nüfuslu devletleri arasında

yer almayan devletlerin de süper devlet olabileceklerini varsaymak aynı ölçüde yanlıştır (Arı, 2009:147).

Nüfus sayısının az veya çokluğundan daha da önemlisi nüfusun kalitesi dış politika mekanizmasına doğrudan etki eder. Üniversite mezunları, hukukçular, öğretmenler, doktorlar ya da en azından orta-lise ve meslek okulu eğitimine sahip insanlar, kaliteli nüfusu oluştururlar (Hurmi, 2008: 135). Nüfus yapısı olarak genç ve eğitilmiş nüfusa sahip olan bir ülke, o ülkenin kalkınmasında, yeni teknolojilerin üretilmesinde ve bu teknolojilerin kullanılabilmesinde genç ve eğitilmiş nüfusun varlığı büyük önem arz etmektedir. Nüfusu çok olan ve yeterli üretime sahip olmayan, nüfus ihtiyacının büyük bir bölümünü dışarıdan karşılamak zorunda kalan ülkeler açısından nüfus dışı bağımlı hale gelmenin önemli bir nedenini oluşturduğundan ülke bakımından negatif bir durum teşkil edecektir.

Günümüzde devletlerin ekonomik ve endüstriyel kapasitelerini arttırabilmeleri ve büyük ordular oluşturabilmeleri yeterli büyüklükte bir nüfusa sahip olmayı gerektirmektedir. Bu çerçevede nüfus büyüklüğü ulusal gücü belirleyen bir faktör olduğu ve bir ulusun gücü diğer ulusların gücüne göre ölçülebileceği için çeşitli ülkelerin nüfuslarının birbirlerine oranla büyüklükleri bakımından bir rekabet vardır. Özellikle aralarında uzun süreli düşmanlıklar bulunan devletler açısından bu daha da ön plana çıkmaktadır (Arı, 2004: 131).

Türkiye, nüfus artış hızı dünya ortalamasının üzerinde olan bir ülkedir. Bu durum ekonomimize de etki eder. Çünkü hızla artan nüfusumuza aynı hızla kaynak yaratma zorunluluğu vardır. Son yıllarda bu hız gittikçe azalıyor olmasına rağmen yine de dünya ortalamasının üzerindedir. Eğitim seviyesi olarak Avrupa'daki birçok ülkenin gerisinde olan Türkiye nüfusu, son on yılda bu alanda yapılan ciddi yatırımlarla Türkiye nüfusunun eğitim düzeyi Avrupa'daki birçok ülkeyi geçmiş durumdadır. Eğitim alanındaki bu yatırımlara bağlı olarak Türkiye'de kamu ve özel sektörde istihdam edecek deneyimli elemanlar yetiştirilmeye başlanmış ve böylece hizmet kalitesi ve refah düzeyi artmıştır. Nüfusumuzun yaş yapısı, cinsiyet yapısı, yaş bağımlılık oranı, eğitim durumu, doğumlar ve ölümler gibi yapısal özelliklerini diğer ülkeler ile karşılaştığımızda, Türkiye'nin gelişmekte olan ülkeler

kategorisinde, ancak gelişmiş ülkelerin nüfus yapısına oldukça yakın bir konumda bulunduğunu görüyoruz.

Türkiye'nin genç ve dinamik nüfus yapısı önemli bir güç parametresi olduğu için özellikle AB ile olan ilişkilerde sürekli göz önünde tutulan bir unsur olagelmıştır. Soğuk Savaş süresince Rusların sıcak denizlere inmesinin önündeki en önemli askeri/demografik engel olarak görülen bu nüfus unsuru, Soğuk Savaş sonrası gelişmelerde Avrupa içi insan hareketlerini etkileyebilecek en önemli ekonomik/demografik unsurlar arasında gösterilmeye başlanmıştır. Başta Almanya olmak üzere Türkiye kaynaklı göç hareketlerine sahne olan Avrupa ülkelerinin Avrupa Birliği ile entegrasyon sürecinin tabii uzantısı olan serbest dolaşım hakkı konusunda takındıkları tavır, bu nüfus unsurunun güç parametreleri içindeki yerinin bir sonucudur (Davutoğlu, 2011: 23).

3.3. Türk Dış Politikası ve Turizm

3.3.1. AB Uyum Sürecinde Türk Turizm Politikaları

Modern Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana yüzünü Batıya çevirmiş olan Türkiye, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa kıtasında hızla gelişmekte olan uluslararası örgütlenme çabaları içinde yer almıştır. Türkiye, 1949 yılında Avrupa Konseyi'ne, 1952 yılında ise Kuzey Atlantik İttifakı Örgütü'ne (NATO) katılmıştır. Bu doğrultuda, AET'nin 1958 yılında kurulmasının ardından, 31 Temmuz 1959 tarihinde topluluğa ortaklık başvurusunda bulunmuştur. AET Bakanlar Konseyi, Türkiye'nin yapmış olduğu başvuruyu kabul ederek üyelik koşulları gerçekleşinceye kadar geçerli olacak bir ortaklık anlaşması imzalanmasını önermiş ve 12 Eylül 1963 tarihinde imzalanan Ankara Anlaşması'nın 1 Aralık 1964 tarihinde yürürlüğe girmesiyle Türkiye-AB ortaklık ilişkisi başlamıştır (İKV, 2005).

Ankara Anlaşması'nın amacı, 2. maddede, 'Türkiye ekonomisinin hızlı kalkınmasını ve Türk halkının istihdam düzeyinin ve yaşam koşullarının yükseltilmesini sağlama gereğini göz önünde bulundurarak, taraflar arasındaki ticari ve ekonomik ilişkileri aralıksız ve dengeli olarak güçlendirmeyi özendirilmektir' olarak belirtilmektedir (İKV, 2005).

Ankara Anlaşması, Türkiye'nin üyeliği hedefine yönelik olarak hazırlık dönemi, geçiş dönemi ve son dönem olmak üzere üç devreden oluşan bir entegrasyon modeli öngörmüştür. İlk dönem, Anlaşmanın yürürlüğe girdiği 1 Aralık 1964 tarihi itibarıyla başlamıştır. Taraflar arasındaki ekonomik farklılıkları azaltmaya yönelik "Hazırlık Dönemi" olarak belirlenen bu dönemde, Türkiye herhangi bir yükümlülük üstlenmemiştir. Buna karşılık, Topluluk, 1 Ocak 1973 tarihinde yürürlüğe giren Katma Protokol çerçevesinde 1971 yılından itibaren, tek taraflı olarak, bazı petrol ve tekstil ürünleri dışında Türkiye'den ithal ettiği tüm sanayi mallarına uyguladığı gümrük vergileri ve miktar kısıtlamalarını tek taraflı olarak sıfırlamıştır. Katma Protokol'ün yürürlüğe girmesiyle, hazırlık dönemi sona ermiş ve geçiş dönem'ine ilişkin koşullar belirlenmiştir. Bu dönemde, taraflar arasında sanayi ürünleri, tarım ürünleri ve kişilerin serbest dolaşımının sağlanması ve Gümrük Birliği'nin tamamlanması öngörülmüştür. Türkiye, geçiş dönem'inde, AB'den ithal ettiği sanayi ürünlerine uyguladığı gümrüklerini 12-22 yıllık listeler dâhilinde kademeli olarak azaltarak sıfırlamayı ve Topluluğun Ortak Gümrük Tarifesi'ne (OGT) uyum sağlamayı üstlenmiştir (İKV, 2006).

Türkiye-AB ilişkilerinin dönüm noktası, 10-11 Aralık 1999 tarihlerinde Helsinki'de yapılan AB Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi'dir. Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'nin adaylığı resmen onaylanmış ve diğer aday ülkelerle eşit konumda olacağı açık ve kesin bir dille ifade edilmiştir. Helsinki Zirvesi'nde, diğer aday ülkeler için olduğu gibi Türkiye için de Katılım Ortaklığı Belgesi hazırlanmasına karar verilmiştir. Türkiye için hazırlanan ilk Katılım Ortaklığı Belgesi 8 Mart 2001 tarihinde AB Konseyi tarafından onaylanmıştır. Katılım Ortaklığı Belgesi'nde yer alan önceliklerin hayata geçirilmesine yönelik program ve takvimimizi içeren Ulusal Program, 19 Mart 2001 tarihinde Hükümetimiz tarafından onaylanarak Avrupa Komisyonu'na 26 Mart 2001 tarihinde tevdi edilmiştir. Katılım Ortaklığı Belgesi Avrupa Birliği tarafından, 2003, 2005, 2006 ve 2008 yıllarında tekrar gözden geçirilmiştir. Ulusal Program ise, 2003, 2005 ve 2008 yıllarında güncellenmiştir (ABB, 2013: 4).

Türkiye ile AB arasındaki katılım müzakerelerinin çok önemli bir parçasını oluşturan bu politikalara uyum çerçevesinde gerçekleştirilecek reformların,

ülkemizin hukuki, ekonomik ve sosyal sisteminde önemli değişikler meydana getireceği ve bu kapsamlı değişikliklerden özel sektörlerin önemli ölçüde etkileneceği açıktır. Bu nedenle, müzakere sürecinde özel sektörlerin dikkat etmesi gereken hazırlıklar: AB ortak politikaları konusunda bilgi sahibi olması, Türkiye'nin bütünleşmekte olduğu AB sisteminin parametrelerini uygulayabilir duruma gelmesi, Özel sektörlerin korunması ve uyum stratejileri geliştirmeleri, Bilgi birimleri kapasiteleri ve kaynaklarını arttırmaları hayati önem taşımaktadır. Söz konusu hazırlıkların sağlıklı yapılması halinde yapılan değişiklikler fırsatlara, aksi halde riske dönüşebilir (TÜRSAB, 2013).

Türkiye, Avrupa Birliği çeşitliliği ile aralarındaki farklılıkları koruyarak birçok ortak değere sahip yenileşme ve bütünleşme sürecindedir. Turizm, halklar arasındaki bütünleşme açısından son derece önemlidir. Turizm, Avrupa kimliğine güç katmakta ve Avrupa değerlerinin uluslararası sahnede tanıtılmasına katkı sağlamaktadır.

AB'nin birçok sektörle ilgili ortak politikası olmasına rağmen turizm sektörüyle ilgili henüz "ortak politika" geliştirilmemiştir. Ancak turizm sektörü aşama aşama AB'nin gündemine girmiştir. AB'de Turizm sektörüne yönelik politika üretimi amacıyla AB Komisyonu 1 Haziran 1982'de "Topluluk Turizm Politikası Başlangıç Çerçevesi" adı altında bir Raporu Konseye sunmuştur. 1986 yılında Turizm Danışma Komitesi kurulmuş, kuruluşta bulunan kişiler üye devletlerin temsilcilerinden oluşmuştur. 1990 Avrupa Turizm yılı olarak ilan edilmiştir. Avrupa üye devletleri arasında, 7 Şubat 1992'de imzalanan Avrupa Birliği Antlaşması'nın 3 sayılı maddesinde, Topluluk hedeflerine ulaşmak için turizmin geliştirilmesine yönelik "tedbirler" veya temel ilkeler için yetki verilmiştir (TÜRSAB, 2013).

Turizmin geliştirilmesi ve yönetilmesi, her şeyden önce üye devletlerin yetki alanı içinde olduğundan, bu yeniliğin, turizme bir Avrupa boyutu verme fırsatı anlamına geldiğini söylemek yerinde olur. Ayrıca, Bilgi, uygulama ve uzmanlık alışverişi yoluyla, Topluluk ve ülke politikalarında, hem kamusal hem de özel, sınır ötesi işbirliğini desteklemek bir öncelik haline gelmiştir. Ekonomik ve sosyal gelişmenin ve kaynaşmanın teşvik edilmesi bir turizm stratejisi hedefi olmuştur.

Türkiye de tıpkı Avrupa Birliği gibi turizm ile ilgili ciddi çalışmalarına 1980’li yıllardan sonra başlamıştır. Türkiye’nin 80’li yıllardan önceki çalışmaları genelde planlı dönem ile şekillenmiş ve bu dönemlerde hizmetler sektörü alt başlığında yer alan turizm için çeşitli hedefler, düzenlemeler öngörülmüştür. 1982 yılında Turizm Teşvik Kanunu’nun çıkarılması ile Türkiye’de turizm sektörü büyük bir gelişme göstermeye başlamıştır. Türkiye, sadece Avrupa Birliği’nin ortak politikalarını değil; Birlik içindeki ülkelerin turizm politikalarını da takip etmektedir. Türkiye’nin sektördeki en önemli rakipleri olan Yunanistan, İtalya, İspanya ve Fransa aynı zamanda birer Avrupa Birliği ülkesidir. Bu nedenle bu ülkelerde uygulanan turizm politikaları da Türkiye’yi yakından ilgilendirmektedir (Ünal, 2007:1-2).

3.3.2. Türkiye’nin Vize Politikası

Soğuk Savaş’ın bitimiyle daha aktif bir dış politikayı benimseyen ancak 1990’larda yaşadığı ekonomik ve siyasal krizler sebebiyle zorlanan Türkiye, son on yılda hem ekonomik performansı hem de dış politikadaki rolü ile yükselen bir profili temsil etmektedir. Türk dış politikasının önemli sonuçlarının alındığı konulardan biri vize konusudur. 1990’lı yıllar boyunca benimsediği içe dönük, askeri güç odaklı, dış tehdit algısına dayalı dış politika anlayışını, bilhassa son on yıldır diplomasi, ekonomik karşılıklı bağımlılık, iyi komşuluk ilişkileri ve bölge toplumları arasında sosyo-kültürel diyalog üzerine yeniden inşa eden Türkiye, bölgesel refaha ve istikrara giden yolda ekonomiler ve toplumlar arasındaki entegrasyon öneminden hareketle, birçok yakın komşusu ile vize anlaşmaları yapmıştır (Mutuş, 2010: 4).

Türkiye vizyonuna bakıldığında dört temel hedefin ön plana çıktığı görülmektedir: AB’ye tam üye olmuş, komşu havzalarda etkin rol üstlenen, uluslararası sistemin saygın bir mensubu olan ve dünya ekonomileri arasında ilk on’a girmiş bir Türkiye (Davutoğlu, 2012: 3). Bu bağlamda, son yıllarda yakın coğrafyasında giderek artan bir etkinlik sergileyen Türkiye, coğrafi ve tarihi avantajlarını kullanarak, bölgenin istikrar kazanması yönünde yoğun çaba sarf etmektedir. Türkiye, özellikle son birkaç yıl içerisinde, birçok ülke ile imzalanan vize muafiyeti anlaşmaları ile bölgesel entegrasyon sürecine katkı sağlamaktadır

(Mutuş, 2010: 5). Bu gelişmeler kapsamında, en son Moğolistan ile vizelerin kalkması sonucu, Türkiye'ye vize uygulamayan ülke sayısı 65 olmuştur.

Türkiye, AB Konseyi tüzüğü uyarınca, AB ülkelerine girişte vize alması gereken ülkeler arasında yer almaktadır. 1963'ten bu yana AB ile ortaklık ilişkisi yürüten, 1995'te Gümrük Birliği'ne taraf olan ve 2005 yılından bu yana müzakere eden ülke sıfatını taşıyan bir ülke olarak, diğer ülkeler ile kıyaslandığında bu alanda AB ile ilişkilerin daha ileri düzeyde olması beklenmektedir (Kabaalioğlu, 2009). Bu bağlamda Avrupalı yetkililer, vizesiz seyahat hakkının, nihai bir hak olduğunu, sınır güvenliğinin güçlendirilmesi, biyometrik pasaport uygulamasına geçilmesi ve en önemlisi yasadışı göçmenlerin iadesini öngören geri kabul anlaşmasının imzalanması gibi birtakım ön koşulların Türkiye tarafından yerine getirilmesi halinde, vize muafiyeti müzakerelerine başlanabileceğini ileri sürmektedirler (Mutuş, 2010: 4).

Türkiye, AB ile sürdürdüğü katılım müzakereleri sürecinde, Schengen müktesebatını tamamen üstlenmeyi üyeliğe giden sürecin taşıdığı belirsizlikler nedeniyle tam üyelikle birlikte gerçekleştireceğini belirtmiş olsa da üyeliğe kadar geçecek süre içinde Schengen içinde yer almak için gerekli hazırlıkları tamamlayacağı taahhüdünde bulunmuştur. Ayrıca, Türkiye, 2001 yılından başlayarak bütün Ulusal Programlarında, iltica, yasadışı göç ve vize politikalarında, AB'ye uyum sağlamak için gerekli değişiklikleri sağlayacak çeşitli önlemlere yer vermiştir (TEPEV, 2010: 3).

Kendi içerisinde oldukça esnek ve faydacı bir nitelik arz eden Türk vize rejiminin temellerini siyasi/stratejik, ekonomik ve sosyo-kültürel açıdan değerlendirmek mümkündür. Siyasi/stratejik perspektiften bakıldığında, Türkiye'nin özellikle yakın komşularına yönelik yürüttüğü vize liberalizasyonu politikasının temelinde "komşularla sıfır sorun" hedefinin yattığı söylenebilir. Bu bağlamda, yakın döneme kadar ciddi anlaşmazlıkların yaşandığı birçok sınırdaş ülke ile ekonomi ve halklar üzerinden belli bir yakınlığa doğru gidildiği ve mevcut sorunların çözümü yönündeki iradelerin güç kazandığı görülmektedir (Mutuş, 2010: 5). Türkiye'nin izlediği vize politikası, ekonomik açıdan değerlendirildiğinde; küreselleşmeyle birlikte dünyada yaşanan finansal krizlerin olumsuz etkilerinin

ortadan kaldırılması amacıyla ticaret çeşitliliğinin arttırılması eğilimi, Türkiye'nin yeni vize uygulamalarını açıklamaktadır. Ülkeler arasında vizelerin kaldırılması ve buna bağlı olarak işadamları ve turistlerin serbest dolaşımından faydalanması, önemli ithalat-ihracat ve döviz geliri artışlarını da beraberinde getirmiştir. Öte yandan vize politikasının önemli bir ayağı olan sosyo-kültürel boyutu da, toplumların kültürel etkileşimini sağlamasıdır.

3.3.3. Türk Dış Politikasının Türk Turizmine Etkisi

Turizm birçok ülkede ekonomik, sosyal ve çevresel gelişmenin çok önemli bir unsuru olmakla birlikte turizm ile amaçlanan, bu gelişmenin sürdürülebilir olması, kaynakların verimli kullanımı ve bugünkü ve gelecekteki toplumların yaşam kalitesinin iyileştirilmesi olmaktadır. Aynı zamanda turizm emekyoğun yapısı nedeniyle işsizlik sorunu olan ülkelerde, sektördeki sermaye-işgücü oranının düşük olması nedeniyle az yatırımla çok işgücü yaratma potansiyeline sahiptir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2006: 3-4). Tüm bu özellikler turizmi politika alanı olarak tartışmanın gerekliliğini açıklamaktadır. Turizmin politika ile ilişkisini kuran bu boyutlar uluslararası, ulusal, yerel/bölgesel ve bireysel düzeylerde etkilere sahip olmaktadır. Aynı zamanda tüm bu boyutların birbirleriyle ilişkili olduğunu da belirtmek gerekmektedir.

Turizmin hem ekonomik, hem sosyal hem de kültürel etkileri, endüstrinin politik boyutları tartışılırken bireysel, yerel/bölgesel, ulusal ve uluslararası düzeylerde yarattığı etkilerinin düşünülmesini gerektirmektedir. Her şeyden önce özellikle yerel/bölgesel ve ulusal düzeylerde turizm, gelişmenin en güçlü anahtarlarından biri olabilmektedir. Aynı zamanda bireysel ve yerel/bölgesel düzeylerde yine politika ile ilişkili olabileceği noktalar çerçevesinde politik sosyalizasyonun, ideoloji ve değer değişiminin bir aracı olabilmektedir. Ayrıca turizm hem küresel kültürün yayılmasında hem de yerel kültürlerin etkileşiminde köprü görevini üstlenen çok önemli bir unsur olarak karsımıza çıkabilmektedir.

Turizme ilişkin olarak gerçekleştirilen çalışmalara bakıldığında, 1970'li yıllardan sonra, uluslararası turizmde yaşanan canlanma ile birlikte, turizm hareketleri ile ilgili ekonomiden sosyolojiye, antropolojiden coğrafyaya kadar pek

çok bilim dalında araştırmalar yapılmaya başlanmıştır (KTB, 2007: 2). Aynı şekilde, temelde turizm ve uluslararası ilişkiler birbiriyle oldukça bağlantılı alanlardır. Ancak bu yakın ilişkiye rağmen turizm ve politika arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışma sayısı azdır (Yarcan, 1996: 12). Ardında beslediği birçok sektör olan turizm, hizmet sunumunun yanı sıra etki ettiği ve etkilendiği politik alanlar çerçevesinde de üzerinde durulması gereken alanlardandır.

Turizm, tüketiciler ve yatırımcıların, özellikle uluslararası hareketliliği nedeniyle hükümetler arası ilişkiyi gerekli kılmaktadır. Bu bağlamda; turizm, uluslararası ilişkilere yol açmakta ve uluslararası kuruluşların varlığıyla gelişimini sürdürmektedir. Turizmin kitleselleşerek sürekli gelişmesi, turizm alanında çokuluslu şirketlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Yarcan, 1996: 14). Çokuluslu şirketlerin, özellikle küreselleşme süreci ile hızlanan politik aktör olma gücü, turizm alanında da kendini göstermektedir.

Turizm, politik ilişkilerle yakından ilişkilidir ve yalnız ekonomik bir araç olarak değil, aynı zamanda politik ilişkilerde de bir araç niteliği taşır. Örnek verilecek olursa; hükümetlerin ülkelerine turist çekebilmek için ulusal turizm örgütleri kurmaları, yurt dışında turizm ve tanıtma büroları vasıtasıyla özendirme ve tanıtım çalışmalarında bulunmaları aynı zamanda politik bir ilişki türüdür. Bir diğer önemli örnek verecek olursak; turizmin dolaşım ve kurlar üzerine olan etkisidir. “Turizmin uluslararası politika ile ilişkisi en iyi vize işlemlerinin uygulanmasında, seyahat edenlerin bulundurabilecekleri döviz tutarlarının sınırlandırılmasında görülür. Zaman zaman bir ülkenin, turistlere ayrımcı biçimde seyahat kısıtlaması getirdiği görülür” (Yarcan, 1996: 14-15). Ülkelerin bu gibi tasarrufları turizm ve politika arasındaki etkileşimi göstermesi açısından önemlidir.

2000 sonrası dönemden günümüze kadarki süreçte, dünyada birçok kriz yaşanmış ve bu krizler sonucu birçok ülke turizmi, bu krizden olumsuz etkilenmiştir; ancak Türkiye, bu bakımdan diğer ülkelere göre daha iyi durumda olup, turizm alanında yaptığı çalışmalar sonucu turist sayısında ve turizm gelirlerinde artışlar gerçekleşmiştir.

Türkiye komşularını düşman görmeyen, komşularının sorunlarıyla aktif olarak ilgilenen, onların haklarına ve yönetimlerine saygı duyan bir dış politika izlemeye; turizmi deniz-kum-güneş kışkıracından çıkararak tarihini, kültürünü, kaplıcalarını, spor ve kongre turizmi imkanları dahil geniş bir yelpazeye oturan zenginliklerini ortaya koymaya devam ettiği ve hedef ülke halklarının beklentilerini, ön plana çıkararak “her ülkeye özel” tanıtım çalışmalarına devam ettiği müddetçe turist sayısını artıracaktır. Bu olumlu tablonun yanında İsrail ile yakın zamanda yaşanan kriz, İsrail’den gelen turist sayısında azalmaya neden olmuştur. Mavi Marmara gerginliği ile tırmanan Türkiye-İsrail ilişkileri, turizme olumsuz yansımış ve İsrail’den gelen turist sayısı 2008 yılına oranla % 74 azalmıştır (Sade, 2011). Ancak iki ülke arasındaki sorunların İsrail’in özür dilemesi sonrasında, düzelme olasılığının güçlendiği, dolayısıyla turist sayısında da kısa vade de olmasa da bir artış olacağı söylenebilir.

Tablo 1: Ülkeler İtibariyle 2000-2012 Yılları Arasında Türkiye’yi Ziyaret Eden Yabancı Turist Sayısı (Bin Kişi)

Yıllar	Almanya	Rusya	İngiltere	İran	Bulgaristan	Hollanda	Gürcistan	Fransa	Suriye	ABD	İsrail
2000	2.277	676	915	380	381	440	179	449	122	515	312
2001	2.884	757	845	327	540	632	164	524	109	429	310
2002	3.481	946	1.037	432	834	873	161	522	126	247	270
2003	3.332	1.281	1.091	497	1.006	940	167	470	154	222	321
2004	3.983	1.605	1.387	628	1.310	1.191	234	548	193	291	299
2005	4.243	1.864	1.757	957	1.621	1.254	367	701	288	434	393
2006	3.762	1.853	1.678	865	1.177	997	549	657	277	532	362
2007	4.149	2.465	1.916	1.058	1.239	1.053	630	768	332	642	511
2008	4.415	2.879	2.169	1.134	1.255	1.141	830	885	406	679	558
2009	4.488	2.694	2.426	1.383	1.406	1.127	995	932	509	667	311
2010	4.385	3.107	2.673	1.885	1.433	1.073	1.112	928	899	642	109
2011	4.826	3.468	2.582	1.879	1.491	1.222	1.152	1.140	974	757	79
2012	5.028	3.599	2.456	1.186	1.492	1.273	1.404	1.032	730	771	83

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü, Sınır Giriş-Çıkış İstatistikleri, 2013.

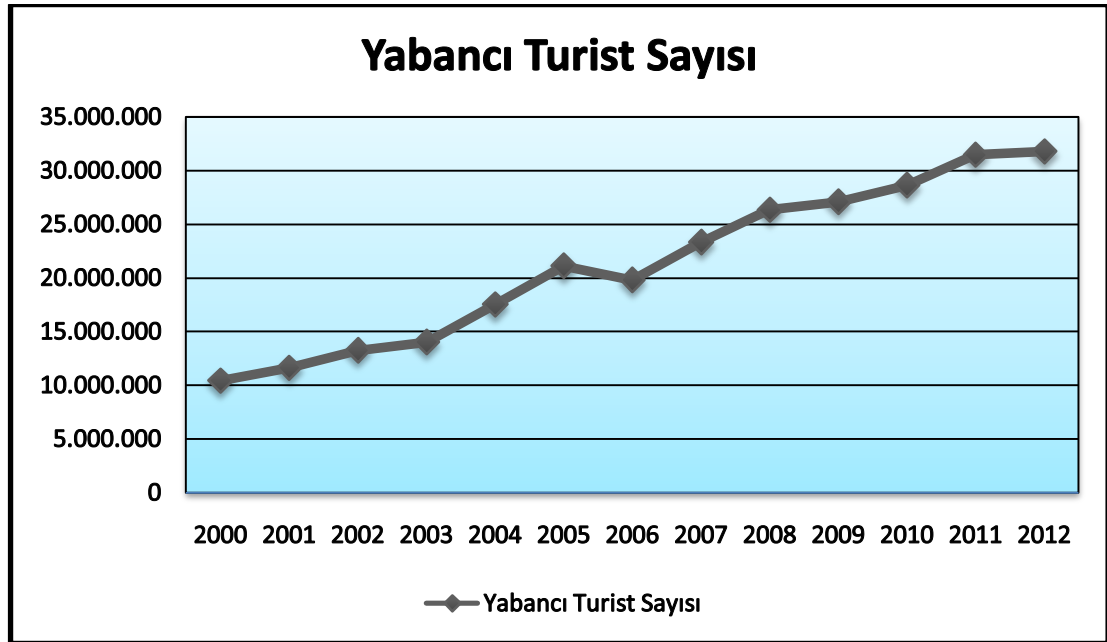
Tablo 1’de, ülkeler itibariyle 2000-2012 yılları arasında Türkiye’yi ziyaret eden yabancı turist sayıları yer almaktadır. Tablo 1’e baktığımızda, 2000-2012 yılları arasında, turist sayısında ciddi artışlar olduğu göze çarpmaktadır. Tablo 1’e göre

Gürcistan hariç, 2006 yılında bir önceki yıla göre, diğer ülkelerin Türkiye'ye gelen turist sayısında azalma olduğu görülmektedir. Bunun nedeni, Ortadoğu'da yaşanan tedirginlik, karikatür krizi ve 2006 yılının ilk çeyreğinde meydana gelen kuş gripinin etkili olduğu söylenebilir (Göçen vd., 2011: 503).

Tablo 1'e göre, 2000-2012 yılları arasında sırasıyla Türkiye'ye en çok turist gönderen 6 ülke: Almanya, Rusya, İngiltere, Bulgaristan, Hollanda ve İran olduğu görülmektedir. Ancak 2000-2012 yılları arasındaki verilere baktığımızda, 2000'den 2012'ye kadarki süreçte, en çok turist artışı Gürcistan, Bulgaristan ve İran yaptığı dikkat çekmektedir. 2000 yılında Gürcistan 179 bin kişi, Bulgaristan 381 bin kişi ve İran'dan 380 bin kişi turist Türkiye'ye gelirken; 2012 yılında bu sayılar; Gürcistan 1.404 bin kişi, Bulgaristan 1.492 bin kişi ve İran'dan 1.186 bin kişi turist Türkiye'ye gelmiştir.

Tablo 1'de, İsrail'den Türkiye'ye gelen turist sayısında 2008 yılından sonra ciddi azalmalar olduğu görülmektedir. 2008 yılında, 558 bin kişi olan İsrail'i turist sayısı, 2009 yılında 311 bin kişi, 2010 yılında 109 bin kişi, 2011 yılında 79 bin kişi ve 2012 yılında 83 bin kişiye kadar gerilemiştir. Bunun nedeni, Mavi Marmara gerginliği sonucu Türkiye-İsrail ilişkileri bozulmuş ve bununda turizme yansımış olmasıdır (Sade, 2011). Ayrıca Başbakan Erdoğan'ın Davos'ta İsrail Cumhurbaşkanı'na yönelik "One Minute", çıkışının da iki ülke arasındaki turist sayısını olumsuz etkilediği değerlendirilebilir. Yine Tablo 1'e baktığımızda, 2012 yılında bir önceki yıla göre, İran ve Suriye'den gelen turist sayısında ciddi azalmalar olduğu dikkat çekmektedir. Bunun, Suriye'deki iç savaştan ve iki ülke arasındaki gergin ilişkilerden kaynaklandığı söylenebilir. Ancak bunların dışında, Türkiye'ye gelen, toplam yabancı turist sayısında, ciddi artışlar olmuş ve bu da Türk ekonomisine önemli katkı yapmıştır.

Şekil 1: 2000-2012 Yılları Arasında Türkiye'ye Gelen Yabancı Turist Sayısı

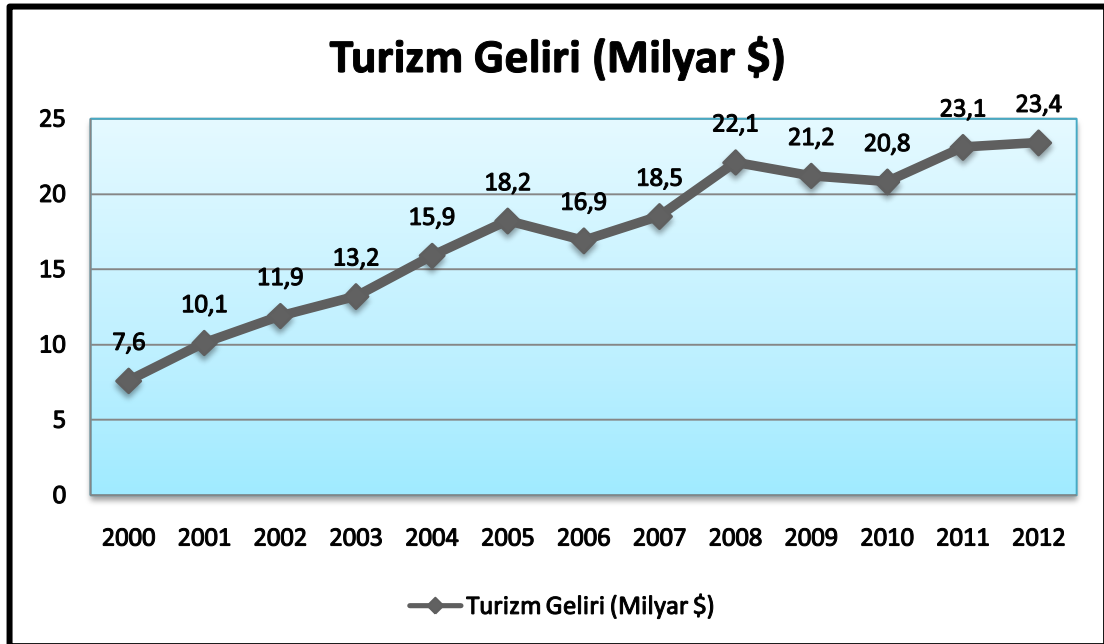

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü, Sınır Giriş-Çıkış İstatistikleri, 2013.

Türkiye, 1982’de turizm alanında başlattığı yatırım hamlelerini 2000’li yıllarda daha da artırarak dünya turizminde söz sahibi ülkeler arasına girmiştir. Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü verilerine göre, 2002-2010 yılları arasında, turist sayısı bakımından dünyada % 34,6’lık bir büyüme yaşanırken; Türkiye’de, bu oranın üzerinde bir artış yaşanmıştır. Türkiye’ye gelen turist sayısı 12 yıl öncesine oranla yaklaşık 3 katına çıkmıştır.

Şekil 1’de, 2000-2012 yılları arasında, Türkiye’ye gelen yabancı turist sayısı bulunmaktadır. Grafiğe baktığımızda 2006 yılı hariç diğer yıllarda yabancı turist sayısı sürekli artış göstermiştir. 2000 yılında 10.428.153 kişi olan yabancı turist sayısı, 2012 yılında 2000 yılına göre 3 kattan fazla bir artış göstererek 31.782.832 kişiye ulaşmıştır. Bu veriler açık bir şekilde gösteriyor ki, son dönemde Türkiye’de içerde ve dışarıda turizm alanında başarılı politikalar yürütülmektedir.

Şekil 2: 2000-2012 Yılları Arası Türkiye'nin Turizm Geliri

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü, Sınır Giriş-Çıkış İstatistikleri, 2013.

Şekil 2’de, 2000-2012 yılları arası Türkiye’nin turizm geliri bulunmaktadır. Grafiğe göre, 2000 yılında 7,6 milyar dolar olan turizm geliri, 2005 yılına kadar sürekli artış göstererek 18,2 milyar dolar seviyesine ulaşmıştır. 2006 yılında turizm geliri bir önceki yıla göre gerileyerek 16,9 milyar dolar olmuştur. 2007 yılında tekrar artışa geçen turizm geliri, 2008 yılı sonunda 22,1 milyar dolara ulaşmıştır. 2009 yılında tekrar gerilemeye başlayan turizm geliri, bu gerilemeyi 2010 yılı sonuna kadar sürdürerek 20,8 milyar dolar olmuştur. 2011 yılında artışa geçen turizm geliri, 2012 yılı sonunda 23,4 milyar dolar seviyesini bulmuştur.

Şekil 1’deki yabancı turist sayısı ile Şekil 2’deki turizm geliri karşılaştırıldığında; 2006 yılı dışında yabancı turist sayısı sürekli artış gösterirken, turizm gelirleri bu doğrultuda bir ivme göstermemektedir. Örneğin 2009 ve 2010 yıllarında önceki yıllara göre yabancı turist sayısı artış gösterirken, turizm gelirleri bu yıllarda azalmıştır. Bu durumun, 2008’den itibaren dünyayı ekonomik olarak etkisine alan, küresel ekonomik krizlerden kaynaklandığı söylenebilir.

BÖLÜM III

4. TÜRK İÇ POLİTİKALARINDA TURİZM

4.1. Genel Olarak Turizm Politikası Hedefleri

Turizm olayı, bir ülkenin değişik ekonomik ve sosyal faaliyetleri ile yakından ilgili ve ilişkili olduğundan turizm politikası ve bu politikanın temel hedeflerini de ülkenin genel ekonomik ve sosyal politikasının hedeflerinden tümüyle soyutlamaya olanak yoktur. Bu nedenle turizm politikasının hedefleri ve bunu izleyecek turizm politikasının başarı koşullarını, ülkenin genel ekonomi ve sosyal politikasının hedefleri ve başarı koşulları doğrultusunda incelemek zorunluluğu vardır (Olalı, 1990: 39).

Turizm politikası gelişen ve değişen turizm anlayışı doğrultusunda yeni anlamlar, boyutlar ve hedefler kazanmıştır. Turizm olayı bir ülkenin, değişik ekonomik ve sosyal faaliyetleri ile yakından ilgili ve ilişkili olduğundan, turizm politikasını ve bu politikanın temel hedeflerini de ülkenin genel ekonomi ve sosyal politikasının hedeflerinden tümüyle soyutlamaya olanak yoktur. Bu bağlamda turizm politikasının başlıca hedefleri şöyle özetlenebilir:

1) Ülkenin ekonomik büyümesine katkıda bulunmak: Ekonomik büyüme, bir ülkede bir yıl içinde gayri safi milli hâsılada sağlanan artıştır. Buna göre turizm politikasının amacı; üretim faktörlerini, potansiyel kaynakları ve üretici güçleri harekete geçirmek suretiyle büyüme hızına, diğer bir anlatımla gayri safi milli hâsılanın artışına, katkıda bulunmaktır. Bu nedenle turizm politikasında alınacak önlemler, üretici ve gelir yaratıcı kaynakları harekete geçirici bir nitelik taşımalıdır (Maviş ve Akoğlan, 1996: 107). Turizm gelirlerinin gayri safi milli hâsıla içindeki payına bakıldığında 2000 yılında 3,8 olan payın 2003 yılında 5,5'e, 2007 yılında

2,8'e ve 2010 yılında 2,6'e ulaştığı görülmektedir (Türkiye Seyahat Acenteleri Birliği, Turizmin Ekonomideki yeri, 2012).

2) Ülkenin ekonomik kalkınmasına yardımcı olmak: Kalkınma, ülkenin ekonomik, toplumsal, siyasal yapılarının değişerek insan yaşamının maddi ve manevi alanda ilerlemesi ve giderek toplumun refahının artmasıdır. Bu bakımdan kalkınma, genel sayılarla belirlenen ekonomik büyümeyi de içermekte ve aşmaktadır. Başka bir anlatımla ekonomik kalkınma, gayri safi milli hâsıladaki hızlı artışla belirlenen ekonomik büyüme yanında ulusal gelir dağılımının bir bölgeye gelir transferi sağlamak suretiyle daha dengeli bir biçime doğru yönelmesidir (Yağcı, 2003: 161).

3) Ülkenin tam istihdamının gerçekleşmesine yardımcı olmak: Turizm politikası, otomasyona ve makineleşmeye pek az olanak veren bu sektördeki emekyoğun üretim tekniği özelliği nedeniyle iş alanları açmak suretiyle emek arz-talebi arasında denge kurmak hedefindedir (Olalı, 1990: 40). Bugün turizmin istihdam içindeki payı İspanya'da % 8, Yunanistan'da % 6,9, İtalya'da % 6 ve Türkiye'de % 3 düzeyinde seyretmektedir (Yağcı, 2003: 170).

4) Fiyat istikrarının gerçekleşmesine yardımcı olmak: Turizm-fiyat istikrarı ilişkisine basit bir yaklaşım yapıldığında, ilk anda, turizmin enflasyonu itici, hızlandırıcı olumsuz etkileri ile karşılaşılır. Gerçekten turizm; belirli bölge ve dönemlerde maliyet artışlarına, talep yükselmelerine neden olan, enflasyonist baskı yaratan bir harekettir. Ancak turizm, üretim hacmini artırmakla itici bir rol oynayarak seyahat dolayısıyla döviz girişlerini de olumlu yönde etkilemek suretiyle özellikle serbest döviz sisteminde döviz kurlarının düşmesine, böylece paranın değer kazanmasına yardımcı olarak enflasyonu önlemeye katkıda bulunan bir faktör rolünü de oynayabilmektedir.

5) Uluslararası turistik amaçlı insan hareketlerine etki etmek: Turizm politikası, dış turizmin ödemeler dengesine olumlu katkısını sağlamak için dış seyahatlere ayrılan döviz kotalarını sınırlamak amacını güttüğü gibi çoğu kez dış seyahatlere ayrılan döviz sınırlamalarının yanı sıra dış seyahatlerin miktarını da sınırlayabilir (Maviş ve Akoğlan, 1996: 107).

6) Turizmin sosyal fonksiyonlarından toplum kişilerini yararlandırmak:

Turizm politikasının hedefi, turizmin kültürel, dinlendirici, eğlendirici, sağlık özelliklerinden mümkün olduğu kadar çok bireyin yararlanmasını sağlamaktır. Bu, turizmin insancıl fonksiyonunu oluşturur. Burada bireylerin kendilerini rahat ve mutlu hissettikleri, hizmet kalitesinin üst seviyede olduğu ortamlar sağlanmakta, kişiler kültürel alanda birbirlerinden etkilenecek farklı kültürler kazanmaktadır.

7) Dış ödemeler dengesine olumlu katkıda bulunmak:

Turizm politikasının amacı, turizmden sağlanan net döviz girdilerinin miktarını arttırarak turizmin dış ödemeler dengesine olan net katkısını çoğaltmaktır. Turizm politikasının turizmin döviz girdisi sağlayıcı fonksiyonundan azami ölçüde yararlanmak hedefi, özellikle gelişmekte olan ve yeterli ihracat yapmadıkları için döviz darboğazına giren ülkeler açısından son derece önemlidir. Turizm, bu tür ülkeler için en kısa dönemde gerekli döviz sağlayabilecek önemli bir alternatifi oluşturmaktadır. Bu alternatifi gerektirdiği şekilde değerlendirmek için turistik yatırımların öncelikle üst yapıya dönük olması, işletilmekte olan veya işletilmeye hazır kapasitelerden yararlanma olanağının en üst düzeye çıkarılması, kaynakların üst yapı yatırımlarında kullanılması, hızla tamamlanabilecek alt yapı yatırımlarına öncelik verilmesi gerekmektedir.

8) Gelir dağılımındaki eşitsizliklerin azalmasına katkıda bulunmak:

Turizm politikasının bir amacı, yeni istihdam alanları açarak ve nitelikli personel istihdam oranını arttırarak gelir dağılımındaki eşitsizliği kısmen gidermektir. Turizm, nitelikli iş gücünün istihdamını öngören bir hizmet sektörüdür. Nitelikli işgücü, verimliliği ve buna bağlı olarak ücreti daha yukarı düzeyde bulunan bir emek grubudur. Turizm, özelliği gereği, istihdam ettiği nitelikli emek-verimlilik-ücret ilişkileri içinde çalışanların daha yüksek ücret almalarını sağlayarak gayri safi milli hâsılının adil bölüşümüne katkıda bulunur (Olalı, 1990: 41-44).

9) Ekonominin üretim çeşitliliğini arttırmak:

Ulusal ekonomiler, üretim bakımından belirli üretim çeşitlerine dayandığından ekonominin gerek ihracat gerekse ithalat bakımından dışa bağımlılığını arttırır. Ekonomi, az çeşitle mal ürettiğinden diğer birçok ihtiyaçları ithalat yolu ile karşılamak zorunda kalır. Bu da

dış ticaret ve ödemeler dengesi ile ilgili sorunlar yaratır. Turizm, her şeyden önce dolaylı ve dolaysız bir ihracat türü, sonra da üretim olanaklarını yaratmak için itici güç olarak ihracat türü, bir üretim çeşidi oluşturur. Böylece turizm politikasının hedefi, bu üretim çeşidini arttırmaktır (Maviş ve Akoğlan, 1996: 108).

10) Bölgeler arasındaki gelişme ayrıcalıklarını gidermeye ve dengeli kalkınma hedefine katkıda bulunmak: Turizm, ekonomik kalkınma için iyi bir gelir kaynağı olmasının yanında, ülke için de bölgelerarası dengesizliği gidermede iyi bir etkidir. Ekonomik bakımdan yeterli düzeyde gelişmemiş ülkeler, doğal ve tarihsel değerlerini sunarak gelir sağlarlar. Ekonomik üretim ve çalışma alanlarını, çeşitlerini genişletirler, zenginleştirirler. Turistik yatırımlar, yatırımın gerçekleştirdiği bölgeye diğer bölgelerden kaynak transferi yapılmasını sağlamaktadır. Bu kaynak transferi, ekonomik faaliyetleri canlandırmakta, ek gelir ve istihdam imkânları yaratmaktadır. Bölgelerarası dengesizliğin giderilmesi bakımından, turizm potansiyeline sahip bölgelerin turistik yönden kalkınmaları ve dengeli bir şekilde gelişmeleri, planlı ve etkin bir turizm politikası sonucunda mümkün olmaktadır (Karaçor, 1994: 74).

11) Doğal ve tarihsel kaynakları korumak: Bir ülke veya bölgeye sağladığı ekonomik yararlardan dolayı turizm, sadece döviz getiren bir kaynak olarak görülmemelidir. Özellikle sanayileşme yolu ile kalkınmanın bir alternatifi gözüyle bakılmamalıdır. Turizmi sadece ekonomik açıdan ele alan görüş ve politika, doğal ve sosyal çevrenin tahrip olmasına neden olur. İsbetli bir turizm politikası ve planlaması, turizmin temel kaynaklarının korunmasını, onların gelecek nesillere aktarılmasını, kaynaklardan rasyonel biçimde yararlanılmasını, dolayısıyla ekonomik menfaatlerin de sürekliliğini mümkün kılar. En önemlisi, turizm politikası ve planlaması sayesinde, bir yandan gelişen sanayi, şehirleşme, yükselen gelir ve refah ile seyahat ve dinlenme arzusu, ihtiyaç ve olanakları artan insanlara bu ihtiyaçlarını karşılayabilecek tarihsel ve doğal çevre zenginlikleri korunmuş olur (Olalı, 1990: 45).

12) Turizmin sağlık ve politik fonksiyonlarından daha çok insanın yararlanmasını sağlamak: Turizmin toplum bireylerinin dinlenmelerini, tatil

yapmalarını, seyahat etmenin maddi ve manevi yararlarından faydalanmalarını sağlama gibi fonksiyonları vardır. Aynı zamanda insanları birbirine yaklaştırma, hoşgörü sahibi olmalarını sağlama gibi özellikleri de bulunmaktadır. Turizm politikasının bir hedefi de toplumdaki daha çok bireyin turizmin sağlık ve politik fonksiyonlarından yararlanmasını sağlamaktır.

13) Diğer hedefler: Turizm politikasının sayılan hedeflerin dışında, turizm alanında çeşitli psikolojik ve sosyal engelleri ortadan kaldırmak, çeşitli yanlış fikir ve davranışları engellemek gibi hedefleri de vardır. Ayrıca turizm alanında çeşitli meslek teşekküllerinin kurulmasını özendirmek ve desteklemek, turizm politikasının önemli hedeflerindedir (Alaca, 1997: 30-31).

4.2. Türkiye’de Turizm Politikaları

Çalışmanın bu kısmında Türkiye turizm politikaları iki ayrı şekilde ele alınmıştır. İlk kısımda planlı dönem öncesi turizm politikaları, ikinci kısımda ise planlı dönemde turizm politikaları belirtilmiştir. Ayrıca planlı dönemde Türk turizm politikaları kendi içinde iki farklı boyutta incelenmiştir. İlk önce 2000 öncesi planlı dönemdeki turizm politikaları, daha sonra 2000 sonrası dönemdeki turizm politikaları ele alınmıştır. 2000 öncesi turizm politikaları genel olarak ele alınmış, 2000 sonrası dönemde ise yedinci, sekizinci ve dokuzuncu beş yıllık kalkınma planına göre turizm politikaları detaylı olarak irdelenmiştir.

4.2.1. Planlı Dönem Öncesi Türkiye’nin Turizm Politikaları (1923-1962)

Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulduğu 1923 yılında Reşit Saffet Atabinen ve bir grup aydın tarafından kurulan “Türkiye Seyyahin Cemiyeti”, turizm alanında faaliyet gösteren ilk örgüt olmuştur. Cemiyet daha sonra “Türkiye Turing Kulübü” ve ardından “Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu” adlarını almıştır. Cemiyet, İstanbul ve Bursa gibi önemli şehirleri, buralardaki tarihi ve kültürel değerleri yurtdışında tanıtmayı amaç edinmiş, başlangıç olarak da kruvazyer gemileriyle gelen turistlerin limandan geçişlerini kolaylaştıracak birtakım önlemlerin alınmasını sağlamış, bu arada bazı kuruluşlarla işbirliği yaparak turistlerin küçük vapurlarla taşınmalarını

kabul ettirmiş, taksi, kayak ve hamal tarifeleri hazırlatarak lüzumlu yerlere astırmıştır (Hadjinicola ve Panayi, 1997: 874).

Cemiyet, 1930 yılında kamu yararına çalışan dernek olarak tanınarak gümrük ve trafik mevzuatı ile ilgili özel görevler üstlenmiştir. Turing ve Otomobil Kurumu, uzun yıllar turizm konusunda devlet organı gibi çalışmıştır. Kurumun çalışmaları sonucunda ilk kez Türkiye'nin turizm tarifelerini, afişlerini, karayolu haritalarını bastırması, tercüman rehberlik sınavlarını ilk kez düzenlemiş, turizm ile ilgili ilk incelemeleri gerçekleştirmiştir (Kozak vd., 2001: 106).

Daha sonra planlı dönem öncesi turizm ile ilgili faaliyetler aşağıdaki gibi devam etmiştir (Barutçugil, 1982: 1-2):

1. Turizmin ilk olarak kamunun yönetimi içinde yer alması, İktisat Vekâleti bünyesi içindeki Türk Ofisi'ne bağlı olarak Turizm Bürosu'nun kurulması (1934)
2. Ticaret Bakanlığına bağlı olarak Turizm Müdürlüğü'nün kurulması (1939)
3. Turizm faaliyetlerinin, Başbakanlığa bağlı olarak kurulan Basın Yayın Genel Müdürlüğü'ne devredilmesi (1943)
4. Aynı örgütün adının, Basın-Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü olarak değiştirilmesi ve buna bağlı olarak bir de Turizm Dairesi'nin oluşturulması (1949)
5. Turizm sektöründeki yatırımların özendirilmesi amacıyla Turizm Müessesesi Teşvik Kanunu ile Türkiye Emlak Kredi Bankası bünyesinde bir milyon TL'lik Turizm Kredisi Fonu'nun oluşturulması (1950)
6. Turizm politikasının ana hedeflerinin saptanması ve yatırımların hızlandırılması amacı ile 6086 sayılı Turizm Endüstrisi Teşvik Kanunu'nun çıkarılması (1953)
7. Turizm yatırımlarının finansmanına katkıda bulunmak ve çeşitli konaklama tesislerinin kurulmasına yönelik, Türkiye'de turizmin devlet tarafından desteklenmesini sağlayan, 10 milyon TL sermayeli

Turizm Bankası kurulmuştur (1955). Bu banka daha sonra 4 Mayıs 1960 tarihli ve 7470 sayılı kanunla, 300 milyon TL. sermaye ile “T.C. Turizm Bankası’na devir olmuştur (Öğüt vd., 2003: 22).

8. 1957 yılında “Basın ve Turizm Genel Müdürlüğü”, “Basın Yayın ve Turizm Vekâleti” adıyla bakanlık olmuştur. Temmuz 1963 yılında Bakanlık, “Turizm ve Tanıtma Bakanlığı” adını alarak turizm faaliyetlerine bir disiplin ve şekil getirilmiş ve turizm faaliyetleri daha bilinçli yapılmaya başlanmıştır.

Bu dönem ile ilgili olarak bir analiz yapıldığında, 1950 yılına kadar turizm alanında ciddi adımların atılmadığı söylenebilir. Bununla birlikte 1923-1950 yılları arasında, bir yandan dünyanın siyasal konjonktürünün inişli-çıkışlı ve çoğu zaman savaş içerisinde bir yaşamının sürdürüldüğü bir döneme denk gelmesi ile turizm hareketlerinin dünya genelinde sönük geçmesi, öte yandan da yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti’nin içte ve dışta çözmesi gereken ekonomik, siyasal ve toplumsal sorunların bulunması, Türkiye’de turizmle ilgili çalışmaların gerektiği şekilde yapılamamasına yol açmıştır. Ancak 1950-1960 döneminde, o dönemin iktidarının da ekonomik anlayışının etkisiyle bu alanda bazı öncü çalışmalar yapılmıştır (Kozak vd., 2001: 111).

4.2.2. Planlı Dönemde Türk Turizm Politikaları

Turizm sektörünün, Türkiye ekonomisindeki önemi ülkede uygulamaya konan planlı dönem ile başladığı görülmektedir. Bu dönemde, ülkedeki döviz darboğazları ve işsizlik gibi çeşitli sorunların turizm sektörü ile çözülebileceği düşünülmüştür. İhracat olanaklarının yetersizliği ve yurt dışında çalışan Türk işçilerinin sağlayacağı döviz gelirlerinin sürekli olmayacağı göz önüne alındığında, turizm sektörünün istihdam ve döviz gelirleri sağlayan bir sektör olacağı benimsenmiştir (Manisalı ve Yarcın, 1987: 11).

1963 yılından itibaren Beş Yıllık Kalkınma Planları uygulamasına başlanmıştır. Hazırlanan bu Beş Yıllık Kalkınma Planları iktisadi plan niteliğindedir. İktisadi plancılığın tanımı şöyle yapılabilir; “Belirli bir dönemde belirli sosyoekonomik amaçlara ve sayısal olarak ifade edilebilen hedeflere ulaşmak için bu

işle görevlendirilmiş organlar tarafından ve daha önceden saptanan araçları kullanmak suretiyle belirli bir bölgede yürütülen faaliyetlerin tümüne denir” (Kozak vd., 2001: 114). Hazırlanan Beş Yıllık Kalkınma Planları'nın amaçlarını teknik, ekonomik, politik ve yapısal değişiklikler öngören amaçlar şeklinde dört başlık altında toplamak mümkündür (Karlı, 1997: 77-79):

Teknik Amaçlar: Gelecekle ilgili olarak alınacak kararları planlamak, İşletmecilik prensiplerini özel kesimden kamu kesimine aktarmak, Piyasa araştırması yapmak, Geleceğe ait belirsizlikleri ve riskleri mikro veya makro düzeyde azaltmak ve minimum kılmaktır. **Ekonomik Amaçlar:** Kaynakların optimal kullanımı, İşgücünün tam kullanımı, Üretim kapasitesinin tam kullanımı, Yaşam standardının ve refahın en yüksek düzeye çıkarılması, İktisadi büyümenin maksimum kılınması, Ekonominin dengeli kalkınması ya da dinamik bir genel dengeye ulaşılması, Ekonomide konjonktür hareketlerinin etkisini en alt düzeye indirmek veya yok etmektir.

Politik Amaçlar: Milli savunma ya da silahlanma amacına yönelik planlama, Askeri ve ekonomik açıdan bir savaşın kazanılması için yapılan planlama, Ulusal birliğe ulaşmak, Çeşitli sosyal sistemler arasındaki rekabetten galip çıkma amacına yönelik planlamalardır. **Yapısal Değişiklikler Öngören Amaçlar:** Kurumsal yapı değişikliklerinin ekonomik yapı üzerindeki etkilerinden faydalanmak, Ekonomideki tekellerin olumsuz etkilerini düzen altına almak veya kaldırmak, Ekonomik yapısal değişiklik öngören, yani sanayileşmeyi plana alan amaçlar, Toplumun yapısını değiştirmeyi hedef alan amaçlar.

1960 yılına kadar turizm sektörüne gereken önemi göstermemiş olan devlet, bu yıldan sonra düzenlenen ve uygulamaya başlanan gelişme politikası niteliğindeki beş yıllık kalkınma planlarında, turizmin geliştirilmesi için gerekli önlemlere yer vermiştir. Planlı dönemde hazırlanan Beş Yıllık Kalkınma Planları “Kamu sektörü için emredici, özel sektör için ise yol gösterici ve özendirici” niteliğe sahiptir. Bunun yanı sıra kamu sektörü, özel sektörü özendirici, ona yol gösterici rol oynayarak çeşitli önlemler almaktadır” (Usta, 1993: 198).

Genel bir değerlendirmeden sonra turizm sektörünün geliştirilmesine yönelik öngörülen ilkeler, tedbirler ile hedeflenen yabancı turist sayıları ve turizm gelirlerinin gerçekleşme düzeyleri, incelenecek olan kalkınma planlarında ayrı ayrı belirlenecektir. Çalışmanın konusu 2000 sonrası dönemdeki Türkiye turizm politikaları olmasına rağmen, konunun daha iyi anlaşılması ve bütünlük sağlanması için 1963-1996 yılları arasındaki dönemlerde uygulanan beş yıllık kalkınma planları genel bir değerlendirmeye irdelenecektir.

4.2.2.1. İlk Altı, Beş Yıllık Kalkınma Planına Göre Turizm Politikaları (1963-1994)

1960'lı dönemler ve öncesinde ülkemizde turizm potansiyeli gerekli şekilde değerlendirilmemiştir. Daha sonra Devlet Planlama Teşkilatı bünyesinde hazırlanan beş yıllık kalkınma planlarıyla bu potansiyelin ülke ekonomisine gerekli desteği sağlanması için çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. İlk olarak 1963-1967 yılları arasında birinci beş yıllık kalkınma planı ile gelişen turizm hareketi ve Türkiye'ye doğru kayan talep göz önüne alınarak gerekli yatırımların yapılması kararlaştırılmıştır. Bu plan döneminde izlenecek temel politikalar; Türkiye'nin ödemeler dengesi açığının kapatılmasında turizmden daha geniş ölçüde yararlanmak ve Türkiye'ye yönelen turizm talebini daha iyi değerlendirmek amacıyla zengin tarih ve doğal kaynaklarını da geliştirecek bir biçimde gerekli yatırımların yapılması, tanıtma faaliyetlerine ağırlık verilmesi ve turizm endüstrisinin çeşitli alt dallarının canlandırılması olarak belirlenmiştir. Ülke kaynaklarının sınırlı olması nedeniyle turistik yatırımların turizm potansiyeli yüksek olan bölgelerde yoğunlaştırılması için çeşitli talep ve pazar araştırmaların yapılması, turizmi geliştirmek için diğer ülkelerle ikili turizm anlaşmaları imzalanması ilke olarak kabul edilmiştir (DPT, 1963: 426).

Birinci beş yıllık kalkınma döneminde beklenen talep artışı gerçekleşmiş; fakat turizm gelirlerinde beklentilerin altında kalınmıştır. Bu plan döneminde 1 488 000 turist sayısı hedeflenirken, gerçekleşen turist sayısı 1 804 535 kişi olmuş, plan hedefi aşılmıştır. Gerçekleşme oranı % 121,3 olmuştur. 1963 yılında 198 841 olan turist sayısı, 1967 yılında % 189'luk bir artış göstererek 574 055 kişiye ulaşmıştır. Turizm gelirleri yönünden bu plan döneminde beklenen gelir elde edilememiştir.

1963 yılında yaklaşık 7,7 milyon dolar olan turizm gelirleri, 1967 yılında % 72'lik bir artışla 13,2 milyon dolara ulaşmıştır. Plan dönemi sonunda toplam 139,0 milyon dolar olarak hedeflenen turizm gelirleri, dönem sonunda 55,1 milyon dolar olarak % 39,6 oranında gerçekleşmiş, plan hedeflerinin bir hayli altında kalmıştır (TİB, 1993: 91-94).

Birinci beş yıllık kalkınma planından sonra ikinci beş yıllık kalkınma planı devreye koyulmuştur. İkinci beş yıllık kalkınma planı 1968-1972 yılları arasında gerçekleştirilmiştir. Bu dönemde, turizmin ekonomik, sosyal ve kültürel fonksiyonlarından tam olarak yararlanmak; turizm gelirlerini, yabancı turist sayısını ve ortalama tüketimlerini arttırmak; iç turizmin geliştirilmesi, turizm yatırımlarının kitle turizmine dönük olması; sektörde uygulanacak fiyat politikalarının uluslar arası rekabet şartlarına göre düzenlenmesi; yatırım politikalarında alt yapı tesislerinin kamu sektöründe ele alınması; üst yapı yatırımlarının özel sektöre bırakılması ve teşvik sağlanması temel ilkeler olarak benimsenmiştir (Andaç, 2004: 10).

İkinci beş yıllık kalkınma döneminde, 1968 yılında ülkemize 602 996 yabancı turist gelirken, 1972 yılında bu sayı % 71,6 artışla 1 034 995 kişiye ulaşmıştır. Bunun yanında, II. BYKP döneminde, ülkemize toplam 4 828 000 yabancı turistin gelmesi beklenirken, plan dönemi sonunda, % 82'lik bir gerçekleşme oranı ile ancak, 3 982 983 kişiye ulaşmıştır. II. Plan dönemi başında, 24,1 milyon dolar olan turizm gelirleri, kalkınma dönemi sonu olan 1972 yılında % 330'luk bir artışla 103,7 milyon dolara yükselmiştir. Bu dönem içinde elde edilmesi tahmin edilen 422 milyon dolarlık turizm gelirleri, % 66'lık bir gerçekleşme oranı ile ancak 278,5 milyon dolar olarak gerçekleşebilmiştir (DPT, 1972: 616).

Üçüncü beş yıllık kalkınma planı (1973-1977) dış turizmi, iç turizmi ve sosyal turizmi geliştirmek, tanıtmak, organizasyon ve denetim faaliyetlerini kitle turizmi esaslarına göre yürütmek temel hedeftir. Bu hedeflere ulaşmak amacıyla turizm yatırım ve işletmeciliğinde dış ve iç turizm talebine uygun biçimde özel sektöre ağırlık verilmesi, turizmin hızla geliştiği alanlarda arazi kullanımı ve tesis alt yapısı ilişkilerinin düzenlenmesi, otel ve rekreasyon tesislerinin düzensiz olarak gelişmesini önlemek amacıyla fiziksel planlama çalışmalarına devam edilmesi,

bunların yanında kıyıların, turistik ve ulusal park niteliğindeki alanların toplum yararına kullanılmasını ve korunmasını sağlayacak mevzuat hazırlanması ve sosyal turizmin gelişmesine önem verilmesi amaçlanmıştır (DPT, 1972: 616-617).

1973 yılında başlayan ekonomik durgunluğun ve petrol bunalımının, dünyada olduğu gibi Türkiye’de de turizm hareketlerini son derece sınırladığı açıkça görülmektedir. Üçüncü beş yıllık planı dönem başı olan 1973 yılında ülkemize 1 341 527 yabancı turist gelirken, 1977 yılında % 23,8’lik bir artışla bu sayı ancak 1 661 416 kişiye ulaşabilmiştir. Plan dönemi sonunda, 8 051 000 olarak beklenen yabancı turist sayısı, % 91’lik bir gerçekleşme oranı ile 7 329 955 kişiye ulaşmıştır. Bunun yanında, aynı dönem içinde turizm gelirlerinin planlanan hedeflerin üzerinde gerçekleştiği görülmektedir. Üçüncü plan dönemi için beklenen toplam 669,7 milyon dolarlık turizm gelirleri, plan hedefinin üzerinde % 142’lik bir gerçekleşme oranı ile 951,5 milyon olarak belirlenmiştir (DPT, 1977: 340).

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, çeşitli nedenlerle 1978 yılına yetiştirilemediğinden bu yıla özgü bir program hazırlanmıştır. Bu yılda gelen turist sayısı 1 910 000 kişi olarak hedeflenmiş, 248,8 milyon dolar gelire ulaşılması planlanmıştır. 1978 yılında gelen yabancı sayısı % 86,1 gerçekleşme oranı ile 1 644 177 kişi ve gelirler % 92,8 gerçekleşme oranı ile 230,4 milyon dolar olarak hedeflerin altında kalmıştır. Turizm giderlerinde gözlenen büyük gerileme nedeniyle bu yılda ödemeler dengesine 162,2 milyon dolarlık net katkı sağlanmıştır. Konaklama kapasitesindeki yetersizlik 1978 yılında da sürmüş, yatak sayısı 52 408 olarak belirlenmiştir. Bu yıl içinde 130 projeye 241 milyon lira ödenmiştir (DPT, 1978b: 341).

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında (1979-1983) öncekilerden farklı olarak kitle turizmi yanında bireysel turizm de ilke olarak benimsenmiştir. Bu plan döneminde, turizm yatırımı ve işletmeciliğinde kamunun etkinliğinin artırılması; yabancı sermaye ve küçük tasarrufların yatırımlara dönüştürülmesinin özendirilmesi; kamuya ait dinlenme tesislerinin, daha geniş kitlelerin yararlanması için, tek merkezden yönetilmesi; kıyıların kamu yararlarına kullanılması için gerekli düzenlemelerin yapılması amaçlanmıştır. Plan dönemi sonunda 468 milyon dolarlık

net döviz geliri sağlanması, ülkeye gelen yabancı sayısının 13 942 000 kişiye, turizm gelirlerinin ise 2 418 milyon dolara ulaşması hedeflenmiştir (DPT, 1978a: 430-431).

IV. BYKP dönemi başı olan 1979 yılında ülkemize gelen yabancı turist sayısı 1 523 658 kişi olurken, bu sayı 1983 yılında % 6,6'lık bir artışla ancak 1 625 099 kişiye ulaşabilmiştir. Dördüncü beş yıllık planı dönemi sonunda ülkemize toplam 13 941 900 yabancı turistin gelmesi beklenirken, ancak beklentilerin % 51,8'i gerçekleşmiş ve dönem sonunda 7 233 845 kişiye ulaşabilmiştir. Turizm gelirlerinin de yine aynı dönem içinde % 73,2'lik bir gerçekleşme oranı ile hedefin altında kalarak 1,770 milyon dolar olarak gerçekleştiği görülmektedir (DPT, 1982: 325).

1984 Geçiş Programı, 1980 sonrasında hazırlanan ilk plan özelliğini taşımaktadır. Bu nedenle 1984 yılı programında "24 Ocak Kararları" ile getirilmek istenen uygulamaların izlerine rastlanmaktadır. 1984 yılı için hedeflenen yabancı sayısı 1 800 bin kişi ve beklenen gelir 452,4 milyon dolardır. Bu dönemde; turizmin öncelikli yöre ve yerleşim merkezlerinde geliştirilmesine özen gösterilmesi; turizm alanı, turizm merkezleri ile tur güzergahlarının üzerinde belirlenecek noktalardaki yerleşim merkezlerinin öncelikle geliştirilmesi; Türkiye'ye seyahat düzenleyen tur operatörleri ve havayolu şirketlerinin desteklenmesi amaçlanmıştır (Kozak vd., 2001: 117).

Beşinci beş yıllık kalkınma döneminde (1985-1989) turizm politikalarında temel alınacak ilkeler: Ekolojik denge korunacak, uluslar arası boyutta turistik ilişkiler kurulacaktır. Kitle turizmine önem verilecek ancak bireysel turizm de ihmal edilmeyecektir. İstatistik bilgileri modern tekniklerle toplanacak, doğal ve kültürel çevre değerlerinin turizm amaçlı kullanımı ile turizm geliştirme stratejilerinin entegrasyonu sağlanacaktır. Turizm bankasının doğrudan yatırım yapması yerine, fonların kredi olarak kullanılması tercih edilecektir.

V. BYKP döneminde turizm politikalarında alınacak tedbirler: Türkiye'nin tabii tarihi, arkeolojik ve kültürel varlığı, spor, sağlık, gençlik, av, kış ve diğer turizm potansiyeli, çevre dengesini koruma ilkeleri doğrultusunda değerlendirilecektir. OPEC ve OECD ülkelerinin yanı sıra, Balkan ve üçüncü dünya ülkeleri ile turistik ilişkiler geliştirilecektir. Kitle turizminin yanında bireysel turizm

de ağırlık kazanacak, gerekli istatistikler hazırlanacak ve iç turizm hareketleri de istatistiklere yansıtılacaktır. Doğal ve kültürel çevre değerlerinin turizm amaçlı kullanımından, koruma stratejileri ile turizm geliştirme stratejilerinin entegrasyonu gerçekleştirilecek, ayrıca Turizm Bankası fonlarının kredi olarak kullandırılması sağlanacaktır (DPT, 1984: 120).

1984 ara yılında ülkemize gelen yabancı turist sayısında ve turizm gelirlerinde hedeflerin oldukça üzerinde kalındığı gözlenmektedir. Bu yılda gelen yabancı sayısı % 117,6 gerçekleşme oranı ile 2 117 094 kişi; gelir de %185,7 gerçekleşme oranı ile 840,0 milyon dolar olmuş, hedeflerin bir hayli üstüne çıkmıştır. 1984 yılındaki 3 369 900 milyon lira tutarındaki toplam sabit sermaye yatırımlarının % 0,89'u olan 30 100 milyon liralık kısım turizm yatırımları için kullanılabilmiştir (Ünlüöner, 1990: 202). T.C. Turizm Bankası A.Ş. tarafından turizm sektörüne 18 554 milyon lira kredi tahsisi yapılmış, ancak ödeme 9 485 milyon lira olarak gerçekleşmiştir (DPT, 1985: 267). 22.01.1984 tarihinde "Özel Müzeler ve Denetimleri Hakkında Yönetmelik" çıkarılmıştır. Bu yönetmeliğin amacı korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarından meydana gelen özel müzelerin kuruluş, görev, yönetim, gözetim, denetim şekil ve şartlarını belirlemektir (Kozak, 1999: 701).

Bununla beraber V. BYKP dönemi içindeki gelişmeler de plan hedeflerinin çok üzerinde gerçekleşmiştir. Plan dönemi başı olan 1985 yılında Türkiye'ye gelen yabancı turist sayısı 2 614 924 iken, dönem sonu olan 1989 yılında bu sayı % 70,5'lik bir artışla 4 459 151 kişiye ulaşmıştır. 1988 yılı Türkiye açısından oldukça başarılı bir yıl olmuştur. Ülkeye 2 700 000 yabancı turist gelmesi beklenirken, % 154,5'lik bir gerçekleşme oranı yakalanmış ve bu sayı 4 172 727 kişiye ulaşmıştır. Beşinci beş yıllık planı dönemi sonunda Türkiye'ye 12 300 000 yabancı turist gelmesi beklenirken hedefin çok üzerinde % 134'lük bir gerçekleşme oranı ile bu sayı 16 493 433 kişiye yükselmiştir. Aynı şekilde V. BYKP dönemi sonunda toplam turizm gelirlerimizin 3 388 2 milyar dolar olması beklenirken, hedefin çok üzerinde % 275'lik bir gerçekleşme oranı ile turizm gelirlerimiz 9 329 9 milyar dolara ulaşmıştır (DPT, 1989: 321-322).

Altıncı beş yıllık kalkınma planı (1990-1994) döneminde izlenecek turizm politikalarının temel ilkelerine bakıldığında, yine daha önceki kalkınma planlarında olduğu gibi burada da turizmi kalkındırmak ve turizm gelirlerini arttırmak için çeşitli adımlar atılmıştır. Bu adımlar: Turizm sektörünün çeşitlendirilmesi ile birlikte üçüncü yaş turizmini daha cazip hale getirecek politikalar geliştirilecektir. Personel, sektörün ihtiyaçlarına cevap verebilecek sayı ve düzeye getirilecektir. Alt ve üst yapının nitelik ve niceliğinin yükseltilmesine önem verilecek, kültür ve tabiat mirası korunacak, çevre ile kültür peyzajı ilkeleri esas alınarak turizm faaliyet ve yatırımları uygulanacaktır. “Charter” taşımacılığı geliştirilecek ve yerli seyahat acentelerinin tur operatörlüğü teşvik edilecektir. Mevcut tesislerde doluluk oranlarını arttırıcı, faaliyet mevsimini uzatıcı ve nitelik yükseltici önlemler alınacaktır. Doğal güzelliklerin ve kültürel değerlerin korunmasına önem verilecek, turistik tesis işletmeciliği geliştirilecek, küçük kapasiteli tesisler ve aile işletmeciliği teşvik edilecektir. Toplumun en uygun şartlarda tatil yapması sağlanacaktır (Sezgin ve Acar, 1991: 110-112).

VI. BYKP dönemi içinde gelişmeler plan hedeflerinin gerisinde kalmıştır. Plan dönemi başı olan 1990 yılında, ülkemize gelen yabancı turist sayısı 5 389 308 iken, dönem sonu olan 1994 yılında bu sayı % 23,7’lik bir artışla 6 668 300 kişiye ancak yükselebilmiştir. Plan dönemi sonunda, ülkemize 31 830 000 yabancı turist gelmesi beklenirken % 97,8’lik bir gerçekleşme oranı ile bu sayı 31 152 239 kişiye kadar ulaşabilmiştir. Bunun birlikte, yine plan dönemi sonunda toplam turizm gelirlerimizin 21 688 3 milyar dolar olması beklenirken, hedefin oldukça altında % 79,8’lik bir gerçekleşme oranı ile turizm gelirlerimiz 17 319 milyar dolara ulaşmıştır (DPT, 1994: 163).

4.2.2.2. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planına Göre Turizm Politikaları (1996-2000)

Yedinci beş yıllık kalkınma planı döneminde öncelik, turizmin çeşitlendirilmesine ve pazarlama çalışmalarına verilmiştir. Bu amaçla yedinci beş yıllık kalkınma planında; doğal ve kültürel değerlerin sürekli kullanımının sağlanması ve korunması; turizmin mevsimlik ve coğrafi dağılımının iyileştirilmesi;

tanıtma ve pazarlama çalışmalarının teşvik edilmesi yer almaktadır (Kozak vd., 2001: 118).

VII. BYKP döneminde politikalar, ilkeler ve amaçlar kısmında rekabet gücü yüksek ve verimli bir turizm ekonomisinin geliştirilmesi, yerel halk ve turistlerin turizm bağlamında taleplerinin karşılanması, turizm gelirlerinin 2000 yılında 10,3-13,8 milyar dolara ulaşması, böylece bu plan dönemi sonunda net turizm gelirinin 8,5-11, milyar dolar seviyesinde gerçekleşmesi, Türkiye'ye gelecek turist ve ziyaretçi sayısının 13-17 milyon kişiye, yurtdışına çıkacak vatandaş sayısının ise 4,5-4,8 milyon kişiye ulaşması Turizm Bakanlığı'ndan belgeli konaklama tesisleri yatak kapasitesinin, inşa halindeki ve proje aşamasındaki tesislerin tamamlanmasıyla Yedinci Plan dönemi sonunda yaklaşık 800 bin olması, belediyeden belgeli tesislerle birlikte toplam yatak sayısının 1,3 milyon yatağa ulaşması amaçlanmıştır.

Turizmin mevsimlik ve coğrafi dağılımını iyileştirmek ve dış pazarda değişen tüketici tercihleri de dikkate alınarak yeni potansiyel alanlar yaratmak amacı ile golf, kış, dağ, yayla, termal, sağlık, yat, karavan, kurvaziyer, kongre ve eğlence turizmini geliştirilmesi sektörde fiziki planların amaçlarına yönelik olarak uygulanmasına özen gösterilmesi, talep yapısındaki yeni eğilimlere bağlı olarak sektörde küçük ölçekli işletmelerin gelişmesine öncelik verilmesi, yerli tur operatörlüğünün yaygınlaştırılmasına çalışılması, tanıtma ve pazarlama faaliyetlerinin geliştirilmesi ve uygulanması için yeni finansman kaynaklarının oluşturulmasına kamu kesiminin yanı sıra, özel sektörün katılımı da sağlanması, turizm üst yapısının yeterli bir altyapı ile bütünleşmesi için gerekli düzenleme ve teknik önlemlere ağırlık verilmesi, kullanan öder-kirleten öder ilkesi uyarınca kamu eliyle yapılacak teknik alt yapının finansmanına kullanıcıların katılımı sağlanması, sektörde hizmet kalitesinin yükseltilmesi için sertifikasyon sistemine geçilmesi, öncelikli bölgelerde mevcut ikinci konutların pazarlanmasına yönelik organizasyonlar geliştirilmesi amaç, ilke ve politika olarak belirlenmiştir (DPT, 1995: 353-354).

VI. Plan dönemindeki olumlu gelişmelere karşın Akdeniz çanağındaki ülkelerle kıyaslandığında yatak kapasitesi, teknik altyapı (kanalizasyon, su, yol, çöp toplama ve imha, arıtma), tanıtım ve pazarlama, turizm eğitimi, ulaştırma (hava,

deniz ve kara taşımacılığı), tur operatörlüğü, seyahat acenteliği gibi önemli konularda yetersizliklerin sürdüğü görülmektedir. Altyapının finansmanına mahalli idarelerin ve kullanıcıların etkin olarak katılımının sağlanamaması ve kamu finansman imkânlarının kısıtlı olması nedenleriyle Akdeniz-Ege Turizm Altyapısı ve Kıyı Yönetimi (ATAK) Projesi programlanan şekilde yürümektedir. Diğer taraftan yat limanlarının yetersizliği ve inşaatlarının kaynak sorunu nedeniyle uzun sürmesi sektörü olumsuz yönde etkilemektedir. Ayrıca turizmin çeşitlendirilememesinden kaynaklanan sorunlar da devam etmektedir (DPT, 1995: 353).

VII. BYKP döneminde bazı hukuki ve yasal düzenlemelerin de yapılacağından bahsedilmektedir. Turizm Bakanlığı'nın ekonomik, sosyal, kültürel ve teknolojik değişikliklere hızla ayak uydurabilecek dinamik bir yapıya kavuşturulması için Turizm Bakanlığı Teşkilat Kanunu çıkarılması, Gümrük Birliği'nin getireceği koşullar içinde uluslararası pazarda rekabet gücüne sahip bir yapı oluşturmak amacıyla seyahat acentelerini bir meslek disiplini içine almak ve oto-kontrol mekanizması oluşturmak üzere Türkiye Seyahat Acenteleri ve Seyahat Acenteleri Birliği Yasası'nın günün koşullarına uygun hale getirilmesi amaçlanmıştır. Uluslararası pazarda rekabet gücünü koruyacak ve fiyat ayarlamalarını disipline edecek bir yapı oluşturmak üzere Türkiye Turistik Otelciler ve İşletmecileri Birliği Yasası çıkarılması, deniz turizmi ile ilgili faaliyetlerin koordinasyonu ve sağlıklı bir yapıya kavuşturulabilmesi için Deniz Turizmi Birliği Yasası çıkarılması, mahalli kaynakların daha verimli kullanılması, meslek üyeleri arasında mesleki işbirliği ve oto kontrolün sağlanması amacıyla Pansiyon İşletmeleri ve Türkiye Pansiyon İşletmecileri Birliği Yasası çıkarılması, turist rehberliği mesleğine mensup olanların ortak sorunlarına çözüm bulmak, mesleki etkinliklerini artırmak, seyahat acenteleri ve birbirleri ile olan ilişkilerini meslek disiplini altında düzenlemek amacıyla Rehberler Birliği Yasası çıkarılması hedeflenmiştir (DPT, 1995: 355).

Yedinci Beş Yıllık Plan Dönemi'nin ilk iki yılı olan 1996 ve 1997 yıllarında hedefler yaklaşık olarak tutturulmuştur. Ancak dönem sonunda 13-17 milyon turist hedefinin çok altında kalınmıştır. 1997 yılında 9 689 milyon turist gelmiş, 1998

yılında bu oran ise hemen hemen hiç artmadan 9 752 milyon turist olarak gerçekleşmiştir. 1999 yılında ise, bir önceki yıldan yaklaşık % 23,3'lük bir düşüş ile sayı 7,5 milyon kişi olarak gerçekleşmiştir. Aynı dönemde yabancı turist gelişlerinde, özellikle 1997 yılından sonra yaşanan olumsuz gelişmeler turizm gelirlerine de yansımış ve 1998 yılında bu gelirler, bir önceki yıla göre % 3,5 bir azalmayla 7,8 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. 1999 yılında da bir önceki yıla göre yaklaşık %27,8 oranında bir azalma ile turizm gelirleri 5,2 milyar dolar olmuştur (DPT, 2000: 166).

2000 yılında ülkemize 10,4 milyon turist gelmiş ve turizm gelirleri bir önceki yıla göre % 46,8 oranında bir artış ile 7,6 milyar dolara yükselmiş, böylece önceki yıllarda yaşanan artış trendine ulaşılmıştır. Bu yılda Turizm Bakanlığı'ndan belgeli yatak kapasitesi 322 bine yükselmiş, belediye belgeli otellerdeki 350 bin yataklık kapasitenin yanı sıra ikincil konutlar ve yatırım aşamasındaki 254 bin yatakla birlikte toplam yatak kapasitesi 1 milyon düzeyine ulaşmıştır. Ancak son yıllarda hızlı yatak kapasitesi artışına rağmen tanıtım ve pazarlama, hava ve deniz taşımacılığı ve teknik alt yapı gibi konularda eksiklikler giderilememiş; yapısal reformlar tamamlanamamıştır. Bu yılda sektörde 4 030 seyahat acentesi faaliyet göstermiştir (DPT, 2001a: 194).

Yedinci Plan döneminde, diğer planlarda belirtilen yatak kapasitesinin arttırılması politikasına karşın, mevcut üst yapılardan daha etkin yararlanılması ve doğal sermayenin korunması politikası ile turizm sektörünün yaşadığı sorunların çözümüne yöneldiği söylenebilir. Bu plan döneminde turizm sektörü ile ilgili belirlenen politikalar, özü itibariyle Türkiye turizmde yatak kapasitesinin arttırılmasına dönük politikaların geride kaldığını göstermesi açısından önemlidir. Ancak Yedinci Plan döneminde belirtilen politikalarla ilgili tedbirler zamanında alınamamıştır. En önemli husus hukuki ve kurumsal düzenlemeler başlığı altında belirtilen altı yasa tasarısının, yaklaşık beş yıllık zaman zarfında kanunlaşmamış olmasıdır (Köseoğlu, 2000: 80). Plan döneminde arz kapasitesindeki hızlı artış karşısında dış talepteki artışın yetersiz kalması boş kapasitelerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu plan döneminde turizmde yeni ve değişik turizm alanlarının oluşturulması ve değişik turizm türlerinin geliştirilmesi, mevcut turistik alanlardaki

baskıların hafifletilmesi açısından az da olsa olumludur. Yerli tur operatörlerinin teşvik edilmesi, bu plan döneminin olumlu katkılarından. Fakat planda iç turizmde değinilmemesi büyük bir eksiklik (Münger, 1999: 53-54).

Türkiye Yedinci Plan döneminde özellikle dış ilişkilerde başarılı olmuştur. Hükümetler arası düzeyde yapıcı bir işbirliği politikası uygulanarak diğer ülkelerde akdedilen turizm anlaşmalarının sayısı artmıştır. 1997 yılında Tataristan, KKTC, Bulgaristan, Polonya ve Malta ile turizm işbirliği anlaşmaları imzalanmıştır. Böylece Türkiye'nin turizm işbirliği anlaşmalarının sayısı 52'ye ulaşmıştır. Üyesi olduğumuz Dünya Turizm Örgütü'nün 12. Genel Kurulu 17-24 Ekim 1997 tarihlerinde İstanbul'da ülkemizin ev sahipliğinde gerçekleştirilmiştir. 133 ülkeden 98'i turizm bakanı ve ulusal turizm idareleri yöneticilerinden oluşan 800 yabancı delege ile 200'den fazla gazete bu toplantıya iştirak etmiştir (Münger, 1999: 54).

4.2.2.3. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planına Göre Turizm Politikaları (2001-2005)

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda Türkiye'nin en çok turist kabul eden ülkeler arasında 1998 yılı itibariyle 12. Sıradan 8. sıraya yükseldiği belirtilmiştir. Ayrıca bu kısımda tanıtım ve pazarlama konusunda bir reform ihtiyacı olduğuna, yabancı tur operatörlerinin turizm piyasasında tekel konumuna geldiğine, turizm açısından önemli merkezlerdeki ulaşım altyapısının, öncelikle de hava alanlarının geliştirilmesi konusuna, hizmet kalitesinin düşüklüğüne, ATAK projesinde finansal problemler nedeniyle fazla yol alınmamış olmasına da değinilmiştir (DPT, 2000: 205).

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı dönemi sununda Türkiye'ye gelecek turist ve ziyaretçi sayısının 58 milyon kişiye, yurtdışına çıkacak vatandaş sayısının ise 8,5 milyon kişiye ulaşması beklenmiştir. Dünya turizm gelirlerinden alınan payın arttırılması ve dönem sonunda turizm gelirlerinin 11,6 milyar dolara ulaşması, Turizm Bakanlığı'ndan belgeli konaklama tesisleri ve belediye belgeli yatak kapasitesinin 751 bin, inşa halindeki ve proje aşamasındaki tesislerin tamamlanmasının yanı sıra kamu kampları ve ikincil konutlardaki turizme açılan

yataklarla birlikte toplam yatak kapasitesinin 1,2 milyona ulaşması hedef alınmıştır (DPT, 2000: 206).

VIII. BYKP döneminde amaçlar, ilkeler ve politikalar kısmında turizm sektörünün direncini artırıcı önlemler alınarak kriz dönemlerinde ayakta kalabilen bir yapıya kavuşturulması, turizm mevsiminin yılın tamamına ve turizm potansiyeli olan ancak bugüne kadar yeterince ele alınmamış bölgelere yayılması, sektörle ilgili tüm yatırımların doğal, tarihsel ve sosyal çevreyi kollayıcı, koruyucu ve geliştirici bir yaklaşım içinde olması hedeflenmiştir. 2005 yılında turist sayısının 8,5 milyona ulaşması amaçlanmıştır. Turizm teşviklerinde önceliğin, pazarlama alanına, hava ulaştırmasına ve toplam kalite iyileştirilmesine verileceği belirtilmiştir. ATAK Projesi kapsamına girebilecek projelerin yürütülmesinde idari ve mali sorunların çözümlenmesi, talep yapısındaki yeni eğilimlere bağlı olarak sektörde küçük ölçekli işletmelerin gelişmesine öncelik verilmesi ve bunların küçük ve orta büyüklükte işletme statüsünde değerlendirilmelerinin sağlanması ve turizm alanında istihdam edilecek kişilerin eğitilmesi hedeflenmiştir. Turizme yönelik arazi kullanım planlarını yapma, yaptırma, onarma sürecini yeniden tanımlayan, yetkileri belirleyen ve etkin bir denetim sistemi getiren bir yasal düzenleme yapılması, turizm sektörünün uzun vadeli ve sağlıklı gelişmesini sağlamak amacıyla yönelik dinamik ve stratejik Turizm Sektörü Ana Planı (TUSAP) uygulamaya geçirilmesi amaçlanmıştır. AB'nin tek pazar uygulamasının turizm sektöründe meydana getireceği talep dalgalanmalarına karşı önlemler alınacağı belirtilmiştir. Ayrıca turizm faaliyetini bütün bir yıla yayan planlar üzerinde durulmuş ve deniz, kum ve güneş turizminden farklı olarak, golf, kış, dağ, inanç, termal, sağlık, yat ve kongre turizmi gibi diğer turizm çeşitlerinin de geliştirilmesi hedeflenmiştir. Sürdürülebilir turizmin sağlanması için gerekli düzenlemelerden bahsedilmiş ve eko turizmin geliştirilmesi hedeflenmiştir (DPT, 2000: 206-207).

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda diğer planlardan farklı olarak "Tanıtma" başlığı altında turizm bölümüne yeni bir kısım eklenmiştir. Bu kısmın mevcut durum kısmında; ülke tanıtımında kişi, topluluk ve kuruluşların belli bir tutum ve davranışa yönlendirilememiş olmasının, sektörde kaynak ve insan gücü israfına yol açması, ağırlıklı olarak kamu kurum ve kuruluşları tarafından yürütülen

tanıtım faaliyetlerinde yeterli etkinlik sağlanamaması, özellikle dış tanıtımda kamu ve özel kesimin ortak bir plan ve program dâhilinde koordineli bir şekilde faaliyet göstermeleri temin edilememesi üzerinde durulmuştur. Tanıtma bölümüyle alakalı amaç, politika ve ilke olarak; yurt dışında Türkiye'nin, kültürel birikimini, tarihi zenginliklerini, dünya kamuoyuna anlatılması bu sayede Türkiye'nin yurt dışındaki yanlış ve olumsuz imajları ortadan kaldırmak amaçlanmıştır. Bütün bunları bir koordinasyon içinde geliştirerek ülkemizin tanıtımıyla birlikte bu faaliyetten ekonomik faydayı da sağlayacak bir çerçeveye kavuşturulması temel amaç olarak ele alınmıştır (DPT, 2000: 208-209).

Sekizinci Plan Dönemi'nin ilk yılı olan 2001'de turist sayısının 11 milyona, turizm gelirin de ise 8,5 milyar dolara yükselmesi, Turizm Bakanlığı'ndan belgeli yatak sayısının 320 bine, belediye belgeli yatak sayısının ise 355 bine ulaşması, 2002 yılında gelen turist sayısının 11 milyon, turizm gelirlerinin ise 8 250 milyon dolar olarak gerçekleşmesi, Turizm Bakanlığı'ndan belgeli yatak sayısının 375 bine, belediye belgeli yatak sayısının ise 360 bine ulaşması, 2003 yılında gelen turist sayısının 14 milyona, turizm gelirlerinin 8,6 milyar dolara, Turizm Bakanlığı'ndan belgeli yatak sayısının 410 bine, belediye belgeli yatak sayısının ise 380 bine ulaşması, 2004 yılında gelen turist sayısının 15 milyon kişi, turizm gelirin de ise 9,8 milyar dolar olması, Kültür ve Turizm Bakanlığı'ndan belgeli yatak sayısının 415 bine, belediye belgeli yatak sayısının ise 382 bine ulaşması, 2005 yılında ülkemize gelen turist sayısının 20,35 milyon kişi, turizm gelirin de 18,0 milyar dolar olması hedeflenmiştir (DPT, 2000: 210).

2002 yılında ülkemize gelen turist sayısı bir önceki yıla göre % 14,0 artış ile 13,2 milyona ulaşmış, turizm gelirleri ise 11,9 milyar dolar olarak hedeflerin üzerinde gerçekleşmiştir. 2003 yılında gelen turist sayısı bir önceki yıla göre % 5' in üzerinde bir artışla 14 milyon, turizm gelirleri 13,2 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir (DPT, 2004a: 173). 2004 yılında ülkemize gelen turist sayısı 17,5 milyona, turizm gelirleri 15,9 milyar dolara yükselmiş olup, yaklaşık 3 milyon kişi için doğrudan istihdam yaratılmıştır. Kültür ve Turizm Bakanlığı belgeli yatak sayısı 430 bine, belediye belgeli yatak sayısı ise 390 bine ulaşmıştır.

2004 yılsonu itibarıyla kamu tarafından gerçekleştirilen 15 adet yat limanında 4 bin beş özel sektör tarafından gerçekleştirilen 23 adet yat limanında 6 bin yat yanaşma yeri olmak üzere toplam 10 bin yatlık bir yanaşma yeri kapasitesine ulaşılmıştır. Ayrıca Ulaştırma Bakanlığı DLH İnşaatı Genel Müdürlüğü'nce inşaatı devam eden 3 adet yat limanında 800 yatlık bir kapasite yatırım aşamasındadır. YİD Modeline göre yapılması planlanan 22 adet yat limanında ise 7 980 yatlık bir kapasitenin gerçekleştirilmesi planlanmıştır. Bunlardan 4 550 yatlık 9 tesisle ilgili ihale işlemleri tamamlanmıştır. 3 430 yatlık 13 tesisle ilgili ihale işlemleri devam etmektedir (DPT, 2004b: 226). 2005 yılında ülkemize gelen turist sayısı 21,1 milyon kişi olmuş, turizm gelirleri ise 18,2 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir (DPT, 2005b: 223).

Sekizinci Beş Yıllık Plan Dönemi'nde hedeflerin üzerine çıkılmıştır. 2001 yılında ülkemizi 11,6 milyon turist ziyaret etmiş iken, dönem sonundaki 2005 yılında turist sayısı 21,1 milyona yükselmiştir. Aynı şekilde 2001 yılında turizm gelirleri 10 milyar dolar iken, 2005 yılında 18,2 milyar dolar gelir elde edilmiştir. Bu plan döneminde de son yıllarda yatak kapasitesindeki hızlı artışa ve kaydedilen önemli gelişmelere rağmen teknik alt yapı konusundaki bazı eksiklikler giderilememiştir. Doğal ve tarihi çevrenin tahribatı ile turizm merkezleri üzerindeki kentleşme baskısı, ülke turizmini etkileyen önemli sorunlar arasında olmaya devam etmiştir. Turizm eğitimi ve kalitesinde belgelendirme, iş kalitesinin gelişmesini ve istihdam için gerekli olan beceri düzeyinin belirlenmesini sağlayan belgelendirme sistemine bu dönemde de geçilememiştir. Dış turizmin tanıtılması amacıyla kamu ve özel sektörün bir araya gelerek ulusal bir turizm örgütü kurulması, ülkemiz turizm sektörünün daha da gelişmesine katkıda bulunsa da belirli bir standarda ulaşamamıştır (DPT, 2005b: 224).

4.2.2.4. Dokuzuncu Kalkınma Planına Göre Turizm Politikaları (2007-2013)

Dokuzuncu Kalkınma Planı döneminde turizm sektörünün, ülkedeki refah ve gelişmişlik dengesizliklerini azaltıcı doğrultuda yönlendirilmesi, turizm potansiyeli olan ancak bugüne kadar yeterince ele alınmamış yörelerde turizmi geliştirerek

ekonomik ve sosyal kalkınmanın sağlanması; sektörle ilgili tüm yatırımların doğal, tarihsel ve sosyal çevreyi kollayıcı, koruyucu ve geliştirici bir yaklaşım içinde olmasına azami özenin gösterilmesi; sektörde yeni kapasite yaratmanın yanı sıra mevcut ürünün niteliğinin yükseltilmesine ağırlık verilmesi, tanıtım, pazarlama, alt yapı, turizm eğitimi ve çevre konularında görevleri ile kamunun turizm sektöründeki rolünün yeniden tanımlanması; sağlık hizmetleri turizminin desteklenmesi; turizmin çeşitlendirilmesi faaliyetlerine devam edilmesi; turizm teşviklerinde pazarlama alanına, hava ulaştırmasına ve toplam kalite iyileştirilmesine öncelik verilmesi; turizm sektörünün uzun vadeli ve sağlıklı gelişmesini sağlamak üzere Turizm Sektörü Ana Planı'nın hazırlanması temel ilke ve hedefler olarak belirlenmiştir (DPT, 2006a: 35-40).

Bu plan dönemi sonunda turizm gelirlerinin 36,4 milyar dolara, ziyaretçi sayısının 38 milyona, yurtdışına çıkacak vatandaş sayısının ise 15 milyona ulaşacağı tahmin edilmektedir. Bu plan dönemi sonunda belgeli toplam yatak sayısının 950 bin olması, inşa halindeki ve proje aşamasındaki tesislerin tamamlanması ve ikinci konutlardaki turizme açılan yataklarla birlikte, toplam yatak sayısının 1,3 milyona ulaşması beklenmektedir. Daha önce beşer yıllık olarak belirlenen planlar, dokuzuncu kalkınma döneminde yedi yıl olarak belirlenmiştir.

Turizmle doğrudan ya da dolaylı olarak ilgili otorite ve yasa sayısının çokluğu ve kurumlar arasındaki eşgüdümde sorunlar yaşanmasının yanı sıra, yönetimin merkezi ağırlıklı olması, karar sürecinin uzamasına neden olmakta, bu durum sektörün daha dinamik bir gelişim göstermesini engellemektedir. Ayrıca, yasal düzenlemelerin yanında kamu ve özel sektör kuruluşlarının örgütsel yapılanmasında önemli eksiklikler görülmektedir. 2013 yılı için öngörülen 35 milyon turist ve 30 milyar ABD Doları turizm geliri ve 2023 yılı için öngörülen 42 milyon turist ve 66,8 milyar ABD Doları turizm geliri hedeflerine ulaşmak için 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu'nda değişiklik yapılarak 2003 yılında 4957 sayılı "Turizmi Teşvik Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" çıkarılmıştır. Anılan kanunun ana teması arazi geliştirme modeli, çağdaş bir arazi tahsis modeli, varış noktası hedefli planlama ve yönetim sistemleridir (DPT, 2006a: 40).

Dokuzuncu Kalkınma Planı'nda turizmden sorumlu kamu otoritesi, standartları saptayan, izleyen, koordinasyonu sağlayan ve güçlü denetim mekanizmasına sahip bir yapıya kavuşturulmalıdır. Turizm sektörünün, hem kamu, hem de özel kesim kapsamında daha çağdaş ve verimli olarak örgütlenmesi için gerekli mevzuat düzenlemeleri ivedilikle yapılmalıdır. Ülke turizminin önündeki engellerin kaldırılmasına yönelik mevzuat düzenlemeleri konusunda, bütünsel ve çağdaş bir yaklaşımla ihtiyaç duyulan ana konular; turizm çevre kanunu, turizmde üst yapı örgütlenmesi, turizmde ihtisas örgütlenmeleri, turizmde bölgesel yönetim konularıdır (DPT, 2006a: 41).

2634 Sayılı Turizmi Teşvik Kanunu'ndaki yeni yasal düzenleme ile yeni yetkilerle donatılan Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın, bir üst işlev olan stratejik kontrolü de mutlaka yerine getirilmesi gerekmektedir. Proje ve program bazındaki etkinlik ölçümleri ile yerel fiziki ve işletme denetimleri ve belgelendirme işlemleri bölge teşkilatına, meslek disiplini ile ilgili olan görevler ise kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarına devredilmelidir. Ancak Kültür ve Turizm Bakanlığı bu alanlarda da üst düzeyde eşgüdüm, gözetim ve değerlendirme işlevini sürdürmelidir (DPT, 2006a: 42).

Dokuzuncu Kalkınma Planı'nda Avrupa Birliği ile ilişkilerde, turizm sektörüne Yapısal Fonlar ve Avrupa Yatırım Bankası'ndan sağlanan kaynaklar aktarılmaya devam edecektir, ancak dolaylı kaynak aktarımları yanında, artık doğrudan ve daha yüksek miktarlarda destek ve teşvikler sağlanacaktır. AB uyum programlarında öngörülen 'kamu kesiminin küçülmesi' ve 'kamu ile özel sektör işbirliğinin etkin bir ortaklık esasına dayalı olarak çözümlenmesi' prensiplerinin turizm sektöründe etkili bir şekilde yer alması da sağlanmalıdır. Daha önce belirtildiği gibi, Türkiye'yi ziyaret eden turistlerin çoğunun AB ülkelerinden gelmesi ve Türkiye'nin dünya turizm pazarında AB ülkeleriyle rekabet içinde olması nedenleri ile Birliğin yeni teşvikleri Türkiye'yi etkileyecektir. Ayrıca, AB ülkelerinde turizmdeki hizmetin niteliğinin iyileştirilmesi ve turizm faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi karşısında Türkiye turizminin gelişmelere uyum gösterme ivmesi de Türkiye'ye olan talebi olumlu veya olumsuz etkileyebilecek faktörlerdir. Belirtilen nedenlerle Avrupa Birliği'nin hem kendi turizm sektörünü teşvik etmeyi hedefleyen

politikaları Türkiye tarafından iyi izlenmeli ve değerlendirilmeli hem de Avrupalı turistlerin tatillerini AB sınırları içinde yapmalarını amaçlayan girişimlere karşı gerekli önlemler alınmalıdır (DPT, 2007a: 42-43).

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı dönemi 2005 yılı sonu itibarıyla tamamlanmıştır. Dokuzuncu Kalkınma Planı, Avrupa Birliğinin yeni mali programlama dönemiyle uyum sağlamak amacıyla, başlangıç yılı 2007 yılı olacak şekilde hazırlanmıştır. Bu durumda, 2006 yılı, kalkınma planı tarafından kapsanmayan bir geçiş yılı olarak belirlenmiştir. 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu gereğince, Orta Vadeli Program (2006-2008) Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı tarafından hazırlanmış ve 23 Mayıs 2005 tarihli ve 2005/8873 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla kabul edilmiştir. 2006 Yılı Programı, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı sürecinde hazırlanan Uzun Vadeli Strateji (2001-2023) ve Orta Vadeli Program (2006-2008) esas alınarak hazırlanmıştır (DPT, 2005b: 1). Orta Vadeli Programda turizm sektöründe temel amaç ve öncelikli hedefler olarak aşağıda belirtilen hususlar benimsenmiştir (DPT, 2005b: 224);

Turizm sektöründe, küreselleşmenin ortaya koyduğu dinamikleri barındıran, ülkeye daha çok turist gelmesinin yanı sıra hizmet kalitesini artırmaya çalışan, pazarlama kanallarını çeşitlendirerek üst gelir gruplarını hedef alan, doğal sermayeyi koruyan ve sürdürülebilir kılan, ülkemiz turizminin karşılaştırmalı rekabet üstünlüğüne uygun turizm çeşitlerini ön plana çıkaran bir yapının oluşturulması temel amaçtır. 2006 yılında Bakanlık belgeli yatak sayısının 460 bine, belediye belgeli yatak sayısının ise 410 bine ulaşacağı, ülkemize gelen turist sayısının 23 milyon kişi, turizm gelirinin ise 20 milyar dolar olarak gerçekleşeceği tahmin edilmektedir.

2006 yılında ülkemize gelen turist sayısı 19,8 milyon, turizm gelirleri 16,9 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiş ve 2006 yılı hedeflerinin altında kalmıştır. Kültür ve Turizm Bakanlığında belgeli yatak sayısı 509 bine, belediye belgeli yatak sayısı ise 415 bine ulaşmıştır. OECD ülkelerinden ve Doğu Avrupa ülkelerinden gelen ziyaretçi sayısında da önemli artışlar kaydedilmiştir. Ülkemize gelen yabancı ziyaretçilerin yüzde 59,4'ü OECD, yüzde 28,2'si Doğu Avrupa ülkelerindedir. 2006

yılında ülkemize en çok ziyaretçi gönderen ülke sıralamasında Almanya yüzde 18,7 ile birinci, Rusya Federasyonu yüzde 10 ile ikinci, İngiltere ise yüzde 8,5 ile üçüncü sıradadır. Dünya Turizm Örgütü verilerine göre, doğrudan ve dolaylı olarak 32 faaliyet dalında istihdam yaratan turizm sektöründe, Türkiye'de doğrudan yaratılan istihdam 2006 yılında yaklaşık 3,2 milyon kişi olarak hesaplanmıştır (DPT, 2007b: 179).

Dokuzuncu Kalkınma Planı'nda 2007 yılı programı çerçevesinde Turizm sektöründe, küreselleşmenin ortaya koyduğu dinamikleri barındıran, ülkeye daha çok turist gelmesinin yanı sıra hizmet kalitesini artırmaya çalışan, pazarlama kanallarını çeşitlendirerek üst gelir gruplarını hedef alan, doğal sermayeyi koruyan ve sürdürülebilir kılan, ülkemiz turizminin karşılaştırmalı rekabet üstünlüğüne uygun olarak, golf, termal, kongre, kurvaziyer, sağlık turizmini ön plana çıkaran bir yapının oluşturulması temel amaçtır. 2007 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığında belgeli yatak sayısının 550 bine, belediye belgeli yatak sayısının ise 420 bine ulaşacağı, ülkemize gelen turist sayısının 22,3 milyon kişi, turizm gelirininki ise 19,8 milyar ABD doları olarak gerçekleşeceği tahmin edilmektedir (DPT, 2006b: 169).

2007 yılında ülkemize gelen turist sayısı 23,3 milyon, turizm gelirleri 18,5 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiş, Kültür ve Turizm Bakanlığında belgeli yatak sayısı 532 bine, belediye belgeli yatak sayısı ise 420 bine ulaşmıştır. OECD ülkelerinden ve Doğu Avrupa ülkelerinden gelen ziyaretçi sayısında da önemli artışlar kaydedilmiştir. Ülkemize gelen yabancı ziyaretçilerin yüzde 56,5'i OECD, yüzde 29,4'ü Doğu Avrupa ülkelerindedir. 2007 yılında ülkemize en çok ziyaretçi gönderen ülke sıralamasında Almanya yüzde 17,8 ile birinci, Rusya Federasyonu yüzde 10,6 ile ikinci, İngiltere ise yüzde 8,2 ile üçüncü sıradadır. Dünya Turizm Örgütü verilerine göre doğrudan ve dolaylı olarak 32 faaliyet dalında istihdam yaratan turizm sektöründe, Türkiye'de doğrudan yaratılan istihdam 2007 yılında yaklaşık 3,3 milyon kişi olarak hesaplanmıştır (DPT, 2008: 172).

2007 Yılı Program'ında politik öncelikler ve tedbirler olarak, Turizm yatırımları çeşitlendirilecek, gelişmiş ve yoğun kullanıma konu olan yörelerden diğer alanlara kaydırılarak, turizm faaliyetlerinin tüm yıla yayılması sağlanacaktır.

Sektörle ilgili tüm yatırımlar, doğal, tarihsel, sosyal ve kültürel çevreyi koruyucu ve geliştirici bir yaklaşım içinde ele alınacaktır. Türk turizminin uluslararası turizm pazarından azami pay alabilmesi amacıyla yeterli talep yaratılacaktır. İstanbul kentinin kültürel, sosyal ve doğal zenginlikleri sürdürülebilir turizm gelişmesi çerçevesinde değerlendirilecektir (DPT, 2006b: 169-172).

Dokuzuncu Kalkınma Planı'nda 2008 yılı programının temel amaç, politik ve tedbirleri 2007 yılı programı ile aynı olmaktadır. 2008 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığında belgeli yatak sayısının 550 bine, belediye belgeli yatak sayısının ise 425 bine ulaşacağı, ülkemize gelen turist sayısının 23,2 milyon kişi, turizm gelirinin ise 19,6 milyar dolar olarak gerçekleşeceği tahmin edilmektedir (DPT, 2007b: 180); Ancak 2009 Yılı Programı'nda, 2008 yılında ülkemize gelen turist sayısının 26,5 milyon, turizm gelirlerinin ise 22,7 milyar ABD doları olarak gerçekleşeceği, Kültür ve Turizm Bakanlığında belgeli yatak sayısının 550 bine, belediye belgeli yatak sayısının ise 430 bine ulaşacağı, yatırım aşamasındaki 254 bin yatakla birlikte toplam yatak kapasitesinin 1,3 milyonun üzerinde olacağı tahmin edilmektedir. Ayrıca, sektörde 2008 yılı Ağustos sonu itibarıyla 5.603 seyahat acentesi faaliyet göstermektedir (DPT, 2008: 172).

2008 yılında ülkemize gelen turist sayısı 26,3 milyon, turizm gelirleri 21,9 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiş, Kültür ve Turizm Bakanlığında belgeli yatak sayısı 550 bine, belediye belgeli yatak sayısı ise 425 bine ulaşmış ve azda olsa 2008 yılı hedeflerinin altında kalmıştır. OECD ülkelerinden ve Doğu Avrupa ülkelerinden gelen ziyaretçi sayısında da önemli artışlar kaydedilmiştir. Ülkemize gelen yabancı ziyaretçilerin yüzde 55,8'i OECD, yüzde 21,7'si Doğu Avrupa ülkelerindedir. 2008 yılında ülkemize en çok ziyaretçi gönderen ülke sıralamasında Almanya yüzde 16,8 ile birinci, Rusya Federasyonu yüzde 10,9 ile ikinci, İngiltere ise yüzde 8,2 ile üçüncü sıradadır (DPT,2009: 171).

2010 Yılı Programı mevcut durum değerlendirmesinde; 2008 yılında Dünya turizm hareketleri içinde gelen turist sayısı açısından Avrupa'nın aldığı pay yüzde 52,9 olarak gerçekleşmiştir. Ancak uzun mesafeli uçuşlarda bir azalma söz konusudur. Turist girişlerinde Avrupa'da, en çok turist çeken ülkelerin başında 79,3

milyon kişi ile Fransa, 57,3 milyon kişiyle İspanya ve 42,7 milyon kişiyle İtalya gelmektedir. Dünya turizm pazarında yüzde 2,4; Avrupa turizm pazarında ise yüzde 4,5 paya sahip olan Türkiye, turist sayısı ve döviz gelirlerindeki artış hızıyla Dünyadaki en büyük 20 turizm varış noktası içinde turist girişleri açısından yedinci, turizm gelirleri açısından dokuzuncu sıradadır. Dünya Turizm Örgütü verilerine göre doğrudan ve dolaylı olarak 32 faaliyet dalında istihdam yaratan turizm sektöründe, Türkiye'de doğrudan yaratılan istihdam 2008 yılında yaklaşık 3,4 milyon kişi olarak hesaplanmıştır (DPT, 2009: 170-171).

2009 Yılı Programı mevcut durum değerlendirmesinde; turizmin mevsimlik ve coğrafi dağılımını iyileştirmek ve dış pazarlarda değişen tüketici tercihleri dikkate alınarak yeni turizm gelişim alanları yaratmak üzere varış noktası yönetimine ağırlık verilerek, golf, termal, kongre, kış, kruvaziyer, sağlık turizmi ve eko-turizmle ilgili yönlendirme faaliyetleri sürdürülmektedir. Ancak, kıyı bölgelerine yönelik yapılaşma baskısı ve yoğun talep süregelmektedir. Ülkemizde son yıllarda yatak kapasitesindeki hızlı artışa ve kaydedilen önemli gelişmelere rağmen teknik altyapı konusunda bazı eksiklikler yaşanmaktadır. Fiziksel çevrenin kirlenmesi, turizm merkezlerinin kentleşmesi de Türkiye turizmini etkileyen sorunlar arasındadır. Turizmin yoğunlaştığı Ege ve Akdeniz kıyılarında çevre bozulmasının önlenmesi ve turizm altyapılarının tamamlanması amacıyla başlatılan Akdeniz-Ege Turizm Altyapısı ve Kıyı Yönetimi (ATAK) Projesinin uygulanmasında, dış kredi kullanımı ve yerel yönetimlerin organizasyonunda sorunlar yaşanmaktadır. Dünya Turizm Örgütü araştırma sonuçları, araştırma yapılan ülkelerin büyük bir bölümünde dış turizmin tanıtılması amacıyla kamu ve özel sektörün bir araya gelerek ulusal turizm örgütleri kurduğunu göstermektedir. Ülkemizde de dış tanıtım ve pazarlama konusundaki bu tür örgütlenmelere duyulan ihtiyaç devam etmektedir (DPT, 2008: 172-173).

2009 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığında belgeli yatak sayısının 570 bine, belediye belgeli yatak sayısının ise 435 bine ulaşacağı, ülkemize gelen turist sayısının 29 milyon kişi, turizm gelirinin ise 24,9 milyar ABD doları olarak gerçekleşeceği tahmin edilmektedir (DPT, 2008: 173). Ancak 2010 Yılı Programı mevcut durum değerlendirmesinde, 2009 yılında ülkemize gelen turist sayısının 26,5

milyon, turizm gelirlerinin ise 21 milyar ABD doları olarak gerçekleşeceği, Kültür ve Turizm Bakanlığı'ndan belgeli yatak sayısının 570 bine, belediye belgeli yatak sayısının ise 432 bine ulaşacağı, yatırım aşamasındaki 250 bin yatakla birlikte toplam yatak kapasitesinin 1,3 milyonun üzerinde olacağı tahmin edilmektedir. Ayrıca sektörde 2009 yılı Ağustos sonu itibariyle 5.932 seyahat acentesi faaliyet göstermektedir (DPT, 2009: 171).

2009 yılında ülkemize gelen turist sayısı 27,1 milyon kişi, turizm gelirleri ise 21,2 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiş, Kültür ve Turizm Bakanlığında belgeli yatak sayısı 570 bine, belediye belgeli yatak sayısı ise 7.115 tesiste 402 bine ulaşmış ve bu sonuçla 2009 yılı hedefleri aşılmıştır. OECD ülkelerinden ve Doğu Avrupa ülkelerinden gelen ziyaretçi sayısında da önemli artışlar kaydedilmiştir. Ülkemize gelen yabancı ziyaretçilerin yüzde 56,5'i OECD, yüzde 20,2'si Rusya Federasyonu'nun dâhil olduğu BDT ülkelerindedir. 2009 yılında ülkemize en çok ziyaretçi gönderen ülke sıralamasında Almanya yüzde 16,6 ile birinci, Rusya Federasyonu yüzde 10 ile ikinci, İngiltere ise yüzde 8,9 ile üçüncü sıradadır (DPT, 2010: 176).

2011 Yılı Programı mevcut durum değerlendirmesinde; 2009 yılında dünya turizm hareketleri içinde gelen turist sayısı açısından Avrupa'nın aldığı pay, bir önceki yıla göre yüzde 6 oranında azalarak 481 milyon kişi; gelirler ise yüzde 7 oranında azalarak 413 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiştir. Uzun mesafeli uçuşlarda da bir azalma söz konusudur. Turist girişlerinde Avrupa'da, en çok turist çeken ülkelerin başında 74,2 milyon kişi ile Fransa, 52,2 milyon kişiyle İspanya ve 43,2 milyon kişiyle İtalya gelmektedir. Türkiye, dünya turizm pazarında turist girişleri açısından yüzde 3,1, turizm gelirleri açısından ise yüzde 2,6 paya sahiptir. Avrupa turizm pazarında ise turist girişlerinde yüzde 5,6; turizm gelirlerinde ise yüzde 5,3 paya sahip olan Türkiye, dünyadaki en büyük 20 turizm varış noktası içinde turist girişleri açısından yedinci, turizm gelirleri açısından dokuzuncu sıradadır. Dünya Turizm Örgütü verilerine göre doğrudan ve dolaylı olarak 32 faaliyet dalında istihdam yaratan turizm sektöründe, Türkiye'de doğrudan yaratılan istihdam 2009 yılında yaklaşık 3,6 milyon kişi olarak hesaplanmıştır (DPT, 2010: 175-176).

2010 Yılı Programı'nda temel amaç ve hedefler olarak, Turizm sektöründe, küreselleşmenin ortaya koyduğu dinamikleri barındıran, ülkeye daha çok turist gelmesinin yanı sıra hizmet kalitesini artırmaya çalışan, pazarlama kanallarını çeşitlendirerek üst gelir gruplarını hedef alan, doğal sermayeyi koruyan ve sürdürülebilir kılan, ülkemiz turizminin karşılaştırmalı rekabet üstünlüğüne uygun olarak, golf, termal, kongre, kruvaziyer, sağlık turizmi ve eko turizmi ön plana çıkaran bir yapının oluşturulması temel amaçtır. Politik öncelikler ve tedbirler de ise, Turizm faaliyetleri çeşitlendirilecek, gelişmiş ve yoğun kullanıma konu olan yörelerden diğer alanlara kaydırılarak, turizm faaliyetlerinin tüm yıla yayılması sağlanacaktır. Sektörle ilgili tüm yatırımlar, doğal, tarihsel, sosyal ve kültürel çevreyi koruyucu ve geliştirici bir yaklaşım içinde ele alınacaktır. Türk turizminin uluslararası turizm pazarından azami pay alabilmesi amacıyla yeterli talep yaratmak için tanıtıma ağırlık verilecektir. İstanbul başta olmak üzere gelişme potansiyeli yüksek turizm bölgelerinin kültürel, sosyal ve doğal zenginlikleri sürdürülebilir turizm gelişmesi çerçevesinde değerlendirilecektir (DPT, 2009: 172-174).

2010 yılında Türkiye'ye gelen turist sayısının 28,5 milyon kişi, turizm gelirlerinin ise 22,5 milyar ABD doları olarak gerçekleşeceği, Kültür ve Turizm Bakanlığı'ndan belgeli yatak sayısının 610 bine, belediye belgeli yatak sayısının ise 410 bine ulaşacağı, yatırım aşamasındaki 232 bin yatakla birlikte toplam yatak kapasitesinin 1,3 milyonun üzerine çıkacağı tahmin edilmektedir. Ayrıca, sektörde 2010 yılı Haziran sonu itibarıyla 5.957 seyahat acentesi faaliyet göstermektedir (DPT, 2010: 176).

2010 yılında Türkiye'ye gelen turist sayısı 28,6 milyon kişi, turizm gelirleri ise 20,8 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiş, Kültür ve Turizm Bakanlığından belgeli yatak sayısı 2.699 tesiste 645 bine, belediye belgeli yatak sayısı ise 9.185 tesiste 528 bine ulaşmıştır. Ayrıca, sektörde 2011 yılı Eylül sonu itibarıyla 6.278 seyahat acentesi faaliyet göstermektedir. Türkiye'ye gelen yabancı ziyaretçilerin yüzde 19,6'sı OECD, yüzde 21,2'si Rusya Federasyonu'nun dâhil olduğu Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) ülkelerindedir. 2010 yılında Türkiye'ye en çok ziyaretçi gönderen ülke sıralamasında Almanya yüzde 15,3 ile birinci, Rusya Federasyonu

yüzde 10,9 ile ikinci, İngiltere ise yüzde 9,3 ile üçüncü sırada bulunmaktadır (DPT,2011: 180-181).

2012 Yılı Programı mevcut durum değerlendirmesinde; 2010 yılında dünya turizm hareketleri içinde gelen turist sayısı açısından Avrupa'nın aldığı pay, bir önceki yıla göre yüzde 3,2 oranında artarak 475,8 milyon kişi; gelirler ise yüzde 1,1 oranında azalarak 406,9 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiştir. Turist girişlerinde Avrupa'da en çok turist çeken ülkelerin başında 76,8 milyon kişiyle Fransa, 52,7 milyon kişiyle İspanya ve 43,6 milyon kişiyle İtalya gelmektedir. Türkiye, dünya turizm pazarında turist girişleri açısından yüzde 3, turizm gelirleri açısından ise yüzde 2,3 pay ile en büyük 20 turizm varış noktası içinde turist girişleri açısından yedinci, turizm gelirleri açısından onuncu sıradadır. Türkiye, Avrupa turizm pazarında turist girişlerinde yüzde 6, turizm gelirlerinde ise yüzde 5,1 paya sahiptir. Dünya Turizm Örgütü verilerine göre doğrudan ve dolaylı olarak 32 faaliyet dalında istihdam yaratan turizm sektöründe, Türkiye'de doğrudan yaratılan istihdam 2010 yılında yaklaşık 3,3 milyon kişi olarak hesaplanmıştır (DPT, 2011: 180).

2011 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı'ndan belgeli yatak sayısının 600 bine, belediye belgeli yatak sayısının ise 425 bine ulaşacağı, Türkiye'ye gelen turist sayısının 30,2 milyon kişi, turizm gelirinini ise 23,8 milyar ABD doları olacağı tahmin edilmektedir (DPT, 2010: 177). Ancak 2012 Yılı Programı mevcut durum değerlendirmesinde, 2011 yılında Türkiye'ye gelen turist sayısının 30,5 milyon kişi, turizm gelirlerinin ise 24 milyar ABD doları olarak gerçekleşeceği, Kültür ve Turizm Bakanlığında belgeli yatak sayısının 675 bine, belediye belgeli yatak sayısının ise 530 bine ulaşacağı, yatırım aşamasındaki 248 bin yatakla birlikte toplam yatak kapasitesinin 1,5 milyonun üzerine çıkacağı tahmin edilmektedir (DPT, 2011: 181).

2011 yılında ülkemize gelen turist sayısı 31,5 milyon kişi, turizm gelirleri ise 23 milyar ABD doları olmuş, Kültür ve Turizm Bakanlığında belgeli yatak sayısı 2.816 tesiste 680 bin, belediye belgeli yatak sayısı ise 8.893 tesiste 505 bin olarak gerçekleşmiştir. Ayrıca, sektörde 2011 yılı sonu itibarıyla 6.399 seyahat acentesi faaliyet göstermektedir. Türkiye'ye gelen yabancı ziyaretçilerin yüzde 54,4'ü OECD, yüzde 21,3'ü Rusya Federasyonu'nun dâhil olduğu Bağımsız Devletler Topluluğu

(BDT) ülkelerindedir. 2011 yılında Türkiye'ye en çok ziyaretçi gönderen ülke sıralamasında Almanya yüzde 15,3 ile birinci, Rusya Federasyonu yüzde 11 ile ikinci, İngiltere ise yüzde 8,2 ile üçüncü sırada bulunmaktadır (DPT, 2012).

2013 Yılı Programı mevcut durum değerlendirmesinde; 2011 yılında dünya turizm hareketleri içinde Avrupa'ya gelen turist sayısı, bir önceki yıla göre yüzde 6,2 oranında artarak 504 milyon kişiye; turizm gelirleri ise yüzde 5,2 oranında artarak 463,4 milyar ABD dolarına ulaşmıştır. Turist girişlerinde Avrupa'da en çok turist çeken ülkelerin başında 79,5 milyon kişiyle Fransa, 56,7 milyon kişiyle İspanya ve 46,1 milyon kişiyle İtalya gelmektedir. 2011 yılı itibarıyla ülkemiz, dünyada turist girişleri açısından yüzde 3,2, turizm gelirleri açısından ise yüzde 2,2 payla en büyük 20 turizm varış noktası içinde turist girişleri açısından altıncı, turizm gelirleri açısından on ikinci sıradadır. Türkiye, Avrupa turizm pazarında turist girişlerinde yüzde 6,2, turizm gelirlerinde ise yüzde 5 paya sahiptir (DPT, 2012).

2012 Yılı Programı mevcut durum değerlendirmesinde, 2010 yılında Doğu Karadeniz Bölgesindeki turizm potansiyelinin tespiti ve planlanması ile ilgili Kültür ve Turizm Bakanlığınca yayla turizmi gelişimi odaklı Doğu Karadeniz Turizm Master Planı uygulamaları çalışmalarına başlanmıştır. Söz konusu plan kapsamında kıyı gerisindeki mevcut yol izlerinin birleştirilerek yeni bir tur güzergâhı oluşturulması önerilmektedir. Proje uygulamasında ilerleme kaydedilebilmesi, etüt, proje çalışmaları ve yaklaşık maliyet hesaplarının yapılmasının yanı sıra kadastro çalışmalarının tamamlanmasına bağlıdır. Ayrıca ulusal ekonomilerde turizmin etkisini ölçmek üzere Birleşmiş Milletler Ulusal Hesaplar Sisteminin (SNA 1993) özü ve anlayışı ile uyumlu bir turizm uydu hesapları sistemi belirlenmesi konusunda, OECD'nin yanı sıra Dünya Turizm Örgütü (UNWTO) tarafından da çalışmalar sürdürülmektedir. Turizmin ekonomik yansımalarının somut, anlaşılabilir ve uluslararası standart bilgi temeline dayandırılması amacını güden ve ülkemiz turizm gelirlerinin gerçek boyutlarını ortaya koyacak olan, TÜİK tarafından UNWTO ve Eurostat uzmanları ile birlikte yürütülen Turizm Uydu Hesapları-Türkiye çalışmasının hızlandırılması gerekmektedir (DPT, 2011: 181-182).

2012 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığında belgeli yatak sayısının 690 bine, belediye belgeli yatak sayısının ise 532 bine ulaşacağı, ülkemize gelen turist sayısının 32,9 milyon kişi, turizm gelirinin ise 26 milyar ABD doları olacağı tahmin edilmektedir (DPT, 2011: 183). Ancak 2013 Yılı Programı değerlendirmesinde, 2012 yılında ülkemize gelen turist sayısının 31,8 milyon kişi, turizm gelirlerinin ise 23,5 milyar ABD doları olarak gerçekleşeceği, Kültür ve Turizm Bakanlığında belgeli yatak sayısının 710 bin, belediye belgeli yatak sayısının ise 503 bin olacağı, yatırım aşamasındaki 271 bin yatakla birlikte toplam yatak kapasitesinin 1,5 milyona ulaşacağı tahmin edilmektedir (DPT, 2012).

Dokuzuncu Kalkınma Planı'nın son yılı olan 2013 yılının temel amaç ve hedefler değerlendirmesinde, Kültür ve Turizm Bakanlığında belgeli yatak sayısının 725 bin, belediye belgeli yatak sayısının ise 500 bin olarak gerçekleşeceği, ülkemize gelen turist sayısının 33 milyon kişi, turizm gelirinin ise 25,4 milyar ABD doları olacağı tahmin edilmektedir (DPT, 2012).

4.3. Güneydoğu Anadolu Projesi Eylem Planı

Yapılan çalışmalarla Aşağı Fırat Havzası ve Dicle Havzası'ndan ne şekilde faydalanılacağı açıklık kazanmasından sonra 1980 yılında bu iki havza projesinin "Güneydoğu Anadolu Projesi" şeklinde adlandırılması benimsenmiştir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin entegre bölgesel planlama çerçevesinde ele alınması, yürütülmekte olan faaliyetlerin koordinasyonunun sağlanması ve yönlendirilmesi görevi 1986 yılında Devlet Planlama Teşkilatı'na verilmiştir. Bölge kalkınmasının çerçevesini çizen GAP Eylem Planı, özellikle su ve toprak kaynaklarının geliştirilmesini, mali ve teknik kapasiteleri dikkate alarak, bir takvime bağlamıştır. Bu değişimin 2005 yılı itibariyle ekonomik ve sosyal sektörlerde uyaracağı gelişmeyi, yaratacağı istihdamı, bunun getireceği nüfus büyüklüğü ile bu nüfusun kent ve kır itibariyle muhtemel dağılımını saptamıştır. Bunların yanısıra eğitim ve sağlık hizmetleriyle konut ve kentsel altyapı ihtiyaçlarını makro düzeyde belirlemiş ve yıllara göre finans ihtiyacını ortaya koymuştur (ADA, 2008: 24).

1980'li yılların sonunda GAP Bölgesini bir ana plan çerçevesinde ele alma ihtiyacı doğmuştur. 1989 yılında tamamlanan eylem planı, su ve toprak kaynaklarını

geliştirme amaçlı olarak tasarlanan GAP'ı, çok sektörlü, bütünleşmiş bölgesel kalkınma projesine dönüştürmüştür. Bu bütünleşmiş proje ile baraj, hidroelektrik santraller ve sulama yapılarının inşasına paralel olarak, tarımsal ve sınaî kalkınma, kırsal-kentsel altyapı, ulaşım, eğitim ve sağlık alanlarındaki gelişme, birbirleriyle ilişkili projeler demeti olarak ele alınmıştır. 1989 yılında eylem planıyla birlikte GAP Bölge Kalkınma İdaresi kurulmuştur. GAP Eylem Planı, bölge ekonomisiyle ilgili hedefler de ortaya koymuştu. Buna göre, 1985 yılı temel alındığında 2005 yılında bölge ekonomisinde tarımın payı yüzde 40'tan yüzde 23'e incek, sanayinin payı yüzde 16'dan yüzde 24'e yükselecek, hizmetler sektörünün payı yüzde 44'ten yüzde 53'e çıkacak ve Gayrisafi Bölgesel Gelişme Endeksi 4,5 kat artmış olacaktı. Yine 2005 yılında 9 milyonu aşacak olan bölge nüfusunun yaklaşık 3,5 milyonuna iş imkânı yaratılacaktı (ADA, 2008: 25-26).

1989 yılında hazırlanan GAP Eylem Planı'ndan bu yana geçen sürede, Bölge'de, ülkede ve Ortadoğu'daki hızlı gelişmeler nedeniyle, Plan'da öngörülen hedeflerin gerisinde kalınmıştır. Irak ambargosu ve terör, Bölge'de kalkınma faaliyetlerini ve Bölge'nin Ortadoğu ülkeleriyle olan ticaretini olumsuz etkilemiştir. Türkiye'nin kamu finansman dengesindeki bozulma, Proje'nin kaynak gereksiniminin yeterli bir biçimde karşılanamamasını neden olmuştur. Bu arada, 2000'li yıllara gelindiğinde uluslararası camiada kalkınma tanımı ve felsefesine yeni boyutlar eklenmiş yeni anlayışlar ortaya çıkmıştır. Eylem Plan'da üzerinde yeterince durulmayan, çevre ve sürdürülebilirlik kavramlarıyla Plan hazırlanırken hiç dikkate alınmayan katılımcılık gibi kavramlar ön plana çıkmıştır. Tüm bu gelişmeler ve Bölge'nin artan ihtiyaçları, GAP Bölge Kalkınma Planı'nın yeni bir anlayışla hazırlanmasını gündeme getirmiştir. Bu gelişmeler ışığında GAP eylem planı revize edilmiş ve 2002 yılında bölge kalkınma planı hazırlamıştır. Bölgesel kalkınma planıyla birlikte, GAP'ın tamamlanma tarihi 5 yıl ötelenerek 2010 yılı olarak belirlenmiştir. Ancak bu süre içerisinde de GAP eylem planının bitirilmeyeceği anlaşılmış ve 2012 yılına kadar uzatılmıştır (ADA, 2008: 26-27).

Projenin ilerleme hızı dikkate alındığında 1989 yılındaki Eylem Plan'a göre 2005 yılında bitmesi gereken projenin 2010'a da yetişemeyeceği ortaya çıkmaktadır. Uygulanan politikalar GAP'a tahsis edilen ödenekler incelendiğinde GAP'a kamu

kaynaklarından yeterli pay ayrılamadığı, tamamlanamayacağı ve özel sektörün işe dâhil olması için formüller arandığı görülmektedir. Bu nedenle belirlenen tarihe kadar, proje içerisindeki büyük mühendislik yatırımlarının finansmanı için Yap-İşlet-Devret, İşletme Hakkı Devri gibi modeller üzerinde durulmaktadır. 2002'den itibaren AB fonlarıyla çalışmalarını sürdüren ve amaçları bölgeye yabancı yatırımcıyı çekmek, yatırımların artmasına destek olmak ve danışmanlık, eğitim faaliyetleri sağlamak olan Girişimci Destekleme ve Yönlendirme Merkezleri (GİDEM)'nden de istenilen sonuç alınamamıştır. 1998 yılı fiyatlarıyla yaklaşık 12 milyar Dolarlık yatırımın özel sektörden gelmesi planlanmış, ancak bu plan gerçekleştirilememiştir (ADA, 2008: 29-30).

Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP), Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin sahip olduğu kaynakları değerlendirerek, bu yörede yaşayan insanlarımızın gelir düzeyini ve yaşam kalitesini yükseltmeyi, bölgelerarası farkları gidermeyi ve ulusal düzeyde ekonomik gelişme ve sosyal istikrar hedeflerine katkıda bulunmayı amaçlayan ve ülkemizi uluslararası alanda markalaştıran bir bölgesel kalkınma projesidir. Bölge kalkınma ihtiyacı ülkemizin gündeminde bugün de önemli bir yer tutmaktadır. Nitekim 2007-2013 dönemini kapsayan Dokuzuncu Kalkınma Planı'nda ekonomik büyümenin ve sosyal kalkınmanın istikrarlı bir yapıda sürdürülmesi ve plan vizyonunun gerçekleşmesi yolunda stratejik gelişme eksenleri arasında, "Bölgesel Gelişiminin Sağlanması" özel bir konuma sahip bulunmaktadır (DPT ve GAPİB, 2008: 7).

60. Cumhuriyet Hükümeti Programı'nda, Türkiye'nin her köşesinde sosyal ve ekonomik kalkınmayı hızlandırmak ve hiçbir bölgenin geride kalmamasını sağlamak amacıyla çalışmalara yoğunlaşarak devam edileceği açık bir biçimde vurgulanmaktadır. Ülkenin her köşesinin ve her yöresinin sahip olduğu imkân ve kaynaklarının farkında lığı artırmak, girişim ve kendine güven duygusunu güçlendirmek ve böylece vatandaşlarımızın refah ve mutluluğunu artırmak Hükümet Programının önemli amaçlarından biridir. Türkiye'nin her bölgesinin tamamlayıcılık, entegrasyon ve işbirliğini güçlendirmek; ekonomimiz içindeki rol ve fonksiyonunu artırmak, bölgesel ve küresel etkinliğini geliştirmek Hükümetin temel öncelikleri arasında yer almaktadır. Bölgesel gelişme ve kalkınma projelerinin amacı, Türkiye

ölçeğinde bölgesel ve bölge içi sosyal, kültürel ve ekonomik dengesizlikleri gidererek, ülkemizin birlik ve bütünlüğünü güçlendirmektir (DPT ve GAPİB, 2008: 7-8).

GAP, 9 ilin (Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Kilis, Mardin, Siirt, Şanlıurfa ve Şırnak) yer aldığı Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde uygulanmaktadır. GAP kapsamındaki illerin arazi ve nüfus büyüklüğü, Türkiye'nin ortalama yüzde 10'u civarındadır. GAP, başlangıçta bölgenin su ve toprak kaynaklarının geliştirilmesine dayanan bir program olarak ele alınmış; Fırat ve Dicle Havzası'nda sulama ve hidroelektrik enerji üretimine yönelik 22 baraj, 19 hidroelektrik santrali ve sulama yatırımları öngörülmüştür. 1989 yılında hazırlanan Master Plan ve 2002 yılında yapılan revizyon ile tarım, sanayi, ulaştırma, eğitim, sağlık, kırsal ve kentsel altyapı yatırımlarını da içine alan GAP, çok sektörlü, sürdürülebilir insani kalkınmaya dayalı entegre bir bölgesel kalkınma projesi haline gelmiştir (DPT ve GAPİB, 2008: 8).

GAP Eylem Planı'nda orta vadede bu projeyi tamamlamaya yönelik politika, strateji ve eylemler yer almaktadır. Plan döneminde uygulanacak programlarla bir yandan bölgede işgücünün niteliği artırılarak, işgücüne katılma oranı ülke ortalamasına yaklaştırılacak, diğer yandan özel ve kamu yatırımlarının artırılması ve ekonomik hayatın canlandırılması sonucu bölgedeki toplam istihdam artırılarak bölge genelinde istihdam düzeyi ülke ortalamasına çıkarılacaktır. Plan kapsamındaki yatırımların tamamlanması sonucunda ulaşım altyapısı ile içme suyu, kanalizasyon, katı atık gibi kırsal ve kentsel altyapı ihtiyaçları karşılanacaktır. GAP Bölgesi'nin turizm altyapısının iyileştirilmesi, turizm çekim merkezleri oluşturulması ve turizmin çeşitlendirilmesi yoluyla, turizmin bölge ekonomisi içindeki payı artırılacaktır (DPT ve BAPİB, 2008: 9).

Bölgenin altyapısının iyileştirilmesi ve insan kaynaklarının geliştirilmesinin yanısıra, bölgeye yatırım çekmek için tamamlayıcı unsur bölgede uygulanacak teşvik politikasıdır. İstihdam alanı üreten, yoksulluğu ve gelir dağılımındaki dengesizliği azaltan mikro, küçük ve orta ölçekli işletmelerin ve ekonomik faaliyetlerin, yeni sanayilerin desteklenmesi; ulusal, bölgesel ve küresel piyasalara ulaşma imkânlarının

artırılması; personel, teknoloji ve enformasyon gibi kaynaklara erişimin kolaylaştırılması; stratejik ve önceliği belirlenmiş teknoloji kalkınma modellerinin teşvik edilmesi önem arz etmektedir. Bu kapsamda, GAP Bölgesi rekabet gündemi çalışmalarında da vurgulanan; sürdürülebilir üretim stratejisi, girişimciliği geliştirme, uluslararasılaştırma programı, uygulamalı teknoloji, kümelenme ve ağ oluşturma stratejileri ile organik tarım, organik tekstil ve konfeksiyon, yenilenebilir enerji ve turizm gibi alanlar öncelikli olarak ortaya çıkmaktadır (DPT ve GAPİB, 2008: 11).

GAP Bölgesi'ndeki doğal zenginliklerin, sit ve özel çevre koruma alanlarının, kültür varlıklarının korunarak turizm odaklı değerlendirilmesi, istihdam ve sosyo-ekonomik kalkınmaya katkı sağlanması amacıyla turizm altyapısının iyileştirilmesi, turizm çekim merkezleri oluşturulması ve turizmin çeşitlendirilmesi için gerekli çalışmalar yapılacaktır. Bu kapsamda tarihi sit alanlarının korunması çalışmaları ile kültür varlıklarının onarım ve restorasyon çalışmalarına ağırlık verilecek, kültür ve inanç turizminin bölge ekonomisine katkı sağlaması amacıyla çekim merkezleri oluşturularak gerekli altyapılar tamamlanacaktır (DPT ve GAPİB, 2008: 19).

Bu bağlamda Kültür ve Turizm Bakanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından Mardin İli'nin kültür varlıkları korunacak ve geliştirilecektir. Bu plan çerçevesinde Kasımiye Medresesi çevre düzenlemesi projesi uygulanacak, Antik Kentten yeniden yerleşime Dara Projesi gerçekleştirilecektir. Yine Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından Mardin'de yeni turizm çekim merkezleri oluşturulacak ve mevcutlar güçlendirilecek, turizm altyapısını iyileştirmeye yönelik planlama çalışmaları yapılacaktır (DPT ve GAPİB, 2008: 24-25).

Özel sektör yatırımlarını bölgeye çekmek amacıyla, ülke geneli için geliştirilen teşvik sistemi GAP illerinin bölgesel ve sektörel özelliklerini de dikkate alarak kademeli şekilde Hazine Müsteşarlığı tarafından düzenlenecektir. Bölgesel kalkınmışlık farklarını azaltmak amacıyla, bölge illerini kademelendiren bölgesel ve sektörel nitelikli bir teşvik programı hazırlanacaktır. Bölge illerinde gelişme potansiyeli bulunan sektörlerde özel yatırımları bölgeye çekmek ve istihdamı artırmak için, yatırım ve istihdam maliyetlerini azaltmaya yönelik destekler

uygulanacaktır. Verilen devlet yardımlarının amacına uygun kullanılmasını sağlayacak etkin bir sistem oluşturulacaktır (DPT ve GAPİB, 2008: 20).

Hazine Müsteşarlığı, KOSGEB, Kalkınma Bankası ve Ziraat Bankası tarafından, GAP Bölgesindeki işletmelerin ve girişimcilerin rekabet güçlerini geliştirmek amacıyla başta KOBİ'ler olmak üzere finansman imkânları artırılacak ve finansmana erişim kolaylaştırılacaktır. KOBİ'lerin rekabet güçlerinin artırılması amacıyla yürütülecek bölgesel kalkınma programı kapsamında yatırım projeleri desteklenecektir. Bu kapsamda Mardin İli'nde 125 işletmenin programdan yararlanması ve yaklaşık 15 milyon TL tutarında yeni yatırım yapmasının desteklenmesi öngörülmektedir (DPT ve GAPİB, 2008: 22-23).

Bölgede kaliteli ve yeterli altyapı hizmetlerinin sağlanması, ekonomik dönüşümün gerçekleştirilmesi ve sosyal gelişimin hızlandırılmasında temel belirleyici unsurlardandır. Bölgenin göreceli avantajının bulunduğu su ve toprak kaynaklarının ekonomiye kazandırılabilmesi için sulama altyapısının tamamlanması GAP'ın öncelikli hedefidir. Şanlıurfa-Kızıltepe, Diyarbakır-Mardin gibi ana karayolu güzergâhları çok şeritli hale getirilecek, bölgede son yıllarda yaşanan nüfus artışı ve ekonomik faaliyetin gerekli kıldığı ulaşım darboğazları giderilecektir. Bunun yanı sıra bölgede standardı yetersiz olan güzergâhlarda kesintisiz ve güvenli ulaşımı sağlamak için karayolu altyapı iyileştirme yatırımlarına hız verilecek, ayrıca bölge için büyük öneme sahip olan hava ulaşımı altyapısı uluslararası bağlantılar da dikkate alınarak güçlendirilecektir (DPT ve GAPİB, 2008: 51).

Vizyon 2023 stratejisinde GAP kültür ve turizm gelişim bölgesi çalışmaları kapsamında Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Kilis, Mardin, Siirt, Şanlıurfa, Şırnak İllerini kapsayan bölgenin kültür turizminin yanı sıra golf turizmi, sağlık turizmi, gençlik turizmi, eko-turizm, yamaç paraşütü, trekking, su sporları, kanoculuk, kuş gözleme ve kongre turizmi gibi turizm türleri ile odaklı gelişimi sağlanacaktır. Bölgede, diğer turizm türleri ile entegrasyon sağlanarak büyük çaplı kültür-inanç turizmi" geliştirilecek, gerçekleştirilecek arazi ve kültürel yapı tahsislerinin yanı sıra yapılacak yeni yatırımlar ile nitelikli tesis sayısının ve yatak kapasitesinin artırılması sağlanacaktır. Sonuç olarak mevcut konaklama kapasitesinin

kültür-inanç turizmi çerçevesinde geliştirilmesi, ülkemizin batı kıyılarındaki yabancı turistlerin uçakla bölgeye getirilmesi ile konaklama kapasitesi artırılabacaktır (KTB, 2007: 48).

Yine vizyon 2023 kapsamında inanç turizmi koridoru olarak adlandırılan koridor, Tarsus'tan başlayarak Hatay, Gaziantep, Şanlıurfa ve Mardin yörelerini kapsamaktadır. Bu koridor üzerinde Tarsus'tan Mardin'e kadar uzanan bölünmüş yol yapımı inanç akışını güçlendireceği gibi kısa ve orta vadede turistlerin bu bölgeye varışlarını ve tercihlerini etkileyecektir. Ayrıca, Şanlıurfa'ya kadar ulaşan demiryolu bağlantısının Mardin'e oradan bir koldan Diyarbakır'a diğer bir koldan ise Siirt'te bağlanması İnanç akışında ulaşımın çeşitlenmesi açısından önemlidir. Tarihi yapıların restore edilerek pansiyonculuğun ve küçük otellerin desteklenmesi, sağlanacaktır. Bölgede, mevcut konaklama kapasitesi kültür ve eko-turizme yönelik yapılacak planlama ve uygulamalarla artırılabacaktır (KTB, 2007: 51).

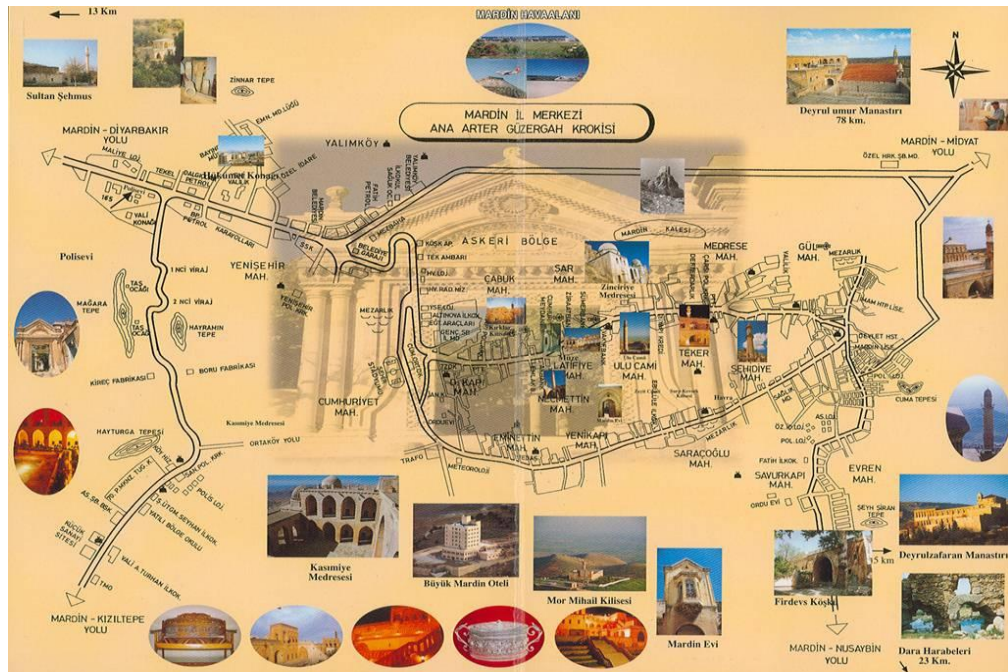
BÖLÜM IV

5.MARDİN İLİ'NİN TURİZM POTANSİYELİ

5.1. Mardin İli

Mardin, tarihi, doğal özellikleri, kültürel yapısı, mimari ve görsel değerleriyle sadece ülkemizin değil tüm dünyanın ilgisini çeken bir şehir konumundadır. İslam dininin ve Hıristiyanlığın tarihi mabetleri ile dolu olan Mardin İli; camiler, türbeler, kiliseler, manastırlar ve benzeri dini eserler barındırmaktadır. Medeniyetler beşiği olan Mardin, geçmişten günümüze farklı etnik grupların bir arada yaşadığı ender şehirlerden biridir.

Şekil 3: Mardin İl Merkezi Ana Arter Güzergâh Krokisi

Kaynak: Mardin Valiliği İl Çevre ve Orman Müdürlüğü, 2010.

5.1.1. Coğrafi Konum

Türkiye'nin tarihi potansiyeli yüksek şehirlerinden biri olan Mardin ili, Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Dicle ve Fırat Havzalarında yer almakta, Doğuda Şırnak ve Siirt, Batıda Şanlıurfa, Kuzeyde Diyarbakır ve Batman, Güneyde ise Suriye ile komşu olup Arap Cumhuriyeti topraklarıyla çevrilidir. Yazları çok sıcak olan ve kış aylarında kar yağışının neredeyse hiç yağmadığı Mardin ili, Coğrafi konumu itibariyle Güneydoğu Anadolu Bölgesi 36° 55' - 38° 51' Kuzey enlemleri ile 39° 56'- 42° 54' Doğu boylamları arasında yer almaktadır (Mardin İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Coğrafya, 2012).

1990 yılında Türkiye idari bölünmesine getirilen değişiklikle Gercüş, İdil, Silopi ve Cizre yerleşim alanları Mardin İli nüfusundan çıkarılıp Şırnak İli'ne bağlanmıştır. Mardin'in bugünkü yüzölçümü 8.891 kilometrekaredir Denizden yüksekliği 1.083 m.dir. Mardin, "Mardin Eşiği", adı verilen kenar kıvrımlar kabartısının güney kanadında, geriden çok sarp dikliklerle çevrili bir yamaçta olup, ortalama 1.200 m. yükseklikte kurulmuştur. Uzunluğu doğu-batı doğrultusunda uzanan bir alanda yayılır. Diyarbakır-Musul yolu üzerinde olan şehir, savunması kolay, işgal edilmesi zor sarp bir kale konumundadır (Mardin Valiliği, 1998: 45).

5.1.2. Nüfus

Mardin ili nüfusunun tarihsel gelişimine bakıldığında genelde artış olduğu görünmektedir. İlin nüfusu 1927 yılında 183.471 iken, 1955 yılında 305.520, 1975 yılında 519.687, 1980 yılında 564.967, 1985 yılında 652.069, 1990 yılında 557.727, 2000 yılında 705.098, 2012 yılında 773.026 olarak belirlenmiştir. 2012 yılı itibariyle Şehirde yaşayanların oranı % 59, köyde yaşayanların oranı % 41'dir. Yine aynı nüfus sayımı sonucuna göre, il merkezi nüfus yoğunluğu ise km² başına 84 kişidir. Nüfus bakımından en büyük ilçeleri sırasıyla Kızıltepe, Merkez, Nusaybin ve Midyat'tır. Yüzölçümü bakımından en büyük ilçesi ise Kızıltepe'dir. Nüfus bakımından en küçük ilçesi Ömerli, yüzölçümü bakımından en küçük ilçesi ise Yeşili'dir. Mardin'in ilçe sayısı 10, belediye sayısı 31 ve köy sayısı ise 588'dir. Mardin ili yıllık nüfus artış hızı, kişi başına gayrisafi yurtiçi hâsıla (GSYH) ve sanayi iş kolunda çalışanların toplam istihdama oranı bakımından Türkiye ortalamalarının

altındadır. Tarım kolunda çalışanların toplam istihdama oranı ise Türkiye ortalamalarının üstündedir (Mardin Valiliği, Nüfus, 2012).

Son yıllarda nüfustaki artış azalış oranlarında fazla bir değişik olmayıp nüfus sayısı ortalama olarak 745 bin civarında seyir etmektedir. Nüfus, 2007 yılında 745.778, 2008 yılında 750.697, 2009 yılında 737.852, 2010 yılında 744.606 ve 2011 yılında 764.033, 2012 yılında 773.026 olarak tespit edilmiştir (Türkiye İstatistik Kurumu, ADNKS, 2012).

Tablo 2: 2007-2012 Yılları Arası Genel Nüfus Sayım Sonuçlarına Göre Mardin İli'nin Nüfus Dağılımı

İlçe	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Merkez	130.916	130.024	130.318	128.477	138.850	139.254
Dargeçit	26.988	30.906	27.342	27.828	27.573	30.253
Derik	58.151	57.237	57.240	58.213	58.658	59.960
Kızıltepe	198.672	201.755	206.468	212.905	220.891	228.356
Mazıdağı	31.135	33.576	32.398	33.184	32.938	32.828
Midyat	114.040	113.960	106.059	106.848	107.986	105.542
Nusaybin	116.465	113.07	111.568	112.790	113.718	115.072
Ömerli	15.453	15.767	15.140	15.010	14.805	14.629
Savur	36.066	35.186	33.103	31.817	31.474	30.588
Yeşilli	17.892	19.279	18.216	17.534	17.140	16.544
Genel Toplam	745.778	750.697	737.852	744.606	764.033	773.026

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Verileri-TUİK, Nüfus Sayım Sonuçları, (2012).

TUİK verilerinden elde edilen bilgilerle oluşturulan tabloda görüldüğü üzere 2007-2012 yılları arasında Mardin İli'nin nüfus sayısında fazla bir dalgalanma olmamakla birlikte, özellikle 2008-2009 ile 2010-2011 yılları arasında diğer yıllara oranla önemli bir dalgalanma olduğu görülmektedir. 2008-2009 yılları aralığında göç veren Mardin, 2010-2012 yılları arasında göç almış ve nüfusu 2008 yılındaki nüfustan 23 bin fazla olmuştur. Tablo 2'deki ilçelere baktığımızda, ilçe nüfus sayıları arasında oldukça fark görülmekle birlikte, nüfusu ortalama 205 bin civarında olup ve merkez nüfusundan fazla olan nüfusuyla Kızıltepe'nin ilçe olarak kalması tablodaki dikkat çekici diğer bir unsur olarak göze çarpmaktadır.

5.1.3. Ulaşım

Mardin İli'nin tarihine bakıldığında geçmişten günümüze kadar önemli ticaret yolları üzerinde bulunmaktadır. İpek yolu üzerinden getirilen ürünler Mardin üzerinden Anadolu'nun diğer bölgelerine ulaştırılmıştır. Bu durum karayollarının durumu kullanmadaki önceliği hakkındaki önemi vurgulamaktadır. Mardin ilinin 368 kilometresi devlet yolu, 362 kilometresi İl yolu olup toplam şebeke uzunluğu 730 kilometre'dir. Mardin'i Şanlıurfa ve Gaziantep üzerinde Adana'ya bağlayan büyük E-90 Karayolu aynı zamanda Avrupa ile Ortadoğu ülkeleri arasında da TIR taşımacılığının ana eksenidir. İl merkezine bağlı tüm ilçelerle Karayolu irtibatı mevcuttur yollar asfalttır. Mardin'de genel olarak turizmi olumsuz etkileyecek ulaşım problemi yoktur. Özellikle arazinin güneye doğru genişleyen bir ova konumunda olması bu yöndeki ulaşım ağını da beraberinde geliştirmiş ve çevre illerle olan karayolu bağlantısı kolaylaştırmıştır.

İl içinde 142 km. Demiryolu mevcuttur. İl topraklarına Şanlıurfa Ceylanpınar'dan giren demiryolu, sınırı izleyerek Suriye ve Irak'a ulaşır. Ayrıca Sen yurt kasabasından geçen bu yola Mardin 30 km. hatla bağlıdır. Demir yollarını turizm amaçlı kullanıldığı pek söylenememektedir. Genel olarak bu ulaşım ağı yük taşımacılığında kullanılmaktadır.

Günümüzde gittikçe daha çok tercih edilmeye başlayan havayolu ulaşımı, Mardin ilinde bulunan önemli bir diğer ulaşım çeşididir. Mardin şehir merkezine 20 kilometre uzaklıkta konumlanan Mardin Havaalanı 1999 yılından iç hat seferleri için hizmet vermektedir. 54 araç kapasiteli havaalanı, 400 bin yolcu kapasitesine sahiptir (Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı, Ulaşım, 2012).

5.1.4. Ekonomik Yapı

Mardin ili geçmişten endüstri ve ticaret olarak bölgenin önde gelen şehirlerinden biridir. Mardin'in sınır kapılarına yakın olması bugünde ekonomik anlamda halen geçerliliğini koruyan bir şehir olmasına sebep olmuştur. Tarihte günümüze gelen ipek yolu gibi önemli ticaret yollarını Mardin ekonomisi üzerindeki etkisi büyüktür. Mardin ekonomisinde ayrıca yerel üretimler de pay sahibidir.

Türkiye’de birçok alanda Mardin işçiliğine dayalı ürünler rağbet görmektedir (Polat, 1999: 34).

Mardin’in geleneksel ekonomik yapısı tarım, el sanatları, ticaret ve son zamanlarda artış gösteren imalat sanayi ile küçük çaplı sanayiye dayalıdır. Mardin, Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde sanayi ve ticaret yapısıyla önemli yer işgal ederek dikkat çekmeye başlamıştır. Yakın gelecekte Mardin Organize Sanayi Bölgesi ve Mardin Serbest Bölgesi'nin katkısıyla Türkiye ekonomisinin geliştirilmesine ve yeni ivmeler kazandırılmasına özellikle imalat sanayi ve ticarete aktif ve yönlendirici yapı taşlarından biri olacağı kuşkusuzdur. Mardin, diğer illere ve özellikle yurtdışına, Ortadoğu'ya yakın sınır illerinden birisi olması özelliğiyle de transit taşıma güzergâhında önemli bir yere sahiptir. İlde iç ve dış ticarete konu olabilecek sanayi ürünleri yeterli düzeyde bulunmamakla birlikte son yıllarda yeni üretim imkânlarının oluşmasıyla olumlu bir seyir izlemektedir (Aydın, 2007: 70).

Mardin’in, Tarihi İpek Yolu olan Halep-Musul yolu ve Diyarbakır-Musul güzergahında olması sebebiyle bu yolları kullanan kervanlar ilin ticaret hayatında önemli rol oynamışlardır. Bu yollardan geçen büyük kervanlar Akdeniz limanlarına Asya'nın zengin ülkeleri Hindistan ve İran'dan çeşitli baharat, kumaş gibi malları alıp götürürler, Akdeniz'den de bir kısım Avrupa mallarını yükleyerek tekrar aksi istikamete taşırlardı. Bu nakillerden dolayı 16. yüzyılda çeşitli vergiler alınırdı. Bu vergilerin oranı Mardin Kanunname’lerinde yer almaktadır. 16. yüzyıldan kalma tapu defterlerinde bu bölgede birçok işyerinin mevcut olduğu yazılıdır. Bu işkollarından en gelişmiş dokuma idi (Mardin Valiliği, Mardin Ekonomisi, 2012).

Birinci Dünya Savaşından önce ilde 3000 dolayında dokuma tezgâhı vardı. Bunlar: İpek, kadife ve pamuk dokuma tezgâhlarıydı. İpeklerin kalitesi Halep'te dokunan ipeklerle aynıydı. Savaş sonrasında Irak ve Suriye'den getirilen yabancı mallar sonucunda tezgâh sayıları giderek azalmıştır. Mardin'de dokumacılık geleneği eski olmakla beraber özellikle Midyat'ta dokunan kumaşlar, Osmanlı Sarayı'nda kullanılmaktaydı (Aydın, 2007: 82).

Mardin İlinde 1927 yılı sanayi sayımında 881 sanayi işletmesi vardı ve bu işletmelerde 3611 kişi çalışmaktaydı. 1968'de kalkınmada birinci derecede öncelikli

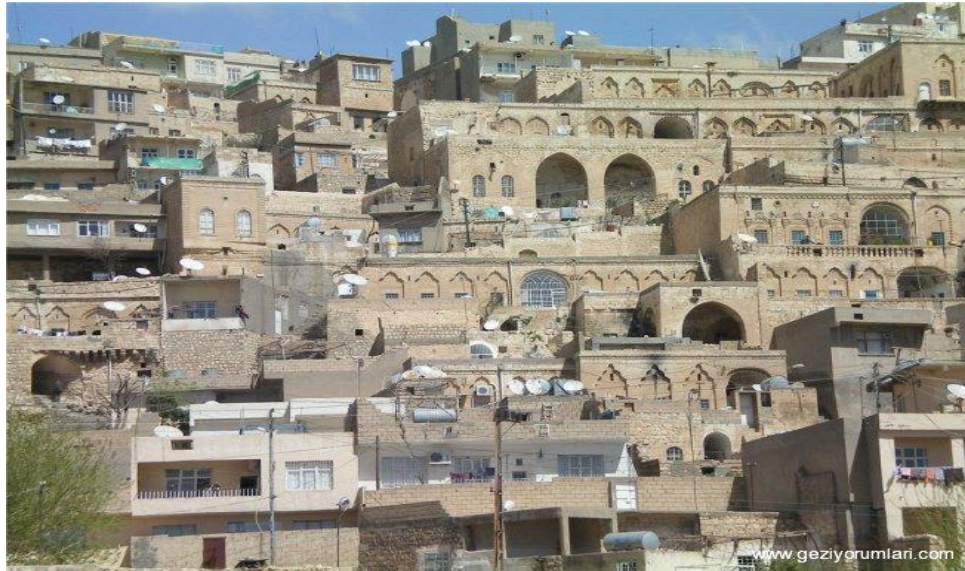
iller arasına alınan Mardin'de 1970'lere kadar ilin altyapı hizmetlerinin yetersizliği sebebiyle sanayi yeterince gelişmemiştir. İlde imalat sanayinin gelişmesinde en önemli etken Cumhuriyetin ilk yıllarından başlayarak yapılan kamu yatırımlarıdır. Sanayinin gelişmesine başlangıçta İl Özel İdaresi, Kalkınma Bankası ve Kamu İktisadi Kuruluşlarının önderliğinde kurulan sanayi tesisleri öncülük etmişlerdir. Bu tesislerden en önemlileri: Mardin Çimento Fabrikası, KİDAŞ İplik Fabrikası, Güneydoğu Anadolu Fosfat İşletmeleri, Yem Fabrikası, Boru ve Kireç Fabrikasıdır. Tarım tarihi de katılırsa takriben on bin yıllık zengin bir tarihi geçmişi olan ilde, tarihî, kültürel, arkeolojik ve doğal turizm değerlerini bir arada görmek mümkündür. Ancak, günümüzde sahip olduğu potansiyel, yeterli altyapı ve tanıtımın olmaması gibi nedenlerden dolayı etkin bir şekilde kullanılamamaktadır. Bu değerlerin ekonomiye kazandırılması halinde turizm, ticaret ve sanayi sektörüyle büyük bir güç oluşturulabilecektir (Mardin Valiliği, Mardin Ekonomisi, 2012).

Mardin ekonomisi için önemli bir diğer önemli konu ise uluslararası taşımacılıktır. Mardin İli'nin Nusaybin Sınır Kapısı(Suriye) ve Habur Sınır Kapısına çok yakın olması dolayısıyla nakliyecilik gelişmiştir. Yakın dönemde Mardin iline verilen teşviklerin çoğunluğu nakliyecilik sektörüne yönelik olmaktadır.

5.2. Mardin'deki Doğal Özellikler

Doğal güzellikleri açısından Türkiye'nin en önemli şehirlerinden biri olan Mardin ili, mimari, etnografik, arkeolojik, tarihi ve görsel değerleri ile zamanın durduğu izlenimini veren Güneydoğunun en güzel kentlerinden biridir denilebilir. Mardin ili farklı dini inanışlar paralelinde, sanatsal açıdan da tarihi değeri olan camiler, türbeler, kiliseler, manastır ve benzeri dini eserler bulunmaktadır. İlin yüzey şekilleri Toros kıvrımlarının oluştuğu III. Zaman'da ortaya çıkmıştır. Oluşum sırasında Hakkâri yöresi çok geniş bir kütle halinde yükselmiştir (Alioğlu, 2000: 7).

Şekil 4: Mardin Evleri

Kaynak: Mardin Kültürel ve Sosyal Tanıtım Portalı, Mardin Evleri, 2012.

5.2.1. Jeomorfolojik Özellikler

Yüksekliği hiçbir kesimde 1.500 metreyi aşmayan Mardin ili topraklarının büyük bölümü orta yükseklikteki bir eşik alanın üstünde yer alır. Diyarbakır havzasını Mezopotamya'nın kuzeyinde yer alan düzlüklerden ayıran bu engebeli alan, Mardin-Midyat Eşiği adıyla anılır. Doğuda Dicle Irmağı vadisinden, batıda Karacadağ'a kadar uzanan bu eşik alan jeolojik açıdan çok eski topraklardan oluşur. Mardin-Midyat Eşiği'nin kuzeydoğusunda yer alan Akçadağ'ın 1.416 metreye ulaşan doruğu ilin en yüksek noktasıdır. Mardin ilinin doğu kesimini Cudi Dağı, kuzeybatı

kesimini de Karacadağ'ın güney uzantıları engebeleştirmiştir (Mardin İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2012).

Mardin'in topraklarından kaynaklanan sular Dicle ve Fırat ırmakları aracılığıyla Basra Körfezi'ne ulaşır. Dicle Irmağı'na katılan başlıca akarsular: Bağlıca, Savur ve Habur çaylarıdır. Büyük dere, Gümüş Çayı ve Çağ-çağa Suyu ise Suriye topraklarına geçtikten sonra birleşerek Fırat Irmağı'na dökülür. Konumu kabaca bir çekici andıran il topraklarının darlaşan doğu kesiminin doğusunda He-zil, güneyinde Habur çayları, batısında Dicle Irmağı doğal sınır oluşturur. Habur Çayı'nın Dicle'ye katıldığı noktada Türkiye, Irak ve Suriye birbirine komşu olur. İlin bu uç kesimi dışındaki büyük bölümünün doğu ve kuzeydoğusunda Dicle Irmağı, batısında da Büyükdere doğal sınır oluşturur. İl sınırları içinde önemli doğal ya da yapay göller yoktur (Biricik, 1974: 121-130).

Şekil 5: Mardin İli Haritası

Kaynak: Harita Genel Koordinatörlüğü, İl Haritaları, 2011.

Şekil 5'te de görüldüğü gibi dağlık bir yapısı olan Mardin İli, gerek günümüze kadar tespit edilen yerleşim yerleri, gerekse bu konuda oluşturulan belgeler Mardin Dağları'nın ne kadar kalabalık bir trafiğe sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Stratejik konumu dolayısıyla bu dağlık arazi, Ön Asya'da eski çağlarda bölgeler ve kültürler arasında etkin bir rol oynamıştır.

Mardin'in yer şekilleri ve zemin yapısı Mardin turizmi için oldukça önem arz etmektedir. Özellikle "Midyat Taşı" diye anılan kalker, tas ocaklarından çıkarıldıktan sonra kolay islenilebilir olması sebebiyle mimari alanda çok fazla kullanılmış ve yörede kendine özgü bir tarzla islenerek ayrı bir doku oluşturmuştur. Mardin'in İli'nin dağlık bir alanda yer alması sonucu, özellikle kaya mimarisi alanında olduğu gibi birçok öğeyi etkilemiş ve bu değişik unsurları bünyesinde harmanlayabilmiş buna bağlı olarak "Kaleler Şehri" adını almıştır (Cöhce, 2006: 1). Dağlık olmasının yanında düz alanların da var olması kültürel anlamda bir mozaigi kendisine katmış, bu bakımdan hanlar, kervansaraylar, mescitler, hamamlar, türbeler, kiliseler, manastırlar ve tas evler bu zemin üzerinde şekillenmiştir.

5.2.2. İklim ve Bitki Örtüsü

Mardin ili, karasal iklim özelliklerine de sahiptir. Genelde yazları çok sıcak ve kurak olan bölge, kışları ise yağışlı ve soğuktur. Kışın yağın yağışlar genelde yağmur şeklinde olmaktadır. Mardin ilinin iklimi üzerinde kuzeydeki yüksek dağlar etkili olmaktadır. Bölgede kış döneminde oluşan yüksek basınç alanı, kış aylarının soğuk geçmesine yol açar. Bir yandan güneydeki çöl ikliminin etkisi altında bulunması, bir yandan kuzeydeki yüksek dağların serin hava kütlelerinin bölgeye girişini engellemesi nedeniyle ilin genelinde yazlar çok sıcak geçerken karasal iklimin tipik özelliği görülür (MVIÇOM, 2010: 39).

İl topraklarında genel olarak "Bozkır" görünümü hâkimdir. Dağ yamaçları ve vadilerde meşe ormanlarına rastlanır. Orman ve fundalık saha il topraklarının % 15'ini geçmez. Ekili ve dikili sahalar % 40, çayır ve meralar % 38'dir. Nusaybin ve Savur'da geniş kavaklık alanlar mevcuttur. Yıllık yağış miktarı kuzeyden güneye doğru azalmaktadır. Toros Dağları dış eteklerinde ve yüksek yerlerde yıllık ortalama yağış 1200–1300 mm. iken, alçak bölgelerde 300 mm. ye kadar düşmektedir. Bölgede ortalama buharlaşma 1500–2500 mm. arasında, yıllık ortalama sıcaklık 12°-18° arasında değişmektedir. Nem oranı yaz ve kış ayları arasında büyük farklılık göstermektedir; yıllık ortalama nem oranı % 42'den (Şırnak) % 65'e (Savur) kadar değişmektedir (Mardin Meteoroloji Müdürlüğü, İklim, 2010).

Yağmur halindeki yağışlar kış ve ilkbahar mevsimlerinde düşmektedir. Bu da Akdeniz'in ılık ve nemli hava kütlelerinin doğuya doğru sokulması ile ilgilidir. Yaz ve sonbahar mevsimleri ilde yağışsız geçer. Çünkü bu mevsimlerde bölge tropikal – karasal kütlelerin egemenliğine girmiş durumdadır. Mardin ve yöresinde kış aylarında kar yağışı olağandır. Yılda ortalama 3 gün kar yağışlı olarak geçmektedir. Ancak özellikle ılık günlerde kar (sulusepken) olarak düşer. Yağmur olarak başlayan yağışın kara çevirdiği de görülür. Genellikle kar Ocak ayında başlayıp Mart ayında sona ermektedir (Mardin Meteoroloji Müdürlüğü, İklim, 2010).

5.2.3. Mağaralar

Yerleşik hayatın daha hakim olmadığı dönemlerde insanların yaşamlarını sürdürmeleri için yaptıkları mağaralar, yerleşme tarihi içinde insanlar için hep gerekli olmuştur. Mardin İli, bu manada jeolojik ve jeomorfolojik doğrultusunda insanlar tarafından kaya kültürü ile paralel mağara kültürünü doğurmuştur. Bu mağaraların iç yapısına bakıldığında önceki insanların inancını, sanat anlayışını, kültürel yapısını yansıtan izler bulunmaktadır.

Şekil 6: Mardin İplik Mağarası (Merkez)

Kaynak: Mardin İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, İplik Mağarası, 2012.

Mardin'de birçok mağara bulunmakla beraber, turistik bazda diğerlerine oranla daha dikkat çekici olan iki mağara vardır. Bu iki mağara Gümüşova ve İplik

mağaralarıdır. Gümüşova mağarası, Mazıdağı İlçesi Gümüşova Köyünde olup, mağarada Bizans dönemine ait kalıntılar mevcuttur. Mağara kapısının üstünde iki tane mühür vardır. Diğer önemli mağara olan İplik mağarası ise, İl Merkezinde olup, 60 kadar iç içe olan mağaralar mevcuttur (Dolapönü, 1972: 36).

Bunlar dışında; Şakolin Mağarası, Fikiye Mağarası, Kefilmerdin Mağarası, Dirkup Mağarası, Derinsu Mağarası, Dağ Mağarası, Haramiye Mağarası, Hanika Mağarası, Salah Mağarası, Hamazembari Mağarası, Gümüşyuva Mağarası, Avrihan Mağarası, Kefilmelep Mağarası, Kefissanur Mağarası, Hapisnas Mağarası, Tınat Mağarası, Unveyri Şifa Mağarası, Hop Mağarası, Hessin Meryem Mağarası, Sercahan Mağarası, Zivinganter Mağarası ve Kılıt Mağaraları bulunmaktadır (Mardin İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Mağara Turizmi, 2012).

5.2.4. Akarsular

Mardin İli sınırları içerisinde çok sayıda akarsu bulunmaktadır. Bu akarsular tarım ve hayvancılık açısından bölge halkı için fazlaca önem teşkil etmektedir. Bölge halkı bağ ve bahçelerini bu akarsulardan yararlanarak sularlar. Bu akarsulardan en önemlileri Gümüş Çayı (Zegran), Çağ Çağ Suyu, Savur Suyu (Habur Çayı) ve Buğur Çayı'dır (MVIÇOM, 2011: 20-21):

Şekil 7: Mardin'in Savur İlçesinde Bulunan Savur Çayı

Kaynak: Mardin Valiliği İl Çevre ve Orman Müdürlüğü, Savur Çayı, 2011.

1) Gümüş Çayı (Zegran)

Mardin İlinin batısında bulunan Gümüş Suyu, önce güneydoğuya akıntı yapar daha sonra güneybatıya doğru akar. Kızıltepe ilçesini geçtikten sonra batı yönüne yönelen çay, Akdoğan (Arrade) Köyü'nün güney kısmından Suriye Devleti sınırlarına doğru akar. Gümüş Suyu, son yıllarda iklim koşullarında meydana gelen değişik sonucu kuru dere halini almış olup, sadece kış aylarında mevsimsel akış göstermektedir.

2) Çağ Çağ Suyu

Mardin'in Midyat ve Nusaybin İlçeleri arasında Dali Köyünün güneyinde iki ayrı kaynaktan çıkan Aksu (Beyazsu) ile Karasu'nun birleşmesi ile Çağ Çağ Suyu oluşmaktadır. Bu su üzerinde kurulan baraj ile yörenin içme ve sulama suyu ihtiyacı temin edilmektedir. Nusaybin İlçesi sınırlarından Suriye Devleti topraklarına geçen Çağ Çağ Suyu, üzerinde kurulan baraj ile gerek sulama gerek enerji üretimi açısından önemli bir yere sahiptir.

3) Savur Suyu (Habur Çayı)

Dicle nehrinin bir kolu olan çay, Dicle nehrinden Ömerli İlçesine yaklaşık 74 km boyunca uzanır. Mardin'in Savur İlçesinin Suçi Köyünden çıkmaktadır. Bu su, Savur İlçesinin hayat kaynağıdır. Çayın geçtiği yerlerdeki kavaklık ve bahçelik, bu su ile sulanmaktadır. Kuraklığın etkin rol oynadığı bu bölgede, böyle bir su kaynağının bulunması yöre halkı için hem ekonomik hem de turistik açıdan oldukça fayda sağlamaktadır.

4) Buğur Çayı

Mardin İli'nin Derik İlçesinde bulunan Buğur Çayı, Derik İlçe'sinde bulunan Buğur Köyü yakınlarında bir kaynaktan doğmaktadır. Bu suyun üzerinde kurulan Dumluca Barajı ile Derik İlçemizin tarımsal sulama ihtiyacının bir kısmını karşılamaktadır. Günümüzde her ne kadar bölge halkı zeytin ağaçlarından istediği verimi almaz ise de, burada yetişen zeytin ağaçlarını sulamak için önemli bir su

kaynağıdır. Bunlar dışında bulunan akarsular; Sultan Şeyhmus Deresi, Gülzar Deresi, Hınız Deresi, Cehennem Deresi, Büyük Dere ve Gurs Suyu'dur.

5.2.5. Kaplıcalar

Gerek sağlık açısından gerekse turistik açıdan oldukça önem arz eden kaplıcalar Mardin İli'nde oldukça az bulunmaktadır. Jeolojik özelliklerine ve iklim özelliklerine bağlı olarak Mardin Kaplıca ve Çeşmeler açısından oldukça zayıftır. Arazi karstik olduğundan yeraltı suyu oldukça derindedir. Aynı zamanda yaz ayları yağışsız geçtiğinden yüzey suları bakımından da fakirdir. Mardin'de dışarıdan gelen turistler ve yerel halk tarafından talep gören bilindik bir kaplıca vardır. Germi- ab Kaplıcası: Mardin Dargeçit İlçesinin 18 Km. doğusunda Dicle Nehrinin kenarında bulunan kaplıcanın kimyasal özellikleri zengin olmakla beraber 40 C. Sıcaklığındaki kükürtlü suyu, romatizma ve deri hastalıklarına iyi gelir (MVIÇOM, 2010: 94).

5.3. Mardin'in Kültürel Özellikleri

5.3.1. Tarihi Yerler

Toplumların kültürünü, yaşam tarzlarını, inançlarını vb. anlatan tarihi yerler insanlar tarafından oldukça ilgi görmekte ve önem verilmektedir. Bu bağlamda tarihi yerler turistik açıdan oldukça önem arz etmektedir. Medeniyetler beşiği olan Mardin, geçmişten günümüze farklı etnik grupların bir arada yaşadığı ender şehirlerden biridir. Bu etnik grupların farklı kültürel özelliklere sahip olması, şehrin kültürel açıdan oldukça zengin olmasını sağlamıştır. Bundan dolayıdır ki Mardin, mimari, etnografik, arkeolojik, tarihi ve görsel değerleri ile zamanın durduğu izlenimini veren Güneydoğu'nun şiirsel kentlerinden biridir.

5.3.1.1. Kervansaraylar

Günümüzde eski işlevinden uzaklaşmış olan kervansaraylar, geçmişte kervanların konakladıkları yerler olarak kullanılmaktaydılar. Mardin ana caddesi üzerinde bulunan Mardin Kervansarayı yöredeki tek kervansaraydır. Kitabesi günümüze gelememekle beraber mimari üslubundan XII.-XIII. yüzyıla tarihlendirilmektedir. Kervansaray dikdörtgen planlı olup, avlunun çevresinde iki

katlı revaklı mekânlardan meydana gelmiştir. Günümüze özelliğinden büyük ölçüde uzaklaşmış olarak gelen kervansarayın üst kat revaklarının bazı bölümleri restore edilmiştir. Vakıf ve arşiv kayıtlarında Mardin’de biri Artuklu, ikisi Akkoyunlu olmak üzere iki kervansarayın daha olduğundan söz edilmişse de bunlardan hiçbir iz günümüze gelememiştir (Bulduk, 1999: 67).

5.3.1.2. Hamamlar

Mardin hamamları, yerel halk ve İl dışından gelen insanlar tarafından oldukça talep görmektedir. Bu hamamlar, Artuklu döneminde yapılmış olup, bunlar Anadolu’nun en eski hamamlarıdır. Emünüddin Külliyesi içerisindeki Maristan Hamamı, Radviyye Hamamı, Yenikapı Hamamı, Mardin Ulu Camisi Hamamı, Emir Hamamı bunların başında gelmektedir (MVIÇOM, 2010: 93).

1) Emünüddin Hamamı (Maristan)

Mardin Mâristan (Mesken) Mahallesi’ndeki Emüniddin Külliyesi’nin bir bölümünü oluşturan hamam XII.yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilmektedir. Mardin’deki ilk Türk hamamı olan bu yapının yalnızca soyunmalık bölümü günümüze gelebilmiştir. Hamam günümüze oldukça harap bir durumda gelmiştir. Ord.Prof.A.Süheyl Ünver 1938 yılında bu hamamın bir planını çizmiş ve bazı bölümleri yıkılmadan önceki konumu ile ilgili bilgiler vermiştir. Hamamın yıkılmadan önce çizilen plan krokisinden haç şeklinde bir sıcaklığı olduğu ve buraya da çeşmenin arkasındaki bir geçitten ulaşıldığı anlaşılmaktadır. Hamamın soyunmalık kısmı büyük ve tek kubbeli olup, içerisinde nişler bulunmaktadır. Bu hamamın sıcak su ile hasta tedavisinde kullanıldığı kaynaklardan öğrenilmektedir. Bu bakımdan külliyenin hamamının Anadolu’daki ilk tıp şifahanesi olarak yapıldığı da düşünülmektedir.

2) Radviyye Hamamı

Mardin’in kuzeyinde Gül Mahallesi’nde, Radviyye Medresesi’nin güneyinde bulunan Radviyye (Savur Kapı) Hamamı, 12.yüzyılın son çeyreğine tarihlendirilmektedir. Yanındaki medresenin duvarına kazınmış olan 1206 tarihli vakfiyede hamamın da ismi geçmektedir. Bu durumda hamam 1206 tarihinden önce

yapılmıştır. Kesme ve moloz taştan yapılan hamam, soyunmalık, ılıklik ve sıcaklık bölümlerinden meydana gelmiştir. Dikdörtgen planlı hamamın soyunmalığı dar ve uzun bir plan göstermesine karşılık sıcaklık bölümü kareye yakın planlı ve üzeri kubbe ile örtülüdür. Bu mekânın dört tarafına beşik tonozlu dört eyvanlı ve dört kubbeli köşe hücreleri yerleştirilmiştir.

3) Yenikapı Hamamı

Mardin Yeni Kapı (Bab-1 Cedit) Mahallesi'nin güneyinde bulunan bu hamam, Melik Muzaffer Kara Arslan'ın (1258-1285) vakıfları arasındadır. Bu nedenle de 13.yüzyılda yapılmış olması kuvvetle muhtemeldir. Hamam Evkaf Memuru Şükrü Efendi tarafından 1915 yılında onarılmıştır. Günümüzde kalıntıları bulunan hamamın moloz taş ve kesme taştan yapıldığı anlaşılmaktadır. Kalıntılara dayanılarak soyunmalık kısmının değişik bir plan gösterdiği anlaşılmaktadır. Soyunmalık beşik tonozlu olup, buradan ılıklığa geçilmektedir. Sıcaklık dört eyvanlı ve dört köşesinde tromplar bulunan kubbeli odalar ile orta bir mekândan meydana gelmiştir.

4) Ulu Cami Hamamı

Mardin Ulu Cami Mahallesi'nde bulunan bu hamamı, Artuklu Sultanı Melik Salih (1312-1363) Ulu Cami'ye vakıf olarak yaptırmıştır. Hamamın kitabesi bulunmamakla beraber, vakıf kayıtlarından ve mimari yapısından 14.yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilmektedir.

Ulu Cami'nin doğusundaki bir sokaktan basit bir kapı ve beşik tonozlu bir mekândan girilen hamam dikdörtgen bir alanı kaplamaktadır. Kesme ve moloz taştan yapılan hamamın soyunmalık kısmı yüksek kasnaklı bir kubbe ile örtülmüştür. Soyunmalığın doğusunda ortadaki payenin iki yanında iki kemerli çapraz tonozlu bir mekânın oluşu dikkati çekmektedir. Soğukluk kısmı dikdörtgen planlı olup, üzeri beşik tonozla örtülüdür. Buradan geçilen sıcaklık kare planlı, üzeri kubbe ile örtülüdür. Bunun dışında dört köşesine beşik tonozlu eyvanlar yerleştirilmiştir. Ayrıca sıcaklığın köşe hücreleri küçük kubbelerle örtülüdür.

5) Emir Hamamı

Mardin'in güneyinde, Mardin'i kesen ana cadde üzerinde bulunan bu hamamın kitabesi günümüze gelemediği gibi, kaynaklarda da onunla ilgili yeterli bilgi bulunmamaktadır. Değişik zamanlarda yapılan onarım ve eklerle mimari üslubundan uzaklaşmıştır. Bu hamamın değişik bir plan göstermesi daha önce yapılmış olan bir yapının üzerine ve onun temellerinden yararlanılarak yapıldığına işaret etmektedir. Hamam, yan yana iki büyük kubbeli mekândan meydana gelmiştir. Soyunmalık kısmı üzerinde aydınlık feneri olan büyük bir kubbe ile örtülüdür. Buradan dar bir kapı ile sıcaklığa geçilir. Sıcaklık merkezi tromplu bir kubbe ile örtülü olup, köşelerine eyvanlar yerleştirilmiştir. Bu eyvanların arasına da sekizgen planlı küçük hücreler eklenmiştir.

5.3.1.3. Çarşılar

Ticaret alanlarının önemli noktalarından olan çarşılar, Osmanlıdan günümüze kadar bölgede yaşayan halklar için ticari merkezler olarak kullanılmakta olup, bölge dışından gelen yerli-yabancı turistlerin sürekli uğradıkları yerlerdir. Mardin'de çok sayıda çarşı bulunmakla birlikte, bunlar arasında diğerlerine oranla daha önemli iki çarşı vardır. Bu çarşılar, Kayseriye (Bedesten) ve Revaklı (Tellallar) Çarşısı'dır. Bunlar dışında Mardin'de bulunan çarşılar; Un Çarşısı, Ayakkabıcılar Çarşısı, Kapalı Çarşı, Hasan Ayar Çarşısı, Meşkin Çarşısı, Kasaplar Çarşısı, Bilebil (Bülbüller) Çarşısı, Cumhuriyet Çarşısı, Marangozlar Çarşısı, Manifaturacılar Çarşısı, Kuyumcular Çarşısı, Gümüşçüler Çarşısı, Tellallar (Sipahi) Çarşısı, Bakırcılar Çarşısı, Nalburiyeciler Çarşısı ve Leblebiciler Çarşısı bulunmaktadır.

1) Kayseriye Çarşısı (Bezestan)

Mardin ana caddesinin güneyindeki Ulu Cami'nin kuzeyinde ve carsı içerisinde bulunan Kayseriyye'nin büyük bir bölümü yıkılmıştır. Kitabesi günümüze gelemediğinden yapım tarihi konusunda kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Halk arasında Bedesten ismi ile de tanınmaktadır. Değişik zamanlarda yapılan onarımlarla orijinalliğinden uzaklaşmış ve büyük bölümü yıkılmıştır. Bazı kaynaklarda ve kayıtlarda Kayseriyye'nin 1487–1502 yıllarında yapıldığı konusunda notlara

rastlanmıştır. A.Gabriel bu yapının Ulu Cami'nin vakfi olduğunu ileri sürerek XVI. yüzyıla tarihlendirmiştir. Bu yapının 1480–1500 yıllarında yapıldığı da ileri sürülmüştür. Kasım Padişah Medresesi vakfi arasında isminin Kayseriyye olarak geçmesinden ötürü Kayseriyye ismi buraya verilmiştir.

Şekil 8: Mardin'de Bulunan Kayseriyye Çarşısı (Bezestan)

Kaynak: Mardin Kültürel ve Sosyal Tanıtım Portalı, Kayseriyye Çarşısı, 2012.

Yapı kesme taştan yapılmış olup, güneyindeki carsı içerisine açılan bir sıra tonozlu dükkân bulunmaktadır. Dikdörtgen planlı olup, ortaya koyduğu plan seması ile Osmanlı bedestenleri ile benzerlikleri görülmektedir. Mardin yöresinde uygulanan bir paye etrafında dört çapraz tonoz sistemine dayanılarak yapılmış bir bedesten örneğidir. Günümüze gelen kalıntılarda bu bölümlerin içerisinde derin nişler olduğu görülmektedir. Kayseriyye'nin üst örtüsü çapraz tonozlu olup, içerisi de payelerle üç bölüme ayrılmıştır. Ayrıca bu payelerin üzerlerinde iç kısımların aydınlatılması için kare seklinde delikler açılmıştır (Kültür ve Turizm Envanteri, 2006: 53).

2) Revaklı Çarşısı (Tellallar)

Mardin il merkezinde Reyhanîye Camisi'nin batısında bulunan Revaklı Çarşı'nın yapım tarihi bilinmemektedir. Kitabesi günümüze gelemediği gibi kaynaklarda da kimin tarafından yaptırıldığı konusunda yeterli bir bilgi

bulunmamaktadır. Çevresindeki revaklardan ötürü bu carsıya Revaklı Carsı ismi verilmiştir. Kesme taştan yapılmış olan carsı ortasından gecen bir yolun iki yanında sıralanmış revaklar ve arkalarındaki beşik tonozlu dükkânlardan meydana gelmiştir. Çarşının doğusunda önünde çapraz tonozlu bir revak başlangıcı olan ve oldukça derin biçimde bir eyvan görünümünde bir dükkân yer almaktadır. Revak sıralarının güneyde bittiği yerde carsının diğer bölümlerine gecen basamaklara yer verilmiştir. Değişik dönemlerde yapılan onarımlarla da carsı özelliğini büyük ölçüde yitirmiştir (Kültür ve Turizm Envanteri, 2006: 54).

5.3.1.4. Kaleler

Kalelerin oluşumuna bakıldığında çoğu, savaşlarda düşmana üstünlük sağlamak veya düşmandan korunmak için inşa edildiği görülmektedir. Genelde yüksek kesimlerde sarp kayalıklar üzerine kurulan kaleler, işgal edilmesi zor yerlerdir. Günümüzde geçmişteki işlevini yitiren kaleler tarihi yerler olarak varlıklarını sürdürmektedirler. Ayrıca turistik açıdan önemli olan bu kaleler turistlerin çok ziyaret ettikleri mekanlar arasında yer almaktadırlar.

Mardin’de diğer illerimize oranla oldukça fazla kale bulunmaktadır. Bu kaleler: Mardin Kalesi, Kız Kalesi, Erdemeşt Kalesi, Arur Kalesi, Dara Kalesi, Rabbat Kalesi, Dermetinan Kalesi, Zarzavan Kalesi, Savur Kalesi, Aznavur kalesi, Rahabdim Hafemtey Kalesi, Merdis Marin Kalesi, Haytam Kalesi ve El Nihman Kalesi’dir (MVIÇOM, 2009: 80-83).

1) Mardin Kalesi

Mardin Kalesinin diğer ismi “Kartal Yuvası”dır. Subariler, Sümerler, Babiller, Mitaniler, Asurlular, Persler, Romalılar, Bizanslılar, Emmeviler, Abbasiler, Hamdaniler, Selçuklular, Artuklular, Karakoyunlular, Safaviler ve Osmanlılara ev sahipliği yapmıştır.

MS. 330 yılında ateşe ve güneşe tapan Şad Buhari adında bir kral tarafından yaptırılmıştır. Kalenin Mardin Ovasından yüksekliği yaklaşık 1000 metredir. Kalenin bir kısmı sarp kayaların üzerine oturtmuştur. İnsanın kaleye çıkması ihtimali bulunan yerlerde surlar inşa edilmiştir. Kalenin güney kesiminde bir kule hala ayaktadır.

Kalede, mesken olarak kullanılmaya yarayan kalıntılar vardır. Evliya Çelebi Seyahatnamesinde Kale Ambarlarının çok miktarda erzak ve cephane ile dolu olduğunu yazmıştır. Kalede, su sarnıçları bulunmaktadır. Kale ayakta iken 6 kapısı vardı. Bunlar; Diyarbakırcapı, Savurcapı, Bab-1 Şavt, Bab-1 Hamara, Bab-1 Zeytun ve Bab-1 Cedid'tir.

Şekil 9: Mardin Kalesi

Kaynak: Mardin İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Mardin Kalesi, 2012.

2) Kız Kalesi

Merkeze bağlı olup, İlin 5 km. doğusunda yayı andıran üç kaleden biridir. Kale'nin yapım tarihi tam olarak bilinmemektedir. Kale, yöreye özgü kesme taştan yapılmıştır. Kale'de, kral kızına ait taştan yapılmış bir taht, su sarnıçları, kuyular, mağaralar ve kalıntılar mevcuttur. Geçmişte korunmamış olan kale günümüzde harap hale gelmiştir.

3) Arur Kalesi

Mardin'e 5 km. uzaklıkta, Deyrulzafaran Manastırının arkasında bulunan bir tepenin üzerinde çok eski bir geçmişe sahip bir kaledir. Ayrıca kaynaklarda da yeterli bilgiye rastlanmamıştır. Bu bakımdan yapım tarihi kesinlik kazanamamıştır.

Savunma ve gözetleme amaçlı yapılan kale, yöresel kesme tas ve moloz tasta yapılmıştır. Oldukça harap durumda olduğundan planı çıkarılamamıştır.

4) Dara Kalesi

Merkeze bağlı olup, Mardin'in 30 km. doğusunda Meşhur Dara Harabeleri içinde yığma bir tepe üzerinde yükselir. Kalenin bulunduğu yerleşim alanı Yukarı Mezopotamya bölgesinin en önemli merkezlerinden birisi idi. Çağının önemli bir eğitim merkezi de burada kurulmuştur. Kaleyi İran Hükümdarı Yuvaniş yaptırmıştır. Sahneleri, su sarnıçları, su değirmeni, barajı, mahsara, köprü, 40 metre derinliğinde yer altındaki zindanı mevcuttur. Kale, günümüze kadar özelliğini korumuştur.

5) Rabbat Kalesi

Mardin Derik ilçesinin 15 km. batısında Hisaraltı Köyü'nde bulunan Rabat Kalesi'nin kitabesi günümüze ulaşmamış olup, kaynaklarda da yeterli bir bilgiye rastlanmamıştır. Bu bakımdan kalenin yapım tarihi kesinlik kazanamamıştır. Kale Artuklular döneminde onarılmış, bu dönemde de bir takım ilavelerle genişletilmiştir. Artuklu dönemi öncesi hakkında yeterli bilgi bulunmamaktadır. Günümüze gelebilen kalıntılardan kalenin yöresel kesme tasta ve yer yer de moloz tasta yapıldığı anlaşılmaktadır.

Oldukça büyük ölçüde olan kale 15 burcu olup, dikdörtgen planlıdır. Köşelerinde dört gözetleme kulesi bulunmaktadır. Buradaki burçlar ve kuleler 15 metre yüksekliğe kadar ulaşmaktadır. Kalenin doğu ve batısında iki kapısı vardır. Kale içerisinde, yeraltında depolar ve birtakım barınaklar olduğu kalıntılardan anlaşılmaktadır. Kale içerisindeki kalıntılardan bir bölümünün kale komutanına ait bir köşke ait olduğu da iddia edilmiştir.

6) Dermetin Kalesi

Kale, Mazıdağı İlçesinin 20 km. Kuzeybatısında Gümüşova Köyü sınırlarındadır. 150 metre yüksekliğinde bir tepede inşa edilen kalede 8 Burç gözetleme kuleleri, su sarnıçları ve kapısında iki mühür bulunan bir mezarlık vardır.

Kale Bizanslılar tarafından yapılmıştır. Turizm açısından önem taşıyan bu kale, bölgeye gelen yerli ve yabancı turistlerin uğrak alanlarından biri konumundadır.

7) Zarzavan Kalesi

Mardin-Diyarbakır Karayolu üzerinde bulunan bu kalenin yapım tarihi bilinmemektedir. Yapımı ile ilgili bir kitabesi günümüze gelemediği gibi kaynaklarda da yeterli bilgiye rastlanmamıştır. Tarihi İpek Yolunu koruma amaçlı olarak 50 m. yüksekliğindeki bir tepe üzerindeki kaleyi Timur ele geçirmiş, yakıp, yıkmıştır. Günümüze kalenin kesme taştan yapılan kalıntıları gelebilmiştir.

8) Savur Kalesi

Kale, Mardin'in Savur İlçesinin sırtını dayadığı yüksek bir tepenin üstünde, Romalılar tarafından zamanın stratejik şartları göz önüne alınarak inşa edilmiştir. Stratejik yönden yöreye hâkim bir yerde olan kale, Romalılar ile Araplar arasında sürekli el değiştirmiştir. İpek Yolunun korunması yönünden de önemli bir konumdadır. Bu kale üzerinde yeterli bir araştırma yapılmamıştır. Günümüze gelebilen kalıntılarında yöresel kesme tas ve moloz taştan yapıldığı anlaşılmaktadır. Mimari yönden planını çıkarmak mümkün olamamıştır.

9) Aznavur Kalesi

Kale, Nusaybin İlçesinin 14 km. kuzeydoğusunda geniş bir vadinin üzerinde iki tepenin zirvesinde kurulmuştur. Kale, MS. 970'te Hamdan Bin Al Hasan, Hasır Al-Davla Bin Hamdullah Bin Hamdan tarafından yaptırılmıştır. Doğudan batıya 400 metre uzunluğunda ve 30-60 metre genişliğindedir. Kale doğuda 800 metre batıda 300 metre yüksekliktedir. Kalede 14 burç iki gözetleme kulesi ve bir kapısı vardır. Burada Kale Beyinin mekânı görülmeye değer bir özellik taşımaktadır.

10) Rahabdim Hafemtay Kalesi

Kale, Nusaybin İlçesinin 20 km. kuzeydoğusunda, Suriye sınırına yakın bir tepede Romalılarca inşa edilmiştir. Güneyden kuzeye uzanan kalenin 14 burcu, 2 gözetleme kulesi mevcut olup, uzunluğu 1500 metre uzunluğundaki surlarının

yüksekliği 10, burçlarla gözetleme kulelerinin yüksekliği 20 metredir. Kalede su sarnıçları, erzak ambarları, bazı bina kalıntıları ile yer altı mahzenleri bulunmaktadır.

11) Merdis Marin Kalesi

Kale Nusaybin İlçesinin 15 km. kuzeydoğusunda olup yüksek bir kayalık üzerinde kurulmuştur. Kalenin yapım tarihi kesinlik kazanmamakla beraber, duvar işçiliğinden Bizans döneminde yapıldığı veya onarıldığı anlaşılmaktadır. Çevre genişliği 1500 metredir. 12 kule ve burcu vardır. Merdis Kralının Şatosu altında kayalardan oyulmuş derinliği 5, uzunluğu 18, genişliği 5 metre olan bir mahzen, bunun yanında da bir su sarnıcı vardır.

12) Haytam Kalesi

Mardin Nusaybin ilçesinde Günyurdu ve Dibek köyleri arasındaki deniz seviyesinden 1.254 m. yükseklikteki İzlo Dağı'nın doğusunda bulunan bu kale, MS.351 yılında Büyük Constantinius'un oğlu Custas tarafından yaptırılmıştır. Kalenin yakınında Deyrul Umur Manastırı bulunmaktadır. Kale Akkoyunlular ile Bizanslılar arasında birkaç kez el değiştirmiş, 1462'de de Uzun Hasan tarafından ele geçirilmiştir. Yöresel kesme tas ve moloz taştan yapılan kale günümüze harap bir durumda gelebilmiştir. Planı ve duvar işçiliği günümüze gelen kalıntılarında tam olarak anlaşılamamaktadır.

5.3.1.5. İnanç Merkezleri

Mardin'in en önemli turizm potansiyeli inanç turizmidir. Çünkü Mardin hem İslam dininin hem de Hıristiyanlığın tarihi mabetleri ile bezenmiştir. Mardin, bu farklı dini inançlar paralelinde, sanatsal açıdan da tarihi değeri olan camiler, türbeler, kiliseler, manastır ve benzeri dini eserler barındırmaktadır. Tarihin en eski Hıristiyan topluluğu Süryanilerin köklü kültürü ve çeşitli uygarlıkların izleriyle bezenen Mardin engin bir inanç turizmi potansiyeline sahiptir (Serçek, 2011: 62-63).

5.3.1.5.1. Camii ve Mescitler

1) Kale Camisi

Mardin Kalesi giriş koridorunun doğusunda bulunana Kale Camisi'nin yapım tarihi kitabesi olmadığından kesinlik kazanamamıştır. Bununla beraber yapı üslubu, Akkoyunlu dönemi mimari üslubuna yakınlık göstermektedir. Bu yüzden de 12. yüzyılda yapıldığı sanılmaktadır. Cami düzgün kesme taştan yapılmış olup, harap bir durumda olmasına rağmen yine de mimari yapısı hakkında bilgi vermektedir. Duvarlarının büyük bir kısmının iç dolguları ortaya çıkmıştır. Cami kare planlı olup, üzeri kubbe ile örtülüdür. Batısında da üç bölümlü çapraz tonozlu bir mekân bulunmaktadır. Bugün caminin yalnızca soveli kapısı iyi bir durumda olup, bu bölüme dar bir koridorla girilmektedir. İbadet mekânı doğuda bir, güneyde de iki pencere ile aydınlatılmıştır. Caminin güneyindeki iki pencere arasına sivri kemerli mihrap nişi yerleştirilmiştir (Altun, 1971: 148).

2) Ulu Cami (Cami-i Kebir)

Artuklu Dönemi mimari örneklerinden, dilimli kubbesi ve minaresiyle Mardin'in sembolü olan Mardin Ulu Cami, Ulucami Mahallesi'nde birinci caddenin paralelinde yer alan ana cadde üzerindeki çarşının içinde bulunmaktadır. Ulu Cami, Mardin'in topografik konumu nedeniyle, eğimli olan arazi doldurularak tasfiye edilmiş bir alan üzerine ve cepheden çıplak gözle tam olarak görülemeyecek biçimde yapılmıştır. Yapı şehrin hemen her köşesinden silindirik gövdeli, süslü minaresiyle dikkat çeker. Doğudaki bu minare bir kare kaide üzerindedir. Kayıtlara göre cami iki minareli inşa edilmiştir. Buna göre batıda olması gereken minare bugün yoktur. Caminin bugün mevcut olan tek minaresinin kaidesindeki yazıt, yapım tarihini 1176 olarak vermektedir, fakat bugünkü minare 1888-1889 yıllarında yeni ve eklektik bir üslupla yapılmıştır.

Şekil 10: Mardin Ulu Cami (merkez)

Kaynak: Mardin Valiliği, Mardin Ulu Cami, 2012.

Bazı Süryani yazarlar kiliseden çevrildiğini söylerler. Yapı kiliseden çevrilmemiş olsa bile, yerinde eski bir kilisenin bulunması muhtemeldir. Yapıda yer alan en eski yazıt, yapının 11. Yüzyıl içinde yapıldığını göstermektedir. Fakat yapının bu dönemdeki şekli ile ilgili bilgi bulunmamaktadır. Bugünkü formun bir bütün halinde Selçuklu Döneminde tasarlandığı söylenemez. Minarede bulunan bir başka yazıt 1176 tarihli olup Artuklu hükümdarlarından Melik Kutbeddin İlgazi'ye aittir. Doğu cephedeki bir başka yazıt ise 1186 tarihli olup gene Artuklu hükümdarlarından Yavlak Aslan dönemindedir. Yapı 12. yüzyıl Artuklu Dönemi mimarisinin temel özelliklerini yansıtır. Ulu Cami erken dönemde özellikle güneydoğusunda meydana çıkan; mihrap önü kubbeli, enine gelişen cami plan ve formunun çok önemli bir örneğidir. Yapının malzemesi düzgün kesme taştır.

Caminin kubbesi dört T şeklinde paye üzerine oturtulmuş, sekizgen bir kasnağın üzerinde yükselir. Ana mihrap iki kademeli, yüksek ve istiridye kabuğu şeklinde biten uzun bir niş halindedir. Ortada da natüralist çelenk motifleri gösteren içte yarım yuvarlak, dışta altı köşeli bir dolgu yer alır. Ulu Cami'nin Sipahi Pazarına bakan güney duvarı 1469'da Uzun Hasan tarafından yenilenmiştir. Avlunun kuzeyinde şafii mezhebine ait ayrı bir mahfel bulunur. Akkoyunlu Hükümdarı Cihangir, buraya birtakım rüsum ve emlak vakfetmiştir. Cami'nin dikdörtgen avlusu,

yapının kuzeyinde kalır. Avlunun güneyinde mihrap duvarına paralel, beşik tonozlu üç neften oluşan, mihrap duvarına yakın iki nefin kubbe ile kesildiği, enine gelişmiş, mihrap önü kubbeli bir şema görülür. Bu şema, aynı zamanda, çevredeki birçok yapı tarafından taklit edilmiş bir modeldir (Mardin İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Camii-Medrese ve Külliye, 2012).

3) Hızır Camisi

Mardin'in doğusunda bulunan bu cami oldukça harap bir durumdadır. Caminin İnşasına bakıldığında XII. yüzyılda Artuklular zamanında yapıldığı anlaşılmaktadır. Kesme taştan kareye yakın planlı olan caminin yalnızca minaresi ve ibadet mekânının duvarlarından bir bölümü ayakta kalmıştır. Minare kaidesi özgün konumda olmasına rağmen caminin diğer kalıntıları çeşitli yapıların arasında kalmıştır (Altun, 1971: 156).

4) Şehidiye Camisi

Bu camii 1214 yılında Melik Mansur Nasreddin Aslan tarafından medrese olarak inşa ettirilmiştir. Medrese güney kısmında bir Camii, kuzeyde bir eyvan ve çeşme, doğuda eğitim için odalar (kuran, astroloji, fen...) ve kuzeyde revak ve odalardan oluşan bu yapının hepsi bir avlu etrafında çevrelenmiştir. 2004'te restore edilmeye başlamış 2006'da bitmiştir. Minare 1916 Ermeni ve Hıristiyan mimar Lole tarafından inşa edilmiştir. Minarenin çeşitli sitili değişik tarzların harmanlanarak kullanıldığı göstermektedir (Mardin Kültürel ve Sosyal Tanıtım Portalı, Mardin'deki Camiler, 2012).

5) Melik Mahmut Camisi

1367 yılında inşa edilmiş olup, cami avlusunda defnedilen Melik Mahmut'tan dolayı bu ismi almıştır. Cami'nin ana mekânı enine gelişme gösteren, ortada kubbeli, iki yanında beşik tonozlarla örtülü mekânları bulunan bir kısımdan meydana gelmektedir. Camii yatık bir dikdörtgen alanı kaplar. Etrafında dar sokakların ayırdığı evlerle ve portal şeklinde taş işlemeli ana girişi küçük bir meydana açık durumdadır (MVIÇOM, 2011: 93).

6) Reyhanîye Camii

1756 yılında Ahmet Paşa'nın kızı Adile Hanım tarafından yaptırılmış olup, minaresi 8 köşelidir. Minaresi sekiz köşelidir. 18. ve 19.yüzyıllarında esaslı onarımlar gördüğü, belki de minaresinin en geç eklemelerle olduğu ve Mardin'in büyük camileri arasında yer aldığı kabul edilebilir. Dikdörtgen bir ana mekân ile batısında yazlık mihrabı, kuzeyinde selsebilli eyvanı, ek bir odası, Minaresi ve çapraz tonozlu giriş kısmı bulunan, altında güneğe açık beş dükkanı bulunmaktadır. Bölgedeki enine gelişme gösteren, mihrap önü kubbeli yapıların gelişmiş şeklini verir (MVİÇOM, 2010: 92).

7) Abdullatif Camii (Latifiye)

M.S. 1314'de Artukoğullarından Melik Salih ve Melik Muzaffer'in adamlarından Abdullatif Bin Abdullah tarafından yaptırılmıştır. Minaresi Mısır Valisi Muhammed Ziya Tayyar Paşa tarafından inşa ettirilmiştir. Sultan Avis ve Melik Mansur burada gömülüdür. Şehrin orta kesiminde, Cumhuriyet alanının güneyindedir. Bugünkü minare ise 1845 yılında Musul Valisi Gürcü Mehmet Paşa tarafından yaptırılmıştır. Kare bir mekânı kaplamakta olan yapı, kuzeyi revaklı bir avlunun güneyinde yer alan orta bölümü kubbe ile örtülü, mihrap duvarına paralel iki nefli bir ana mekândan meydana gelir. Mardin yapıları içinde en iyi korunmuş portali bezemeleri ile dikkat çekmektedir (Mardin Kültürel ve Sosyal Tanıtım Portalı, Mardin'deki Camiler, 2012).

Mardin'de bulunan diğer camiler: Necmettin Camii, Eminettin Camii, Zeynel Abidin Camii, Nizamettin Boğaz Camii, Şeyh Salih Camii, Kızıltepe Ulu Camii, Sultan Hamza Camii, Midyat Camii, Hamidiye Camii, Süleyman Paşa Camii, Tekiye Camii, Muhammed Hâkim Mansuri Camii, Sultan Musa Camii ve Şeyh Çabuk Camileri bulunmaktadır (MVİÇOM, 2011: 93).

5.3.1.5.2. Türbeler

1) Bab Es Sur (Melik Mahmut) Türbesi

Mardin Savur Kapısı'na giden yol üzerinde bulunan Bab Es Sur (Melik Mahmut) Camisi 14. yüzyılın ilk yarısında yapılmıştır. Caminin batısında beşik tonozla örtülü bir türbe bulunmaktadır. Moloz taştan yapılmış olan bu türbe geniş bir kemerle cami ile bağlantılıdır. Türbenin içerisinde özelliği olmayan bir mihrap nişi, dış duvarında da üç duvar nişi bulunmaktadır. Bu türbenin kime ait olduğu bilinmemektedir. Türbe içerisinde sanduka da bulunmamaktadır (Kenthaber, Türbeler, 2008).

2) Hamza-i Kebir Türbesi

Mardin Meydanbaşı Mevkii'nde bulunan Hamza-i Kebir Zaviyesi Akkoyunlular döneminde 1438-1439 yılında yapılmıştır. Zaviyenin yanında düzgün kesme taştan yapılmış olan türbe bulunmaktadır. Bu türbenin kime ait olduğu kesinlik kazanamamakla beraber Hamza Bey'e ait olduğu da iddia edilmiştir. Türbe haç planlı olup, dışa taşkın giriş kapısı üzerinde geometrik geçmelerden oluşan bir bezeme bulunmaktadır. Bu bölüm birbirlerinden farklı taşlarla doldurulmuş ve bunlar mozaik tekniğinde kapı üzerine yerleştirilmiştir. Türbenin yanında bulunan zaviyeden, temel kalıntıları dışında, herhangi bir kalıntısı günümüze gelememiştir (Kenthaber, Türbeler, 2008).

3) Selman-i Pak (Selman-i Farisi) Türbesi

Mardin Nusaybin ilçesinde bulunan Selman-ı Pak Türbesi günümüzde ziyaretgâhtır. Selman-ı Pakın Hz. Muhammed'in berberi olduğuna dair bir söylenti bulunmaktadır. Kaynaklardan öğrenildiğine göre; Selman-i Pak, İsfahanlı olup, Mecusi (ateşperest) idi. İran'da Hıristiyan olmuş, sonra Anadolu'ya gelmiş ve kiliselerde hizmet etmiştir. Gençlik yıllarının bir bölümünü Nusaybin'de bir kilise papazının yanında geçirdiği söylenmektedir. Sonraları Şam'a, oradan da Medine'ye geçmiştir. Söylentiye göre bir Yahudi'nin kölesi iken, Hz. Muhammed ile karşılaşmıştır. Hz. Muhammed onu satın alarak serbest bırakmıştır. Bundan sonra Peygamberin berberliğini yapmış ve bu arada İslamiyet'i kabul etmiştir. Hz. Ömer

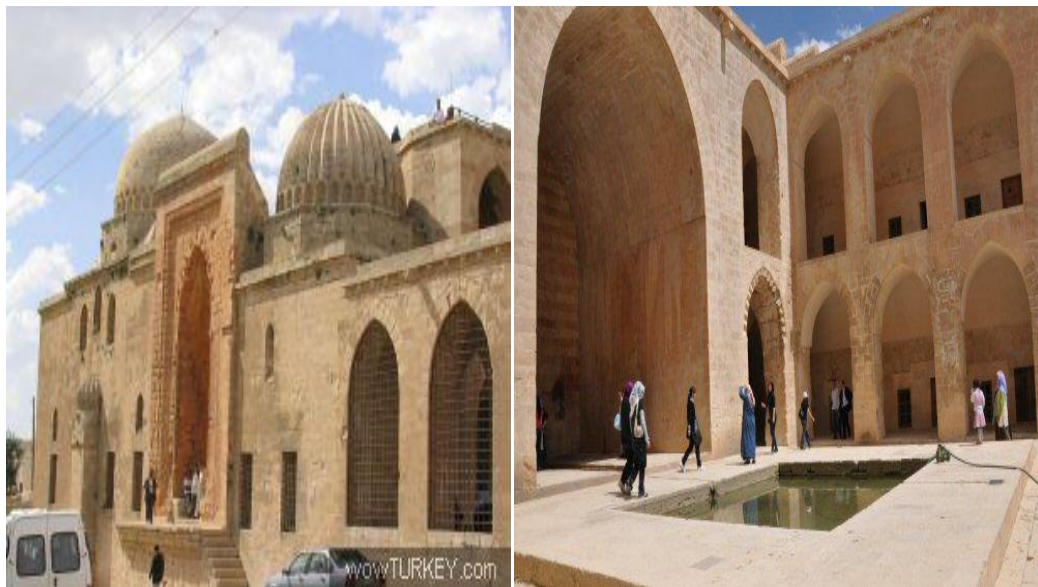
zamanında yüksek makamlara getirilir (Ezberim Paylaşım Forumu, Mardin Türbeleri, 2012).

5.3.1.5.3. Medreseler

1) Kasımiye Medresesi

Akkoyunlu Hükümdarı Cihangir oğlu Kasım Padişah tarafından 1469 yılında inşa edilmiştir. Medrese, Tuğlu tonozlu revaklar ve yanlara doğru derin tonozlarla genişletilmiş tromp kubbeli Camii, revaklı avluda, büyük eyvanın sesebilli kanallarla ortadaki havuza bağlanmıştır. İki teras üzerinde iki katlı medrese cami ve türbe ile birlikte külliye şeklindedir (MVIÇOM, 2011: 90).

Şekil 11: Kasımiye Medresesi

Kaynak: Mardin Valiliği, Kasımiye Medresesi, 2012.

2) Zinciriye Medresesi

Medrese Mahallesi'nin kuzeyinde yer almaktadır. 1385 yılında Melik Necmeddin İsa tarafından yaptırılmıştır. "Sultan İsa Medresesi" adı ile de tanınır. Timur ve ordusuyla mücadele etmiş olan Melik İsa bir süre bu medresede hapsedilmiştir. Girişindeki taş işlemler ve dilimli kubbeleriyle dikkat çeken medrese iki avlulu ve iki katlı olup, avluların dışında kalan mekânlar iyice yayılmıştır. Medresede Sultan İsa Türbesi ve birçok eski kitabe mevcuttur. Medrese aynı

zamanda rasathane olarak kullanılması dolayısıyla yüksekte kurulmuştur. Bu yapı, geçmişte müze olarak da kullanılmıştır (Mardin İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Camii-Medrese ve Külliye, 2012).

3) Sitti Radviye (Hatuniye) Medresesi

Mardin il merkezinin kuzeyindeki Gül Mahallesi'nde bulunan bu medreseyi Artuklu Sultanlarından Necmeddin Alpi'nin eşi Sitti Razviye (Radviye) yaptırmıştır. Yapının kitabesi bulunmamakla beraber 1177-1185 arasında yapıldığı sanılmaktadır. Günümüze gelen kalıntılarında medresenin iki eyvanlı, revaklı avlulu ve iki katlı olduğu, köşelerine de kubbeli türbe kısımlarının yerleştirildiği anlaşılmaktadır. Bu plan tipi Anadolu medrese mimarisinin gelişiminin 13.yüzyılda belirlenmeye başladığını da göstermektedir. Medrese çeşitli dönemlerde yapılan eklerle özgün biçiminden kısmen de olsa uzaklaşmıştır. Yapının asıl girişi bilinmemektedir (Kenthaber, Medreseler, 2008).

4) Altunboğa Medresesi

Mardin Tekke Mahallesi'nde bulunan Altunboğa Medresesi Kâtip Ferdi'nin kayıtlarına göre Melik Mansur'un veziri Altunboğa tarafından yaptırılmıştır. Kitabesi bulunmadığından yapım tarihi kesinlik kazanamamıştır. Ancak, Melik Mansur'un hüküm sürdüğü dönem ve medresenin mimari yapısı 13.yüzyılın sonu ile 14.yüzyılın başında yapıldığını göstermektedir.

Medrese günümüze harap bir durumda gelmiş, yalnızca çeşmesi iyi durumdadır. Çeşmenin bulunduğu bu bölümün selsebilli bir eyvan olduğu sanılmaktadır. Çeşmenin arkasında deposu, yanlarında da sivri kemerli nişler vardır. Eyvanın güneyindeki mukarnas ve bitkisel bezemeli kapıya dayanılarak da yapının oldukça geniş bir alana yayıldığı anlaşılmaktadır. Bunun dışında medrese ile ilgili başka bir bilgiye ulaşılamamıştır (Kenthaber, Medreseler, 2008).

5) Şehidiye Medresesi

1214 yılında Melik Mansur Nasreddin Artuk Aslan tarafından yaptırılmıştır. İki eyvanlı olup, Kuzey eyvanı selsebilli, diğer eyvanı ise batıda çapraz tonozlu

revakların ortasındadır. Medresenin güneyinde küçük bir Camii vardır. Bugünkü minaresi, şerefeye çıkılan çift merdivenleriyle helezonik yapıdadır. Minare 1916 yılında inşa edilmiştir (MVIÇOM, 2010: 90). Mardin'deki diğer medreseler: Şah Sultan Hatun Medresesi, Hüsamiye Medresesi, Savurkapı Medresesi, Muzafferiye Medresesi, Melik Mansur Medresesi ve Marufiye medresesi bulunmaktadır (MVIÇOM, 2011: 92).

5.3.1.5.4. Kiliseler

1) Mar Petrus ve Pavlus Kilisesi

1914'te Patrik 2.Abdullah döneminde Papaz Abdülmesihin gayretleriyle Petrus ve Pavlus adına yapılmıştır. Kök boyalarla el işi baskı perdeleri mevcuttur. Bu Kilisenin taş işlemleri sadedir. Merkez Gül Mahallesindedir (MVIÇOM, 2011: 86).

2) Mar Behnam (Kırklar) Kilisesi

5.yüzyılda yapılmıştır. Şar Mahallesindedir. Kilise üç giriş kapılı, ince taş işçiliğiyle işlenmiş mihrapları, 400 yıllık ahşap mihrap kapıları, 1500 yıllık kök boya ile baskı perdeleri, geniş avlusu içinde çan kulesi evi ve adeta dantel gibi işlenmiş taş oymacılığı örneklerinin yer aldığı divan mevcuttur. 1170 yılında kırk şehitlere ait kemikler bu kiliseye getirilmiştir. Bugün Mardin Metropolit Kilisesidir (MVIÇOM, 2011: 87).

3) Mor Mihayel Kilisesi

185 yılında inşa edilmiştir. Daha eski dönemlere ait bölümler mevcuttur. Yenyol Caddesi'nin alt tarafındadır. Balık Manastırı veya Burç Manastırı olarak da bilinmektedir. İnzivaya çekilen eski rahiplerinden olan Mar Mihayel'in adıyla tanınmaktadır. Manastırın en eski eserlerinden kalan bir sütunun üzerinde, 350 Hicri (961 M.) tarihli bir Süryanice kitabe yazılıdır (Bersavm, 2006: 13).

4) Meryem Ana Kilisesi ve Patrikhane

1860 yılında Patrik Antuan Semheri tarafından yaptırılan kilisede; kemer, yuvarlak taş sütunlar ve avluda taş korkuluklar yer alır. Patriğin oturma yeri ile İncil

vaiz yeri üzüm salkımlı motiflerinin ahşap el işçiliğiyle yapılmıştır. Patrikhane içi 21 sütun üzerinde “Vernadun Baharan” koro balkonu akustiktir. Patrikhane bugün müze olarak hizmet vermektedir (MVIÇOM, 2010: 86).

Şekil 12: Meryem Ana Kilisesi ve Patrikhane

Kaynak: Mardin İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Meryem Ana Kilisesi ve Patrikhane, 2012.

5) Mor Stefanos Kilisesi

Midyat’ın Güngören (Keferbe) köyünde yer almaktadır. Kilisenin güneyinde, doğusu mihrap tarafından kapatılan, yazlık kilise niteliğindeki iç avlu uzanır. Ana kilisenin kuzeyinde, yüksek tonozları ona bağlanan ve vaftizhane olarak kullanılan Vaftizci Mor Yuhanon Kilisesi bulunmaktadır. Mor Stefanos Kilisesi’nin içi klasik anlamda zariftir. Doğu-batı yönünde yerleştirilmiş uzun orta nefiyle Turabdin bölgesindeki en güzel köy kiliselerinden biridir (Mardin İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Kiliseler-Manastırlar, 2012).

Mardin’deki diğer tarihi kiliseler: Mar Hırmıs Kilisesi, Mor Yusuf Kilisesi, Mor Şmuni Kilisesi, Mor İvennis Kilisesi, Mor Circis Kilisesi, Mor İliye Kilisesi, Mor Yakup-Mor Kuryakus Kilisesi, Mor Babi Kilisesi, Mor Aho Kilisesi, Kırmızı Kilise, Teodoros Kilisesi, Protestan Kilisesi, Mor Şumune Kilisesi, Mor Barsavmo Kilisesi, Mor Ahısnoyo Kilisesi, Mor Şarbe Kilisesi, Meryem Ana Kilisesi, Mor

Circis Kilisesi, Mor Yuhanna Kilisesi ve Mor Şemun Kilisesi bulunmaktadır (Aktaran: MVIÇOM, 2011: 87-88).

5.3.1.5.5.Manastırlar

1) Deyrulzafaran Manastırı

Mardin'in 5 km doğusunda, IV. yüzyılda yapılan bir manastırdır. Bir güneş tapınağı iken, Romalılar tarafından kurulan kalenin içine, Hıristiyanlığın resmi din olarak kabul edilmesinden sonra, kiliseler inşa edilmeye bağlanmıştır. Romalılar bölgeden çekilince, 5.yüzyılda Aziz Şeymun bazı azizlerin kemiklerini buraya getirerek kaleyi manastıra çevirmiştir. Manastır, 4. yüzyılda kurulmuştur. Manastır değişik isimlerle anılmıştır. İlk inşa edildiği yüzyıllarda Mar Hananyo adıyla tanınmaktaydı. Daha sonra Mar Evgin in ismi ilave edilerek anılmaya başladı. 14. yüzyılın sonlarına doğru da Deyrulzafaran Manastırı adıyla meşhur olmuştur. Yine de, Mar Hananyo, Mar Evgin, Mar Şeymun ve on iki bin azizin adıyla çağrılmıştır (Barsavm, 2006: 10).

Şekil 13: Deyrulzafaran Manastırı

Kaynak: Mardin İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Deyrulzafaran Manastırı, 2012.

Manastır iki katlı büyük bir bina olup, duvarlarının alt kısmında 1.00x3.00 m. boyunda blok taşların harçsız olarak birbiri üzerine oturtulduğu görülmektedir. Bunun üzerine yöresel taşlardan manastırın duvarları örülmüştür. Manastırın mimari

yönden en 75 büyük özelliği tavanlarıdır. Manastırın mozaikli mihrabı orijinal halini korumuştur. Ayrıca mabedin her iki tarafında kurban sunulan kemerli bölümler bulunmaktadır. Yapının içerisindeki kubbe ve sütunlar ile ahşap el işlemeli kapıları da orijinalliyini korumaktadır (Akyüz, 1998: 155).

2) Deyrulmur Manastırı

Midyat İlçesine 18 Km. doğusunda olup, 397 yılında inşa edilmiştir. Büyük bir mabet muhteşem mimari örnekleriyle efsanevi abide niteliğini bütün görkemi ile muhafaza etmektedir (Mardin Valiliği İl Çevre ve Orman Müdürlüğü, 2011: 88). Manastıra Mor Semun tarafından barınma ve dua yerleri, İmparator Theodosius zamanında içerisine lahitlerin konacağı anıtsal bir yapı, Meryem Ana Kilisesi, Resuller Kilisesi, Kırk Şehit Kilisesi, Mor Samuel kilisesi yapılmıştır. Söylentiye göre İmparatorun kızı Theodora'nın Mor Samuel tarafından iyileştirilmesinden ötürü de manastıra Theodara Kubbesi eklenmiştir (Mardin İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Kiliseler-Manastırlar, 2012).

3) Mor Yakup Manastırı

Nusaybin ilçe merkezindeki manastır, Mor Şabo ve 11 öğrencisinin şehitliğine kadar bir Mecusi tapınağıydı. Tapınak kalıntıları üzerine M.S. 328 yılında Mor Yakup'un ölümünden sonra adına ithaf en inşa edilmiştir. İçinde türbesi vardır. 19. yüzyıla kadar burada rahipler yaşamaktaydı (Mardin İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Kiliseler-Manastırlar, 2012).

Mardin'de bulunan diğer manastırlar: Mor Dimet Manastırı, Seyde Manastırı, Mor Behnan Manastırı, Mor Şmuye Manastırı, Melke Manastırı, Mor Şabay Manastırı, Mor Mihayel Kilisesi ve Burç Manastırı, Mar Barbara Manastırı, Mor Circis Manastırı, Mor Yakup Manastırı, Mor Evgin Manastırı, Mor Abay Manastırı, Mor Teoduto Manastırı, Hammara Manastırı, Mor Efram Manastırı ve Mor Şumuyel Manastırları bulunmaktadır (Akyüz, 2006: 158).

5.3.1.6. eşmeler

Mardin’de çeşmeler genellikle külliyelerin veya medreselerin eyvanları içerisinde yapılmıştır. Çoğunlukla bunlar kemerli nişler olarak görülmektedir. Mardin sokaklarında bireysel olarak yapılmış çeşmeler ile meydan çeşmelerine rastlanmamaktadır. Mardin çeşmeleri Artuklular zamanında 12.-13. yüzyıllarda yapılmışlardır. Bunlardan Necmeddin Ilgazi’nin yaptırmış olduğu külliye içerisinde bulunan ve günümüze pek az kısmı gelebilen hamam avlusundaki çeşme Anadolu’nun en eski çeşmelerinden bir örnektir. Bunun dışında Mardin’de Kasımiye, Firdevs, Fahriye, Ayn Kapak, Cevheriye, Ayn Saraç ve Savur Kapı çeşmeleri bulunmaktadır (Kenthaber, Mardin Çeşmeleri, 2009).

5.3.1.7. Köprüler

Mardin’de az sayıda köprü bulunmaktadır. Bunların içinde tarihi önem taşıyan köprü, Dunaysur Köprüsü’dür. Mardin Kızıltepe ilçesinde bulunan Dunaysır Köprüsü’nün 12.-13. yüzyılda Artukoğulları zamanında yapıldığı sanılmaktadır. Kitabesi günümüze gelememiştir. Mezopotamya’dan Anadolu’ya gelen kervan yolunun bu köprüden geçtiği bilinmektedir. Günümüzde harap halde olan bu köprü, beş gözlü olarak yapılmıştır. Köprünün ortadaki gözü diğerlerine göre daha büyük olup, iki yanındaki ikişer göz de sivri kemerli ve daha küçüktür. Kesme kireç taşı ve moloz taştan yapılmış olan köprünün Artukoğullarından Artuk Aslan, Bin Ilgazi, Bin Albi, Bin Temurtaş Ilgazi tarafından yaptırıldığı bazı kaynaklarda belirtilmiştir. Köprünün taş işçiliğinde malzeme ve yapım farklılıkları görülmektedir. Bu da köprünün değişik zamanlarda onarıldığına işaret etmektedir (Kenthaber, Mardin Köprüleri, 2008).

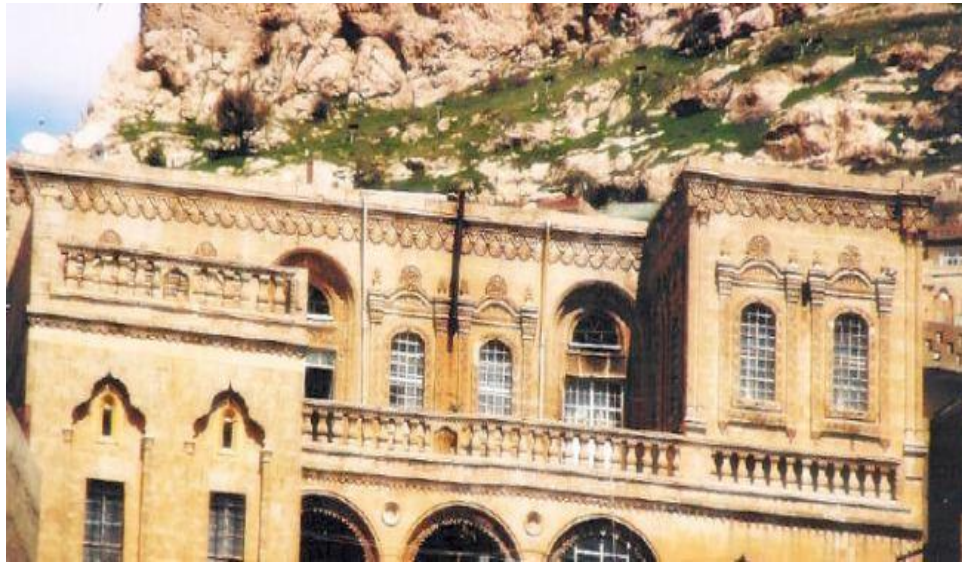
5.3.1.8. Diğer Eserler ve Sivil Mimari Örnekler

1) Firdevs Köşkü

Mardin Nusaybin yolu üzerinde Vali Konağı’nın yanında bulunan Firdevsi Köşkü, Artuklulardan Melik Salih (1312-1363) döneminde yapılmıştır. Saray niteliğindeki bahçeli köşke avlu duvarındaki basit bir kapıdan girilmektedir. Büyük havuzlu ilk bölüm diğer bölümlerden bir duvarla ayrılmıştır. Bunun arkasında

selsebilli bir eyvan yer almaktadır. Bu ana eyvanın sağında ve solunda selsebilli küçük eyvanlara yer verilmiştir. Bunlardan küçük eyvanın ikinci katlarında sıra halindeki pencereler bahçeye açılmış ve burada birbirleri ile bağlantılı mekânlara yer verilmiştir. Bunlardan soldaki eyvanın önüne sonradan yapılmış iki katlı bir eyvanın eklendiği kalıntılardan anlaşılmaktadır. Bu eyvanın önüne de ahır olarak kullanıldığı sanılan üç tonozlu bir mekâna yer verilmiştir. Köşkün yapımında moloz taş ağırlık kazanmıştır. Duvar örgülerinde de özenli bir duvar işçiliği görülmemektedir (MVIÇOM, 2010: 97).

Şekil 14: Mardin’de Bulunan Firdevs Köşkü

Kaynak: Mardin Kültürel ve Sosyal Tanıtım Portalı, Firdevs Köşkü, 2012.

Bunun dışında; Meslek Lisesi, PTT Binası, Halı Sanayi Okulu, Hükümet Konağı, Jandarma Komutanlığı, Midyat Konuk Evi, Gazipaşa İlköğretim Okulu, Ticaret Lisesi, Halk Eğitim Merkezi, Gençlik ve Kültür Merkezi, İl Jandarma Alay Komutanlığı Askeri Gazinosu ve Askeri Koğuşu gibi eserler tarihi önem taşımaktadır.

2) Sivil Mimari Örnekler

Mardin Güneydoğu Anadolu’da ilginç bir sivil mimari örneklerini bir araya toplamış bir kentimizdir. Mardin Mazı Dağlarının güney yamaçlarında, doğudan batıya doğru 2.500 m. uzunluğunda, 500 m. genişliğindeki bir alana kurulmuştur.

Doğal konumundan ötürü de Mardin Kalesi'nden bakıldığı zaman yapıların birbiri üzerine yığılmış sıkışık bir görünümde olduğu görülür. Ancak, doğal konumdan kaynaklanan bu sıkışık yapılaşma kentte kendine özgü bir sivil mimariyi de ortaya koymuştur. Mardin Kalesi eteklerinden başlayarak ovaya doğru teraslar halinde yayılan bu evler sıkışık olmalarına karşılık ilginç bir mimari yapılanmayı da ortaya koymuşlardır. Büyük ölçüde Orta Çağ mimarisini yansıtan bu yapılaşma Kuzey Suriye ve Urfa, Diyarbakır mimarisi ile de farklı olduğu noktalar bulunduğu kadar benzerlikleri de bulunmaktadır. Kısacası bu yapılaşma Mardin'de kapalı bir bölge şehircilik anlayışını da beraberinde getirmiştir. Bu yapılanmada, doğa şekillerinin ve iklimin de büyük payı olmuştur.

Mardin sivil mimari yönünden iki ayrı bölümden meydana gelmiştir. Bunlardan biri kale ve çevresi, diğeri de dış mahalle olarak isimlendirilen kale eteklerindeki asıl yerleşimdir. Birbirlerinden farklı özellikleri olan çeşitli toplulukların bir arada yaşadığı Mardin'de tapu defterlerinden öğrenildiğine göre Sürgücüyan, Akkeçilü, Mişki, Dinabi, Şah Nasibi, Zoli, Duraçlu, Behramki, Bradi, Dehlevi gibi kısmen yerleşik, kısmen de göçebe aşiretler tarih boyunca şehir çevresine yerleşmişlerdir. Sonraki dönemlerde milli oymaklardan bazıları 18. yüzyıl başlarında Diyarbakır ve Mardin çevresine de yerleşmişlerdir.

Mardin'de sivil ve dini mimari örneklerini daha çok evlerin oluşturduğu bir dokuya sahiptir. Anadolu'daki en eski yerleşim alanlarında görüldüğü gibi bu evler dar sokaklar etrafında sıralanmıştır. Bir veya birkaç evin kullandığı çıkmaz sokaklar, evlere girişte yapılan sahanlıklar ve bazen sokak üstlerinde veya altlarında bir geçit bırakılarak yapılmış odalar ortak kullanım alanları farklı bir yapılanmanın burada uygulandığını göstermektedir.

Şekil 15: Mardin Binalarındaki Taş İşlemeciliği.

Kaynak: Mardin Kültürel ve Sosyal Tanıtım Portalı, Taş İşlemeciliği, 2012.

Mardin evlerinin asıl yapı malzemesini taş oluşturmaktadır. Avlu ve teraslara bakan bütün cepheler, tonoz başlangıçlarına kadar iç mekân duvarları, doğu, batı, kuzey cepheleri kesme taştan yapılmıştır. Düzgün taşların yanı sıra kaba yontma taşlar da yapılarda kullanılmıştır. Ancak, kaba taşlar Mardin Ovası'na bakmayan cepheler ile zemin katı avlu duvarlarında kullanılmıştır. Moloz taşlar daha çok önemi olmayan duvarlarda, iç örgüde, tonoz veya kubbelerde kullanılmıştır. Evlerin kapalı, yarı açık ve açık bütün mekânlarının döşemeleri taştan yapılmıştır. Bununla beraber avlularda taş, toprak veya her ikisinin birlikte kullanıldığı da görülmektedir. Üst katların taş döşemeleri bir alt katın tonoz çeşitlerini içeren tavanlar üzerine oturtulmuştur. Tavanlar daha çok manastır tonozu, beşik tonoz, aynalı tonoz biçiminde olup, kubbeye çok az yer verilmiştir. Katlar arasında bağlantıyı sağlamak üzere merdivenler kullanılmıştır. Bu merdivenler yapı içerisinde eyvanların açık yüzlerinin karşısına gelen sağır duvarlarda veya duvar içlerine yerleştirilmiştir (Kenthaber Kültür Kurulu, Mardin Sivil Mimari Örnekleri, 2008).

5.3.2. Arkeolojik Alanlar ve Harabeler

Mardin merkez, Mardin kalesi, Oğuz koyu Dara ören yeri, Savur ilçesi, Nusaybin ilçesi Kışla mahallesi, Nusaybin Çağlar koyu, Gırnavaz ören yerleri

arkeolojik sit alanlarına karşılık gelmektedir. Nusaybin Gırnavaz(Cağlar Koyu) Harabeleri, Marin Harabeleri, Fıtvaz Harabeleri, Akbağ Harabeleri, Hofi ve Zaravan Harabeleri, Besikkaya Harabeleri, Telbısım Harabeleri, Ramanus Harabeleri, Kefernüt Harabeleri.

Dara Harabeleri; Mardin'in güneydoğusunda 30 km. uzaklıkta Oğuz Köyü'ndedir. Burası Eski Mezopotamya Bölgesinin en unlu kenti iken bugün küçük bir koy yerleşmesi haline gelmiştir. Bu antik yerleşim yeri, Büyük İskender'le Dara'nın savaşına da sahne olmuştur. Kent, İran Hükümdarı ünlü Darayuvasi tarafından kurulmuş, çeşitli dönemlerde İranlılarla Romalılar arasında el değiştirmiştir. 7.yüzyıl sonlarına doğru Emeviler'in daha sonra Abbasilerin 15. yüzyılda Türklerin eline geçmiştir. Kalıntılar arasındaki büyük kesme taşlar ve bulunan sikkelere bakılacak olursa Dara'nın geçmişte büyük ve görkemli yapılara ve zengin hazinelere sahip olduğu söylenebilir. Dara Kent Kalıntıları, kayalar içinde oyulmuş çevresi 8–10 kilometreyi bulan geniş bir alana yayılmıştır. Buralarda mağara evler vardır (Akurgal, 1995: 119).

Diğer önemli harabelerden olan Gırnavaz Harabeleri; Nusaybin İlçesinin 4 Km. kuzeyinde, Habur Nehri kollarından biri olan Çağ Çağ Deresinin doğusunda, yaklaşık 300 metre çapında ve 24 metre yüksekliğinde höyük karakterinde bir yerleşim yeridir. Arkeolojik bir merkez olarak ilk kez 1918 yılında bilim dünyasına tanıtılan Gırnavaz daha sonra ki yıllarda çeşitli araştırmalara konu teşkil etmiştir. 1991 yılına kadar yürütülen araştırmalar yapılmıştır. Bu araştırmalarda Gırnavaz'ın MÖ. 4000'den MÖ. 7. Yüzyıla kadar sürekli olarak iskân edildiği anlaşılmıştır.

5.3.3. El Sanatları ve Hediyeelik Eşya

Geçmişten bu yana farklı dini inançlar ile gelenek ve göreneklerini çağdaş bir anlayış içinde sürdürmekte olan Mardin, bu çeşitliliğin bir yansıması olarak el sanatlarının da beşiği olmuştur. Çanak çömlek, demircilik, bakırcılık, kalaycılık, kuyumculuk, gümüşçülük (telkâri), iğne oyası, Midyat el nakışı, tohum iğnesi, yorgancılık, oyacılık, boyacılık (sibbeğ), dericilik (debbag), sabunculuk, dokumacılık, şalüşapık (özel bir kumaş dokumasıdır), kilimcilik, halıcılık (yün ve ipek), semercilik, keçecilik, tahta oymacılığı (kakmacılık), sedef işleciliği,

halburculuk (gürgen ağacı işlemeciliği) ve taş oymacılığı gibi yöreye has el sanatları eski çağlardan beri yapılmaktadır (Mardin İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, El Sanatları ve Hediyelik Eşya, 2012):

1) Telkari

Telkâri, tel haline getirilmiş gümüşü veya altını tahta üzerinde açılmış oyuklara kakarak ve gömerek yapılan bir süsleme sanatıdır. Tel haline getirilen altın ve gümüş kanaviçe zarafetinde ilmek ilmek işlenerek süs ve ziynet eşyalarına dönüştürülür. Bu ince el sanatı Mardin ve Midyat ilçesine özgü olup, başka bir yerde görmek mümkün değildir.

Şekil 16: Gümüş Telkari İşlemeciliği

Kaynak: Mardin Kültürel ve Sosyal Tanıtım Portalı, Telkari İşlemeciliği, 2012.

2) Testicilik-Çömlekçilik

Testicilik ve çömlekçilik (bardak, çömlek, küp, saksı vb. ürünler) merkez ve Midyat ilçelerinde çok eski yıllardan beri devam eden sanat dallarıdır. Yörenin kırmızı toprağının küp yapımcılığına elverişli olması, söz konusu sanat dallarının bu ilçelerde gelişme göstermesinin en önemli nedenidir. Aynı zamanda testi ve küplerin evlerin kubbeli tavanlarında kullanılması, Mardin'e özgü bir mimari tarzının gelişmesinde önemli rol oynamıştır.

3) Bakırcılık

Bakırcılık, şehrin özel dokusunda yer bulan ve kendi adıyla anılan çarşısında yüzyıllardan beri varlığını sürdürmekte olan bir sanattır. Yörede birçok sofrata takımı, çanak, kaşık, kepçe, kevgir, sini, leğen, kazan, ibrik ve su güğümü gibi mutfak eşyaları üretilmektedir. Ayrıca bölgeye gelen yerli ve yabancı turistler tarafından, bu tür eşyalar oldukça fazla talep edilmektedir.

4) Oyacılık-Basmacılık

Çok köklü bir geçmişe sahip olan iğne oyası, müstesna bir sanat dalıdır. Masa örtüleri, oda takımları, kırlentler, yazma çevreleri, mendiller ve benzeri aksesuarda motiflerle nen bu sanat dokusu, günümüzde de, yöre kadınları arasında önemini kaybetmeden devam ettirilmektedir. Kök boya ile el yapımı tahta kalıpları kullanmak suretiyle şekillenen basmacılık ise, daha çok nevresim, perde, masa örtüsü, bohça ve tablo gibi ürünlerin yapılmasında kullanılmaktadır.

5.3.4. Mardin Yemekleri

Mardin'in kendine özgü yemekleri, yörede yetişen bitkilerin yardımı ve yaşam tarzının belirleyiciliğiyle geleneksel bir boyut kazanmıştır. Mardin mutfağının zenginliği, gelmiş geçmiş uygarlıkların kültür birikimleri ve yöre halkının medeniyetteki değişim sürecinde kendilerini yenilemedeki yetenekleri ile açıklanabilmektedir. Çeşitli dinlerin dinsel törenleri için hazırlanan yemekler, düğün, doğum ve ölüm sonrası geleneksel günler ve ayinler için özel olarak yapılan hayır yemekleri, yöre mutfağını oluşturan öğelerden bazılarıdır. Yöre has baharatlar kullanılarak lezzeti arttırılan geleneksel yemekler arasında, ikbebet (içli köfte), ırok, semburek, kitel raha, etli dolma, kibe (şkembe dolması), kuzu çevirme, kaburga dolması, lebeniyye, zerde ve kahiyat sayılabilir (Mardin İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Mardin Yemekleri, 2012).

5.3.5. Kamp Turizmi

Beyazsu (Nusaybin-Midyat), Karasu (Nusaybin-Mazıdağı-Midyat), Bakırkırı (Merkez), Gurs Şelale ve bahçeleri (Kızıltepe-Yüceli), Zınнар Bahçeleri (Merkez),

Savur Piknik ve Mesire Bahçeleri, Alabalık tesisleri, Sultanköy Piknik ve Mesire Bahçeleri alabalık tesisleri, Yeşilli Vadisi çeşitli kamp alanlarıdır. Mardin’de yazın sıcağın bunalan ve serin yeşil alanları tercih etmek isteyen insanlar vakitlerinin çoğunu burada geçirmektedirler (Tanıtım Gönüllüleri Derneği, Kamp Turizmi, 2012).

5.4. Mardin’deki Turistik Altyapı, Turizm Tesisleri ve Turistik Talep

5.4.1. Mardin’in Ülke ve Bölge Turizmindeki Yeri

Mardin ilinin kültür turizmi varlıkları arasında; camiiler, kiliseler, manastırlar, türbeler, medreseler, arkeoloji müzesi, kaleler, harabeler, çeşmeler, el sanatları, yemekle v.b. sayılabilir. İnanç Turizminin geliştiği ender kentlerden biridir. Mardin ilinde dört kentsel sit alanı bulunmaktadır. Bunlardan üçü Mardin Merkez ilçesindedir. Zengin Kültürel ve kentsel Mirası ile Ulusal ve uluslararası çapta büyük bir ilgi odağı olagelmıştır. UNESCO Mardin’i Dünya Mirası olarak aday gösterilmiştir. Bir dizi uluslararası proje planlanmıştır. Bunlardan bazıları kentsel kültür mirasının geliştirilmesi amacıyla uygulanmıştır (Mardin İl Yıllığı, 2000: 32).

Mardin’de bulunan sit alanları: 214 ev, 11 resmi bina, 6 zaviye, 6 hamam, 13 türbe, 6 çeşme, 8 medrese ve 5 çarşı bulunmaktadır (Aktaran: Mardin Valiliği İl Çevre ve Orman Müdürlüğü, 2011: 95-96). Sit alanı oluşu itibarıyla Mardin’in dünyada apayrı bir yere sahip olduğunu bilen ve bu uğurda çok değerli çalışmalar yapan bilim adamlarının hazırladığı konuya ilişkin raporlar dikkat çekicidir. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu'nun 29–30–31 Mayıs 1985 yılında aldığı 1425 sayılı karara göre Mardin il merkezinde bulunan, gayrimenkullerin 1979–1984 yıllarındaki kararları ortak bir mutabakata bağlamıştır.

5.4.2. Mardin’in Turistik Altyapısı

Mardin’de turizmin gelişmesini etkileyen birkaç yerel faktör bulunmaktadır. Çevre ve turist sağlığını olumsuz yönde etkileyen altyapı yetersizliği, nüfus artışı ve hareketliliği, ilin tanıtımındaki yetersizlikler daha fazla hissedilmektedir. Mardin’in önemli turistik sorunlarından birisi Milattan Öncesine kadar uzanan ve dünyaca ünlü

tarihi binalarının yeterince korunmaması ve yeterli yenileme çalışmalarının yapılamamasıdır.

Bulunduğu bölgede ulaşım açısından İpek Yolu üzerinde kurulu ve bir sınır şehri olan Mardin; Bölge ve Ülkemizin diğer kentleri ile olan ulaşım bağlantısı, karayolu, hava yolu ve demiryolu ile bağlantılıdır. Haftanın 6 gününde uçak seferleri yapılan Mardin Hava Limanı, modern bir şekilde hava taşımacılığına açılmıştır. Ülkemizin her yerine düzenli bir karayolu akışını sağlayan Otobüs İşletmeleri seferler düzenleyerek hizmet vermektedirler. Mardin’de Demiryolu bulunmasına rağmen çeşitli nedenlerle şu anda yolcu taşımacılığı yapılmamaktadır. İlin turistik tesislerin yer seçimi yapılırken şehrin merkezine doğru bir eğilim olduğu gözlenmekte olup, bu tesislerin doğa ile herhangi bir uyumsuzluğu bulunmamaktadır (MVIÇOM, 2011: 94-95).

5.4.3. Mardin’deki Turizm Tesisleri

5.4.3.1. Mardin’deki Turizm İşletme Belgeli Oteller

Tablo 3: Mardin İli Turizm İşletme Belgeli Oteller

İşletme Belgeli Tesisler	Bulunduğu Yer	Sınıfı (yıldız)	Oda Sayısı	Yatak Sayısı
Büyük Mardin Oteli	Mardin	4 Yıldızlı	54	130
Yay Grand Oteli	Mardin	4 Yıldızlı	103	214
Bilen Oteli	Mardin	3 Yıldızlı	78	156
Artuklu Kervansaray Butik Oteli	Mardin	Özel Konak	42	84
Erdoba Konakları Butik Oteli	Mardin	Özel Konak	50	110
Zinciriye Butik Oteli	Mardin	Özel Konak	15	30
Erdoba Elegance Oteli	Mardin	5 Yıldızlı	220	430
Matiat Oteli	Midyat	4 Yıldızlı	70	140
Kasr-ı Nehroz	Midyat	Özel Konak	25	50
Öz Topraklar Oteli	Kızıltepe	3 Yıldızlı	45	108
Nezirhan Motel	Nusaybin	1.Sınıf	68	136
Aydınlar Turistik Tesisleri	Nusaybin	2 Yıldızlı	22	41
TOPLAM			572	1199

Kaynak: Aktaran: Mardin Valiliği İl Çevre ve Orman Müdürlüğü, 2011: 96.

2011 verilerine göre Mardin’de bulunan turizm işletme belgeli oteller Tablo 3’de verilmiştir. Tablo 3’e göre, bir tane 5 yıldızlı, üç tane 4 yıldızlı, iki tane 3 yıldızlı, bir tane 2 yıldızlı, dört tane özel konak ve bir tane 1.sınıf turizm işletme belgeli otel bulunmaktadır. Bu otellerin yedi tanesi Mardin merkezde, geri kalan beş

tanisi de Mardin ilçelerinde bulunmaktadır. Kapasite olarak baktığımızda 5 yıldızlı Erdoba Elegance Otel’de, 220 oda ve 430 yatak bulunmaktadır. Yay Grand Otel, 103 oda ve 214 yatak sayısı ile, diğer 4 yıldızlı otellere oranla en fazla kapasiteye sahip otel konumundadır. Turizm işletme belgeli otellerde, toplam 572 oda ve 1199 yatak bulunmaktadır.

5.4.3.2. Mardin’deki Yatırım Belgeli Oteller

Tablo 4: Mardin İli Yatırım Belgeli Oteller

Otel Adı	Bulunduğu Yer	Sınıfı (yıldız)	Oda Sayısı	Yatak Sayısı
Özbilen Otel	Mardin	5 Yıldız	130	340
Hilton Garden inn	Mardin	4 Yıldız	155	324
Otel Mar	Mardin	3 Yıldız	50	100
Mardem Otel	Mardin	4 Yıldız	47	94
Airport Otel	Mardin	4 Yıldız	108	244
Elegance Evleri	Mardin	Özel Konak	221	430
Mezopotamya Evleri	Midyat	Özel Konak	13	25
Narşah Otel	Midyat	4 Yıldız	71	198
Tatar Otel	Kızıltepe	4 Yıldız	82	202
TOPLAM			654	1527

Kaynak: Aktaran: Mardin Valiliği İl Çevre ve Orman Müdürlüğü, 2011: 97.

Mardin İl kültür ve Turizm Bakanlığı 2011 yılı verilerine göre, Mardin’de bulunan yatırım belgeli oteller Tablo 4’te gösterilmiştir. Tablo 4’teki verilere göre, bir tane 5 yıldızlı, beş tane 4 yıldızlı, bir tane 3 yıldızlı ve iki tane özel konak bulunmaktadır. Mardin’de bulunan yatırım belgeli otellerin altı tanesi Mardin merkezde, geri kalanlar ikisi Midyat ve biri Kızıltepe ilçelerinde olmaktadır. Yatırım belgeli otellerde kapasite olarak baktığımızda, Mardin merkezde bulunan Erdoba Elegance Evleri (Özel Konak), 221 oda ve 430 yatak sayısı ile 4 ve 5 yıldızlı otelleri sayı olarak geçmektedir. Hilton Garden inn, 155 oda ve 324 yatak sayısı ile diğer 4 yıldızlı otellere oranla en fazla kapasiteye sahip otel konumundadır. Tablo 4’teki yatırım belgeli otellerde, toplam 654 oda ve 1527 yatak bulunmaktadır.

5.4.3.3. Mardin'deki Belediye Belgeli Tesisler (Otel ve Acenteler)

Tablo 5: Mardin İli Belediye Belgeli Tesisler (Otel ve Acenteler)

Otel ve Acente Adı	Bulunduğu Yer	Sınıfı (Yıldızı)	Oda Sayısı	Yatak Sayısı
Tatlı Dede Otel	Mardin	-	16	45
Başak Otel	Mardin	-	11	22
Doğu Turistik Tesis	Nusaybin	-	27	47
Bulvar Palas	Nusaybin	-	36	72
Petrol Palas	Nusaybin	-	18	40
Demirdağ Otel	Midyat	-	13	36
Hotel Metro	Midyat	-	8	28
Ceylan Otel	Midyat	-	9	20
Yuvam Otel	Midyat	-	10	22
Başak Otel	Kızıltepe	-	11	23
Bağdat Otel	Kızıltepe	-	11	40
TOPLAM			170	395

Kaynak: Aktaran: Mardin Valiliği İl Çevre ve Orman Müdürlüğü, 2011: 97.

Mardin İl Kültür ve Turizm Bakanlığı verilerine göre, 2011 yılında Mardin'de bulunan belediye belgeli tesisler (Otel ve Acenteler) Tablo 5'te gösterilmiştir. Mardin İl Kültür ve Turizm Bakanlığı verilerine göre, Mardin'de toplam 11 tane belediye belgeli tesis (Otel ve Acenteler) bulunmaktadır. Bu tesislerden iki tanesi Mardin merkez, üç tanesi Nusaybin, üç tanesi Midyat ve iki tanesi Kızıltepe'de bulunmaktadır. Belediye belgeli tesislerde, 36 oda ve 72 yatak sayısı ile Bulvar Palas en fazla kapasiteye sahip olmakta olup, en az kapasiteye tesis ise 9 oda ve 20 yatak sayısı ile Ceylan Otel yer almaktadır. Mardin'de bulunan belediye belgeli tesislerde (Otel ve Acenteler), toplam 170 oda ve 395 yatak bulunmaktadır. Belediye belgeli tesisler (Otel ve Acenteler), turizm işletme belgeli tesisler ve yatırım belgeli tesislere oranla, oda ve yatak sayısı olarak daha az miktara sahip olmaktadır.

5.4.3.4. Mardin'deki Diğer Tesisler

İnsanların turizm olayına katılmaları ile ortaya çıkan konaklama, yeme-içme ve seyahat gereksinimlerini doğrudan karşılayan işletmelerin yanında turizmle ilgili çeşitli faaliyetleri görülen, özel turizm mal ve hizmetlerini üreten ve varlıkları kısmen veya tümüyle turizme bağlı bulunan bir dizi işletmeler de bulunmaktadır.

Buralarda işletmeler yöre halkına hizmet vermesinin yanı sıra, turizme dönük olarak da çalışma içindedirler. Turizm merkezlerinde faaliyet gösteren her işletme bir anlamda bir turizm işletmesi işlevi görmektedir (Kozak vd., 2001: 61).

Mardin’de, seyahat ve tatil sırasında giyilen özel giysiler, yolculuğa ve mevsim koşullarına uyum sağlayabilmek için gereken şapka, ayakkabı, gözlük vb. malları üreten işletmeler, sattıkları mallar yalnızca turistlerin gereksinimi olmadığı halde varlıkları büyük ölçüde turizme bağımlı olan tatil beldeleri, çevirmenlik, rehberlik, hatıra eşyası satan birçok kuruluş mevcuttur.

5.4.4. Mardin’de Turistik Talep

Doğal ve kültürel kaynaklar açısından son derece zengin bir potansiyele sahip olan ve geçmişte birçok ulusun ve kavimlerin yerleşim yeri olan Mardin İli, bölge ve ülke turizmi açısından oldukça elverişli bir coğrafyada bulunmaktadır. Tarihi zenginlikleri, tabii güzellikleri ve kültürel değerleri ile Mardin yerli ve yabancı turistlerin daima gözdesi olmuştur.

Tablo 6: 2000-2011 Yılları Arasında Mardin İlçesi Nusaybin’den Geçiş Yapan Yerli Yabancı Turist Sayıları

Yıllar	Giriş		Çıkış	
	Yerli	Yabancı	Yerli	Yabancı
2000	17 772	13 906	19 168	13 809
2001	45 404	7 908	44 452	8 351
2002	76 204	10 099	76 310	10 168
2003	37 781	18 055	37 372	17 877
2004	46 525	16 978	48 464	17 301
2005	56 983	25 172	57 022	24 026
2006	37 613	19 033	36 311	18 453
2007	64 284	34 383	62 510	31 632
2008	70 915	37 363	68 438	35 260
2009	79 913	50 986	79 325	44 190
2010	131 338	76 542	131 868	71 100
2011	166 265	92 555	166 133	87 601

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Turizm İstatistikleri Veri Tabanı, Giriş-Çıkış Yapan Ziyaretçiler, 2012.

2000-2011 yılları arasında Mardin İlçesi Nusaybin'den geçiş yapan yerli-yabancı turist sayıları Tablo 6'de verilmiştir. Tablo 6'ya göre 2000 yılında Mardin'de Nusaybin'den giriş yapan toplam turist sayısı 31.679 kişi iken, çıkış yapan toplam turist sayısı 32.977 kişidir. 2000 yılından 2005 yılına kadar giriş yapan yerli turist sayısı sürekli artarken, 2006 yılında bir önceki yıla göre giriş yapan yerli turist sayısında 19.370 kişilik bir azalma olmuştur. 2006'dan 2011 yılına kadar giriş yapan yerli turist sayısında sürekli artış olmuş, en yüksek artış ise bir önceki yılın kişi sayına göre 2010 yılında olmuştur. 2009 yılında 79.913 kişi olan turist sayısı 2010 yılında 131.338 kişi olmuş, 2011 yılında bu sayı 166.265'e çıkmıştır.

Tablo 6'ya göre giriş yapan yabancı turist sayısında 2000-2011 yılları arasında sürekli bir iniş çıkış yaşanmıştır. Giriş yapan yabancı turist sayısında en düşük sayı 7.908 kişiyle 2001 yılında yaşanmış, en yüksek sayı ise 92.555 kişiyle 2011 yılında gerçekleşmiştir. Giriş yapan yerli turist sayısında olduğu gibi giriş yapan yabancı turist sayısında da 2006 yılında bir önceki yıla göre azalma olmuştur.

Mardin'e Nusaybin'den çıkış yapan yerli turist sayısı 2000-2003 yılları arasında sürekli artış yaşanmış; fakat 2003 yılında bir önceki yıla göre 38.938 kişilik bir azalma yaşanmıştır. Bu azalışın nedeni, 2003 yılında Asya-Pasifik Ülkelerindeki Sars Salgını ve Mart ayındaki Irak savaşı etkili olmuştur (Göçen, vd., 2011: 503). 2003-2006 yılları arasında tekrar artış sağlanmış; fakat 2006 yılında bir önceki yıla göre 20.771 kişilik bir azalma olmuştur. Daha sonraki yıllarda sürekli bir artış gözlenmiş, kişi sayısı olarak en yüksek artış bir önceki yıla göre 2010 yılında gerçekleşmiştir. 2000 yılında 19.168 kişi olan çıkış yapan yerli turist sayısı 2011 yılında 166.133 olmuştur.

Tablo 6'ya göre çıkış yapan yabancı turist sayısında 2000-2006 yılları arasında sürekli bir iniş çıkış yaşanmış, 2006 yılından başlayarak 2011 yılına kadar hep artış olmuştur. Çıkış yapan yabancı turist sayısı en düşük 8.351 kişiyle 2001 yılında yaşanmış, en yüksek sayı 87.601 kişiyle 2011 yılında gerçekleşmiştir. Çıkış yapan yerli turist sayısında olduğu gibi çıkış yapan yabancı turist sayısında da 2006 yılında bir önceki yıl olan 2005'e göre azalma olmuştur. Tablo 6'ya baktığımızda özellikle 2006 yılında giriş-çıkış yapan yerli-yabancı turist sayılarında bir önceki yıla

göre azalış olmuştur. Bunun nedeni Ortadoğu’da yaşanan tedirginlik, karikatür krizi ve 2006 yılının ilk çeyreğinde meydana gelen kuş gribi etkili olmuştur (Göçen, vd., 2011: 503).

Tablo 7: 2000-2011 Yılları Arasında Mardin’de İşletme Belgeli Tesislerde Konaklayan Kişi ve Geceleme Sayıları, Ortalama Kalış Süreleri ve Doluluk Oranları (Yerli Turist)

Yıllar	Tesise Giriş Sayısı	Geceleyen Kişi Sayısı	Ortalama Kalış Süresi	Doluluk Oranı (%)
2000	67 401	70 210	1,0	40,90
2001	33 796	38 869	1,2	30,34
2002	20 160	22 328	1,1	14,78
2003	13 399	14 896	1,1	9,67
2004	16 992	21 151	1,2	12,44
2005	11 099	13 151	1,2	9,41
2006	35 586	35 987	1,0	32,40
2007	84 260	89 914	1,1	36,64
2008	41 337	56 996	1,4	20,17
2009	61 398	96 309	1,6	28,45
2010	100 813	149 160	1,5	34,17
2011	95 613	146 618	1,5	25,81

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü, İşletme Belgeli Tesisler, 2012.

2000-2011 yılları arasında Çanakkale’de turizm işletme belgeli tesislerde konaklayan yerli turist sayıları, geceleyen kişi sayıları, ortalama kalış süreleri ve doluluk oranları Tablo 7’de verilmiştir. Tablo 7’ye göre 2000 yılında Mardin’de 67 401 kişi konaklamıştır. 2001 yılında bir önceki yıla göre konaklayan yerli turist sayısında ciddi bir azalma olmuştur. 2001-2005 yılları arası azda olsa sürekli bir azalma olmuştur. 2005 yılından sonra konaklayan yerli turist sayısı artışa geçmiş, ancak 2008 yılında bir önceki yıla göre ciddi bir azalma olmuştur. 2008 yılından sonra konaklayan turist sayısı düzenli olarak artarak devam etmiştir.

Mardin’de gerçekleşen geceleme sayıları, konaklayan kişi sayıları ile paralellik göstermektedir. 2000 yılında 70 210 olan geceleyen kişi sayısı, 2001 yılında yüksek bir düşüşle 38 869 kişi olmuş, 2007 yılında 2001 yılına göre artarak geceleyen kişi sayısı 89 914 kişi olmuştur. Daha sonra 2008 yılında bu sayı gerileyerek 56 996 kişi olmuş, sonraki iki yılda bu sayı tekrar artarak 2010 yılında

149 160 kişiyle yıllar arasında en yüksek seviyeye ulaşmıştır. 2011 yılında geceleleyen kişi sayısı 146 618 kişi olarak belirlenmiştir.

Tablo 7'ye baktığımızda 2001, 2003 ve 2008 yıllarında bir önceki yıla göre konaklayan ve geceleleyen yerli turist sayılarında ciddi azalmalar görülmektedir. 2001 yılında yaşanan düşüş, dünyada ve ülkemizde yaşanan finansal krizin neden olduğu söylenebilir. 2003 yılındaki düşüş, Asya-Pasifik Ülkelerindeki Sars Salgını ve Mart ayındaki Irak Savaşı etkili olmuştur (Göçen, vd., 2011: 503). 2008 yılındaki düşüş, ABD'de başlayan ve sonra dünyanın birçok ülkesine yayılan ekonomik kriz etkili olduğu söylenebilir (Kılıklı, 2008).

Ortalama kalış süreleri ve doluluk oranları yerli turist bazında Tablo 7'de gösterilmiştir. Tablo 7'ye göre 2000 yılında yerli turistlerin ortalama kalış süreleri 1,0 iken, 2001 yılında 1,2'ye yükselmiş, izlediği dalgalı trenden sonra 2011 yılında 1,5 seviyesine ulaşmıştır. Doluluk oranı 2000 yılında 40,90 iken, 2005 yılında bu oran en az seviyeye inerek 9,41 olmuş, 2011 yılında ise bu oran 25,81 olarak ölçülmüştür.

Tablo 8: 2000-2011 Yılları Arasında Mardin'de İşletme Belgeli Tesislerde Konaklayan Kişi ve Geceleme Sayıları, Ortalama Kalış Süreleri ve Doluluk Oranları (Yabancı Turist)

Yıllar	Tesise Giriş Sayısı	Geceleleyen Kişi Sayısı	Ortalama Kalış Süresi	Doluluk Oranı (%)
2000	2 206	2 556	1,2	1,49
2001	976	1 447	1,5	1,13
2002	1 712	2 272	1,3	1,50
2003	426	655	1,5	0,43
2004	757	1 011	1,3	0,59
2005	1 321	1 744	1,3	1,25
2006	2 758	2 788	1,0	2,51
2007	7 401	8 790	1,2	3,58
2008	6 014	8 769	1,5	3,10
2009	6 517	8 910	1,4	2,63
2010	9 855	16 909	1,7	3,87
2011	8 399	14 478	1,7	2,55

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü, İşletme Belgeli Tesisler, 2012.

Tablo 8’de 2000-2011 yılları arasında Mardin’de turizm işletme belgeli tesislerde konaklayan yabancı turist sayıları, geceleyen kişi sayıları, ortalama kalış süreleri ve doluluk oranları verilmiştir. Tablo 8’deki verilere göre, Mardin’de konaklayan yabancı turist sayısı 2000 yılında 2 206’dır. 2001 yılında bir önceki yıla göre yabancı turist sayısı 1 230 kişi gerileyerek 976 kişiye düşmüş, 2002 yılında bu sayı artarak 1 712 kişiye yükselmiştir. 2003 yılında 2001 yılında olduğu gibi ciddi bir düşüş yaşanarak yabancı turist sayısı 426 kişiye gerilemiştir. Daha önceki tablolarda olduğu gibi bu tabloda da aynı yıllardaki verilerde düşüşler yaşanmıştır. Diğer tablo’lardaki düşüş nedenleriyle bu tablodaki düşüş nedenleri aynı olmaktadır. 2003 yılından sonra yabancı turist sayısında düzenli bir artış gözlenmiş, 2010 yılında yabancı turist sayısı 9 855 kişiyle 2000-2011 yılları arasındaki en yüksek turist sayısına ulaşmıştır. 2011 yılında ise yabancı turist sayısı 8 399 kişi olmuştur.

2000-2011 yılları arasında gerçekleşen geceleme sayıları, konaklayan kişi sayıları ile paralellik göstermektedir. Bölgede en fazla geceleyen kişi 2010 yılında 16 909 kişi olarak gerçekleşmiş, en az geceleyen kişi sayısı 2003 yılında 655 kişi olarak belirlenmiştir. Konaklayan kişi sayısında olduğu gibi, geceleyen kişi sayısı da 2003 yılından sonra düzenli olarak bir artış olmuştur. 2011 yılında yabancı turist sayısı 14 478 kişi olarak ölçülmüştür. Tablo 7 ve Tablo 8’deki veriler karşılaştırıldığında, bölgeye gelen yerli turistler çok daha fazla olmuş ve sürekli bir artış eğilimi göstermiştir.

Tablo 8’de yabancı turistlerin ortalama kalış süreleri ve doluluk oranları verilmiştir. 2000 yılında turistlerin ortalama kalış süreleri 1,2 iken, 2001 yılında 1,5’e yükselmiş, 2006 yılında en az seviyeye inerek 1,0 olarak ölçülmüştür. 2006’dan sonra düzenli olarak artışa geçen ortalama kalış süresi, 2011 yılında 1,7 seviyesine ulaşmıştır. Turizm işletme belgeli tesislerin yabancı turist bazında doluluk oranlarına baktığımızda, 2000 yılında 1,49 iken, 2003 yılında bu oran en az seviyeye inerek 0,43 olmuş, 3,87 ile 2010 yılında en yüksek orana ulaşmıştır. 2011 yılında ise bu oran 2,55 olarak ölçülmüştür.

Turizm işletme belgeli tesislerde tablo 7’deki yerli turistlerin ve tablo 8’deki yabancı turistlerin ortalama kalış süreleri karşılaştırıldığında yabancı turistlerin

ortalama olarak yerli turistlerden daha uzun süre konakladıkları anlaşılmaktadır. Yabancı turistlerin Mardin’de ortalama kalış süresi 1,3 gün iken, yerli turistlerin ortalama kalış süreleri 1,2 gündür.

Tablo 9: 2000-2011 Yılları Arasında Mardin’de Belediye Belgeli Tesislerde Konaklayan Kişi ve Geceleme Sayıları, Ortalama Kalış Süreleri ve Doluluk Oranları (Yerli Turist)

Yıllar	Tesise Giriş Sayısı	Geceleyen Kişi Sayısı	Ortalama Kalış Süresi	Doluluk Oranı (%)
2000	14 150	17 277	1,2	19,19
2001				
2002	540	540	1,0	1,31
2003	5 045	9 298	1,8	21,41
2004	4 690	7 462	1,6	17,13
2005	8 950	9 726	1,1	22,39
2006	12 350	12 350	1,0	28,43
2007	37 941	50 494	1,3	18,27
2008	33 894	73 083	2,2	26,38
2009	42 486	70 118	1,7	24,88
2010	20 040	28 966	1,4	18,46
2011	22 601	38 415	1,7	20,60

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü, Belediye Belgeli Tesisler, 2012.

Mardin’de belediye belgeli tesislere ait Tablo 9’deki veriler dikkate alındığında, 2000 yılında konaklayan yerli turist sayısı 14 150 kişidir. 2000-2002 yılları arasında bir daralma olduğu gözlemlenmiş, 2002 yılında konaklayan yerli turist sayısı en az sayıya inerek 540 kişi olmuştur. 2002 yılından sonra düzenli bir artış olmuş, 2007 yılında bir önceki yıla göre yerli turist sayısı ciddi bir artış göstererek 37 941 kişi olmuştur. 2008 yılında turist sayısında azda olsa bir gerileme olmuş, 2009 yılında tekrar yükselerek 42 486 kişiyle 2000-2011 yılları arasındaki en yüksek turist sayısına ulaşılmıştır. 2010 yılında bir önceki yılın turist sayısının neredeyse yarısı kadar düşüş yaşanarak konaklayan yerli turist sayısı 20 040 kişi olmuştur. 2010 yılındaki düşüşün nedeni bölgede artan terör olayları gösterilebilir.

Tablo 9’deki verilere göre, daha önce Tablo 7 ve Tablo 8’deki yerli ve yabancı turistlerin gerçekleşen geceleme sayıları, konaklayan kişi sayılarının paralellik gösterdiği şekilde burada da gerçekleşen geceleme sayıları, konaklayan

kişi sayılarıyla paralellik göstermektedir. 2000 yılında 17 277 olan geceleyen kişi sayısı, 2002 yılında en az seviyeye ulaşarak 540 kişi olmuştur. 2008 yılında 73 083 kişiyle en yüksek sayıya ulaşan geceleyen kişi sayısı, 2011 yılında 38 415 kişi olarak belirlenmiştir.

Mardin'deki belediye belgeli tesislerde ortalama kalış süreleri ve doluluk oranları, 2000 yılında 1,2 iken, 2002 yılında 1,0 olarak ölçülmüştür. 2002-2004 yılları arasında düzenli olarak artış gösteren ortalama kalış süreleri 2005 yılında bir önceki yıla göre gerileyerek 1,1 olmuştur. 2008 yılında 2,2 ile en yüksek düzeye ulaşan ortalama kalış süresi 2011 yılında 1,7 olarak belirlenmiştir. Doluluk oranı, 2000 yılında 19,19 iken, 2002 yılında ciddi bir gerileme yaşanarak 1,31'lik oranla en düşük seviyeye gerilemiştir. 2002'den sonra düzenli olarak artış gösteren doluluk oranı, 2006 yılında 28,43 ile en yüksek oranı yakalamıştır.

Tablo 10: 2000-2011 Yılları Arasında Mardin'de Belediye Belgeli Tesislerde Konaklayan Kişi ve Geceleme Sayıları, Ortalama Kalış Süreleri ve Doluluk Oranları (Yabancı Turist)

Yıllar	Tesise Giriş Sayısı	Geceleyen Kişi Sayısı	Ortalama Kalış Süresi	Doluluk Oranı (%)
2000	321	383	1,2	0,43
2001				
2002	118	157	1,3	0,38
2003	211	256	1,2	0,59
2004	135	153	1,1	0,35
2005	364	380	1,0	0,87
2006	1 274	1 291	1,0	2,97
2007	2 830	7 856	2,8	2,84
2008	1 944	2 548	1,3	0,92
2009	7 776	11 246	1,4	3,99
2010	3 078	3 936	1,3	2,51
2011	1 773	3 535	2,0	1,90

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü, Belediye Belgeli Tesisler, 2012.

2000-2011 yılları arasında Mardin'de belediye belgeli tesislerde konaklayan kişi ve geceleme sayıları, ortalama kalış süreleri ve doluluk oranları Tablo 10'da verilmiştir. Tablo 10'a göre, 2000 yılında belediye belgeli tesislerde konaklayan

yabancı turist sayısı 321 iken, 2002 yılında bu sayı gerileyerek 118 kişi olmuştur. 2003 yılında 211 kişiyle bir önceki yıla göre artan konaklayan kişi sayısı, 2004 yılında tekrar gerileyerek 135 kişi olmuştur. 2004 yılından sonra tekrar artışa geçen konaklayan yabancı turist sayısı, 2007 yılında 2 830 kişiye ulaşmıştır. 2008 yılında 1 944 kişi olan sayı, 2009 yılında ciddi bir artışla 7 776 kişiyi bulmuştur. 2010 yılında 2009 yılının tam tersine ciddi bir düşüş yaşanarak 2009 yılında 7 776 kişi olan konaklayan yabancı turist sayısı 2010 yılında 3 078 kişi olmuştur.

Mardin'deki belediye belgeli tesislerde konaklayan yabancı turist sayısı 2005 yılından sonra 2000 yılından sonraki yıllara göre önemli artışlar göstermiştir. Buradaki artışlar mevcut iktidarın Doğu ve Güneydoğu'daki turizm potansiyeline sahip bölgeleri, kalkındırmadaki politikalarının etkili olduğu söylenebilir. 2009 yılında Mardin'deki konaklayan yabancı turist sayısının fazla olması, bin yıllık tarihi geçmişi olan zengin kültürel varlıklarıyla adından sıkça söz ettirmeyi başaran Mardin'de, başta Valilik olmak üzere, Belediye ve çeşitli sivil toplum örgütlerinin tanıtımdaki katkıları etkili olduğu belirtilebilir.

Tablo 10'daki verilere göre, 2000-2011 yılları arasında Mardin'de belediye belgeli tesislerde yabancı turistlerin gerçekleşen geceleme sayıları, konaklayan kişi sayılarıyla paralellik göstermektedir. 2000 yılında 383 kişi olan geceleyen kişi sayısı, 2002 yılında en az seviyeye 157 kişi olmuştur. 2005 yılından sonra artışa geçen geceleyen kişi sayısı, 2007 yılında 7 856, 2009 yılında 11 246 kişiye ulaşmıştır. 2010 yılında inişe geçen yabancı turistlerin geceleme sayısı 3 936 kişiye gerilemiştir.

Mardin'deki belediye belgeli tesislerde ortalama kalış süreleri ve doluluk oranları yabancı turistler bazında Tablo 10'da gösterilmiştir. Tablo 10'a göre yabancı turistlerin ortalama kalış süreleri 2000 yılında 1,2 iken, 2002 yılında 1,3 olarak ölçülmüştür. 2002-2006 yılları arasında gerileyen ortalama kalış süreleri 2006 yılında 1,0 seviyesine inmiştir. 2007 yılında en yüksek seviyeyi yakalayarak 2,8 olan ortalama kalış süresi, 2011 yılında 2,0 olarak ölçülmüştür. Doluluk oranı, 2000 yılında 0,43 iken, 2009 yılında bu oran en yüksek seviyeye ulaşarak 3,99 oranını yakalamıştır. 2010 yılında 2,51 olan bu oran, 2011 yılında 1,90 olarak belirlenmiştir.

Tablo 9 ve Tablo 10'daki belediye belgeli tesislerin yerli ve yabancı turistlerin konaklayan kişi ve geceleme sayıları karşılaştırıldığında, 2000-2011 yılları arasında yerli turistlerin yabancı turistlerden çok daha fazla olduğu görünmektedir. Belediye belgeli tesislerdeki yerli ve yabancı turistlerin ortalama kalış süreleri karşılaştırıldığında yabancı turistlerle yerli turistlerin konaklama sürelerinin neredeyse aynı olduğu anlaşılmaktadır. Yabancı turistlerin Mardin'de ortalama kalış süreleri 1,41 gün iken, yerli turistlerin ortalama kalış süreleri 1,45 gündür.

Tablo 11: Konaklama Bakımından Turizm İşletme Belgeli Tesislerde Mardin'in Türkiye Turizmindeki Payı (2000-2011)

Yıllar	Türkiye'de Konaklayan Turist Sayısı (Yabancı)	Mardin'de Konaklayan Turist Sayısı (Yabancı)	% Pay
2000	6 804 076	2 206	0,03
2001	8 778 165	976	0,01
2002	9 871 594	1 712	0,01
2003	8 991 456	426	0,00
2004	10 981 763	757	0,00
2005	12 952 616	1 321	0,01
2006	11 896 571	2 758	0,02
2007	14 794 270	7 401	0,05
2008	13 647 606	6 014	0,04
2009	14 388 998	6 517	0,04
2010	17 415 364	9 855	0,05
2011	19 264 058	8 399	0,04

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü, İşletme Belgeli Tesisler, 2012.

Tablo 11'de, konaklama bakımından Mardin'in Türkiye turizmindeki payı incelenmiştir. Tablo 11'e göre konaklama bakımından turizm işletme belgeli tesislerde Mardin'in Türkiye'deki payı oldukça düşük olduğu gözlemlenmektedir. Bin yıllık tarihi geçmişiyle medeniyetler beşiği olan, zengin kültürel varlıklarıyla turizm potansiyeli oldukça yüksek olan Mardin'in, Türkiye'de konaklayan yabancı turist sayısındaki payının ciddi oranda az olması oldukça dikkat çekicidir. Genel olarak Mardin turizmi değerlendirildiğinde Türk turizmindeki payı oldukça düşük olduğu söylenebilir.

2000-2011 yılları arasında bölgenin Türkiye’de gerçekleşen konaklamadan aldığı pay % 0,00 ile % 0,05 arasında değişmektedir. 2000 yılında konaklamadan aldığı pay 0,03 iken, 2007 ve 2010 yıllarında en yüksek payla 0,05 olmuş, en düşük payı 2003 ve 2004 yılları arasında almıştır. 2000-2011 yılları arasındaki paya bakıldığında önemli oranda dalgalanmaların olmadığı göze çarpmaktadır. Mardin İli’nin 2011 yılındaki payı ise 0,04 olmuştur.

BÖLÜM V

6. TURİZM POLİTİKALARININ MARDİN TURİZMİNE YANSIMALARI

6.1. Uygulanan Teşvik Politikalarının Mardin Turizmine Etkileri

“Teşvik” kavramı, belirli ekonomik ve sosyal faaliyetlerin diğerlerine oranla daha fazla ve hızlı gelişmesini sağlamak amacıyla kamu tarafından çeşitli yöntemlerle verilen maddi veya gayri maddi destek, yardım ve özendirme olarak tanımlanmaktadır (Çiloğlu, 1997: 1). Uygulamada genellikle bu teşviklerden biri ya da birkaçı bir arada kullanılmaktadır. Teşviklerin diğer kamusal politikalardan farkı ise ekonomiye doğrudan katılmasıdır. Bu nedenle uygulamaların etkisi daha kısa sürede ortaya çıkabilmektedir. Hızlı tepki alma imkânı, uygulamaların oldukça geniş bir alanda kullanılmasını sağlamaktadır.

Ülkemizde devletin rolünün, özellikle ekonomik büyüme ve istikrar, istihdamın artırılması, bölgesel gelişmişlik düzeyinin dengelenmesi, yatırım yoluyla sanayileşme politikalarının yönlendirilmesi, ekonominin dış rekabete açılması gibi politikaların üzerine kurulduğu gözlenmektedir. Bu amaçla birçok yasal düzenleme gerçekleştirilmiş, kalkınma planları uygulanmaya başlanmıştır.

Hazine Müsteşarlığı, Teşvik ve Uygulama Genel Müdürlüğü’nce uygulanan “Devlet Yardımları Hakkındaki Karar”ın amaç ve kapsamını tanımlayan birinci maddesi “Kalkınma Planları ve Yıllık Programlarda öngörülen hedeflere uygun olarak, bölgelerarası dengesizlikleri gidermek, sermayeyi tabana yaymak, istihdam yaratmak, katma değeri yüksek ileri ve uygun teknolojileri kullanmak ve uluslar arası rekabet gücünü sağlamak için yatırımların uluslararası yükümlülüklerle aykırılık teşkil etmeyecek şekilde teşvikini, yönlendirilmesini ve desteklenmesini...” şeklindedir (Çiloğlu, 2000: 29-30).

Turizm sektörünün diğer sektörlerle olan uyarıcı etkisi ile doğrudan ve dolaylı yoldan ekonomiye olan katkısının önemi anlaşılmıştır. Turizm yatırımları normal koşullarda geri dönüşü uzun yıllar alan, sermaye/hâsıla oranı yüksek, siyasal, sosyal, doğal ve ekonomik olaylara son derece duyarlı ve kırılabilir, dolayısıyla da girişimciler için riskli yatırımlardır. Bu nedenle bütün dünyada turizm yatırımları desteklenmekte ve turizm sektörüne ilişkin teşvikler ısrarla sürdürülmektedir. Turizmin çok yönlü ve dinamik bir hizmetler sektörü olması nedeniyle geliştirilecek plan ve politikalarda devletin önemli ölçüde ilgi ve desteğine ihtiyaç duyulmaktadır (Ataer vd., 2003: 1).

Türkiye’de turizm sektörüne yönelik olarak çeşitli teşvik ve destekler bulunmaktadır. Bu teşvik ve destekler: KOSGEB kapsamında sağlanan destek ve hizmetler, yatırımlarda devlet yardımları hakkında bakanlar kurulu kararı kapsamında sağlanan teşvik ve destekler, 2634 Sayılı Turizmi Teşvik Kanunu ile sağlanan teşvikler, 1319 Sayılı Emlak Vergisi Kanunu’nda yer alan muafiyetler, Türkiye İhracat Kredi Bankası (EXIMBANK) tarafından sağlanan kredi imkânları, yabancı sermaye yatırımlarının teşviki, yurtdışı turizm fuarlarına katılım desteği (KTBYİGB, 2012: 5).

1. KOSGEB Kapsamında Sağlanan Teşvik ve Destekler

3624 sayılı “Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı Kurulması Hakkında Kanun” ile ülkemizin ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarının karşılanmasında küçük ve orta ölçekli sanayi işletmelerinin payını ve etkinliğini artırmak, rekabet güçlerini ve düzeylerini yükseltmek, sanayide entegrasyonu ekonomik gelişmelere uygun biçimde gerçekleştirmek amacıyla Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB) kurulmuştur. Kanunun ilk hali ile hedef kitlesi “sanayi sektörü işletmeleridir. Kanunda 2009 yılında yapılan değişiklikler ile KOBİ tanımında yer alan “sanayi” ibaresi çıkartılarak yalnızca “işletme” ibaresi kullanılmış, KOSGEB hizmetleri kapsamına hizmet sektörü de dâhil edilmiştir. Böylelikle hizmet sektörü aktörlerinden olan turizm işletmeleri de KOSGEB destek ve hizmetleri kapsamında yer almıştır (KTBYİGM, 2012: 10).

2. Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Bakanlar Kurulu Kararı Kapsamında Sağlanan Teşvik Ve Destekler

Kalkınma Planları ve Yıllık Programlarda öngörülen hedefler ile uluslar arası anlaşmalara uygun olarak, tasarrufları katma değeri yüksek yatırımlara yönlendirmek, üretimi ve istihdamı artırmak, yatırım eğiliminin devamlılığını ve sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak, uluslararası rekabet gücünü artıracak teknoloji ve araştırma geliştirme içeriği yüksek büyük ölçekli yatırımları özendirmek, doğrudan yabancı yatırımları artırmak, bölgesel gelişmişlik farklılıklarını gidermek, çevre korumaya yönelik yatırımlar ile araştırma ve geliştirme faaliyetlerini desteklemek amacıyla 16.07.2009 tarih ve 27290 sayılı Resmi Gazete’de “Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar” yayımlanarak yürürlüğe girmiştir (KTBYİGM, 2012: 27).

3. 2634 Sayılı Turizmi Teşvik Kanunu İle Sağlanan Teşvikler

2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanununun 13 üncü maddesi hükümlerine istinaden turizm sektöründe faaliyet gösteren işletmelere teşvik ve destek sağlanmaktadır. Turizmi Teşvik Kanununun 13 üncü maddesinde; “ Turizm sektöründeki teşvik tedbirleri ile turizm yatırım ve işletmelerinin bu teşviklerden yararlanma usul ve esasları, Bakanlığın koordinatörlüğünde ilgili bakanlıklar ve Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığınca müştereken tespit edilir. Yatırımlar için öncelik sırası; kültür ve turizm koruma ve gelişim bölgeleri ve turizm merkezleri ve Bakanlıkça tespit edilen diğer yerlerdir. Belgeli işletmelerden Bakanlar Kurulunca her yıl belirlenen döviz miktarını sağlayanlar, ihracatçı sayılırlar.” hükümlerine yer verilmiştir (KTBYİGM, 2012: 36).

4. 1319 Sayılı Emlak Vergisi Kanunu’nda Yer Alan Muafiyetler

Turizm İşletmeleri 1319 sayılı Emlak Vergisi Kanunu’nun “Geçici muafıklar” başlıklı 5 inci maddesinin (b) fıkrasında “ Turizm Endüstrisini Teşvik Kanunu hükümleri dairesinde turizm müessesesi belgesi almış olan Gelir veya Kurumlar Vergisi mükelleflerinin adı geçen kanunda yazılı maksatlara tahsis ettikleri ve işletmelerine dahil binaları, inşalarının sona erdiği veya mevcut binaların bu

maksada tahsisi halinde turizm müessesesi belgesinin alındığı yılı takip eden bütçe yılından itibaren 5 yıl süre ile geçici muafiyetten faydalandırılır.” hükümlerine göre işletmeler Emlak Vergisinden muaf tutulmaktadır (KTBYİGM, 2012: 40).

5. Türkiye İhracat Kredi Bankası Kredi İmkânları

Türkiye İhracat Kredi Bankası (EXİMBANK), ihracat ve yurt dışı müteahhitlik hizmetlerini kredi, garanti ve sigorta programları ile destekleyerek ülkemizin döviz girdisinin artmasına önemli katkılarda bulunmaktadır. Türk EXİMBANK, çalışmalarını çeşitlendirerek sürdürmek amacıyla “Turizm Kredisi” programını uygulamaya koymuştur. Kredi TL ve döviz cinsinden kullanılmaktadır. Söz konusu kredi uygulaması ile; TÜRİSAB üyesi A grubu işletme belgesi sahibi seyahat acenteleri ile tur operatörleri (Yurtdışından getirilen turistlere yurt içi ve dışında verilen her türlü acentelik faaliyetlerine ilişkin hizmet karşılığında), Özel havayolu şirketleri (Yurt dışından taşınan yolculara verilen her türlü ulaşım faaliyetlerine ilişkin hizmetleri karşılığında), Turizm işletmeleri yurtdışından getirilen turistlere yurtiçinde verilen her türlü konaklama, yeme - içme ulaşım, yurtdışı tanıtım ve pazarlama vb. hizmetleri karşılığında kredi imkanından yararlanabilmektedirler (KTBYİGM, 2012: 42).

6. Yabancı Sermaye Yatırımlarının Teşviki

4875 sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu'nun 3 üncü maddesi uyarınca “Uluslararası anlaşmalar ve özel kanun hükümleri tarafından aksi öngörülmedikçe; Yabancı yatırımcılar tarafından Türkiye'de doğrudan yabancı yatırım yapılması serbesttir...” konuya ilişkin sağlanan teşviklerle ilgili uygulama Ekonomi Bakanlığı Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü tarafından yapılmaktadır (KTBYİGM, 2012: 47).

Türkiye’de turizm sektöründeki yabancı sermaye yatırımlarında 1986 yılından itibaren düzenli bir artış görülmektedir. Ancak turizm sektörünün bu yatırımlardan hak ettiği ve gerekli payı aldığını söylemek güçtür. Bununla birlikte hukuki alt yapıda yapılan düzenlemeler ve ekonomik, siyasal istikrarın sağlanmasıyla

Türkiye'ye yönelik yabancı sermaye yatırımlarının önemli ölçüde arttığı düşünülmektedir (Köseoğlu, 2000: 103).

2010 yılı sonu itibarıyla Türkiye'de 25.948 adet uluslararası sermayeli şirket faaliyette bulunmaktadır. Bu şirketlerin 21.133 adedi uluslararası sermayeli şirket ve şube kuruluşu, 4.815 adedi ise yerli sermayeli şirketlere yapılan uluslararası sermaye iştirakidir. Türkiye'de yatırımları olan uluslararası sermayeli şirketlerin, başta toptan ve perakende ticaret olmak üzere, imalat sanayi ile gayrimenkul kiralama ve iş faaliyetleri sektörlerinde faaliyette buldukları görülmektedir (YSGM, 2011: 17-18).

2010 yılı sonu itibarıyla Türkiye'deki 25.948 adet uluslararası sermayeli şirketin, 7.847 adedinin toptan ve perakende ticaret, 4.369 adedinin imalat sanayi, 4.144 adedinin ise gayrimenkul kiralama ve iş faaliyetleri sektörlerinde faaliyette bulunduğu görülmektedir. Hazine Müsteşarlığı'nın "Uluslararası Doğrudan Yatırımlar 2010 Yılı raporuna göre 1954-2010 yılı geçici verilerine göre turizm sektöründe toplam 1.755 adet uluslararası sermayeli firmanın faaliyet gösterdiği, ancak yabancı sermayeli şirketlerin, Mardin İli'nde turizm alanında yatırım yapmadığı belirtilmektedir (YSGM, 2011: 19).

7. Yurtdışı Turizm Fuarlarına Katılım Desteği

2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu'nun 13 üncü maddesinde "...Belgeli işletmelerden Bakanlar Kurulunca her yıl belirlenen döviz miktarını sağlayanlar, ihracatçı sayılırlar." hükmü yer almaktadır. Anılan maddenin işlerlik kazanabilmesi amacıyla çıkarılan 2009/15299 sayılı Bakanlar Kurulu Kararının 3 üncü maddesinde ise "Bu karar kapsamında Para-Kredi ve Koordinasyon Kurulunca belirlenecek devlet yardımlarının uygulanması ve takibi Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından yürütülür" ifadesi mevcuttur.

Bu kararlar, Türkiye Turizm Strateji 2023 belgesinde belirtilen dünyada ilk beş ülke içerisinde yer almak hedefine ulaşılabilmesi amacıyla yurtdışında gerçekleştirilecek fuar ve diğer tanıtım ve pazarlama faaliyetlerine özel sektör katkı ve katılımının sağlanması amacıyla ihdas edilen 2010/9 sayılı tebliğ 14 Kasım 2010

tarifli Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Tebliğin kapsamı Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından desteklenen veya iştirak edilen turizm fuarlarına bireysel veya ilgili sektör meslek birliğinin/derneğinin öncülüğünde, grup olarak bölge tanıtımı yapacak işletmelerin, katılım masraflarının, yurtdışında gerçekleştirecekleri tanıtım ve pazarlama faaliyetleri kapsamında özel proje giderlerinin, bu Tebliğ kapsamında tespit edilen esaslar ve oranlar çerçevesinde Tanıtma Genel Müdürlüğü bütçesinin ilgili tertiplerindeki ödeneklerle sınırlı olmak kaydıyla ödenmesi olarak belirlenmiştir (KTBYİGM, 2012: 49).

1982 yılında yürürlüğe giren, 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu, yürürlük tarihinden bugüne turizm sektörünün ülke gündeminde kalmasına, turizm için olmazsa olmaz olan konaklama, yeme-içme-eğlence gibi alanları kapsayan sektörel gelişime katkı sağlamaktadır. Örneğin; 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu’nun yürürlüğe girdiği 1982 yılından bugüne, ülkemize gelen turist sayısında yaklaşık 22 kat, turizm gelirlerinde ise yaklaşık 62 kat artış kaydedilmiştir. Söz konusu rakamlarda turizm işletmelerine sağlanan teşvik ve destekler önemli bir paya sahiptir (KTBYİGM, 2012: 5).

Tablo 12: Genel ve İl Bazında Turizm Sektörüne Verilen Yatırım Teşvik Belgelerinin Karşılaştırılması (2000-2012)

Yıl	Genel		Mardin İli		
	Belge Sayısı	Toplam Yatırım (Milyon TL)	Belge Sayısı	Toplam Yatırım (Milyon TL)	Toplam Yatırım % Pay
2000	153	1.125	2	1	0,08
2001	140	1.050	1	1	0,09
2002	197	1.475	1	8	0,54
2003	268	2.450	0	0	0
2004	193	1.489	0	0	0
2005	233	2.983	0	0	0
2006	150	1.484	0	0	0
2007	156	1.416	2	5	0,35
2008	148	1.473	1	2	0,13
2009	144	1.874	3	42	2,24
2010	368	5.393	5	41	0,76
2011	331	3.813	4	25	0,65
2012	354	4.659	12	172	3,69

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı, Yatırım Teşvik İstatistikleri, 2012.

KOSGEB Kapsamında Sağlanan Destek ve Hizmetler, Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Bakanlar Kurulu Kararı Kapsamında Uygulanan Teşvik ve Destekler, 2634 Sayılı Turizmi Teşvik Kanunu ile Sağlanan Teşvikler, 1319 Sayılı Emlak Vergisi Kanunu'nda Yer Alan Muafiyetler, Türkiye İhracat Kredi Bankası Tarafından Sağlanan Kredi İmkânları, Yabancı Sermaye Yatırımlarının Teşviki politikalarına bağlı olarak Tablo 12'deki ülke ve Mardin İli bazında turizm sektörüne verilen yatırım teşvik belgeleri sayıları ve toplam yatırım tutarları karşılaştırılmıştır. Tablo 12'ye göre, Türkiye genelinde verilen yatırım teşvik belge sayısı ile Mardin iline verilen yatırım teşvik belge sayısı karşılaştırıldığında, Mardin iline verilen teşvik belge sayısının azlığı dikkat çekmektedir.

Tablo 12'ye göre 2000 yılında Türkiye geneli yatırım teşvik belge sayısı 153 iken, Mardin'de 2 tanedir. 2001 yılında Türkiye geneli yatırım teşvik belge sayısı 140 iken, bu yılda Mardin'e verilen belge sayısı sadece 1 tanedir. 2002 yılında Türkiye genelinde belge sayısı 197'ye çıkarken, Mardin'e verilen belge sayısı bu yılda da 1 tane olmuştur. 2003-2006 yılları arasında Türkiye geneli belge sayısında inişli çıkışlı sayılar yaşanırken, bu yıllar içinde Mardin'e hiçbir yatırım teşvik belgesi verilmemiştir. 2007 yılında Türkiye geneli belge sayısı 156 iken, bu yılda Mardin iline verilen belge sayısı 2 tanedir. 2009-2012 yılları arasında Türkiye geneli yatırım teşvik belge sayı, önceki yıllara oranla ciddi artışlar göstermiş, 2010 yılında bu artış en yüksek sayıya ulaşarak 368 adet olmuştur. Türkiye genelinde olduğu gibi 2009-2012 yılları arasında Mardin'e verilen yatırım ve teşvik belge sayısı da artış göstermiş, en yüksek artışa 12 belgeyle 2012 yılında ulaşmıştır.

2000-2012 yılları arasında Türkiye geneli ve il bazında turizm sektörüne verilen yatırım teşvik tutarı Tablo 12'de verilmiştir. Tablo 12'ye göre 2001 yılında Türkiye geneli 1.050 milyon TL iken, Mardin iline sadece 1 milyon TL yatırım yapılmıştır. 2003 yılında Türkiye geneli 2.450 milyon TL olan yatırım tutarı, 2010 yılında en yüksek miktara ulaşarak 5.393 milyon TL olmuştur. 2003-2006 yılları arasında Türkiye geneli toplam 8.406 milyon TL yatırım teşvik tutarı yapılırken, bu yıllar arasında Mardin il'ine hiçbir teşvik yardımı yapılmamıştır. 2009-2012 yılları arasında hem Türkiye geneli hem de Mardin'de yatırım tutarları önceki yıllara oranla

ciddi artışlar göstermiş, Mardin'e en yüksek yatırım tutarı 172 milyon TL'yle 2012 yılında sağlanmıştır.

Tablo 12'deki verilere göre 2000-2012 yılları arasında Mardin il'inin turizm sektörüne verilen yatırım teşvik tutarının, Türkiye geneli içindeki toplam payı incelendiğinde 2000-2009 yılları arasında bu oran oldukça az olduğu görülmektedir. 2001 yılında % 0,09 olan bu pay, 2008 yılında % 0,13 olmuştur. 2008 yılından sonra Türkiye geneli içindeki payı artışa geçen Mardin ili, 2009 yılında % 2,24, 2010 yılında % 0,76, 2011 yılında % 0,65 ve 2012 yılında % 3,69'luk payı oluşturmaktadır.

Tablo 12 için genel bir değerlendirme yapacak olursak, 2000-2012 yılları arasında Mardin il'inin turizm sektörüne verilen yatırım teşvik belge sayısı ve yatırım tutarının Türkiye geneli içindeki payı 2000'den 2009 yılına kadar çok az iken, 2009 yılından sonra azda olsa önemli paya sahip olmuştur. Tablo 12'de 2009-2012 yılları arasında turizm alanında yatırım ve teşvik belge sayısının artış göstermesine neden olarak; 2009 yılında yapılan değişiklikler ile KOBİ tanımında yer alan "sanayi" ibaresi çıkartılarak yalnızca "işletme" ibaresi kullanılmış, KOSGEB hizmetleri kapsamına hizmet sektörü de dâhil edilmiştir. Böylelikle hizmet sektörü aktörlerinden olan turizm işletmeleri de KOSGEB destek ve hizmetleri kapsamında yer almıştır (KTBYİGM, 2012: 10).

6.1.1. Konaklama Alanında Teşvikler

1980 sonrası turizmin bir devlet politikası olarak ele alınmaya başlamasıyla Türkiye'deki konaklama işletmeleri nicelik ve nitelik olarak gelişmeye başlamıştır. Ülkemizde de, bütün dünyada olduğu gibi, turizmin gelişmesinde rol oynayan temel unsur, konaklama kolaylıkları olmuştur. Özel sektöre sağlanan kredi kolaylıklarının artması, teşviklerin çeşitlendirilmesi ve genişletilmesi, kamu arazilerinin turizm yatırımlarına tahsis edilmesi ve turizm gelişme alanlarında alt yapı hizmetlerinin ilerlemesi de konaklama kapasitesinin artmasında etkili olmuştur.

Türk turizminde Bakanlık belgeli konaklama işletmelerinin yıllık ortalama doluluk oranları ve fiyatları olması gerekenin altındadır. İşletmeler, en önemli

sorunlarını etkin pazarlama ve tanıtma eksikliği olarak görmekte, tanıtma ve pazarlamaya yönelik faaliyetlerin teşvik edilmesini talep etmektedirler. İşletmelerin sektörel dış ticaret tipi örgütlenmeye gitmeleri ve uluslararası franchising sistemine katılmaları pazarlama imkânlarının geliştirilmesi açısından önemlidir. Diğer yandan, seyahat acentelerine sağlanan Eximbank kredilerinin turizm işletmelerine de verilmesi ve bu tür kredilerin işletmenin modernizasyonu için kullanılması önemli bir darboğazın aşılmasında rol oynayacaktır.

Tablo 13: Mardin İli'ne Turizm Alanında Verilen Yatırım Teşvik Belgeleri (2000-2012)

Yıl	Tesis Türü	Belge Sayısı	Toplam Yatırım	İstihdam
		(Adet)	(TL)	(Kişi)
2000	Konaklama, Otel	1	375.156	20
2001	Konaklama, Otel	1	1.299.234	50
2002	Konaklama, Otel	1	7.579.238	85
2003		0	0	0
2004		0	0	0
2005		0	0	0
2006		0	0	0
2007	Konaklama, Otel	2	4.682.356	45
2008	Konaklama, Otel	1	1.561.631	15
2009	Özel Tesis,Knklma	4	32.896.867	120
2010	Konaklama, Otel	4	40.872.220	130
2011	Konaklama, Otel	5	24.725.432	103
2012	Otel, Öğrnci Yrtl,Özl Ts	11	170.437.180	585

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı, Yatırım Teşvik Belgelerinin Yayımlandığı Resmi Gazete Tarih ve Sayıları, 2013.

1982 yılında yürürlüğe giren, 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu, yürürlük tarihinden bugüne turizm sektörünün ülke gündeminde kalmasına, turizm için olmazsa olmaz olan konaklama, yeme-içme, eğlence gibi alanları kapsayan sektörel gelişime katkı sağlamaktadır (KTBYİGM, 2012: 5) ; ancak 1982 tarihinden 2009 yılına kadar Mardin İli'ne turizm alanında çok az sayıda yatırım ve teşvik belgesi verilmiştir. Tablo 13'te, 2000-2012 yılları arasındaki veriler bunu kanıtlar niteliktedir.

Tablo 13'e göre 2000 yılında Mardin'in turizm sektörüne 375.156 TL tutarında 1 belge verilmiş ve 20 kişi istihdam etmiştir. 2001 ve 2002 yıllarında

sektöre toplamda 2 belge yardımı yapılmış, 2003-2006 yılları arasında herhangi bir yatırım ve teşvik belgesi verilmemiştir. 2009 yılında yapılan değişiklik ile KOBİ tanımında yer alan “sanayi” ibaresi çıkartılarak yalnızca “işletme” ibaresi kullanılmış, bu kapsamda KOSGEB hizmetlerine turizm hizmetleri de dâhil edilmiştir. Bu değişiklikten sonra Tablo 13’te de görüldüğü üzere 2009 yılında başlayarak belge sayılarında, yatırım tutarında ve istihdam eden kişi sayısında önceki yıllara oranla ciddi artışlar olmuştur. Tablo 13’e göre 2000-2012 yılları arasında en yüksek artış 2012 yılında olmuştur. Bu yılda toplam 170.437.180 TL tutarında 11 yatırım ve teşvik belgesi verilmiş ve toplam 585 kişi istihdam etmiştir.

6.1.2. Ulaştırma Alanında Teşvikler

Turizm olgusunun temel unsurlarından birisi boş zaman ise, diğeri ve en önemlisi, yer değiştirmektir. Bir anlamda boş zamana sahip olan insan seyahat etme ihtiyacı duyar. Bunun tatmini ise tatil amaçlı seyahat etmektir. Turistin, turizm amaçlı seyahate başlaması bir takım faktörlerin etkisi ile olur. Bu faktörlerin en önemlilerinden biri ulaşım aracının seçimidir. Ulaşım alanında Türkiye’de yakın yıllarda gelişimler ve değişimler gözlenmektedir. İletişimin armasıyla birlikte, dünyanın daha çok yeriyle havayolu bağlantısı kurulurken, yeni teknolojilerle rezervasyon kolaylıkları her yere uygulanabilmektedir.

Ulaştırma, turizm pazarlamasının en önemli unsurlarından birisidir. Turizm pazarlamasında üretilen mal ve hizmetler tüketicinin ayağına götürülemeyeceğine göre, turistlerin turistik ürünlerin üretildiği bölgeye getirilmesi söz konusudur. Bu nedenle, turizm pazarlamasında taşıma işlevi, ürünlerin tüketiciye dağıtılmasına yarayan bir mal ya da hizmetin ulaştırılması değil, doğrudan doğruya tüketicilerin (turistlerin) taşınması ile ilgili faaliyetleri içeren bir insan taşımacılığıdır. Zira ulaşım imkânı bulunmayan yörelerin -turizm ürünü sunulmaması nedeniyle- turistik açıdan değerlendirilmesi söz konusu değildir. Bir ülkenin turizm zenginlikleri ne kadar değerli olursa olsun, taşıma sanayi ve yol durumu iyi bir şekilde kurulup işletilmezse; o ülke turizm açısından önem kazanamaz ve gelişemez.

Bulunduğu bölgede ulaşım açısından İpek Yolu üzerinde kurulu ve bir sınır şehri olan Mardin; Bölge ve Ülkemizin diğer kentleri ile olan ulaşım bağlantısı,

karayolu, hava yolu ve demiryolu ile bağlantılıdır. Haftanın 6 gününde uçak seferleri yapılan Mardin Hava Limanı, modern bir şekilde hava taşımacılığına açılmıştır. Ülkemizin her yerine düzenli bir karayolu akışını sağlayan Otobüs İşletmeleri seferler düzenleyerek hizmet vermektedirler. İl’de Demiryolu bulunmasına rağmen çeşitli nedenlerle şu anda yolcu taşımacılığı yapılmamaktadır. (MVIÇOM, 2011: 94-95).

2000-2012 yılları arasında Mardin İli’ne ulaştırma alanında 43 adet yatırım teşvik belgesi verilmiş, gerçekleştirilen toplam yatırım tutarı 54.511.356 TL olmuştur. Fakat ulaştırma alanında yapılan tüm yardımlar turizm sektörü ile ilintili değildir. Bu alanda yapılan diğer yatırımlar arasında servis istasyonları, tesis bakımları, yenileme üniteleri gibi alanlara dönüktür. 2000-2012 yılları arasında ulaştırma alanında en çok belge sayısı yılda 12’şer belgeyle 2004 ve 2005 yıllarında verilmiştir. 2007 yılından 2012 yılına kadar ulaştırma alanında Mardin İli’ne herhangi bir teşvik belgesi verilmemiştir (Ekonomi Bakanlığı, 2013).

6.1.3. Diğer Teşvikler

Turistlerin konaklama, yeme-içme, dinlenme ve eğlenme gibi ihtiyaçlarını karşılamak için gerçekleştirilen üst yapı yatırımları ile bu yatırımların tamamlayıcı unsuru olan alt yapı yatırımları turizm yatırımlarını oluşturmaktadır. Turizm yatırımları emeğin, sabit giderlerin ve sabit sermayenin fazla olduğu, alt yapı yatırımları ile üst yapı yatırımların dengeli olması gereken yatırımlardır (Karşlı, 1997: 122). Atık su, arıtılmış suyun derin deniz deşarjı, katı atıkların depolanması, temiz su gereksinimi, elektrik enerjisinde yaşanan sıkıntılar, karayollarının iyileştirilmesi, turizm alan ve merkezlerine yakın yeni havaalanlarının açılması gereği mevcut altyapı sorunlarının başlıcalarıdır.

2000-2012 yıllarında Mardin İli’ne altyapı-belediye hizmetleri alanında verilen yatırım ve teşvik belge sayısı 30 ve toplam yatırım tutarı 64 milyon TL olup, 215 kişi istihdam etmiştir. 2000-2012 yılları arasında verilen tüm yatırım teşvik belgeleri sadece turizm sektörü ile ilgili değildir. Bu diğer yatırımlar arasında Organize Sanayi, Köy Hizmetleri, Özel İdare Hizmetleri gibi alanlara yönelik teşviklerden oluşmuştur. Mardin İli’ne altyapı-belediye hizmetleri alanında 2001

yılında 2 yatırım teşvik belgesi verilmiş ve 36 kişi istihdam etmiştir. 2002 yılında 1 tane yatırım teşvik belgesi verilmiş ve 15 kişi istihdam etmiştir. 2003 yılında bu alanda herhangi bir yatırım ve teşvik belgesi almayan Mardin İli, 2005 yılında 10 adet yatırım teşvik belgesiyle 2000-2012 yılları arasında yatırım teşvik belgesinin en çok verildiği yıl olmuştur. 2007-2009 yıllarında bu alanda yatırım teşvik belgesi almayan Mardin İli, 2006 yılında 1, 2008 yılında 1, 2010 yılında 4, 2011 yılında 7 ve 2012 yılında 1 yatırım teşvik belgesi almıştır. Yatırım tutarının en fazla olduğu yıl 33 milyon TL ile 2011 yılında, en fazla istihdam eden kişi sayısı ise 52 kişiyle 2005 yılında olmuştur (Ekonomi Bakanlığı, 2012).

Tablo 14: Mardin İli'nde Hizmetler Alt Sektörü Alanında Düzenlenen Yatırım Teşvik Belgeleri (2000-2012)

Alt Sektör	Belge Sayısı (Adet)	Sabit Yatırım (Milyon TL)	İstihdam (Kişi)
Turizm	29	296	1.337
Eğitim	8	81	847
Sağlık	7	61	633
Ticaret-Depolama	20	53	224
Ulaştırma	39	53	319
Altyapı-Belediye Hzm.	30	64	215
Diğerleri	7	18	90
Toplam	138	626	3.125

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı, Yatırım Teşvik İstatistikleri, 2012.

Mardin İli'nde hizmetler alt sektörü alanında düzenlenen yatırım teşvik belgeleri Tablo 14'te verilmiştir. Tablo 14'e göre 2000-2012 yılları arasında Mardin'de hizmetler sektörü alanında toplamda; 138 yatırım teşvik belgesi verilmiştir. Bu belgeler kapsamında 629 milyon TL yatırım tutarı verilmiş ve 3.125 kişi istihdam etmiştir. 2000-2012 yılları arasında hizmetler alt sektörü teşvik belge sayısı, 39 belgeyle en fazla ulaştırma alanında verilmiştir. Ancak 296 milyon TL sabit yatırım tutarı ve 1.337 istihdam eden kişi sayısı en çok turizm alanında gerçekleşmiştir. Tablo 14'e göre bir diğer dikkat çekici unsur, 8 belgeye karşılık 81 milyon TL yatırım tutarı ve 847 istihdam eden kişi sayısı ile eğitim sektörü dikkat çekmektedir.

6.2. Güneydoğu Anadolu Projesi Eylem Planı'nın Mardin İli'nin Turizm Gelişimi Üzerindeki Etkileri

GAP Bölgesi'ndeki doğal zenginliklerin, sit ve özel çevre koruma alanlarının, kültür varlıklarının korunarak turizm odaklı değerlendirilmesi, istihdam ve sosyo-ekonomik kalkınmaya katkı sağlanması amacıyla turizm altyapısının iyileştirilmesi, turizm çekim merkezleri oluşturulması ve turizmin çeşitlendirilmesi için gerekli çalışmalar yapılacaktır. Bu kapsamda tarihi sit alanlarının korunması çalışmaları ile kültür varlıklarının onarım ve restorasyon çalışmalarına ağırlık verilecek, kültür ve inanç turizminin bölge ekonomisine katkı sağlaması amacıyla çekim merkezleri oluşturularak gerekli altyapılar tamamlanacaktır (DPT ve GAPİB, 2008: 19).

Bu bağlamda Kültür ve Turizm Bakanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından Mardin İli'nin kültür varlıkları korunacak ve geliştirilecektir. Bu plan çerçevesinde Kasımiye Medresesi çevre düzenlemesi projesi uygulanacak, Antik Kentten yeniden yerleşime Dara Projesi gerçekleştirilecektir. Yine Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından Mardin'de yeni turizm çekim merkezleri oluşturulacak ve mevcutlar güçlendirilecek, turizm altyapısını iyileştirmeye yönelik planlama çalışmaları yapılacaktır (DPT ve GAPİB, 2008: 24-25).

GAP eylem planında yer alan, GAP illerinin bölgesel ve sektörel özelliklerini de dikkate alarak kademeli şekilde Hazine Müsteşarlığı tarafından teşvik sistemi düzenlenecektir. Bölgesel kalkınmışlık farklarını azaltmak amacıyla, bölge illerini kademelendiren bölgesel ve sektörel nitelikli bir teşvik programı hazırlanacaktır. Bölge illerinde gelişme potansiyeli bulunan sektörlerde özel yatırımları bölgeye çekmek ve istihdamı artırmak için, yatırım ve istihdam maliyetlerini azaltmaya yönelik destekler uygulanacaktır. Verilen devlet yardımlarının amacına uygun kullanılmasını sağlayacak etkin bir sistem oluşturulacaktır (DPT ve GAPİB, 2008: 20).

GAP eylem planını çalışmaları çerçevesinde Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından 2009 yılında Mardin Müzesi onarımı için İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkenti Ajansı bütçesinden 643.403 TL aktarılmış ve çalışmalarına başlanmıştır. Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 2008-2009 yılları arasında Mardin İli'nde

Surur Hanı ve Küçük Pınar (Cevizli Pınar) onarımı yapılmıştır (DPT ve GAPİB, 2009: 10-15).

GAP eylem planı kapsamında 2008 yılında turizm sektörü için 10 milyon TL ek ödenek tahsil edilmiş, tahsil edilen tutarın tamamı GAP illeri için kullanılmıştır. Bu ek ödenekten yararlanılarak Mardin'de; Derik yerleşim merkezinde kanalizasyon yapımı, Şenköy yerleşim merkezinde park yapımı, Gökçe yerleşim merkezinde kanalizasyon yapımı, Ortaköy yerleşim merkezinde park yapımı, Acırlı yerleşim merkezinde çevre düzenlemesi ve Dara Antik Kenti çevre düzenlemesi yapılmıştır. Yine GAP kapsamında 2009 yılında tahsis edilen 18.973.000 TL'nin 13.125.000 TL'si turizm sektörü için mevcut illere aktarılmıştır. Aktarılan tutarın 3.020 bin TL'si Mardin İli için kullanılmıştır. Bu 3.020 bin TL'nin 20 bin TL'si Sümer Kanalizasyon yapımı için, geri kalan 3 milyon TL'si de Merkez çevre düzenlemesi ve yol ıslahı için kullanılmıştır (DPT ve GAPİB, 2009: 15-17).

GAP Bölgesi'nde Türkiye Turizm Stratejisi - 2023 çalışmasında Eko-Turizm ve Kültür Turizmi temelli bir turizm gelişimi ile İnanç Turizminin gelişimi hedeflenmiştir. Mardin-Midyat Turizm Kenti projeleri, turizm sektörüne uzun vadede stratejiler, kısa ve orta vadede ise öncelikli eylem alanları belirlemek üzere hazırlanan Türkiye Turizm Stratejisi 2023 ve Eylem Planının (2007-2013) revizyon çalışmaları kapsamında değerlendirilmektedir. Türkiye Turizm Stratejisi'nde Kültür Turizmi Marka Kentleri olarak geliştirilmesi öngörülen, kültür turizmi potansiyeli yüksek olan Mardin İlinin Markalaşma Toplantısı yapılmış; illerde oluşturulan Marka Kent Komiteleri tarafından hazırlanan Marka Kent Eylem Planları değerlendirilmek üzere Bakanlığa iletilmiştir (DPT ve GAPİB, 2009: 17).

GAP eylem planı çerçevesinde, 2003-2009 yılları arasında GAP illerinde toplam 158 adet kültür varlığı eserin onarımı yapılmıştır. Bu 158 eserin 45 adeti Mardin İli'nde gerçekleştirilmiştir. 45 adet kültür varlığı eserin onarımı için toplam 6.990 bin TL harcama yapılmıştır. 2010 yılı için GAP illerinde 57 eserin onarımının yapılması planlanmış; 30 adedinin ihalesi yapılmıştır. Bu 57 eserden 4 tanesi Mardin'deki kültür varlığı eski eser onarımı için planlanmış, ancak sadece 1 tanesinin ihalesi yapılmıştır (DPT ve GAPİB, 2010: 10).

Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından, GAP eylem planı kapsamında, turizm sektörü için illerde çevre düzenlemesi, park yapımı, yol ıslahı ve yapımı, kanalizasyon yapımı ve altyapı uygulamaları ile tanıtım çalışmaları yapılmaktadır. Uygulamalar için 2010 yılında 25.000.000 TL tahsis edilmiş olup, 22.620.000 bin TL'si illere aktarılmıştır. Aktarılan tutarın 5.660 bin TL'si Mardin İli için kullanılmıştır. Bu 5.660 bin TL'nin 30 bin TL'si yol ve çevre düzenlemesi (Yeşilli), 20 bin TL'si yolların yapılması (Ortaköy), 90 bin TL'si park yapımı (Gelinkaya, Yolbaşı, Şenköy), 3 milyon TL'si sokak sağlıklılaştırma projesi (Şenköy), 20 bin TL'si belde girişi bulvar düzenlemesi (Söğütlü) ve 2.500 bin TL'si Mardin İli sokaklarına içme suyu ve kanalizasyon çalışmaları için kullanılmıştır (DPT ve GAPİB, 2010: 11-12).

Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından GAP eylem planı kapsamında turizm sektörü için 2008-2011 dönemi itibariyle 50 adet kültür varlığı eski eserin onarımı tamamlanmış, 11 adet eserin onarım çalışmaları devam etmektedir. 2012 yılında 66 eski eser onarımı programa alınmıştır. 2011 yılı için GAP illerinde 33 eski eserin onarımının yapılması planlanmış; 11 adedinin ihalesi yapılmıştır. Bu 33 eserden 3 tanesi Mardin'deki kültür varlığı eski eser onarımı için planlanmış, ancak hiçbir tanesinin ihalesi yapılmamıştır (DPT ve GAPİB, 2011: 10-11).

GAP eylem planı kapsamında, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından, turizm altyapıları için illerde çevre düzenlemesi, park yapımı, yol ıslahı ve yapımı, kanalizasyon yapımı ve altyapı uygulamaları ile tanıtım çalışmaları yapılmaktadır. Uygulamalar için 2011 yılında 13.000.000 TL tahsis edilmiş olup, 10.000.000 TL de ek ödenek sağlanmıştır. Toplam tutarın 180.000 bin TL'si Mardin için kullanılmıştır. Bu 180.000 bin TL'nin 25.000 bin TL'si park projesi (Midyat), 25.000 bin TL'si yol düzenleme, 50.000 bin TL'si Sit alanı içinde 1.Cadde altyapı uygulamalarına, 40.000 bin TL'si Konuk Evi çevre düzenlemesi (Kızıltepe), 25.000 bin TL'si park projesi (Midyat) ve 15.000 bin TL'si de bay ve bayan wc yapımı (Midyat) için kullanılmıştır (DPT ve GAPİB, 2011: 11-13).

6.3. Mardin’de Turizm Yatırımlarının İstihdama Katkıları

Ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel anlamda ülkeler ve bölgeler üzerinde güçlü bir etkiye sahip olan turizm son yıllarda dünyada hızla gelişen sektörlerden biridir. Emek yoğun faaliyetlerin turizmde büyük bir paya sahip olması özellikle gelişmekte olan ülke ve bölgelerde turizmin ulusal ve bölgesel kalkınmada önemli araç haline gelmesini sağlamıştır. Gelirleri arttıran ve verimliliği yüksek olan turizm sektörü aktif olduğu yerlerde sosyal yapıyı etkileyen önemli bir faktördür. Ekonomik gelişmelere büyük katkıları olan turizm, toplumun sahip olduğu gelenek ve kültür üzerinde de etkiye sahiptir. Ekonomik, sosyal ve kültürel anlamda gelişmekte olan ülke ve bölgelerin kalkınmasında katkıları olan turizm sektörünün geliştirilmesi bulunduğu bölgenin refah seviyesinin de yükselmesine pozitif katkı sağlayacaktır (Toprak, 2012: 134-135).

Günümüz dünyasında her geçen gün daha da önem kazanan bir sektör haline gelen turizm; yatırımların ve ekonomik faaliyetlerin artmasını sağlayarak pek çok sektördeki işletmelerin mevcut kapasitelerini, iş ve istihdam hacimlerini geliştirmesini tetikleyecek bir etkiye sahiptir. Turizm; bulunduğu yerin gelirine ve istihdam oranının artmasına, sosyal ve kültürel hayatına bölgenin, ülkenin ve gerek ulusal ve gerekse de uluslararası düzeyde tanıtımı açısından bir çarpan etkisine sahiptir. Bu etkileri göz önüne alındığında turizmin özellikle gelişmekte olan ve sermaye sıkıntısı çeken ülkeler açısından gerek ulusal ve gerekse de bölgesel kalkınma açısından büyük bir önem taşımaktadır. Dünyada yaklaşık olarak 300 milyon kişi turizm sektöründe çalışmaktadır. Dolayısıyla turizm sektörü uluslararası ölçekte geniş iş ve istihdam olanakları yaratmaktadır. Dünyada çalışan her 16 kişiden biri turizm sektöründe olup uluslararası sermaye yatırımlarının yaklaşık olarak % 7'si bu alana yapılmaktadır (Emekli, 2005: 78).

Yüksek oranda işsizlik meselesi ile karşı karşıya bulunan ülkemizde, hükümetler yeni iş sahaları açacak ekonomik faaliyetlerle yakından ilgilenmektedirler. Bu sebeple turizm sektörü de istihdam sağlama bakımından umut bağlanan sektörlerden biri olmuştur. Turizm sektörünün, emek yoğun ve vasıfsız

elemanların büyük oranda kullanılabilirdiği bir sektör olması, gelişmekte olan ülkeleri turizm yatırımlarına sevk eden sebeplerden biri olmuştur.

Tablo 15: Mardin İli'nde Hizmetler-Alt Sektörlere Verilen Yatırım Teşvik Belgelerinin İstihdama Katkısı (2000-2012)

Alt Sektör	2000-2006		2007-2012		Toplam	
	Yatırım (Milyon TL)	İstihdam (Kişi)	Yatırım (Milyon TL)	İstihdam (Kişi)	Yatırım (Milyon TL)	İstihdam (Kişi)
Turizm	9	125	287	1.212	296	1.337
Ulaştırma	53	319	0	0	53	319
Eğitim	0	0	81	847	81	847
Sağlık	19	125	42	508	61	633
Altyapı	10	147	55	68	65	215
Ticaret	2	51	50	173	52	224
Diğerleri	0	0	18	90	18	90

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı, Yatırım Teşvik İstatistikleri, 2012.

Tablo 15'te 2000-2012 yılları arasında Mardin İli'nde hizmetler-alt sektörlerine yapılan toplam yatırım tutarları ve bu yatırımların yarattığı istihdam imkânları karşılaştırılmıştır. Mardin bölgesinde, en fazla yatırım teşvik belgesi ulaştırma alanında verildiğini; buna karşılık yatırım tutarı ve istihdam eden kişi sayısı en fazla turizm alanında olduğu belirtilmiştir. İncelenen yıllar içinde Mardin'de turizm sektörünün istihdama katkısının daha çok olduğu görülmektedir. Turizm sektörünün yanında Mardin İli'nde eğitim alanında yapılan yatırım tutarına karşılık olarak kişi sayısının çok olmasıdır. Buradan hareketle, turizm sektörünün, mekanizasyona ve otomasyona girme imkânının oldukça sınırlı olduğundan, turizm sektörünün istihdam yoğunluğunun diğer sektörlerle oranla çok daha yüksek olduğu söylenebilir. Turistik tüketim harcamaları, sektörde emek-yoğun üretimin hâkim olması, mal ve hizmet veren yan sektörlerde yeni iş imkânları sağlayarak endirekt istihdam etkisi yaratması Mardin ekonomisi için önemli bir başka unsurdur.

6.4. Turizm Politikalarının Mardin'de Tanıtım ve Pazarlama Faaliyetlerine Etkileri

Bir ülkenin kırsal ya da az gelişmiş bir bölgesinde turizmin gelişmesi demek, o ülkenin gelişmiş ve az gelişmiş bölgeleri arasındaki ekonomik dengesizliklerin de

azalması anlamına gelmektedir. Ülkenin az gelişmiş bölgesinde turizmin gelişimi ile birlikte, o bölge ekonomisine yeni kaynaklar akacak, yeni iş sahaları ve istihdam alanları oluşacak ve bölge ekonomisinin her sektörde/alanda sağlamış olduğu gelir de buna paralel olarak artacaktır. Nitekim turizmin ülke içinde gelişmesi ve büyümesi, bölgeler arasındaki bu gelişmişlik farklılıklarının da ortadan kalkmasına yardımcı olacaktır. Ancak, az gelişmiş bir bölgede turizmin çok hızlı bir şekilde gelişmesini beklemek doğru bir yaklaşım değildir. Çünkü çok büyük sabit sermaye yatırımlarının gerekli olduğu turizm sektöründe, temel altyapı eksikliği, sermaye birikiminin az olması, girişimci ruhun olmaması, sektörün yatırım-teşvik sistemi ile desteklenmemesi gibi olumsuz koşullar; bu gelişmenin hızlı bir şekilde ilerlemesi yönünde büyük bir engel oluşturmaktadır (Tosun vd., 2003: 142).

Türkiye'nin dış turizm tanıtım ve pazarlama sorunu, planlı kalkınma döneminin ilk yıllarında, konaklama kapasitesinin mevcut talebe göre az olmasından dolayı pek önemsenmemiştir. Ancak 1980'li yıllarda yatak kapasitesinin süratle artırılması pazarlama ve tanıtımı da gündeme getirmiştir. Pazarlama eylemleri günümüzde turizm işletmeleri için her zaman olduğundan daha önemli duruma gelmiştir. Ülkeler ve işletmeler arasında gittikçe artan rekabet, çeşitlilik ve farklılıklar gösteren karmaşık bir pazar yapısı, eskisinden daha deneyimli ve bilinçli bir tüketici kitlesi, turizm işletmelerinde pazarlama eylemlerine daha fazla önem verilmesine neden olmuştur (İçöz, 2001: 26).

Turizm sektöründe konaklama işletmeleri ile birlikte çalışan seyahat acenteleri, tur operatörleri ve ulaştırma işletmeleri gibi araçlar, konaklama işletmelerinin pazarlama eylemlerini önemli ölçüde etkilemektedir. Mardin'in gelişen ve farklılaşan turizm talebine yanıt verebilecek, bu potansiyelinin etkin tanıtımı ve pazarlanması görevi de bölgede bulunan seyahat acentelerine düşmektedir. Ancak Mardin merkezli veya şube düzeyinde faaliyet gösteren seyahat acenteleri çok az sayıdadır. Mevcut acentelerde Mardin'e yönelik turizm talebini yönlendirme konusunda önemli roller üstlenemedikleri anlaşılmaktadır.

Mimari, etnografik, arkeolojik, tarihi ve görsel değerleri ile zamanın durduğu izlenimini veren Güneydoğunun şiişsel kentlerinden biridir. Mardin farklı dini

inanişlar paralelinde, sanatsal açıdan da tarihi değeri olan camiler, türbeler, kiliseler, manastır ve benzeri dini eserler barındırmaktadır. Turizm potansiyeli çok zengin olan Mardin İli'nin ulusal ve uluslararası turizm fuarlarında yeterince tanıtılmadığı ve turizm konusunda bilimsel çalışmaların yeterli olmadığı gözlenmektedir. İç turizm ve dış aktif turizmden daha fazla pay alabilmek için Mardin merkezli uzun süreli paket turlar düzenlenmemektedir.

Mardin'in tanıtma faaliyetlerine bakıldığında genellikle düzensiz ve yetersiz olduğu, dolayısıyla da hedefi ve hedefe götürecek yöntem ve araçlardan yoksun olduğu görülmektedir. Ancak son yıllarda bu bölgede devletin turizm sektörünü geliştirilmeye yönelik çalışmalar yapması ve üreticinin bu bölgeye yatırım için yoğunlaşması Mardin İli'nin tanıtma faaliyetlerini güçlendirmiştir.

6.5. Turizm Politikalarının Mardin'de Çevre Planlama Faaliyetlerine Etkileri

Çevre; insan da dâhil olmak üzere doğadaki bütün canlı ve cansız öğelerle bu öğeler arasındaki karşılıklı ilişkilerin oluşturduğu bir bütündür. Hızlı kentleşme, çarpık yapılaşma, arazinin kabiliyet sınıflarına göre kullanılmayışı, endüstrinin hızla gelişmesi, hızlı nüfus artışı, dünya ekosistemi üzerinde olumsuz etkiler yaratmakta olup bu bütünlük bozulmaya başlamıştır. Evsel ve endüstriyel katı atıklar, sıvı atıklar, hava kirliliği, gürültü kirliliği ve trafik kirliliği gibi olumsuzluklar hepimizin beden ve ruh sağlığını etkilemektedir. Çevre sorunları bölgesel olmaktan çıkıp ulusal ve hatta uluslararası sorunlar haline gelmiştir (MVIÇOM, 2011: 3).

Turizm ve çevre birbiriyle oldukça yakından ilişkili iki kavramdır. Daha açık bir deyişle turizm endüstrisinin ana konusu çevredir; çünkü turizmde her şey çevre üzerine kuruludur. Korunmuş, güzelliğini yitirmemiş yöreler günümüzün en çok talep edilen yöreleri olmaktadır. Ancak Türkiye'de turizm planlamasının yeterli tutarlılıkta gerçekleştirilememiş olması, çevre sorunlarını da beraberinde getirmiştir. Çevre sorunlarına yol açan nedenler arasında şunlar sıralanabilir (Kozak vd., 2001: 143):

1. Planlanan bölgelerdeki doğal kaynaklar ve bunların taşıma kapasitelerine ilişkin yeterli düzeyde araştırma ve döküm bulunmaması,

2. Farklı disiplinli bir çalışmayı gerektiren planlama işlevini yürüten gruplarda çevreyle ilgili çeşitli uzmanlık alanlarının yeterli düzeyde yer almaması,
3. Arazi sahipleri ve ikinci konut kooperatiflerinin yapı yasağı veya kısıtlaması kararlarına karşı direnç göstermeleri,
4. Çeşitli bölgesel ve sektörel planlar için çerçeve oluşturacak bir çevre master planının bulunmaması,
5. Planların hazırlanış aşamasında gelişmenin çevre üzerindeki olumsuz etkilerine yeterli duyarlılık ve bilinçle yaklaşılmamış olması,
6. Planların uygulanmasında, yoğunlaşma, estetik ihmaller, altyapı yetersizliği nedeniyle turizm gelişmesi kendi sermayesini oluşturan çevreyi olumsuz yönde etkilemiştir.

Turizm politikaları kapsamında Mardin İli'nde birçok çevre planlama faaliyeti yapılmıştır. Derik yerleşim merkezinde kanalizasyon yapımı, Şenköy yerleşim merkezinde park yapımı, Gökçe yerleşim merkezinde kanalizasyon yapımı, Ortaköy yerleşim merkezinde park yapımı, Acırlı yerleşim merkezinde çevre düzenlemesi ve Dara Antik Kenti çevre düzenlemesi yapılmıştır.

Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından, GAP eylem planı kapsamında, turizm sektörü için Mardin İli'nde; çevre düzenlemesi, park yapımı, yol ıslahı ve yapımı, kanalizasyon yapımı ve altyapı uygulamaları ile tanıtım çalışmaları yapılmaktadır. Bu kapsamda Mardin'de: yol ve çevre düzenlemesi (Yeşilli), yolların yapılması (Ortaköy), park yapımı (Gelinkaya, Yolbaşı, Şenköy), sokak sağlıklaştırma projesi (Şenköy), belde girişi bulvar düzenlemesi (Söğütlü) ve Mardin İli sokaklarına içme suyu ve kanalizasyon çalışmaları gerçekleştirilmiştir (DPT ve GAPİB, 2010: 11-12).

Mardin İli'nin önemli turistik sorunlarından birisi Milattan Öncesine kadar uzanan ve dünyaca ünlü tarihi binalarının yeterince korunmaması ve yeterli restorasyon çalışmalarının yapılamamasıdır. Son yıllarda devlet eliyle bu alanda yapılan çalışmalar geçmiş yıllara nazaran daha çok olmasına rağmen, yeterli düzeyde değildir. Tarihi ve kültürel eserlerin çevre düzenlemesinin yapılmaması ve korunmanın sağlanmaması sonucu, bu eserlerin doğallığında bozulmalar meydana gelir, böylece bu değerlerin sürdürülebilir turizm kapsamında gelecek nesillere

aktarılmasında önemli sorunlar yaratabilir. İl'deki turistik tesislerin yer seçimi yapılırken şehrin merkezine doğru bir eğilim olduğu gözlenmekte olup, bu tesislerin doğa ile herhangi bir uyumsuzluğu bulunmamaktadır (MVIÇOM, 2011: 94-95).

6.6. Turizm Politikaları Çerçevesinde Mardin'de Yerel Yönetimlerin Etkinliği

Geleneksel anlamda turizm gelişimi, özel sektör tarafından geliştirilen aktivitelere dayanmaktadır. Birçok ülkede değişen bir durum olarak yerel otoritelerin turizm sektöründeki anahtar rolünün anlaşılmaya başlandığından söz edilmektedir (Tourism and Local Agenda 21, 2003: 14). Bu duruma sebep olarak da; turizm sektörünün diğer sektörlerle olan ayrılmaz yapısı, turist memnuniyetine etki eden faktörlerin çokluğu ve karmaşıklığı, sürdürülebilirlik kaygısından dolayı kamu otoritesinin turizm sektörünü tamamen özel sektöre bırakmayıp müdahale etme istemi, bir çok ülkede 21. yy ile başlayan desentralizasyon süreçleriyle birlikte yerel otoritelerin sektöre katılma istem ve kabiliyetlerinin artması gibi hususlar gösterilebilir (Tourism and Local Agenda 21, 2003: 14-25).

Turizm, Türkiye'de bugüne kadar hep merkezi idarenin yetki ve sorumluluğunda kalmış, bu açıdan Türk turizminin gelişiminde bazı aksaklıklar yaşanmıştır. Ancak son dönemde yerel yönetimlerin turizm sektörü alanında yetki sahibi olması için merkezi yönetim tarafından ciddi çalışmalar yapılmaktadır. Buna en iyi örnek Türkiye Turizm Stratejisi 2023'te; turizm sektöründe, kamu ve özel sektörün yönetim ilkesi çerçevesinde işbirliğini gündeme taşıyan ve stratejik planlama çalışmalarının yönetim ve uygulamasına yönelik açılımlar sağlamasını hedefleyen bir çalışma olmasıdır (KTB, 2007: 1).

GAP eylem planında turizm sektörünün hedeflerini gerçekleştirmek için, bölge illerinin yerel temsilcilerinin görüş ve önerilerine özel önem verilmiştir. Bu kapsamda, bölgede görev yapan kamu yöneticilerinin, yerel meslek kuruluşlarının ve sivil toplum kuruluşlarının temsilcilerinin, bakanlıkların, kamu kurum ve kuruluşlarının üst düzey yöneticilerinin, il milletvekillerinin katılımıyla bölgenin her ilinde ekonomik-sosyal konsey toplantılarında durum tespiti ve detaylı analizler yapılmıştır (DPT ve GAPİB, 2008: 12).

Mardin İli'ndeki yerel yönetimler, siyasi parti temsilcileri, turizm işletmecileri, ticari birlikler ve sivil toplum örgütleri turizme yeterli ilgiyi göstermemektedirler. Yerel yönetimlerin koordinasyon, mevzuat, insan gücü ve mali yetersizlikler nedeniyle Mardin turizminin geliştirilmesine yönelik çalışmalar yapamadığı anlaşılmaktadır. Yerel yönetimlerin oluşturacağı etkin bir planlama ve yatırımların alt yapısının oluşturulması ile Mardin'in sahip olduğu değerlerin çekiciliği artacak ve yatırımcıların Mardin'e yönelmesini sağlayacaktır. Yatırımcıların Mardin'e odaklanabilmesi için yapılacak yatırımları karlı görmeleri gerekmektedir. Bu aşamada alt yapı sorunları halledilmemiş bir İl'e yatırım yapmak, yatırımcılar için boşa emek ve boşa harcanan para olarak nitelendirilmektedir. Bu anlamda Mardin turizminin sağlıklı gelişebilmesi ve rekabet edebilirliğini sağlamak için yerel yönetimlere daha fazla yetki ve sorumluluk vermek gerekmektedir.

Siyasal sistem içinde adına ne derse densin; yerel yönetimler, turizm sektörü içinde yer alan çok çeşitli aktörlerin en önemlilerinin başında gelmektedir. Yerel yönetimlerin önemi iki açıdan ileri gelmektedir. Birincisi sektör içindeki toplumsal çıkarları koruyabilecek kurum olmaları, ikincisi ise "yerelin" yani ilgili turistik yörenin, bölgenin sorunlarını, potansiyellerini en iyi bilmesi gereken kurumlar olmalarıdır. Yerel yönetimlerin geleneksel anlamda gördüğümüz altyapı sağlama ve tesis işletimi gibi görev ve rollerinin yanı sıra dünyadaki konjonktürel gelişmeye bağlı olarak farklılaşan ve değişen rolleri de izlenmektedir. Bunlar arasında, turizmin çeşitli aktörleri arasında katalizör rolü oynama, turizm ile ilgili tüm strateji ve planlamaların sahibi olma, pazarlama etkinliklerinde önemli roller oynama, doğal ve kültürel mirası turizmin olumsuz etkilerine karşı korumada başlıca rolü oynama gibi faaliyetler ve görevler sayılabilir.

6.7. Turizm Politikalarının Mardin'deki Turizm Eğitime Etkileri

Turizm eğitimi, her düzeydeki öğrencilere turizm bilincini, misafirperverliğin temel prensiplerini vermek, turizm endüstrisinde çalışan personelin; genel ve mesleki bilgilerini artırmak ve turizm endüstrisine yönetici, araştırmacı niteliklerinde uzman, uygulayıcı, teknisyen yetiştirmek için yapılan her türlü faaliyetlerdir (Olalı, 1973: 10). Turizm endüstrisi hizmet ağırlıklı olduğu için insan faktörü büyük önem arz

etmektedir. Bu nedenle turizm sektöründe çalışan personelin kalitesi, dolayısıyla eğitimi büyük önem taşımaktadır.

Turizmin gelişmesi için yatak sayısının ve taşıma kapasitesinin artması, altyapı sorununun çözüme ulaştırılması, tanıtma ve pazarlama çalışmalarının yoğunlaştırılması ve dolayısıyla turist sayısı ile turizm gelirlerinin çoğalması gerekir. Yatak ve konaklama kapasitesinin artırılması üzerinde durulurken, emek yoğun nitelikli turistik işletmelerde çalışan personelin nitelikli olmasına, halkın turizm konusunda eğitilmesine özen gösterilmeli ve bu eğitimin turizm yatırımı kadar önemli olduğu kabul edilmelidir (İlkin ve Dinçer, 1991: 82).

Türkiye turizminde önemli sorunlardan biri de turizm sektöründe kalifiyesiz ve eğitimsiz personelin çalıştırılmasıdır. Bu alanda devlet tarafından herhangi bir çalışmanın olmaması sektör için önemli bir sorundur. Her ne kadar sektöre eleman yetiştirmek için, hem devlet hem de özel Üniversitelerde turizm bölümleri bulunsada, bu bölümlerden mezun olan öğrencilerin en büyük sorunu sektörde uygun maaşadüzgün bir iş bulamamaktır. Çünkü sektörde hizmet veren kuruluşların çoğu, bu alanda eğitim almamış ucuz ev kalifiyesiz kişileri çalıştırmaktadır. Eğitimsiz personelin hizmet verme konusunda yetersiz olması müşteriye olumsuz yansıyacak, bu durumda ülke imajını zedeleyecektir. Hal böyleyken üniversitelerden mezun olan turizm öğrencilerinin sektörde düzgün bir iş bulmaları çok zor olmaktadır. Devlet, sektörde bulunan kuruluşların turizm mezunu olan öğrencileri çalıştırmaları konusunda yasal düzenlemeler getirerek bu sorunu ortadan kaldırabilir.

Mardin Artuklu Üniversitesi bünyesinde eğitim-öğretim faaliyetlerini sürdürmekte olan 1 tane 4 (dört) yıllık lisans düzeyinde ve 1 tane 2 (iki) yıllık ön lisans düzeyinde turizm eğitimi veren yüksekokulların varlığı, Mardin'in turizm gelişimi için önemlidir. Mardin'de turizme hizmet veren gerek kamu gerekse özel sektörde, turizm eğitimi almış personel istihdamında sorun vardır. Üniversitedeki turizm eğitimine rağmen, stajlar ve Üniversite sonrası mezunların Mardin turizm sektöründe istihdam edilememesi, turizm istihdamı açısından olumsuz bir nokta olarak değerlendirilmektedir. İl genelinde niceliksel olarak rehber sıkıntısı söz konusudur.

7. SONUÇ VE ÖNERİLER

7.1. Sonuç

Günümüzde turizm sektörü, hem ulusal hem de uluslararası alanda ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel anlamda ülkeler ve bölgeler üzerinde güçlü bir etkiye sahip olmakta ve gün geçtikçe bu etkisi daha da fazla hissettirmektedir. Hal böyle olunca dünya genelindeki ülkelerin neredeyse tamamı turizmin sağladığı bu güçten daha fazla pay almak için birbirleriyle yarışa girmişlerdir. Diğer sektörler üzerinde bu denli yüksek bir etkiye sahip olan Turizm sektörü, ülkeler tarafından bir politika olarak ele alınmasını gerekli hale getirmektedir. Turizmin bu etkilerine bakıldığında, özellikle gelişmekte olan ülkelerde ekonomik sorunların aşılmasında gerek ülkesel ve gerekse de bölgesel kalkınma açısından büyük bir önem arz etmektedir. Bu bağlamda, ülkeler turizm sektöründen en yüksek düzeyde yararlanmalı ve bu konuda uzun vadeli politikalar izleyerek bunu sürekli hale getirmelidirler.

Uluslararası alanda böyle büyük bir öneme sahip olan turizm sektörü, iyi yönetilmediği takdirde ekonomik dengesizliklere, sosyal ve kültürel kirlenmeye, doğal kaynakların tahribine yol açacaktır. Bu bağlamda turizm sektöründen gerekli verimi almak ve bunu istikrarlı hale getirmek için ülkelerin iç ve dış politikada atacağı adımlar belirleyici rol oynamaktadır. Türkiye'nin son dönemde dış politikada izlediği aktif ve çok boyutlu politikanın bir sonucu olarak, birçok ülkeyle vize anlaşmaları yapmış, bunun yanında hem içeride hem dışarıda turizm alanında atılan adımlar, Türkiye'ye gelen yabancı turist sayısında ve turizm gelirlerinde ciddi artışlar sağladığı söylenebilir.

Türk dış politikasının turizm perspektifine baktığımızda, özellikle 1990'larla başlayan ama 2002'den itibaren güçlenerek artan süreçte yapılan çalışmaların, verimli olduğu çalışmadaki tablo ve şekillerde bulunan verilerden anlaşılmaktadır. Kültür ve Turizm Bakanlığı'ndan edinilen verilerde, 2000 yılından 2012 yılına kadar turist sayısı ve turizm gelirlerinde; yaklaşık olarak 3 kat artış olmuştur. Bu da turizm alanında atılan adımların verimli olduğunu göstermektedir. Son dönemde devlet, turizmi deniz, kum, güneş üçgeninden çıkarmış, turizm çeşitliliğini arttırmış ve daha

önce Türkiye'nin sadece belirli bölgelerinde hüküm süren turizm sektörünü ülke geneline yaymıştır. Türk turizminin bu yeni profili çerçevesinde, dışarıda tanıtım çalışmaları yapılmakta ve her ülkeye özel tanıtım sistemleri geliştirilmektedir.

Ülkemizde "Kalkınma Planları" ve bu kapsamda oluşturulan "Teşvik Kanunları'na" bakıldığında, özellikle ekonomik büyüme ve istikrarın sağlanması, istihdamın artırılması, bölgesel gelişmişlik düzeyinin dengelenmesi, yatırım yoluyla sanayileşme politikalarının yönlendirilmesi, ekonominin dış rekabete açılması gibi politikaların üzerine kurulduğu gözlenmektedir. Bu kapsamda 1963 yılından başlayarak "Kalkınma Planları" kapsamında turizm sektörüyle ilgili çeşitli teşvik ve destekler bulunmaktadır. Bu teşvik ve destekler: KOSGEB kapsamında sağlanan destek ve hizmetler, yatırımlarda devlet yardımları hakkında bakanlar kurulu kararı kapsamında sağlanan teşvik ve destekler, 2634 Sayılı Turizmi Teşvik Kanunu ile sağlanan teşvikler, 1319 Sayılı Emlak Vergisi Kanunu'nda yer alan muafiyetler, Türkiye İhracat Kredi Bankası (EXIMBANK) tarafından sağlanan kredi imkânları, yabancı sermaye yatırımlarının teşviki, yurtdışı turizm fuarlarına katılım desteği gibi çalışmalardır. Bu teşvikler sabit yatırımın ve sermaye yoğunluğunun fazla olduğu turizm yatırımlarına parasal kaynaklar sağlamış ve bu yatırımlara belli bir süre vergi uygulanmayarak maddi rahatlama sağlamıştır.

Mardin turizmi için oldukça önemli olan Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP), Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin sahip olduğu kaynakları değerlendirerek, bu yörede yaşayan insanlarımızın gelir düzeyini ve yaşam kalitesini yükseltmeyi, bölgelerarası farkları gidermeyi ve ulusal düzeyde ekonomik gelişme ve sosyal istikrar hedeflerine katkıda bulunmayı amaçlayan ve ülkemizi uluslararası alanda markalaştıran bir bölgesel kalkınma projesidir.

Bu amaçlar çerçevesinde, GAP Bölgesi'ndeki doğal zenginliklerin, sit ve özel çevre koruma alanlarının, kültür varlıklarının korunarak turizm odaklı değerlendirilmesi, istihdam ve sosyo-ekonomik kalkınmaya katkı sağlanması amacıyla turizm altyapısının iyileştirilmesi, turizm çekim merkezleri oluşturulması ve turizmin çeşitlendirilmesi için gerekli çalışmalar yapılmıştır. Bu bağlamda Kültür ve Turizm Bakanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından Mardin İli'nin kültür

varlıkları korunacak ve geliştirilecektir. Bu plan çerçevesinde Kasımiye Medresesi çevre düzenlemesi projesi uygulanacak, Antik Kentten yeniden yerleşime Dara Projesi gerçekleştirilecektir. Yine Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından Mardin’de yeni turizm çekim merkezleri oluşturulacak ve mevcutlar güçlendirilecek, turizm altyapısını iyileştirmeye yönelik planlama çalışmaları yapılacaktır

Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından, GAP eylem planı kapsamında, Mardin turizmi için çevre düzenlemesi, kültür varlığı eserlerinin onarımı, park yapımı, yol ıslahı ve yapımı, kanalizasyon yapımı ve altyapı uygulamaları ile tanıtım çalışmaları yapılmıştır. Bu çalışmalar kapsamında, 2003-2009 yılları arasında 6.990.000 TL, 2010 yılında 5.660.000 TL harcama yapılmıştır. 2003-2010 yılları arasında yapılan harcamalara bakıldığında, 2003-2009 yılları arasında yapılan harcama miktarı ile sadece 2010 yılında yapılan harcama miktarının neredeyse aynı seviyede olduğu görülmektedir. Buda gösteriyor ki devlet son yıllarda Mardin turizminin gelişimi için çalışmalara ağırlık vermekte ve daha fazla yatırım yapmaktadır.

Türkiye’nin turizm profiline bakıldığında, 1963 yılından başlayarak uygulanmaya başlayan kalkınma planlarının etkisinin önemli olduğu görülmektedir. Dokuzuncu kalkınma planı (2007-2013) hariç, beşer yıllık süreyi kapsayan kalkınma planlarının, ilk üçü kapsamında yapılan çalışmalar Türkiye turizmine gerekli ivmeyi kazandıramamış, bu süreçte yapılan çalışmalar tanıtımdan öteye geçememiştir. Dördüncü beş yıllık kalkınma planıyla birlikte özel sektöre, alt yapıya, yabancı sermayeye, doğal ve tarihi çevrenin korunmasına, tanıtma ve turizm eğitimine önem verilmeye başlanmış azda olsa turizm sektörü bir ivme kazanmıştır. Ancak dördüncü kalkınma planı dönemi içindeki gelişmeler plan hedeflerinin gerisinde kalmıştır.

Beşinci beş yıllık kalkınma planı döneminde turizmin çeşitlendirilmesine önem verilmiş ve ayrıca uluslararası boyutta turistik ilişkilerin kurulmasına karar verilmiştir. Beşinci beş yıllık kalkınma planı dönemi içindeki gelişmeler planlanan hedeflerin çok üzerinde gerçekleşmiştir. Bu dönem sonunda ülkemize 12 300 000 yabancı turist gelmesi beklenirken, hedefin çok üzerinde % 134’lük bir gerçekleşme oranı ile bu sayı 16 493 433 kişiye yükselmiştir. Aynı şekilde turizm

gelirlerinde de hedefin çok üzerinde gerçekleşme olmuştur. Altıncı beş yıllık kalkınma döneminde de turizmin çeşitlendirilmesine, alt ve üst yapının nitelik ve niceliğinin yükseltilmesine önem verilmiş, “Charter” taşımacılığı geliştirilmiş ve yerli seyahat acentelerinin tur operatörlüğü teşvik edilmiştir. Ayrıca mevcut tesislerde doluluk oranlarını arttırıcı, faaliyet mevsimini arttırıcı önlemler alınmaya çalışılmıştır. Ancak bu dönemde gelişmeler plan hedeflerinin gerisinde kalmıştır.

Yedinci beş yıllık kalkınma planı döneminde turizmin çeşitlendirilmesine ve pazarlama çalışmalarına önem verilmiştir. Bu kapsamda dış ilişkilerde tanıtım çalışmaları yapılmış ve başarılı olunmuştur. Bu dış ilişkiler çalışmalarında, 1997 yılında Tataristan, KKTC, Bulgaristan, Polonya ve Malta ile turizm işbirliği anlaşmaları imzalanmıştır. Bu dönemde yıllık plan döneminin ilk iki yılı olan 1996 ve 1997 yıllarında hedefler yaklaşık olarak ulaşılmıştır. Ancak dönem sonunda gelişmeler plan hedeflerinin gerisinde kalmıştır. Sekizinci beş yıllık kalkınma planında, turizm sektörünün direncini arttırıcı önlemler alınarak kriz dönemlerinde ayakta kalabilen bir yapıya kavuşturulması, turizm sektörünün yılın tamamına yayılması ve turizm potansiyeli olan ve bugüne kadar değerlendirilmeyen bölgelerin turizminin geliştirilmesi hedeflenmiştir. Bu dönemde turist sayısı ve turizm geliri olarak hedeflerin üzerinde bir gerçekleşme olmuşsa da, bu plan döneminde turizm sektörünün yılın 12 ayına ve ülke geneline yayılması çalışmaları hedefine ulaşamamıştır.

Dokuzuncu kalkınma planında, turizm sektörünün ülkedeki refah ve gelişmişlik dengesizliklerini azaltıcı doğrultuda yönlendirilmesi, doğal, tarihi ve kültürel değerlerin korunması, turizmin ülke geneline yayılması, ekonomik ve sosyal kalkınmanın sağlanması, tanıtım, pazarlama ve alt yapı çalışmalarına ağırlık verilmesi, turizm eğitiminin geliştirilmesi, ulaştırma ve toplam kalite iyileştirilmesine öncelik verilmesi temel ilke ve hedefler olarak belirlenmiştir. Bu kalkınma döneminde hedefleri gerçekleştirmek için devlet tarafından “Teşvik Yasaları” çıkarılmış, özel sektöre daha da önem verilerek hibe olanakları, faizsiz kredi, vergi indirim gibi imkânlar sağlamıştır. Ayrıca 2009 yılında turizm sektörü KOSGEB kapsamına alınarak teşvik olanakları arttırılmış ve bu sayede sektöre daha çok yatırım yapılmaya başlanmıştır. Dokuzuncu plan dönemi diğer plan dönemlerine

daha başarılı olmuştur. Bu dönemde ekonomik açıdan Türkiye'nin diğer bölgelerine oranla geri kalmış olan Doğu ve Güneydoğu'da turizm potansiyeli olan bölgelerin turizminin kalkınması için teşvik yasalarında bu bölgelere ayrıcalık tanınarak azda olsa kalkınması sağlanmıştır. Özellikle son dönemde alt yapı, eğitim ve ulaştırma alanında yapılan çalışmalar, ülkemizde turizm sektörünün daha da canlanmasına olanak tanımıştır.

Doğal ve kültürel kaynaklar açısından son derece zengin bir potansiyele sahip olan ve geçmişte birçok ulusun ve kavimlerin yerleşim yeri olan Mardin İli, bölge ve ülke turizmi açısından oldukça elverişli bir coğrafyada bulunmaktadır. Tarihi zenginlikleri, tabii güzellikleri ve kültürel değerleri ile Mardin zengin bir turizm potansiyele sahip olmasına rağmen gerekli önem verilmediği için hep arka planda kalmış ve birçok tarihi eser harabeye dönüşmüştür.

2000 sonrası dönemde GAP eylem planı çalışmalarına ağırlık verilmesi, devletin turizm sektörünü ülke geneline yayma politikası, turizm sektörünün KOSGEB kapsamına alınması, özel sektöre sağlanan kredi kolaylıkları, teşviklerin çeşitlendirilmesi ve genişletilmesi gibi imkânlar sağlaması sonucu, 2000'li dönemlere kadar hep geri planda kalan Mardin turizmine bu çalışmalar kapsamında son dönemde önem verilmeye başlanmış, hem özel hem de devlet eliyle her geçen gün buraya yapılan yatırımlar artış göstermiştir. Son dönemde yapılan bu çalışmalar Mardin'de turizm sektörünün canlanmasına neden olmuştur. Ancak Mardin İli turizm sektöründe hak ettiği payı alamadığı anlaşılmaktadır.

Ülkemizde ve dünyada olduğu gibi, turizmin gelişmesinde rol oynayan temel unsur konaklama kolaylıkları olmuştur. Mardin'deki belediye belgeli ve turizm işletme belgeli konaklama işletmeleri, sayıları ve doluluk oranları ülke geneliyle kıyaslandığında oldukça az olduğu dikkat çekmektedir. Turizmin diğer önemli unsurlarından biri olan ulaştırma sektörüyle ilgili son yıllarda ülkemizde ciddi çalışmalar yapılmaktadır. Bulunduğu bölgede ulaşım açısından ipek yolu üzerinde kurulu ve bir sınır şehri olan Mardin; bölge ve ülkemizin diğer kentleriyle olan ulaşım bağlantısı kara yolu, hava yolu ve demir yolu ile bağlantılıdır. Son yıllarda

Mardin’de özellikle kara yolu ve hava yolu çalışmalarına ağırlık verilmiş, yerli ve yabancı turistlerin rahat bir şekilde seyahat etmeleri sağlanmıştır.

Turistlerin konaklama, yeme-içme, eğlenme ve dinlenme ihtiyaçlarını karşılamak için gerçekleştirilen üst yapı yatırımları ile bu yatırımların tamamlayıcı unsuru olan alt yapı yatırımları turizm yatırımlarında oldukça önem teşkil etmektedir. 2000-2012 yıllarında Mardin’e, alt yapı-belediye hizmetleri alanında verilen yatırım teşvik belge sayısı 30 ve toplam yatırım tutarı 64 milyon TL olup, 215 kişi istihdam etmiştir. İl’e alt yapı-belediye hizmetleri alanında verilen teşvikler, ülke genelinde bu alanda verilen teşvik belgeleri içinde % 0,60’lık bir oranla çok az paya sahip olduğu görülmektedir. Mardin’de hizmetler-alt sektörlere verilen yatırım teşvik belgelerinin istihdama katkılarına bakıldığında, bu alanda en fazla istihdamı 2000-2012 yılları arasında turizm sektörü sağlamıştır.

Turizm sektöründe bir diğer önemli unsur tanıtma ve pazarlama faaliyetleridir. Mardin’in tanıtma faaliyetlerine bakıldığında genellikle düzensiz ve yetersiz olduğu, dolayısıyla da hedefi ve hedefe götürecek yöntem ve araçlardan yoksun olduğu görülmektedir. Ancak son yıllarda bu bölgede devletin turizm sektörünü geliştirilmesine yönelik çalışmalar yapması ve üreticinin bu bölgeye yatırım için yoğunlaşması Mardin İli’nin tanıtma faaliyetlerini güçlendirmiştir.

7.2. Öneriler

Türkiye’de turizm sektörü alanında oluşturulacak plan ve politikalar sektörün direncini artırıcı önlemler alınarak kriz dönemlerinde ayakta kalabilen bir yapıya kavuşturulmalı, turizm mevsiminin yılın tamamına ve turizm potansiyeli olan ancak bugüne kadar yeterince ele alınmamış bölgelere yayılmalı, özellikle Doğu ve Güneydoğu’da turizm potansiyeli yüksek olan bölgelere yatırımlar yapılmalı, turizm sektörü deniz-kum-güneş kısılacından çıkarılarak çeşitlendirilmeli, eğitim alanına daha fazla önem verilerek sektörde çalışabilecek kalifiyeli elemanlar yetiştirilmelidir.

Dış politikada, kamu ve özel kesimin ortak bir plan ve program dâhilinde koordineli bir şekilde faaliyet göstererek, Türkiye’nin, kültürel birikimini, tarihi zenginliklerini, dünya kamuoyuna anlatılması bu sayede Türkiye’nin yurt dışındaki

yanlış ve olumsuz imajları ortadan kaldırılmaya çalışılmalıdır. Bütün bunları bir koordinasyon içinde geliştirerek ülkemizin tanıtımıyla birlikte bu faaliyetten ekonomik faydayı da sağlayacak bir çerçeveye kavuşturulması temel amaç olarak ele alınmalıdır.

Mardin İli, iç ve dış turizmin uğrak yeri olmasına ve son yıllarda turizm sektörünün Mardin’de gelişme göstermesine rağmen, alt yapı çalışmaları yönünden Türkiye geneli ile kıyaslandığında tamamlanması gereken eksikliklerin olduğu ortaya çıkmaktadır. Son yıllarda yapılan yatırımlarla azda olsa bir gelişme gösterse de, tüm turizm çeşitlerinin bir bütün halinde pazarlanabilmesi için acilen ele alınması gereken tedbirlerin biran önce hayata geçirilmesi büyük önem teşkil etmektedir.

Mardin’de turizmin geliştirilmesine yönelik olarak bölgeye yapılacak yatırımlar sadece turizm sektörü ile sınırlı kalmamalı, aynı zamanda ulaştırma, tanıtım, alt yapı ve hava ulaştırmasına yönelik çalışmalar desteklenmeli ve bu alanlara yönelik yatırımlar teşvik edilmelidir. Yöreye olan ulaşılabilirlik, ekonomik ve turistik prensiplere uygun olarak sağlanmalıdır. Mardin İli’nde yörenin otantik özelliğini bozmayacak, insanlara dinlenme ve eğlenme imkânları sağlayacak cazibe merkezleri inşa edilmelidir. İl’deki tarihi ve kültürel değerlere daha çok önem verilmeli, bunlarla ilgili restorasyon çalışmaları hızlandırılmalıdır. Yörenin doğal ve kültürel kaynaklarının kullanımı, sürdürülebilirlik ilkesine bağlı kalınarak biyolojik çeşitliliği korumada özellikle yerel halkın katılımı sağlanmalıdır.

Mardin’in turizm gelirlerinin arttırılmasına yönelik alınması gerekli önlemlerin belirlenmesi ve uygulamaya konulması, bu bağlamda kamu kuruluşları ile özel sektörün planlı bir şekilde çalışmalar yapması, sonuçlarının da ivedilikle ortaya konulması kaçınılmazdır. Bu anlamda Mardin İli’nin Turizm Master Planı’nın hazırlanarak, İl’in turizm profilinin çıkarılması ve Mardin turizminin geleceğine yönelik stratejilerin belirlenmesi gerekmektedir. Bölgesel ve yerel düzeyde planlı ve sürdürülebilir bir turizm gelişimi için belirlenen stratejiyle tutarlı turizm politikaları ve ilkeleri oluşturulmalıdır. Turizm sektörünün sosyo-ekonomik, kültürel ve çevresel yararları bütün topluma eşit düzeyde yayılmalı ve yerel toplumun katılımı ve onayı sağlanmalıdır.

Turizm sektöründe hedeflenen gelişimi ve karlılığı sağlayabilmek için sektörü doğrudan ilgilendiren hizmetlerde eğitim ve kalitenin oluşturulması gerekmektedir. Bunun yanında Mardin’de yeni kapasite yaratmanın yanı sıra mevcut ürünün niteliğinin yükseltilmesine ağırlık verilmeli, tanıtım ve pazarlama konularındaki görevleri ile kamunun turizm sektöründeki rolü yeniden tanımlanmalıdır. Turizm sektöründe faaliyet gösteren yatırımcı, işletmeci ve pazarlamacıların Mardin İli’ne yatırım yapmaları için devlet tarafından teşvik edici yasalara daha çok ağırlık verilmeli, özellikle güvenlik konusunda yatırımcıları ikna edici adımlar atılmalıdır.

Mardin bölgesinde yatak kapasitesindeki artışa ve kaydedilen gelişmelere rağmen tanıtım ve pazarlama konusunda yapısal bir reform gereği hissedilmektedir. Turizm hizmetlerinin pazarlama ve tanıtımında özel ve kamu işbirliğinin teşvik edilmesi genel turizm politikaları çerçevesine alınmalıdır. Bugüne kadar turizm potansiyeli olan ancak yeterince ele alınmamış bölgelere yönelik faaliyet gösteren seyahat acentelerine yatırım ve işletme kredi teşvikleri verilmeli veya bu acentelere belirli süre zarflarında muafiyetler sağlanmalıdır. Ayrıca yabancı tur operatörleriyle bağlantı kurulup, Mardin’in turizm zenginlikleri hakkında bilgilendirme, tanıtma faaliyetlerinin yapılması ve tur güzergâhları içerisine Mardin yöresinin de katılımının sağlanması teşvik edilmelidir.

Bundan sonra Türkiye’de izlenen turizm politikalarının bölgelerin turizmine yansımaları üzerine yapılacak benzer çalışmalarda, iki farklı bölge ele alınıp karşılaştırılabilir. İki farklı bölgenin turizm potansiyeli irdelenip, turizm politikalarının bölgeler üzerindeki etkisi değerlendirilebilir. Örneğin Türkiye’nin Batı bölgesinden bir İl ile Doğu veya Güneydoğu Anadolu bölgesinden bir İl karşılaştırılabilir. Devlet turizm alanında izlediği politikalarda, yaptığı yatırımlarda bölgeler arasında herhangi bir farklılık izlemekte midir, bölgelerin turizm potansiyeliyle doğru orantılı olarak yeterli çalışmalar yapılmakta mıdır şeklinde değerlendirmeler yapılabilir.

KAYNAKÇA

- ABB (Avrupa Birliği Bakanlığı). (2013). *Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri*, http://www.abgs.gov.tr/files/rehber/03_rehber.pdf adresinden 10 Mart 2013 tarihinde alınmıştır.
- ADA Strateji. (2008). *Gap Raporu, Bölgede Ekonomik, Stratejik ve Siyasal Gelişmeler* (1.Baskı). Ankara: Usiad Yayınları.
- Akyüz, G. (1998). *Mardin İli'nin Merkezinde, Civar Köylerinde ve İlçelerinde Bulunan Kiliselerin ve Manastırların Tarihi*. İstanbul: Resim Matbaacılık.
- Akurgal, E. (1995). *Anadolu Uygarlıkları*. İstanbul: Net Yayınları.
- Albayrak, E., Albayrak, Ş., Küçükylmaz, M.M. ve Güven, S. (2011). Kültür Kavramına Yaklaşımlar. (Editör: Talip Küçükcan). *Toplumun, Kültür Politikaları ve Medyanın Kültürel Süreçlere Etkisi Algısı Araştırması*. Ankara: Seta Yayınları, 27-29.
- Alaca, B.A. (1997). *Turizmin Türk Ekonomisindeki Yeri, Sorunları ve Çözüm Önerileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.
- Alioğlu, E.F. (2000). *Mardin Şehir Dokusu ve Evler*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Altun, A. (1971). *Mardin Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni*, İstanbul, 29(308), 11-15.
- Andaç, F. (2000). *Turizm Hukuku*, Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Andaç, F. (2004). *Turizm Hukuku; Türk Turizm Politikası, Türk Turizm Hukukunun Kaynakları, Uluslararası Turizm Anlaşmaları ve Turizmi Teşvik Tedbirleri*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Arı, T. (2004). *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika* (5.Baskı). İstanbul: Alfa Yayınları.

- Arı, T. (2009). *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika* (8.Baskı). Bursa: MKM Yayıncılık.
- Ataer, M.U., Erdemli, S. ve Varışlı, A. (2003). Turizm Sektörüne Sağlanan Devlet Yardımları. *Hazine Dergisi*, 16, 1.
- Atatürk, M.K. (1961). *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri* (2. Cilt). Ankara: Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları.
- Aydın, D. (2008). Türkiye'de Sağlık Turizmi ve Ortadoğu'da Yeri. *Sağlık Turizmi Geliştirme Derneği, Sağlık Turizmi Bülteni*, 1 (5), 6-10.
- Aydın, A. (2007). *Mardin İlinin İktisadi ve Sosyal Açından Gelişimi (1950-2000)*, Yayınlanmış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Barsavm, E. (2006). *Zihniyetlerin Bahçesinde Deyrulzafaran Manastırının Tarihi ve Mardin Abraşiiyesi ile Manastırlarının Özet Tarihi*. (Çev: Gabriyel Akyüz). İstanbul: Prestij Reklam.
- Barutçugil, İ. (1982). *Turizm İşletmeciliği*. Bursa: Bursa Yayınevi.
- Biricik, S. (1974). Mardin ve Mücavir Mıntıkasının Strüktür ve Jeomorfolojisi. *Türk Coğrafyası Dergisi*, 26, 121-130.
- Bilgiseven, A.K. (1995). *Genel Sosyoloji*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- YSGM (Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü). (2011). *Uluslararası Doğrudan Yatırımlar 2010 Yılı Raporu*. Ankara: Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı.
- Bulut, E. (1998). *Turizmin Türkiye Ekonomisindeki Yeri ve Ekonomik Etkileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Bulduk, A.F. (1999). *Mardin Tarihi* (1. Baskı). Batman: GAP Yayınevi.
- Can, H. ve Güner, S. (2000). *Turizm Hukuku* (2. Baskı). Ankara: Siyasal Kitapevi.
- Ceyhan, E. (2011). *Politika Nedir?*, <http://blog.milliyet.com.tr> adresinden 31 Ağustos 2012 tarihinde alınmıştır.

- Cöhce, S. (2006). Türk Hakimiyetine Geçiş Döneminde Mardin ve Çevresi. *I. Uluslararası Mardin Tarihi Sempozyumu Bildirileri*. İstanbul: Mardin Tarihi İhtisas Kütüphanesi Yayını, 1.
- Çelik, N. (1991). *Turizm Sektörüne Retrospektif ve Prospektif Bir Bakış*, 36, 41. İstanbul: Türkiye Kalkınma Bankası Yayını.
- Çiloğlu, İ. (1997). Teşvik Sisteminin Değerlendirilmesi. *Hazine Dergisi*, 8, 1-35.
- Çiloğlu, İ. (2000). Teşvik Politikalarının Yönlendirme Gücü. *Hazine Dergisi*, 13, 29-30.
- Davutoğlu, A. (2011). *Stratejik Derinlik* (72. Baskı). İstanbul: Küre Yayınları.
- Davutoğlu, A. (2008). Turkey's Foreign Policy, *Insight Turkey*, 10 (1), 77-96.
- Davutoğlu, A. (2012). *Türk Dış Politikası'nın İlkeleri ve Bölgesel Siyasal Yapılanma*, Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2012/3.
- Devlet Planlama Teşkilatı. (1963). *Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı*. Ankara: Başbakanlık Devlet Matbaası.
- Devlet Planlama Teşkilatı. (1972). *İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı*. Ankara: Başbakanlık Devlet Matbaası.
- Devlet Planlama teşkilatı. (1978a). *Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı*. Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Devlet Planlama Teşkilatı. (1978b). *1979 yılı Programı*. Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Devlet Planlama Teşkilatı. (1982). *1983 Yılı Programı*. Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Devlet Planlama Teşkilatı. (1984). *Beşinci Beş yıllık Kalkınma Planı*. Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Devlet Planlama Teşkilatı. (1985). *1984 İcra Planı*. Ankara: Başbakanlık Basımevi.

- Devlet Planlama Teşkilatı. (1994). *1995 Yılı Geçiş Programı Destek Çalışmaları, Ekonomik ve Sosyal Sektörlerdeki Gelişmeler*. Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Devlet Planlama Teşkilatı. (1995). *Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı*. Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Devlet Planlama Teşkilatı. (2000). *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı*. Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Devlet Planlama Teşkilatı. (2001a). *2001 Yılı Programı Destek Çalışmaları, Ekonomik ve Sosyal Sektörlerdeki Gelişmeler*. Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Devlet Planlama Teşkilatı. (2004a). *2004 Yılı Programı Destek Çalışmaları, Ekonomik ve Sosyal Sektörlerdeki Gelişmeler*. Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Devlet Planlama Teşkilatı. (2004b). *2005 Yılı Programı*. Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Devlet Planlama Teşkilatı. (2005a). *2005 Yılı Programı Destek Çalışmaları, Ekonomik ve Sosyal Sektörlerdeki Gelişmeler*. Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Devlet Planlama Teşkilatı. (2005b). *2006 Yılı Programı*. Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı. (2006a). *Dokuzuncu Kalkınma Planı Turizm Özel İhtisas Komisyonu Raporu*. Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Devlet Planlama Teşkilatı. (2006b). *2007 Yılı Programı*. Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Devlet Planlama Teşkilatı. (2007a). *Dokuzuncu Kalkınma Planı Turizm Özel İhtisas Komisyonu Raporu*. Ankara: Başbakanlık Basımevi.

- Devlet Planlama Teşkilatı. (2007b). *2008 Yılı Programı*. Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Devlet Planlama Teşkilatı. (2008). *2009 Yılı Programı*. Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Devlet Planlama Teşkilatı. (2009). *2010 Yılı Programı*. Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Devlet Planlama Teşkilatı. (2010). *2011 Yılı Programı*. Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Devlet Planlama Teşkilatı. (2011). *2012 Yılı Programı*. Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Devlet Planlama Teşkilatı. (2012). *2013 Yılı Programı*. Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- DPT ve GAPİB (Devlet Planlama Teşkilatı ve Güneydoğu Anadolu Projesi İdaresi Başkanlığı). (2008). *Güneydoğu Anadolu Projesi Eylem Planı (2008-2012)*. Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- DPT ve GAPİB (Devlet Planlama Teşkilatı ve Güneydoğu Anadolu Projesi İdaresi Başkanlığı). (2009). *Güneydoğu Anadolu Projesi Eylem Planı (2008-2012), 2009 Sonu İzleme Raporu*. Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- DPT ve GAPİB (Devlet Planlama Teşkilatı ve Güneydoğu Anadolu Projesi İdaresi Başkanlığı). (2010). *Güneydoğu Anadolu Projesi Eylem Planı (2008-2012), 2010 Sonu İzleme Raporu*. Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- DPT ve GAPİB (Devlet Planlama Teşkilatı ve Güneydoğu Anadolu Projesi İdaresi Başkanlığı). (2011). *Güneydoğu Anadolu Projesi Eylem Planı (2008-2012), 2011 Sonu İzleme Raporu*. Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Dışişleri Bakanlığı. (2013). *Türk Dış Politikasında Son Dönemde Sıklıkla Kullanılan “Komşularla Sıfır Sorun” Söyleminin İçeriği Nedir ve Gerçekçi midir?*.

www.mfa.gov.tr/sorular.tr.mfa# adresinden 25 Şubat 2013 tarihinde alınmıştır.

Dinçer, Ö. (1998). *Stratejik Yönetim ve İşletme Politikası* (3. Basım). İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.

Dolapönü, M.H. (1972). *Tarihte Mardin*. İstanbul: Hilal Mat Yayın.

Ekonomi Bakanlığı. (2012). *Yatırım Teşvik İstatistikleri*,

<http://www.ekonomi.gov.tr/index.cfm?sayfa=EE7EE7B1-D8D3-8566-45201CE77E5F0FDD> adresinden 31 Aralık 2012 tarihinde alınmıştır.

Ekonomi Bakanlığı. (2013). *Yatırım Teşvik Belgelerinin Yayımlandığı Resmi Gazete Tarih ve Sayıları*, <http://www.ekonomi.gov.tr/index.cfm?sayfa=F7D8F0FD-D8D3-8566-4520A71F41EEE0F3> adresinden 22 Şubat 2013 tarihinde alınmıştır.

Eralp, Z. (1983). *Genel Turizm*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basım Yayın Yüksek Okulu Yayınları.

Eren, E. (2010). *Stratejik Yönetim ve İşletme Politikası* (8. Baskı). İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.

Ezberim Paylaşım Forumu. (2012). *Mardin Türbeleri*, <http://www.ezberim.org/eren-ermis-evliya-kisiler/149954-mardin-turbeleri/> adresinden 15 Eylül 2012 tarihinde alınmıştır.

Göçen, S., Yirik, Ş. ve Yılmaz, Y. (2011). Türkiye’de Krizler ve Krizlerin Turizm Sektörüne Etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16 (2), 493-509.

Gönlübol, M. (1985). *Uluslararası Politika* (3.Baskı). Ankara: SBF Yayınları.

Hadjinicola, G.C ve Panayı, C. (1997). *The Overbooking Problem in Hotels with Multiple Tour-Operators*. *International Journal of Operations and Production Management*, MCB University Pres, Vol. 17, No. 9.

- Hussein, A.T. ve Saç, F. (2008). *Genel Turizm Gelişimi- Geleceği* (1. Basım). Ankara: Siyasal Yayınevi.
- Hurmi, B.T. (2008). Uluslararası İlişkilerde Dış Politikayı Etkileyen Etmenler. (Editör: İdris Bal). *Değişen Dünyada Uluslararası İlişkiler*. Ankara: Lalezar Yayıncılık, 129-142.
- Holloway, J. C. (1988). *The Business of Tourism*. London: Pitman Publishing.
- İçöz, O. (2001). *Turizm İşletmelerinde Pazarlama-İlkeler ve Uygulamalar* (2.Baskı). Ankara: Turhan Kitabevi.
- İlkin, A. ve Dinçer, M. Z. (1991). *Turizm Kesiminin Türk Ekonomisindeki Yeri ve Önemi*, 217, 79. Ankara: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği.
- İlhan, S. (1997). *Türkiye'nin ve Türk Dünyasının Jeopolitiği*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.
- İşyar, Ö.G. (2009). *Karşılaştırmalı Dış Politikalar Yöntemler Modeller Örnekler ve Karşılaştırmalı Türk Dış Politikası*. Bursa: Dora Yayıncılık.
- İKV (İktisadi Kalkınma Vakfı). (2005). *Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri*, <http://www.ikv.org.tr/tarihce.php> adresinden 10 Mart 2013 tarihinde alınmıştır.
- Kabaalioğlu, H. (2009). *Türlere Vize Uygulaması AB Ruhuna Aykırı*. <http://www.euractiv.com.tr/ab-ve-turkiye/interview/kabaaliolu-turk-vatandaslarina-vize-uygulanmasi-ab-butunlesmesinin-ruhuna-aykiri-007420> adresinden 20 Mart 2013 tarihinde alınmıştır.
- Kapani, M. (2008). *Politika Bilimine Giriş* (21. Basım). İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Karaçor, S. (1994). *Türkiye'de 1980 Sonrasında Uygulanan Turizm Etkinliği Artırıcı Politikaların Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.

- Karslı, H. (1997). *Türkiye’de Planlı Dönemde Turizm Yatırımları ve Uygulanan Politikalar*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Kenthaber. (2008). *Türbeler*, [http://www.kenthaber.com/guneydogu-
anadolu/mardin/Rehber/turbeler](http://www.kenthaber.com/guneydogu-
anadolu/mardin/Rehber/turbeler) adresinden 15 Mayıs 2012 tarihinde alınmıştır.
- Kenthaber. (2008). *Medreseler*, [http://www.kenthaber.com/guneydogu-
anadolu/mardin/merkez/Rehber/medreseler](http://www.kenthaber.com/guneydogu-
anadolu/mardin/merkez/Rehber/medreseler) adresinden 16 Eylül 2012 tarihinde alınmıştır.
- Kenthaber. (2009). *Mardin Çeşmeleri*, [http://www.kenthaber.com/guneydogu-
anadolu/mardin/merkez/Rehber/cesme-ve-sebiller/-mardin-cesmeleri](http://www.kenthaber.com/guneydogu-
anadolu/mardin/merkez/Rehber/cesme-ve-sebiller/-mardin-cesmeleri) adresinden 17 Eylül 2012 tarihinde alınmıştır.
- Kenthaber. (2008). *Mardin Köprüleri*, [http://www.kenthaber.com/guneydogu-
anadolu/mardin/Rehber/kopruler](http://www.kenthaber.com/guneydogu-
anadolu/mardin/Rehber/kopruler) adresinden 17 Eylül 2012 tarihinde alınmıştır.
- Kenthaber Kültür Kurulu. (2008). *Mardin Sivil Mimari Örnekleri*, [http://www.kenthaber.com/guneydogu-anadolu/mardin/Rehber/sivil-mimari-
ornekleri/mardin-sivil-mimari-ornekleri](http://www.kenthaber.com/guneydogu-anadolu/mardin/Rehber/sivil-mimari-
ornekleri/mardin-sivil-mimari-ornekleri) adresinden 17 Eylül 2012 tarihinde alınmıştır.
- Kılıç, C. (2000). *Turizm Sektöründe İstihdamın Niteliğini Etkileyen Faktörler ve Türkiye’de Beş Yıldızlı Otellerin Analizi* (7. Basım). Ankara: Çizgi Kitapevi.
- Kılıklı. (2008). *Küresel Krizin Sebepleri ve Çıkış Yolları*, [http://www.haberajans.com/kuresel-krizin-sebepleri-ve-cikis-yollari-yazisi-
169.html](http://www.haberajans.com/kuresel-krizin-sebepleri-ve-cikis-yollari-yazisi-
169.html) adresinden 30 Eylül 2012 tarihinde alınmıştır.
- Kozak, N. , Kozak, M. A. ve Kozak, M. (2001). *Genel Turizm* (5. Basım). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Kozak, N. ve Diğerleri, . (1997). *Genel turizm* (1. Basım). Ankara: Turhan Kitabevi.

Kozak, N. (1999). *Turizm Mevzuatı El Kitabı -Yasalar Yönetmelikler Tüzükler*. Ankara: Turhan Kitabevi.

Köseoğlu, Y. (2000). *Turizm Politikalarının Tespitinde Hedefler ve Türkiye'nin Rekabet Şansını Arttırıcı Tedbirler*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Karabulut, T. ve Öztaş, K. (2006). *Turizm Ekonomisi Genel Turizm Bilgileri* (2. Basım). Ankara: Nobel Yayınevi.

Kekevi, S. (2004). *Batının Çöküşü ve Türk Dış Politikası* (1.Baskı). İstanbul: Kültür Sanat Yayıncılık.

Kültür ve Turizm Envanteri. (2006). *Mardin*. Ankara: Mardin Valiliği.

Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü. (2012).

Belediye Belgeli Tesisler,

<http://www.ktbyatirimisletmeler.gov.tr/TR,9858/belediye-belgeli-tesisler.html> adresinden 26 Eylül 2012 tarihinde alınmıştır.

Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü. (2012). *İşletme*

Belgeli Tesisler, <http://www.ktbyatirimisletmeler.gov.tr/TR,9857/isletme-belgeli-tesisler.html> adresinden 26 Eylül 2012 tarihinde alınmıştır.

KTBYİGM (Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü).

(2012). *Türkiye'de Turizm Sektörüne Sağlanan Teşvik ve Destekler*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2007). *Türkiye Turizm Stratejisi 2023 Eylem Planı*,

<http://www.ktbyatirimisletmeler.gov.tr/TR,11699/turkiye-turizm-stratejisi.html> adresinden 5 Şubat 2013 tarihinde alınmıştır.

Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü. (2013). *Sınır*

Giriş-Çıkış İstatistikleri,

<http://www.ktbyatirimisletmeler.gov.tr/TR,9854/sinir-giris-cikis-istatistikleri.html> adresinden 8 Şubat 2013 tarihinde alınmıştır.

KTB (Kültür ve Turizm Bakanlığı). (2007). *Türkiye Turizm Stratejisi 2023 Eylem Planı 2007-2013*. Ankara: KTB Yayınları.

Manisalı, E. ve Yarcın, Ş. (1987). *Türk Turizm Endüstrisi Araştırması*. İnceleme ve Araştırma Dizisi. Ankara: Turizm Bankası yayınları.

Mardin Şehri Portalı. (2012). *Türbeler Zaviyeler*, <http://www.mardinsehri.com/sayfa-18-turbeler.html> adresinden 15 Mayıs 2012 tarihinde alınmıştır.

Mardin İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2012).

<http://www.mardinkulturturizm.gov.tr/belge/1-61155/teskilat-semasi.html> adresinden 3 Eylül 2012 tarihinde alınmıştır.

Mardin İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2012). *Ulu Cami*,

<http://www.mardinkulturturizm.gov.tr/dosya/1-282826/h/ulucami.pdf> adresinden 13 Eylül 2012 tarihinde alınmıştır.

Mardin İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2012). *Mardin Yemekleri*,

<http://www.mardinkulturturizm.gov.tr/belge/1-60926/yore-mutfagi-gastronomi.html?vurgu=mardin+yemekleri> adresinden 17 Eylül 2012 tarihinde alınmıştır.

Mardin Valiliği. (2012). *Fotoğraf 6*,

<http://www.google.com.tr/search?q=mardin+ulu+camii&hl=tr&prmd=imvnfd&tbm=isch&tbo=u&source=univ&sa=X&ei=IIJRUIJaPN8TktQajwYGYBg&ved=0CCAQsAQ&biw=1366&bih=667&sei=Gp9RUKKsJMbbtAaRyYCoCw> adresinden 13 Eylül 2012 tarihinde alınmıştır.

Mardin İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2012). *Coğrafya*,

<http://www.mardinkulturturizm.gov.tr/belge/1-34107/cografya.html> 5 Eylül 2012 tarihinde alınmıştır.

Mardin Kültürel ve Sosyal Tanıtım Portalı. (2012). *Mardin'deki Camiler*,

<http://www.mardinliyim.com/mardin-camiileri.html> adresinden 13 Eylül 2012 tarihinde alınmıştır.

Mardin İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2012). *Mağara Turizmi*, <http://www.mardinkulturturizm.gov.tr/belge/1-60921/magara-turizmi.html> adresinden 6 Eylül 2012 tarihinde alınmıştır.

Mardin İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2012). *El Sanatları ve Hediyelik Eşya*, <http://www.mardinkulturturizm.gov.tr/belge/1-60928/el-sanatlari-ve-hediyelik-esya.html> adresinden 18 Eylül 2012 tarihinde alınmıştır.

Mardin İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2012). *Camii-Medrese ve Külliyeler*, <http://www.mardinkulturturizm.gov.tr/belge/1-60845/camii---medrese-ve-kulliyeler.html> adresinden 15 Eylül 2012 tarihinde alınmıştır.

Mardin İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2012). *Mardin İplik Mağarası*, <http://www.mardinkulturturizm.gov.tr/belge/1-61020/eski2yeni.html> adresinden 12 Eylül 2012 tarihinde alınmıştır.

Mardin İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2012). *Mardin Kalesi*, <http://www.mardinkulturturizm.gov.tr/belge/1-61020/eski2yeni.html> adresinden 9 Eylül 2012 tarihinde alınmıştır.

Mardin Valiliği. (2012). *Mardin Ekonomisi*, <http://www.mardin.gov.tr/web/mardinvaliligi/detay.asp?id=207&kategori=MARD%DDN&album=EKONOM%DDS%DD> adresinden 5 Eylül 2012 tarihinde alınmıştır.

Mardin Valiliği. (1998). *Yaşayan Tarih Mardin*. İstanbul: Mardin Valiliği Yayınları.

Mardin Valiliği. (2012). *Nüfus*, <http://www.mardin.gov.tr/web/mardinvaliligi/detay.asp?id=127&kategori=MARD%DDN> adresinden 6 Eylül 2012 tarihinde alınmıştır.

Mardin İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2012). *Kiliseler-Manastırlar*, <http://www.mardinkulturturizm.gov.tr/belge/1-60907/kiliseler---manastirlar.html> adresinden 15 Eylül 2012 tarihinde alınmıştır.

- McIntosh, R.W, Goeldner, C.R. and Ritchie, J.R.B. (1995). *Tourism Principles, Practices, Philosophies*. John Wiley & Sons: New York.
- MVİÇOM (Mardin Valiliği İl Çevre ve Orman Müdürlüğü). (2011). *Mardin İli 2010 Yılı Çevre Durum Raporu*. Mardin: Mardin İl Çevre ve Orman Müdürlüğü.
- MVİÇOM (Mardin Valiliği İl Çevre ve Orman Müdürlüğü). (2010). *Mardin İli 2009 Yılı Çevre Durum Raporu*. Mardin: Mardin İl Çevre ve Orman Müdürlüğü.
- Maviş, F. ve Akoğlan, M. (1996). *Genel Turizm Bilgisi*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Mardin Meteoroloji Müdürlüğü. (2010). *İklim*, <http://www.mardin.mgm.gov.tr> adresinden 7 Eylül 2012 tarihinde alınmıştır.
- Mardin Kültürel ve Sosyal Tanıtım Portalı. (2012). *Mardin Evleri*, <http://www.mardinliyim.com/> adresinden 7 Eylül 2012 tarihinde alınmıştır.
- Mardin Kültürel ve Sosyal Tanıtım Portalı. (2012). *Mardin Çarşıları*, <http://www.mardinliyim.com/mardin-carsilari.html> adresinden 10 Eylül 2012 tarihinde alınmıştır.
- Münger, L. (1999). *Turizmin Ekonomik Etkileri ve Ülkemiz Açısından Bu Etkilerin Yararlarını Artırıcı Politikalar*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Mutuş, C. (2010). Türkiye'nin Yeni Dönem Vize Politikası: Eksen Kayması Tartışmaları Çerçevesinde Bir Analiz. *Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu Dergisi*, 8, 4-12.
- Olalı, H., Nazilli, S., Kırıcıoğlu E.N., Sümer M. (1983). *Dış Tanıtım ve Turizm*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Olalı, H. (1990). *Turizm Politikası ve Planlanması*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Yayınları.

- Olalı, H. (1973). *Turizm Eğitim ve Öğretimi, İktisadi Coğrafya ve Turizm Enstitüsü Konferansları*, İstanbul.
- Öğüt, A., Güleş, H. K. ve Çetinkaya, A. Ş. (2003). *Bilişim Teknolojileri Işığında Turizm İşletmelerinde Yönetim: Enformatik Bir Bakış*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Oran, B. (2002). *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar* (6.Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Oran, B. (2013). *Türk Dış politikası: Temel İlkeleri ve Soğuk Savaş Ertesindeki Durumu Üzerine Notlar*,
<http://www.dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/476/5529.pdf> adresinden 4 Şubat 2013 tarihinde alınmıştır.
- Oran, B. (2001). *Türk Dış Politikasının Teori ve Pratiği*. (Editör: Baskın Oran). *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*. İstanbul: İletişim Yayınları, 46-53.
- Öztürk, Y. ve Yazıcıoğlu, İ. (2002). Gelişmekte Olan Ülkeler İçin Alternatif Turizm Faaliyetleri Üzerine Bir Çalışma. *Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2, 183-195.
- Polat, K. (1999). *Diyarbakır İli Turizm Coğrafyası*, Yayımlanmamış Lisan Tezi, Elazığ.
- Sander, O. (2008). *Siyasi Tarih 1918-1994*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Sargın, S. (2006). Yalvaç'ta İnanç Turizmi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16 (2), 1-18.
- Sade, Ö. (2011). *Komşularla Sıfır Sorun Politikası ve Turizm*,
<http://www.habername.com/yazi-unal-sade-komsularla-sifir-sorun-politikasi-ve-turizm-6320.htm> adresinden 6 Şubat 2013 tarihinde alınmıştır.

- Sezgin, O. M. (2001). *Genel Turizm ve Turizm Mevzuatı* (1. Baskı). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Sezgin, O. M. ve Acar, Y. (1991). *Turizm: Tanıtma-Pazarlama-Ekonomi*, Ankara: Baştem Yayınları.
- Serçek, S. (2011). *Bütünleşik Pazarlama İletişimi Çerçevesinde Türkiye’de İnanç Turizminin Geliştirilmesi (Mardin Örneği)*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Storey, J. (2009). *Cultural Theory and Popular Culture* (4th Edition). Sunderland: Pearson Longman Press.
- Tanıtım Gönüllüleri Derneği. (2012). *Kamp Turizmi*,
<http://www.tgdturkey.com/tr/mardin/aktiviteler/mardin-sportif-etkinlikler.html> adresinden 19 Eylül 2012 tarihinde alınmıştır.
- TEPAV (Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı). (2010).
http://yeni.tepav.org.tr/upload/files/1271313843r1590.Turkiyenin_Vize_Politikasi_ABde_Serbest_Dolasma_Talebinden_Vaz_Mi_Gecildi.pdf adresinden 25 Mart 2013 tarihinde alınmıştır.
- Toprak, L. (2012). Mardin’in Kalkınmasında Turizmin Lokomotif Sektör Olarak Belirlenmesi Gerekliği. *Mardin Artuklu Üniversitesi Dergisi*, 5, 122-150.
- Toskay, T. (1989). *Turizm Olayına Genel Yaklaşım* (10. Basım). İstanbul: Der Yayınları.
- Tosun, C., Erdoğan, N. ve Erdoğan, İ. (2009). Seyahat Acentelerinin Faaliyetlerinin Sürdürülebilir Turizm Anlayışı Bağlamında Değerlendirilmesi: Türkiye Örneği. *Tubitak Sobag Proje*, 1-255.
- Tosun, C., Timothy, D. J. ve Öztürk, Y. (2003), “Tourism Growth, National Development and Regional Inequality in Turkey”, *Journal of Sustainable Tourism*, 11 (2-3): 133-161.

- Tuncer, S. (2002). Yatırım Ortamı ve Teşvikler. [http://www.turmob.org.tr/turmob/basin/22-08-2002\(3\).htm](http://www.turmob.org.tr/turmob/basin/22-08-2002(3).htm) adresinden 28 Ağustos 2012 tarihinde alınmıştır.
- Tourism and Local Agenda 21. (2003). International Council for Local Environmental Initiatives”, <http://www.unep.fr/shared/publications/pdf/3207-TourismAgenda.pdf> adresinden 3 Mart 2013 tarihinde alınmıştır.
- TBAEB (Turizm Bankası Araştırma ve Eğitim Başkanlığı). (1984). *Turizm Nedir*. Ankara: Rekmay Yayıncılık Yayınları.
- TDK (Türk Dil Kurumu). (1998). *Türkçe Sözlük*. Ankara: TDK.
- TDK (Türk Dil Kurumu). (2012). *Güncel Türkçe Sözlük*, <http://www.tdk.gov.tr/> adresinden 31 Ağustos 2012 tarihinde alınmıştır.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2012). *Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları (ADNKS)*, <http://tuikapp.tuik.gov.tr/adnksdagitapp/adnks.zul> adresinden 30 Ağustos 2012 tarihinde alınmıştır.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2012). *Nüfus Sayım Sonuçları*, İstatistiksel Tablolar, http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?alt_id=39 adresinden 5 Eylül 2012 tarihinde alınmıştır.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2012). *Giriş-Çıkış Yapan Ziyaretçiler*, Turizm İstatistikleri, http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?alt_id=51 adresinden 20 Eylül 2012 tarihinde alınmıştır.
- Türkiye Seyahat Acenteleri Birliği. (2012). *Turizmin Ekonomideki Yeri*, http://www.tursab.org.tr/tr/istatistikler/turizmin-ekonomideki-yeri/gsmh-icindeki-payi-1965-_79.html adresinden 10 Ekim 2012 tarihinde alınmıştır.
- TÜRSAB (Türkiye Seyahat Acenteleri Birliği). (2013). *Avrupa Birliği ve Turizm*, http://www.tursab.org.tr/tr/ab-ve-turizm/avrupa-birligi-ve-turizm_508.html adresinden 10 Mart 2013 tarihinde alınmıştır.

- Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı. (2012). *Ulaşım*, <http://www.ubak.gov.tr/> adresinden 3 Eylül 2012 tarihinde alınmıştır.
- Ulucak, E. M. ve Yazgı, A. (2001). *Turizm*. İstanbul: Okyay Yayıncılık.
- Ulutürk, Z. G. (1998). Türkiye’de Turizm Teşvikleri. *21. Yüzyılın Eşiğinde Türkiye Turizmi Sempozyumu Bildiri Kitabı*. Ankara: Başkent Üniversitesi, 112.
- Usta, Ö. (2009). *Turizm Genel ve Yapısal Yaklaşım* (2. Basım). Ankara: Detay Yayınevi.
- Usta, Ö. (1993). *Turizm*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Ürger, S. (1992). *Genel Turizm Bilgisi*. Antalya: Akdeniz Üniversitesi Yayınları.
- Ünlüönen, K. (1990). *Turizmin İktisadi Kalkınmaya Etkileri ve Türkiye’nin Cumhuriyet Dönemi Turizm Politikaları*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Ünal, A.B. (2007). *Türkiye’nin Avrupa Birliği Turizm Politikasına Uyumu*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi, İstanbul.
- Yağcı, Ö. (2003). *Turizm Ekonomisi*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Yarcan, Ş. (1996). *Türkiye’de Turizm ve Uluslararasılaşma*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayını.